

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BALZAC

CÉSAR BIROTTEAU

ENGİN
YAYINCILIK

Türkçesi: Adnan Cemgil

CÊSAR BİROTTEAU

**ENGİN
YAYINCILIK**

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ

Birinci Baskı: Eylül 1990

Dizgi: Engin Yayıncılık

Baskı: Matbaa 70

HONORE DE BALZAC

CÉSAR BİROTTÉAU

Türkçesi: Adnan CEMGİL

Tiyatro Caddesi Aydın Saray İşhanı No: 26 /117 -118
Beyazıt/İstanbul Tel: 511 79 39 - 511 79 38

(Honoré de Balzac) (1779-1850)

Yaşamı:

Tours kentinde dünyaya gelen Balzac, orta halli taşralı bir ailedendi. Babası noter katipliğinde ve kamu görevlerinde bulunmuştu. 8 yaşında koleje başlayan Honoré başarısız bir çocuktur. Derslerine de iyi çalışmazdı. Bu okulda altı yıl yatılı okudu. On dört yaşında iken, yatılılık yaşamına dayanamadı, zayıfladı, güçten düştü. Bunun üzerine, gündüzlü olarak Tours lisesine verildi.

Balzac, on beş yaşına gelince, babası evini Paris'e taşıdı. Orta öğrenimini burada güçlükle, sınıf dönerek bitirebilen Honoré, üç yıl sonra da bukuk fakültesinden diploma aldı.

Babası, ona kendisi gibi bir noter katipliği buldu. Bu işte iki yıl kalan genç adam, şair olmak istediğini söyleyerek ayrıldı. Evden ayrılıp, bir tavan arasına yerleşti. Burada geçen sıkıntılı yaşamın başlarında on iki becelik şiir biçiminde bir tiyatro oyunu yazdı. Bu oyunla başarı sağlayamadı. Ama Balzac, ünlü bir yazar olmayı kafasına koymuştu. Noter katipliğinde çeşitli konumlardaki insanlar hakkında edindiği bilgilerle yetinmiyor, sokak sokak dolaşarak çeşit çeşit insanlar tanımaya çalışıyor, işçilerin arasına karışarak onların konuşmalarını, alışkanlıklarını öğreniyordu. İşte Balzac'ın romanlarıyla gerçekçi (realizm) edebiyatın en özgün ürünlerini yaratmasında onun bu gözlemlerinin büyük etkisi olmuştur.

Bu arada, büyük bir tutkuyla kitap okuyordu. Onun gönül ilişkilerinin başlangıcı da bu evreye rastlar.

İlk sevgilisi, kendinden büyük, kırk üç yaşındaki Mme de Berny adlı evli bir kadındır. Bunun ardından çoğu aristokrat ve hemen hepsi de kendinden daha yaşlı kadınlarla ilişkilerini sürdürdü. Romanlarında, övgüyle yer verdiği soylu kadın tiplerinin örnekleriydi bu kadınlar. Bu yıllarda politikayla ilgilenen Balzac, aşırı bir kralcı oldu sonunda, koyu katolikliği ile birleşen bu eğilimiyle Balzac, katı bir tutucu olmuştu. Ne var ki, büyük sanatçı gücü onu, bu kişisel eğiliminin etkisinden koruyarak gerçekçi bir edebiyat yolunda ilerlemesini sağlamıştı.

Yine aşağı yukarı bu yıllarda kendini ticaret yaşamına verdi. Kitapçılık yaptı, sonra basımevi kurdu. Ama bu işlerde başarı sağlayamayarak hepsini bastırdı, iflas etti. Bu arada iş hayatına egemen olan para babalarının dalaverelerini, sömürülerini yakından tanıdı. Paradan başka değer tanımayan burjuvazinin destekçiliğini yapan bukuk sisteminin iç yüzünü öğrendi. İşte romanlarının büyük bir bölümünü kucaklayan "İnsanlık Komedi" dizisinin dayandığı bilgileri bu deneylerden edinmişti Balzac.

İlk ününü "Les Chovans" ve "Evliliğin fizyolojisi" adlı kitaplarıyla kazandı. Daha sonra ölümüne kadar, birbirleriyle başarıda yarış eden tam 90 yapıt yarattı. Balzac'ın sanat yaşamı çetin bir yarışmayla geçti: günde en az on iki saat çalışırdı. Bir çok çalkantılar, üzüntülü ve coşkun sevinçler ve heyecanlarla geçen yaşamı, uzun yıllar ilişkide bulunduğu Polonyalı Kontes Hanska ile evlendikten iki ay sonra 1850 de sona erdi.

XIX. yüzyıl gerçekçilik akımında Balzac

Fransa'da XVIII. yüzyılda başlayan pozitif bilimsel düşünce XIX. yüzyılda daha yoğunlaşarak gelişti. Devrimden sonra tarih sabnesine egemen olan burjuvazi, birbiri ardınca gelen bütün siyasal rejimlerin (Cumhuriyet, Napoleon imparatorluğu, restorasyon) topluma yön

veren egemen sınıf olmayı sürdürdü. Ekonomik çıkarları akla ve deneye dayanmayı gerektiren burjuvazi, bilimde olduğu kadar güzel sanatlarda da bu anlayışı temel ilke haline getirmiştir.

Bu yüzyılın edebiyatında da gerçekçilik bu temel ilkelerden yola çıkmıştı. On dokuzuncu yüzyılın Fransız edebiyatına (özellikle roman ve öyküde) damgasını vuran gerçekçi okulun en güçlü adları: Stendhal, Gustave Flaubert, Prosper Mérimé, Jules ve Edmond, Goncourt, Emile Zola, Balzac. Bunların hepsi genel eğilimleri ile gerçekçi (realist) idiyseler de, her biri ruhsal yapıları, aile kökenleri, toplumsal konumlarının etkisiyle birbirinden ayrı ürünler vermişlerdir.

Balzac'ın sanatı

Bu yazı Balzac'ın bir romanına giriş olduğu için burada yalnızca onun üstünde durulacaktır.

Yukarıda yaşamı bölümünde anlatıldığı gibi Balzac, siyasal eğilimi ve dünya görüşü açısından kralcı ve koyu katolikti. Yapıtlarında onun bu özelliği yer yer kendini göstermiş olmakla birlikte, büyük sanatçı kişiliğinin gücüyle ve geniş kültürünün etkisiyle, yapıtlarında gözleme ve deneye dayanan büyük bir nesnellik ve doğruluk vardır.

Balzac'ın sanatçı oluşunda, öz yaşam deneylerinin büyük rolü olmuştur. Daba delikanlılık yaşlarında, yalnız bir yaşamın sıkıntılarını çekmişti. Sonraları ticarete atılma hevesine kapılmış, kitabevi açmış, basımevi kurmuştu. Bütün bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış, iflas etmiş, yıpratıcı hukuksal ilişkiler ve davalar arasında bunalmıştı. Onun bütün bu kişisel deneyi, yaşadığı dönemde egemen olan toplumsal gücün, ekonomide, siyasette, sanatta, ahlakta parayı amaç edinen burjuvazinin, bu yoldaki manevralarını oyunlarını çok yakından öğrenmiş ve yapıtlarının en önemlilerine konu yapmıştır bu gözlemlerini.

Tam anlamıyla yazar olan Balzac, yaşamının her koşulunda, tavan arasında ömür sürdüğü günlerde olduğu kadar, zenginleşip lüks içinde yaşadığı evrelerde de durmadan, insanları, olayları gözlemiş ve izlenimlerini çok güçlü sanatçı yeteneği ile yoğurup değerini her zaman korumuş olan baş yapıtları yaratmıştır.

On dokuz yıl boyunca, her gün 12-16 saat yazı masasının başından kalkmayan Balzac, ölümüne kadar ürettiği doksan kadar yapıtını "İnsanlık Komedisi" genel başlığı altında topladı.

Balzac, "İnsanlık Komedisi"ni şu ana bölümlere ayırır:

Paris yaşamından sahneler: (César Birotteau'nun yükseliş ve alçalışı, Cousine Bette, le Cousin Pons)

Siyasal yaşamın sahneleri-Askerlik yaşamı sahneleri-Köy yaşamı sahneleri-Felsefe incelemeleri.

Gerçekçi sanatın en olgun örneklerini veren Balzac'ın yapıtlarında, coşkun yaradışın yansıdığı hayal ürünü olan kişiler, bunların çalkantılı duyguları, yer yer de olağanüstü serüvenlerin ördüğü bir romantizm de görülür.

Balzac'ın son anlarını inceleyen bir eleştirmen, yazarın kentte olduğu kadar, kırsal yörede de egemen olduğuna değinerek şöyle der:

«Kapitalist üretimin egemen olduğu bir toplumda, kapitalist olmayan üretici de kapitalist kavramların egemenliği altındadır. Gerçek ilişkileri anlatmadaki derin kavrayışıyla ve büyük bir doğrulukla gerçeği yansıtışında başarı gösteren Balzac, "Köylüler" adlı romanında; bunu şöyle dile getirir: Küçük köylünün, tefecisine boş görünmek için ona bir armağan sunuyormuş gibi görünmeden, tefecinin her işini bedava yapar. Çünkü kendi öz çalışmasıyla giderlerini karşılayamaz. Öte yandan tefeci

bir taşla iki kuş vurur; bir ücret ödemekten kurtulur ve yavaş yavaş, kendi toprağını işlemeyi bırakarak çöken köylüyü ağının içine alır.»

Okuyacağınız bu romanda, "César Birotteau" da Paris'in tefeci banker çevrelerinin, para avcılarının, acımasız, aç gözlü spekülasyoncuların portrelerini sert çizgilerle çizerken, bunlarla tam bir karşıtlık oluşturan doğru, namuslu, sevecen, öz verili insanlara da yer verir. ()*

BÜYÜK YAZARLAR, Varlık Yayınları (1950) S.44-50 André Billy (Çev. İhsan Akay)

FRANSIZ EDEBİYATI TARİHİ, Daniel Mornet, (Çev. Nevin Yürür) 1946. s.217-220

Balzac'ın Türkçeye çevrilen başlıca yapıtları

<i>Goriot Baba</i>	<i>(le père Goriot)</i>
<i>Öjeni Grandet</i>	<i>(Eugénie Grandet)</i>
<i>Kolonel Chabert</i>	<i>(Colonel Chabert)</i>
<i>İki yeni gelinin batıraları</i>	<i>(Memories de deux Jeunes mariées de deux mariées)</i>
<i>Vadideki Zambak</i>	<i>(le Lys dans la vallée)</i>
<i>Tılsımlı deri</i>	<i>(le Peau de Chagrin)</i>
<i>Köy bekimi</i>	<i>(le Medcin de campagne)</i>
<i>Vendetta (Vendetta)</i>	
<i>Altın gözlü kız</i>	<i>(Fille aux Jeux d'or)</i>
<i>Mahvolan Şabeser</i>	<i>(le Chef d'œuvre inconnu)</i>
<i>Kornelius'ün elmasları</i>	<i>(Mitre Cornelius)</i>
<i>Otuzundaki kadın</i>	<i>(la Femme de trent ans)</i>
<i>On üçlerin romanı</i>	<i>(l'Histoire des treizes)</i>
<i>Mutlak peşinde</i>	<i>(Ala Recherche de l'Absolu)</i>
<i>Süslü Yosmalar</i>	<i>(Splendeur et misère des courtisanes)</i>
<i>Kırmızı han</i>	<i>(l'Anberge rouge)</i>

(*) Bu yazı için şu kitaplardan yararlanıldı: A.C.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rante.org>

Louis Lambert
Cousine Bette
Rabibenin aşkı
Karanlıkta bir iş
Terreur devri

(Louis Lambert)
(Cousine Bette)
(Une tenebreuse affaire)
(Une épxsode soup la
terreur)

Modeet Mignon
Top oynayan kedi
Tours papazı
Ursule Minouet
Sönmüş bayaller
Üç Hikaye
Köy papazı
Köylüler (
César Birotteau

(Modeste Mignon)
(Le Chat qui pelote)
(le Cure de Tours)
(Ursule Minoet)
(Ler illuriıns perdues)
(Trois Contep)
(le Curé de Village)
(les Paysans)
(César Birotteau)

I

CESAR YÜKSELİŞİNİN DORUĞUNDA

Kış geceleri, Saint-Honoré sokağının gürültüsü bir an kesilir. Sonra tiyatrodan ya da balodan dönen arabaların tı-kırtısı, hale sebze taşıyanların gürültüsü kaplar ortalığı. Paris'in o büyük harıltı senfonisinin içinde saat bir sıralarındaki böyle bir sessizlik anında, Vend me alanı yakınlarında bir parfümeri dükkânı işleten Bay César Birotteau'nun karısı korkulu bir düş ile sıçrayarak uyandı. Çift görmüştü kadın kendini, hem üstü başı dökülen yoksul bir kadındı. Kupkuru buruşuk eliyle dükkân kapısının tokmağını çeviriyor sadaka istiyordu kendi kendinden, hem de tezgâhın arkasındaki kol-tuğunda oturuyordu. Hem kapının eşiğinden, hem de oturduğu yerden duyuyordu sesini. Kocasını dürtmek istedi, ama buz gibi soğuk bir şeye değmişti eli. Korkusu o denli arttı ki, kazık kesilmişti sanki, boynunu çeviremez oldu. Boğazı sıkılıyor gibi oluyor, sesi çıkmıyordu. Olduğu yere mihlanmış kalmıştı, faltaşı gibi açılan gözleri bir noktaya dikilmiş, saçları dimdik olmuştu, acayip sesler geliyordu kulağına. Yüreği hızlı hızlı çarpıyor, buz gibi soğuk terler dökülüyordu yatağının içinde.

Korku, hastalığa benzer bir duygudur. İnsanın yapısını sarsarak ya yeteneklerinin gücünü son derece artırır ya da çöküntüye götürür. Fizyoloji bilimi uzun zaman sistemlerini ve varsayımlarını altüst eden bu olgu karşısında, apışıp kalmıştı. Aslında, sadece insanın içinde bir yıldırım çarpmasından başka bir şey değildir. Bütün elektrik çarpması olaylarındaki gibi acayip ve şaşırtıcı bir yanı vardır korkunun da. Bilginler elektriğin, insanın düşünme yaşamındaki büyük rolünü anladıkları gün, bu açıklama pek yavan kalacak.

İşte Bayan Birotteau da, mekanizması bilinmeyen böyle şiddetli bir irade boşanmasının ya da yoğunlaşının verdiği açık seçik denebilecek şiddetli acı duymuştu. Böylece, saatle ölçmeye kalkınca çok kısa ama böyle hızla akıp geçen izlenimlerle hesaplanırsa ölçülemeyecek kadar uzun bir süre içinde, kadıncağızın kafasında o kadar çok düşünce doğdu, o kadar çok kanı canlandı ki, yetilerinin her zamanki durumunda ancak bir güne sığdırabilirdi bunları. Bu sırada abuk sabuk, birbirini tutmaz, anlamsız sözlerle kendi kendine konuşup duruyordu:

- «Birotteau'nun koynumdan çıkması için hiçbir neden yok! O kadar çok et yedi ki, rahatsız olmuştur bu yüzden. Ama hasta olsaydı uyandırırır benî. On dokuz yıldır, bu evde, bir kerecik bile, bana haber vermeden koynumdan çıkmamıştır zavallı koçum! Yalnız bekçilik görevi geldiği gecelerde yatmazdı burada. Acaba, beninle yatmış mıydı bu gece? Elbette yatmıştı. Aman Tanrım. Ne budala şeyim ben!»

Yatağa bir göz attı; kocasının kavun kafasının biçimini alan takkesini gördü.

-«Ölmüş olmalı! Kendini mi öldürdü yoksa? Peki ama neden?» diye yine konuşmaya başladı. «Şu iki yıldır Belediye Başkanı yardımcılığına seçileli *bir şeyler oldu bu adama*. Buna böyle kamu görevi vermek, Tanrı bilir ya acıklı birşey. İşi tıkırındaydı, bana bir şal armağan etmişti. Yoksa kötü mü gidiyordu işleri? Adam sende, nasıl olsa öğrenirim. Bir adamın kafasından neler geçtiğini kim bilir ki; hoş, bir kadının da öyle ya! Kötülük yok bunda. Peki ama, bugün beş bin franklık satış yapmamış mıydık? Bir başkan yardımcısı da pek öyle kendini öldüremez. Çok iyi bilir yasaları. Peki ama nerede öyleyse?»

Kadın, ne boynunu bir yandan öbür yana çevirebiliyor, ne de çingırağın kordonunu çekebiliyordu. Bir çekse aşçı kadinla, üç yamağı ve üç tezgâhtarı yerlerinden sıçratırdı. Böylece gözü açık, karabasanlar içinde çırpınırken, bitişik odada uyuyan kızını unutmamıştı. Kızın odasının kapısı, annesi-

nin yatağının ayak ucundaydı. En sonunda "Birotteau!" diye bağırdı; ama yanıt veren olmadı. Bağırdığını sanıyordu ama sadece zihninden geçirmişti kocasının adını.

- «Metresi mi var yoksa?» diye söylendi. «Oh, hem beceremez bunu hem de beni çok sever. Bayan Roguin'e, beni hiç aldatmadığını, bunu hiç aklından geçirmediğini söylemiş miydi? Ondan daha namuslu adam yoktur yeryüzünde. Hani doğru cennete gidecek biri varsa, işte odur. Günah çıkartan papaza söyleyecek hibçir kusur bulamaz kendinde. Birşeyler uydurup söyüyor belki. Üstelik kralcıdır da, hoş neden böyle olduğu pek belli değil ya, sofuluğunu da hiç belli etmek istemez canımın içi, kiliseye daha saat sekizde gizlice gider, geneleve gider gibi. Tanrı korkusu vardır: Cehennemini düşünmez bile. Böyle bir adam nasıl metres tutar? Canımı sıkacak kadar eteğimin dibinde dolaşır hep. Gözünden sakınır beni, üstüme titrer. On dokuz yıldır benimle konuşurken, bir gün sesini yükseltmemiştir. Kızı bile benden sonra gelir onun gözünde. Ha! Césarine şurada değil mi? (Césarine! Césarine!) Bana söylemediği tek bir düşüncesi yoktur. Petit Matelot'ya (*) uğradığı zamanlarda, kendisini kullandıkça anlayabileceğimi söylemekte haklıymış meğer! Gel gör ki şimdi ortalarda yok!.. Olur şey değil!..»

Başını çevirip odasına bir göz attı; dille anlatılamayacak kadar acayip, ev içi resimleri çizen ressamalara model olacak şeylerle doluydu bu oda. Gölgelelerin oluşturduğu korkunç zigzagları, rüzgârla şişen perdelerin acayip görünüşlerini, gece kandilinin, kırmızı basma örtülerin kıvrımlarındaki bulanık ışığının titreyişlerini, ortası bir hırsız gözü gibi kırmızı bir alevle parlayan perde askısını, yere diz çökmüş görünen bir giysiye anlatacak sözcükleri nereden bulmalı? Bütün bu acayıplıkları; şimdi yalnız acı şeyler tasarlayan kadın, hayalinde büyüterek korku içinde çırpınmaktaydı. Bayan

(*) Bayan Birotteau'nun, evlänmeden önce çalıştığı tuhafiyeci dükkânının adı.
(Çev.)

Birotteau bitişik odada kuvvetli bir ışık görür gibi olmuştu, yangın var sandı önce. Ama kırmızı bir eşarp, bir kan gölü gibi görünmüştü gözüne. Mobilyaların duruşlarına bakarak, burada bir kavga olduğunu düşünürken, içerisinde, hırsızların baskınına uğradığını düşündü. Kasadaki paraları anımsayınca, içinde çırpındığı karabasanın alevlerini söndüren soylu bir korkuya kapıldı. Şaşkın bir halde, geceliğiyle, odanın ortasına fırladı, katillerle boğuştuğunu sandığı kocasının yardımına koşmak istemişti.

Bunalım içinde:

- «Birotteau! Birotteau!» diye haykırdı.

Bitişik odanın ortasında kocasıyla burun buruna geldi. adam elinde bir mezura, odanın alanını ölçüyordu. Sırtındaki kahverengi benekli, yeşil pazen sabahlığına iyice sarınmadığı için, bacakları soğuktan morarmıştı. Dönüp karısına: "E, ne istiyorsun Constance?" diye sordu. Bunu, kafası bir sürü hesaplara dolu bir kimse gibi öylesine aptallaşmışçasına söylemişti ki, karısı gülmekten alamadı kendini.

- «Aman Tanrım, ne tuhaf şeysin César! Neden haber vermeden beni yalnız bıraktın? Az kalsın ölecektim korkumdan. Aklıma neler geldi, neler! Her taraf açık, ne yapıyorsun böyle? Nezle olacaksın. Söylediğimi işitiyor musun Birotteau?»

Odaya giren parfümcü:

- «Evet, işte karşıdayım karıcığım,» dedi.

Bayan Birotteau, ocağın külünü karıştırarak alevi canlandırdı.

- «Gel de ısın biraz,» dedi. «Dondun. Ben de ne diye sersemlik edip yataktan gecelikle fırladım sanki? Ama gerçekten boğazlıyorlar sanmıştım seni.»

Dükkâncı, elindeki şamdanı şöminenin üstüne koydu, sabahlığına sarındı, sonra hemen karısına bir yün eteklik getirdi.

- «Al, nonoşum, giy şunu,» dedi. Bir yandan da kendi

kendine konuşmasını sürdürüyordu: «On sekize yirmi iki, görkemli bir salonumuz olacak.»

- «A! Aklını mı kaçırdın ne? Düş mü görüyorsun yoksa?»

- «Hayır karıcığım, hesap yapıyorum.»

- «Böyle saçma sapan şeyler yapacaksan, sabahı bekleydin bari» diye çıkışan kadın, kızının odasının kapısını açmadan önce, etekliğini gömleğini altına soktu.

- «Césarine uyuyor, konuştuklarımızı duymaz,» dedi, «söyle bakalım Birotteau nen var senin?»

- «Balo verebiliriz artık.»

- «Balo verceğiz ha! E, vallahi sen düş görüyorsun şekerim.»

- «Düş gördüğüm falan yok, güzel ceylanım. İnsan, içinde bulunduğu konuma uygun şeyleri yerine getrimelidir. Hükümet beni bu yere getirerek ün kazandırdı, ben de ona bağlıyım, bunun için hükümetin görüşlerini ve amaçlarını benimsemeli, bunlarla uyumlu hareket etmeliyiz. Duc de Richelieu Fransa'nın işgaline son verdi. M. de la Billardiére'e göre, Paris'i temsil eden memurlar yetki bölgelerinde memleketten kurtuluşunu kutlamayı kendileri için bir ödev bilmelidirler. Nasıl yurtsever insanlar olduğumuzu göstererek, şu sözüm ona liberallerin, şu lanet olasıca entrikacıların yüzünü kızartmalıyız. Öyle değil mi? Benim, yurdumu sevmediğimi mi sanıyorsun sen? Kralı sevmenin, Fransa'yı sevmek olduğunu göstermek isterim şu liberallere şu düşmanlarıma!»

- «Demek düşmanların var öyle mi, zavallı Biroteau'cum?»

- «Evet karıcığım, evet, düşmanlarımız var. Şu mahalledeki dost görünenlerin yarısı düşman bize. Bunlar benim için: Şansı var şu Birotteau'nun; ciğeri beş para etmez herifin biridir! Ama başkan yardımcılığını kopardı. Neye el atsa beceriyor,» diyorlar. «Herkesten önce sana söylüyorum: Légion d'honneur nişanının Chevalier rütbesi verildi bana, kral dün imzaladı belgesini.»

Bayan Birotteau coşku içinde:

- «Ah, öyleyse balo vermek gerekir sevgilim. Ama kuzum ne yaptın da bu nişanı verdiler sana?»

Birotteau'nun biraz canı sıkıldı:

- «Dün M.de la Billardière bunu haber verdiği zaman, ben de senin gibi sormuştum kendi kendime, ne gibi hizmetlerim için veriliyor bu nişan diye. Ama eve dönerken anımsadım da, hükümetin, yerinde bir iş yapmış olduğunu düşündüm. Kralcıyım her şeyden önce. *Vendémiaire'de* (*), *Saint-Roch*'da (**) yaralandım. E, böyle bir zamanda, yüksek bir amaç için silaha sarılmak önemli bir şey değil mi? Hem sonra bir çok tüccarın da dediği gibi ticaret mahkemesindeki görevimi yaparken herkesin beğenisini kazandım. Eh, üstelik, Belediye Başkan yardımcısıyım. Kral, Paris belediyesindeki görevliler arasından yalnız dört kişiye nişan verilmesini uygun görmüş. Nişan verilmeye değer kişileri inceleyen Belediye Başkanı, adımları listenin başına yazmış. Kaldı ki, Kral da tanır beni. İhtiyar Ragon'un sayesinde, yalnız benim gönderdiğim pudrayı kullanır. Öldürülen zavallı yüce kraliçenin (***) pudrasının reçetesi yalnız bizde var! Belediye Başkanı canla başla desteklemiş beni. Kralın ben istemeden verdiği nişanı almamak ona karşı saygısızlık olmaz mı? Başkan yardımcısı olmayı istemiş miydim ben? İşte bunun için de karıcığım, Pilleraud amcanın keyfi yerinde olduğu zaman söylediği gibi, işimiz tıkrındayken, evimize zenginliğimize denk bir düzen vermeyi düşündüm. Tanrı isterse bizim ilçeye kaymakam bile olurum. Bunun için elimden geleni yapmalı, bir şeyleri göze almalıyım. Karım, sen bir vatandaşın yirmi yıl boyunca müşterilerine güzel koku satmakla, ülkesine karşı borcunu ödemiş olacağını sanıyorsan

(*) Fransa'da birinci Cumhuriyet zamanında yürürlükte olan takvime göre yılın ilk ayı.

(**) Paris'te bir kilise. (Çev.)

(***) Marie Antoinette. (Çev.)

çok yanılıyorsun. Eğer Devlet, bilgilerimizden yararlanmak isterse, taşınır mallarımızın ve evimizin vergisini öder gibi bu borcu da ödemeliyiz ona. Sorarım sana, hep böyle tezgâhta oturmaya hevesli misin? Çok şükür uzun zamandır orada oturuyorsun. Bu balo bizim bayramımız olacak. Perakendeciliğe paydos! Bu da senin için daha iyi olacak. "La Reine des roses" (*) yazısını kaldıracağım dükkânın üstünden. Tabeladan "RAGON'NUN YERİNE GELEN PARFÜM TÛCCARI C SAR BİROTTEAU" yazısını silip, yerine iri yaldızlı harflerle yalnızca *PARFÛMÖRİ* yazdıracağım. Asmakata yazıhaneyi, kasayı yerleştirecek, sana da güzel bir çalışma yeri hazırlayacağım. Bugünkü yemek odasıyla mutfak yerini de depo yapacağım. Bitişik evin birinci katını da kiraliyorum. Duvara bir kapı açacağım. Bir evden ötekine düzayak geçebilmek için, merdivenin yerini değiştireceğim. Böylece dayalı döşeli kocaman bir dairemiz olacak. Senin için ayrı bir oda yaptıracam, Césarine'in de güzel bir odası olacak. Kasada çalışacak kızla kâtip ve hizmetçiniz (evet sayın bayan, artık bir hizmetçiniz olacak) ikinci katta yatacaklar. Mutfak üçüncü katta. Aşçı kadınla uşak da bu katta yatarlar. Dördüncü katı da şişelerimiz, kristallerimiz ve porselen kaplarımız için büyük bir depo olarak kullanacağız. Tavan arası da işçilerimizin çalışacağı atölye olacak. Artık gelip geçenler, etiket yapıştırılışını, torbalarına doldurulmasını, şişelere tıpa konulmasını görmeyecekler. Bu görünüm Saint-Denis sokağında gider ama, Saint-Honoré sokağına yakışmaz. Söylesene kuzum böyle onurlu konumlara yükseltilen parfümcü biz miyiz yalnız? Muhafız birliğinde komutanlık eden, sarayın gözüne girmiş sirkeçiler, hardalcılar yok mu? Biz de onlar gibi yapalım, ticaretimizi genişletip yüksek sosyeteye sokulalım.»

- «Bak, Birotteau, ne düşünüyorum biliyor musun, seni dinlerken? Bence sen dertsiz başına dert alıyorsun.

(*) "Güller Kraliçesi" (Cev.)

Belediye başkanı yardımcılığın söz konusu olduğu zaman sana verdiğim öğüdü anımsa: Her şeyden önce rahatını düşün, demiştim. "Demiştim ki benim kolum, nasıl değirmen kanadı olamazsa sen de böyle işleri beceremezsin. Bu büyüklük merakı seni mahveder." Beni dinlemedin; işte felâket kapımızı çalıyor. Politikada bir rol oynayabilmek için para gerek. Paramız var mı bizim? Bak şu yaptığın işe! Altı yüz franga mal olan tabelâyı söküp yakarak, gerçekten ününü sağlamış olan La Reine des Roses markasını bir kenara atmaya kalkıyorsun? Başkaları gözlerini yükselere diksinler! Ateşle oynayan elini yakar derler... Ne doğru söz!.. Bugün de politikayla uğraşmak, kendini ateşe atmak demektir. Fabrikamızın, ticaretimizin, mallarımızın dışında, sağlam para yüz bin frank yatırdık. Yüz bin altın. Zenginliğini arttırmak istiyorsan 1793 deki gibi yap: Tahviller yetmiş iki franka; tahvil al. Bu yatırım, işlerimizi sarsmadan on bin liralık gelir sağlar bize. Bu işten kazanacağın parayla kızımızı evlendirelim. Sonra sat şu mağazayı, senin memleketine gidip yerleşelim. Onbeş yıldır şu Chinon yakınındaki küçük Trésorières çiftliğini dilinden düşürmez, suları, çayırları, koruları, bağları, tarlaları bin frank gelir sağlıyor derdin. Çiftlik evi ikimizin de hoşuna gitmişti; bugün istesek altmış bin franka alabiliriz. Ama gel gör ki bayımız kalkmış hükümet adamı olmak istiyor şimdi. Ama bir düşün ne olduğumuzu; parfümcü değil miyiz biz? Bundan on altı yıl önce, daha Sultan merhemi ile allık suyunu bulmamışken, biri gelip de "Bir gün Trésorières çiftliğini satın alacak kadar para kazanacaksınız" deseydi, sevincinden deliye dönmez miydin? Eh, elde etmek için can attığın, hiç dilinden düşürmediğin bu çiftliği şimdi alabilecek durumdasın, ama alnımızın teriyle kazandığımız paraları har vurup harman savurmaya kalkıyorsun; alnımızın, demem nedensiz değil, hep kulübesinde oturan zavallı bir köpek gibi, hep şu tezgâhın arkasında oturdum ben de. Kızımızı Paris'li bir noterle evlendiririz. Paris'e gelince onun yanında kalırız, yılın sekiz ayını da Chinon'da geçirmek daha iyi olmaz mı? Devlet tahvilleri daha yükselince,

sekiz bin liralık tahvili kızına verirsin. İki bin liralığını da kendimiz için saklarız. Mağazanın satışından gelen para ile de *Trésorières* çiftliğini alırız. İşte orada, senin memleketinde epey değeri olan eşyamızı da götürürsek, beyler gibi yaşarız canımın içi, ama burada sıraya katılmak için en aşağı bir milyon gerek.»

- «Senin bunları söylemeni bekliyordum karıcığım» dedi, César Birotteau. «Eh, her şeyi düşünmeyecek kadar aptal değilim. (Hoş sen beni hep öyle sanırsın ya!) İyi dinle beni. Alexandre Crottat, kızımız için biçilmiş kaftan. Roguin’den noterliği devralacak; ama yüz bin franklık drahomayı yeterli bulacağını mı sanıyorsun? Kızımızın yuvasını kurması için elimizde, avucumuzda ne vars verdik diyelim; ne önemi var bunun? Tek o mutlu olsun da ben ölünceye kadar kuru ekmek yemeğe razıyım, bütün dileğim, onun kraliçeler gibi yaşadığını, yani, Paris’li bir noterin karısı olduğunu görmek! Diyeceğim şu ki, Roguin’in noter yazıhanesini satın almak için yüz bin frank, dahası on bin altın bile yetmez. Şu damadımız olacak Xandrot da (*) bizi, herkes gibi olduğumuzdan daha zengin sanıyor. Eğer, büyük çiftlik sahibi cimri babası, yüz bin franklık toprak satmazsa Xandrot noter olamaz. Çünkü Roguin’in yazıhanesinin değeri, en azından dört beş yüz bin franktır. Crottat yarısını peşin vermezse, nasıl çıkar işin içinden? Césarine’e iki yüz bin franklık bir drahoma vermek gerek. Bizde Paris’ten, onbeş bin franlık geliri olan kalantor burjuvalar olarak ayrılmalıyız. Sana bunun nasıl olacağını açık seçik anlatırsam ağzını kaparsın herhalde?»

- «Ah! Şu senin Peru işi olsaydı?..»

- «Oldu, yavrum.» Birotteau böyle diyerek karısının beline kolunu doladı, hafif hafif arkasına vuruyordu, keyfinden ağzı kulaklarına varmıştı, sözünü sürdürdü: «Bu iş tüümüyle olgunlaşmadan sana açmak istemedim. Ama yarın sonuçlandıracağımı umuyor. Roguin çok kazançlı bir iş önerdi. Bana o kadar güveniyor ki, Ragon’la Pillerault amcanı

(*) Alexandre Crottat için kısaca böyle diyor. (Çev.)
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <http://rante.org>

ve iki müşterisini de ortak edecek. Madeleine (*) yakınlarında arsalar satın alacağız. Roguin'in hesabına göre bu arsaların değeri, üç dört yılda bizim bugün ödediğimizin dört katına çıkacak. O zamana kadar kiracıların kontratları sona ereceğinden, bu arsaların sahibi olacağız. Uygun paylarla altı kişi ortaklaşa sahip olacağız bu arsalara. Ben sekizde üç hisseye sahip olmak üzere üç yüz bin frank vereceğim. İkimizden birinin paraya ihtiyacı olursa, Roguin, ona düşen payı ipotek edip para bulacak. Eşeği sağlam kazığa bağlamak için Pillerault ve Ragon'la ortak olacağımız arsaların yarısını kendi adıma tapuya geçirteceğim. Roguin'de Bay Charles Claparon'un adının arkasında bana ortak olakcak; o da benim gibi öteki ortaklara gizli bir senet verecek. Bütün arsalara sahip olacağımız zamana kadar satış sözleşmeleri satış vadi ile, özel senetle yapılacak. Roguin, nasıl anlaşmalar yapılması gerekeceğini inceleyecek. Çünkü arsaları tapu siciline geçirtmekten kurtulabileceğimizden ve tapu giderlerini parselleri satacağımız kimselere yükleyebileceğimizden pek güvenimiz yok. Hoş uzun sürer sana bunları anlatması. Arsaların parası ödendikten sonra kollarımızı kavuşturup beklemekten başka bir şey yapmayacağız, üç yıl sonunda bir milyonumuz olacak. Césarine yirmisine basacak, o zaman mağazayı satar, biz de Tanrı'nın izniyle alçak gönüllülükle büyüklüğe ereriz.»

Bayan Birotteau:

- «Peki ama nereden bulacaksın bu üçyüz bin frankı?» diye sordu.

- «Hiç de işe aklın ermiyor nonoşum! Roguin'deki yüz bin frankı verdikten sonra Temple mahallesindeki fabrikalarımızın bulunduğu binaları ve bahçeleri karşılık göstererek kırk bin frank ödünç alacağım. Elimizde de yirmi bin frank var. Hepsi eder yüzaltmış bin frank. Geri kalıyor yüz kırk bin frank. Bunun için de banker B.Charles Claparon adına bono vereceğim, kırdırarak bana tutarını ödeyecek. İşte

(*) Paris'in bir mahallesi (Çev.)

böylece yüz bin altın ödemiş olacak; *vadesi olanın borcu yok derler*. Bonoların vadesi geldiği zaman da kazancımızdan öderiz. karşılayamayacak olursak, Roguin yüzde beş faizle, arsa hisselerimin ipoteği karşılığı bu parayı verecek. Ama ödünç almak gerekmeyecek; saç çıkartan bir esans yaptım: Kamojen yağı. Livingston fabrikada bir hidrolik pres kurdu. Bu preste fındıktan yağ çıkartacağım; büyük basınç altında fındıklar bütün yağlarını salıverecek. Yaptığım hesaba göre, en azından yüz bin frank kazanacağım bir yılda. Bir afiş yaptırmayı tasarlıyorum. Baş tarafına: *Atın perukaları!* yazılacak. Görülmemiş bir etkisi olacak bunun. Geceleri benim gözlerimi yummadığının farkında değilsin sen. Üç aydır şu *Makassar Yağı*'nın başarısı uykumu kaçırıyor. Şu makassar'ı batıracağım!»

- «İki yıldır bana birşey çıtlatmadan şu koca kafandan geçen güzel tasarılar bunlar demek? Aman Tanrım, bu gidişle evimin kapısında dilencilik edeceğim gözümün önüne geliyor! Bir süre sonra dizimizi dövmekten başka bir şey yapamayacağız. Ben sağ kaldıkça böyle birşey yapamayacaksın, anlıyor musun, César! Bu işin içinde ne dolaplar dönüyor, ama sen göremiyorsun, çok namuslu, doğru bir adamsın, başkalarının ne dalavereler yapabileceklerini düşünemiyorsun. Sana neden milyonlar vaat ediyorlar? Elinden bütün tahvillerini çıkaracaksın, gücünün yetmeyeceği işlere kalkışıyorsun. Ya bu senin yağ tutunmaza, ya para bulamazsan, ya arsalar değerini bulmazsa? Neyle ödeyeceksin borçlarını? Şu fındık kabuklarıyla mı? Hem yüksek sosyeteye karışmak için adını gizlemek istiyor, tabelandan La Reine des Roses yazısını çıkartıyorsun, hem de afişler, prospektüsler bastırıp adını her sokak köşesinde, her tahta perde üstünde, yapı yerlerinde ilân ettirmek istiyorsun».

- «Bilemedin işte! Popinot adı altında bir şube açacağım... Lombards'lar sokağına yakın bir yerde, başına da küçük Anselme'i oturtacağım. Böylece Bay ve Bayan Ragon'a olan minnet borcumu da ödemiş olurum yeğenlerine bir iş

kurarak. Bu zavallı Ragon'cuklar, bir zamandır epey sıkıntı-
dalar gibi geliyor bana.»

- «Hah, işte, paranda gözü var bu adamların.»

- «Kim bu adamlar dediklerin güzelim? Bizi candan se-
ven ve her pazar akşamı evimize yemeğe gelen Pillerault
amcan mı? Şu kırk yıllık tertemiz bir geçmişli olan, bizden
önce bu mağazayı işleten, kendisiyle boston (*) oynadığımız
şu iyi yürekli Ragon'mu? Yoksa yirmi beş yıldır noterlik
eden şu elli yedi yaşındaki Paris'li noter Rougin mi? Bütün
namuslu adamlar arasında en değerli insan onlardı. Paris'li
bir noter en değerli bir insan sayılırdı. Gerekirse ortaklarım
yardım edecekler bana. Söyle bakalım, bana kim oyun ede-
cek canımın içi? Bak nasıl bir insan olduğunu söyleyeyim sa-
na. Çok kuşkulu bir kadınsın! Dükkânda iki kuruşumuz ol-
sa, müşterilere bile hırsız gözüyle bakarsın. Hani zengin ola-
bilmek için insanın senin önünde diz çöküp yalvarması ge-
rek! Paris'li bir kız olduğun halde hiç de gözün büyükte de-
ğil! Şu ardı arası kesilmeyen korkuların olmasa, dünyanın
en mutlu adamı olurum! Seni dinleyecek olsaydım ne *Sul-
tan Merbemini* yapardım ne de *Allık Suyunu*. Dükkânımı-
zın geliriyle geçinip gidiyorduk, ama bu iki buluşumla sabun-
larımız, temiz parayla yüz altmış bin frank kazandırdı bize!
Benim deham olmasaydı -parfümcülükte çok usta olduğum
su götürmez- küçük perakendeci olarak kalacak, *iki yaka-
mızı bir araya getirebilmek* için akla karayı seçecektik ve
de ben ticaret mahkemesine yargıç seçimine katılan, hatırı
sayılır bir tüccar olmayacağım gibi ne yargıç olabilirdim ne
de başkan yardımcısı. Ne olurum biliyor musun? Ragon ba-
ba gibi bir dükkâncı. Hani bunu hor gördüğümünden söylemiş
değilim. Saygım vardır dükkâna benim; başarı yolunda ilk
adımlarımızı dükkâna borçluyuz. Kırk yıl parfümeri sattık-
tan sonra, onun gibi, üç bin frank gelire kalırdık, hayat paha-
lılığı da iki katına çıktığına göre onlar gibi ancak karnımızı
doyurabilirdik. (Gün geçtikçe bu yaşlı karı kocaya daha çok

(*) 4 kişiyle ve elli iki kartla oynanan bir kâğıt oyunu. (Çev.)

acıyorum. Şu işi iyice düşüneyim de, yarın Popinot'dan işin iç yüzünü öğreneyim!) Senin öğütlerini tutsaydım, sen ki dünyayı zehir edersin kendine, acaba elimdeki avucumdakini yitirir miyim diye, hiçbir itibarım olmadığı gibi ne Légion d'honneur nişanını kazanırdım ne de politikaya atılabilirdim. İstedğin kadar başını salla sen, şu işlerimiz yolunda giderse Paris'ten milletvekili olabilirim. César derler bana, tuttuğumu koparırım ben. İnandır şey değil! Dışarda herkes bende birçok yetenekler görmekte, ama burada hoşuna gitmek için çırpındığım, mutlu kılmak için dişimi tırnağıma takıp çalıştığım biricik insan budala gözüyle bakıyor bana!»

Yer yer etkisini arttırmak için duraklamalarla kesilen ve karşısındakine saldırıya geçenlerin yaptığı biçimde ok gibi fırlatılan bu tümceler o kadar derin, o kadar sürekli bir bağlılığı açığa vuruyordu ki Bayan Birotteau'nun yüreğine dokundu, ama bütün kadınlar gibi o da, kocasının kendisine olan sevgisini, davasını kazanma yolunda kullandı.

- «Peki öyleyse Birotteau, dedi. Beni seviyorsan bırak da gönlümün istediği gibi mutlu olayım. Sen de ben de eğitim görmüş değiliz; ikimiz de konuşmayı bilmeyiz. Kibar insanlar gibi *kölenizim* efendim diyemeyiz. Peki nasıl olur da hükümet işlerinde başarı kazanabiliriz? Ah, ne kadar mutlu olurum şu Trésolères çiftliğinde ben! Hayvanları, küçük kuşları çok severim. İşimizi devredelim başkasına, kızımızı evlendirelim; sen de vazgeç şu *İmojen*'midir ne karın ağrısı buluşundan! Kışları Paris'e gelip damadımızın evinde kalırız. Mutlu olur gideriz. Ne politika ne ticaret, yaşayışımızı etkiler. Ne diye başkalarına benzemeyi istemeli? Bugünkü zenginliğimiz yetmez mi bize? Milyoner olursan iki kere mi akşam yemeği yiyecekisin? Benden başka bir kadına mı gereksinme duyacaksın? Pillerault amcaya bak! Azıcık geliriyle akıllıca yetinip hayır işlerine verdi kendini! Güzel mobilyalara ne gereksinmesi olacak onun? Braschon'un buraya girip çıktığını gördüm. Parfüm almak için gelmemiştir sanırım?

- «Peki öyleyse söyleyeyim güzelim: Mobilyaların ısmarlandı. Yarın yapı işlerine başlanacak; bu işi de M.de la Bliardière'in sağlık verdiği bir mimar yönetecek.»

- «Aman Tanrım! Sen acı bize!»

- «Ama doğru düşünmüyorsun canımın içi. Şimdi böyle otuz yedi yaşında canlı, güzel bir kadınken, kendini Chinon'a mı gömeceksin? Ben çok şükür, daha otuz dokuz yaşındayım. Talihin karşıma çıkardığı güzel yolda ilerliyorum. Temkinli davranarak Paris burjuvazisi içinde, onurlu bir yeri olan Birotteau firmasını kurabilirim. Eskiden, Keller'lerin, Jules Desmarests'lerin, Roguin'lerin, Cochin'lerin, Guillaume'ların, Lebas'ların Nucingen'lerin, Saillard'ların, Papi-no'ların. Matiffat'ların, kendi mahallelerinde sivriliip yükseldikleri gibi. Haydi oradan! Eğer bu iş külçe altını gibi sağlam değilse...»

- «Sağlam ha!»

- «Evet, sağlam. İki aydır hesabını yapıyorum. Hiç farketmeden imar müdürlüğünden, mimarlardan, mütaahhitlerden yapı işleri konusunda bilgi topluyorum. Bizim apartmanı yeni biçime sokacak olan genç mimar Bay Grindot, parasızlık yüzünden, bizim işe ortak olamadığı için çok üzgün.»

- «Ha, evet, bir takım yapı işlerine girişmek gerek. Bizi buna sürükleyerek vurma k istiyor.»

- «Pillerault gibi, Charles Claparon ve Roguin gibi adamları kim kafese koyabilir? Sultan Merhemi ne kadar kazançlı ise bu iş de öyle, hiç kuşku yok.»

- «Peki ama sevgilim, borçsuz harçsız, yükünü tutmuş bir adamsa, ne diye böyle işlere giriyor bu Roguin? Onu ben bazen bir devlet bakanı kadar küs küs düşünerek giderken görüyorum sokakta. Hep böyle önüne bakışı hiç hoşuma gitmiyor. Kaygısı olduğunu saklamaya çalışıyor. Şu son beş yıldır, yaşlı bir hovardanın suratına benzedi yüzü. Sizin paralarınızı eline geçirdikten sonra sıvıkışmayacağını kim söyledi? Böyle olacağı besbelli! İyi tanıyor muyuz bu ada-

mı? On beş yıldır ahababımız diye kendimi ateşe atamam onun için. Hem bak, ağzı koktuğu için karısından ayrı yaşıyor, herhalde metresleri vardır, parasını bunlara yedirip meteliksiz kalmış olabilir; kederli olması için başka bir neden göremiyorum. Sabahleyin, tuvaletimi yaparken, pancurun arasından, evine yaya döndüğünü görüyorum, nereden gelir böyle? Kimsenin bildiği yok. Bu adamın ayrı bir evi daha var gibi geliyor bana. Kendi bir yandan, karısı bir yandan hâr vurup harman savuruyorlar. Bir noter böyle mi yaşar? Elli bin kazanıp altmış bin yiyorsa, yirmi yıl sonunda, elinde avucunda bir şey kalmaz; meteliğe kurşun atar. Ama adam gösterişle yaşamaya alıştığı için, bu sefer gözünün yaşına bakmadan ahabablarını sızdırmaya başlar. Şu bizim eski tezgâhtar küçük Tillet reziliyle araları pek sıkı fıkı; bu ahabablık pek iyi görünmüyor bana. Bu Tillet'nin ne mal olduğunu anlamıyorsa kör olmalı. Yok anlamışsa neden sırtını okşuyor onun? Sen şimdi bana karısı Tillet'yi seviyor diyeceksin. Ben de sana, karısının gözünde onuru olmayan adamdan hayır gelmez derim. Hem sonra bugün o arsaların sahipleri yüz frank değerindeki şeyi yüz santime verecek kadar budala mı? Bir altının kaç frank ettiğini bilmeyen bir çocuğa rastlarsan, değerini söylemez misin? Gücüne gitmesin ama bu sizin iş bir hırsızlık gibi görünüyor bana.»

- «Aman Tanrım, kimi zaman ne tuhaf oluyor şu kadınlar! İnsanın zihnini nasıl karıştırıyorlar! Eğer Roguin bu işe girmemiş olsaydı bana: "Aman César ayağını denk al, Roguin'in girmedığı bir işe giriyorsun, sonu gelmez bunun" derdin. Şimdi onun varlığı bir güvenceyken kalkmış bana...»

- «Hayır, kendisi yok ortada... Bir Bay Claparon var.»

- «Peki, ama bir noter kendi adıyla bir ticaret işine karışamaz ki...»

- «Neden öyleyse yasaların kendisini yasakladığı bir işe karışıyor? Yasayı hiç dilinden düşürmezsin, haydi bakalım yanıt ver buna?»

- "Bırak da sözümü bitireyim. Roguin bu işe giriyor,

kalkıp bana bu işin sonu yok diyorsun! Akla sığar şey mi bu? Sonra da "yasaya aykırı bir şey yapıyor" diyorsun bana. Gerekirse açıkça da girebilir bu işe. Şimdi de bana: "Zenginsene ne diye yapıyor bu işleri?" diyorsun. Aynı şey bana da söylenemez mi? Ragon'la Pillerault gelip de bana: "Bir domuz tüccarı kadar zenginken ne diye karışıyorsun bu işe diye sormazlar mı?" Bayan Birotteau:

- "Tüccarların durumu noterlerinki gibi değil," diye karşılık verdi. César sözünü sürdürdü:

- "Ne olursa olsun, vicdanım rahat. Mallarını satanlar sıkıntıda oldukları için satıyorlar, biz de almakla hırsızlık etmiş olmuyoruz. Nasıl ki yetmiş beş franka tahvil alanlar da hırsızlık etmiş olmuyorlar. Şimdi arsaları, bugünkü değeri ile satın alıyoruz ,iki yıl sonra, tahvillerde olduğu gibi, bunun 'da değeri değişecek. Şunu iyi biliniz ki sayın Constance-Barbe-Joséphine Pillerault; César Birotteau'yu hiç bir zaman en titizce doğruluğa, yasaya, vicdana ve nezakete aykırı bir iş yaparken görmeyeceksiniz. On sekiz yıldır ticaretle uğraşan bir adamın doğruluğundan, kendi evinde kuşku duyulması çok acı!"

- "Haydi canım, yüreğini ferah tut César! Bunca yıldır seninle birlikte yaşayan kadın, kalbinin içini bilir. Eh, sonunda söz ve karar sahibi sensin. Bu zenginliği sen kazanmış değil misin? Paranı istediğin gibi harcayabilirsin en yoksulluğa düşsek ne ben ne kızın ağzımızı açıp bir şey söylemeyiz sana. Ama dinle beni: Şu Sultan Merhemi ile Allık Suyu'nu yaptığın zaman batırmayı göze aldığın para ne kadardı? Beş altı bin frank kadar bir şey. Bugün bütün varını yoğunu kumara sürüyorsun. Yalnız değilsin bu oyunda. Ortakların senden daha kurnazca hareket edebilirler. Balo ver, apartmanı yenile, on bin frank harca, gereksiz ama, seni yıkmaz bu. Fakat şu Madeleine işine kesin olarak karşıyım. Parfümcüsün, parfümcü kal. Arsa alıp satmaya heves etme. Biz kadınları içgüdümüz aldatmaz! Ben seni uyarıyorum, düşünerek hare

ket et. Ticaret mahkemesinde yargıçlık ettin, yasadın anladın, şimdiye kadar gemini iyi yürüttün; ben de senin izindeyim César! Ama zenginliğimizin sağlam bir temele oturduğunu ve Césarine'in iyi bir adamla evlendiğini görünceye kadar korku içinde yaşayacağım. Tanrı acısın da gördüğüm düş sahi çıkmasın!"

Karısının boyun eğişi canını sıkıyordu. Böyle hallerde yaptığı gibi zararsız bir hileye başvurarak:

- "Dinle beni Constance, daha söz vermiş değilim; ama vermiş gibiyim," dedi.

- "Oh, César, söylenecek her şey söylendi, artık kapayalım bunu. Onur zenginlikten önce gelir. Haydi şekerim, yat artık, odumuz kalmadı. Hem yatakta daha iyi konuşuruz, hoşuna giderse... Aman ne kötü düştü o! Aman Tanrım, çift gördüm kendimi! Ne korkunç şey!.. Artık Césarine'le bana şu senin arsa işinin başarısı için durmadan dua etmek düşünüyor."

- "Şüphesiz ki Tanrı'nın yardımının zararı olmaz," dedi, ciddi bir tavırla Birotteau. "Ama fındık özü de ayrı bir güçtür karıcığım! Bunu da, tıpkı Sultan Merhemî'ni olduğu gibi rastgele buldum. İlkini bir kitaptan almıştım; bu sefer Héro ile Léandre'ın (*) resmine bakarken doğdu bu fikir. Biliyorsun değil mi? Bir kadın sevgilisinin başına saç suyu döküyor, ne hoş değil mi? En sağlam işler, insanların böbürlenme duygularını gösteriş merakını gıcıklayanlardır. Bu duygular hiçbir zaman ölmez."

- "Ne yazık ki böyle olduğunu görüyorum."

- "Bir yaştan sonra dazlak erkekler saçlarının çıkması için yapmadıklarını bırakmazlar. Bununla bana bir zamandır yalnız Makassar'ı değil her türlü saç boyasını ve saç çıkartan her şeyin çok satıldığını söylediler. Barıştan beri erkekler, kadınlara daha çok düşkün... Ama onlar da dazlak

(*) Eski Yunan mitolojisinde bir kişi. Afrodite tapınağının rahibesi Héro'ya âşık olur. (Çev.)

lardan hoşlanmıyorlar. Eh! Eh! Nonoşum! Görüyorsun ya bu mala olan istek, politik durumla ilgili. Saçlarınızı koruyacak olan bir ilaç, ekmek, peynir gibi kapışılır, yalnız bu esansın Bilimler Akademisince kabul edilmiş olması koşuluyla! Aziz dostum Bay Vauguelin, bana yardım eder umarım. Yarın gidip Almanya'da iki yıl arattıktan sonra ele geçirdiğim resmi göstererek düşüncemi kendisine açacağım. Onun işi de zaten saçların incelenmesi. Kimyasal maddeler yapımında kendisiyle beraber çalışan Chiffreville söyledi bunu. Eğer buluşum, bilime uygun düşürse, esansımı hem erkekler hem kadınlar alır. Bu düşüncem bir hazine, bunu tekrar ediyorum. Hay Tanrım, uyku girmiyor gözüme. Eh! Bereket versin ki küçük Popinot'un saçlarının güzelliğine diyecek yok. Saçları topuklarına değen bir tezgâhtar kızla yan yana durup da, Tanrı'yı da kulu da gücendirmeden, saçlarının bu güzelliğini Komojen Yağına (hiç şüphesiz bu bir yağ olacak) borçlu olduklarını söylerlerse, şakakları ağarmış olanlar yoksulluğun dünyaya saldırdığı gibi saldıracaklar bunun üstüne! E, söyle bakalım nonoşum, nasıl olacak şu senin balo? Kötü adam değilim ama, şu zenginliğiyle böbürlenen küçük Tillet serserisine rastlamak isterim. Borsa da beni görünce bucak bucak kaçıyor. Onun pek de hoş olmayan bir yanını bildiğimi bilir. Belki de gerekenden iyi davranmıştım ona karşı. Ne garip şey değil mi karıcığım, şu dünyada iyilik yapan kötülük buluyor! Ona bir baba gibi davranmıştım, onun için yaptıklarımın hepsini bilmezsin."

- "Daha sen lâfını ederken tüylerim diken diken oluyor. Sana ne oyun etmek istediğini bilseydin, üç bin frankı aşırıldığını saklamazdın sanırım. Bu işin nasıl örtbas edildiğini biliyorum. Polise vermiş olsaydın onu, pek çok kişiye iyilik etmiş olurdun."

- "Ne yapacakmış ki bana?"

- "Hiç. Bu akşam beni dinleyebilecek gibi olsaydın Biorrotteau, şu Tillet'ni bir yana bırakmanı öğütlerdim sana."

- "İşe başlarken ilk sermayesi olan yirmi bin franka kefil olduğum bir tezgâhtarıma yol vermem acayip bir şey olmaz mıydı? Adam sende, biz iyilik için iyilik yapalım. Kaldı ki Tulleul düzelmiştir belki."

- "Herşeyi altüst etmek gerek burada!"

- "Şu altüst etmek sözünle ne demek istedin kuzum? Üzülme her şey mis gibi yoluna giriyor. Sana merdivenle, bitişik binada yaptıracağım yerle ilgili olarak söylediğimi unuttum besbelli, şemsiyeci Cayron'la anlaştık bu konuda, yarın birlikte gidip mal sahibi Bay Molineux ile görüşeceğiz. Bir Bakan'dan bile çok işim var yarın..."

- "Kafamı karıştırdın şu tasarılarınla," dedi Constance. "İçinden çıkamaz oldum bunların. Hem biliyor musun Biroteau uykum var benim."

- "Günaydın," diye yanıt verdi kocası. "Dinliyor musun nonoşum, günaydın dedim, sabah oldu da ondan. Hoppala! İşte uykuya dalmış canımın içi! Eh, uyu bakalım, seni çok zengin etmezsem, bana da César demesinler!..."

Birkaç dakika sonra Constance de César da rahat rahat horlamaya başlamışlardı.

Bu ailenin daha önceki yaşayışını kısaca gözden geçirirsek, bu sahnedeki iki kişinin dostça çekişmelerinden edindiğimiz düşünceler kuvvetlenmiş olur. Esnafların tutumlarının, adetlerini anlatırken çizeceğimiz taslak César Biroteau'nun, nasıl acayip rastlantılarla başkan yardımcısı ve parfümcü, Milli Muhafız birliğinde subay olduğunu ve Légion d'Honneur nişanının şövalye rütbesini elde ettiğini de açıklayacaktır. Karakterinin gizli yanlarını ve kendisini yükselişe götüren yolları aydınlattıkça, ticaret hayatında kafası kuvvetli olanların atlattıkları kazaların, kısa görüşlüler için ne umulmaz felaketler olduğu anlaşılacaktır. Olayar hiç bir zaman kesin değildir. Bunların sonuçları tümüyle bireylere bağlıdır: Talihsizlik deha için bir atlama tahtası, hristiyan için günahlardan arınmayı sağlayan bir havuz, becerikli adam için hazine, zayıflar için de uçurumdur.

Chinon yakınlarında oturan Jacques Biroteau adlı bir

ortakçı, bağında çalıştığı soylu bir kadının hizmetçisiyle evlenmişti, ondan üç oğlu oldu. Kadın son çocuğunu doğururken öldü; zavallı adamcağız da, ardından çok yaşamadı. Hanım, hizmetçisini severdi, ortakçısının en büyük çocuğunu kendi oğullarıyla birlikte yetiştirdi. François adındaki çocuğu, bir papaz okuluna yerleştirdi. Rahipliğe atanan François Devrim sırasında saklanarak, bütün o devrime bağlılık yemini etmeyen ve kovalanan yabancı hayvanlar gibi yaşayarak, sonunda boynu giyotinde uçurulan yeminsiz (*) papazlar gibi sessizce bir ömür sürdü. Bu öykü başladığı sırada Tours Katedrali'nde papaz yardımcılığı yapıyordu. Bu şehirden yalnız bir kerecik kardeşi César'ı görmek için ayrılmıştı. Paris'in gürültülü yaşıntısı öylesine sersemletmişti ki, odasından dışarı çıkmadı. İki tekerlekli, tek atlı arabalara yarım kupa diyor, her gördüğü şeye şaşıyordu. Bir hafta kaldıktan sonra Tours'a döndü ve bir daha başkente adım atmamaya kendi kendine söz verdi.

Bağcının ortanca oğlu, Jean Birotteau, milis askerliğine alındı: Devrimin ilk savaşlarında, kısa bir zamanda yüzbaşılığına yükseldi. Trébia savaşında McDonald, bir bataryayı düşmandan almak için gönüllüler istemişti; yüzbaşı Jean Birotteau bölüğüyle ileri atıldı ve bu savaşta can verdi. Birotteau'ların yazgısı, nerede olurlarsa olsunlar ya insanlar ya da olaylarca ezilmekmiş besbelli.

Kardeşlerin en küçüğü de bu sahnenin kahramanıdır. César, okuyup, yazmayı ve hesap yapmayı öğrenip de on dört yaşına gelince, memleketinden ayrıldı. Cebinde yirmi franklık bir altınla, yaya olarak, hayatını kazanmak için Paris'e geldi. Tours'lu bir eczacının sağlık vermesi üzerine Bay ve Bayan Ragon'un parfömcü dükkânına çırak olarak girdi. O zaman César'ın bir çift altı demirli papucu, bir pantolonu, mavi çorapları, bir köylü ceket, üç tane kalın bezden geniş gömleği ve yolda gelirken kullandığı sopası vardı. Her ne kadar saçları, kilise korosundaki çocukları gibi kesik

(*) Fransız devriminden sonra resmi papazlar örgütüne bağlılık yemininde bulunmayan papazlar. (Çev.)

idiyse de, bütün Tours'lular gibi bileğine kuvvetliydi. Zaman zaman memlekinde adet olduğu gibi kendini tembelliğe verir idiyse de, buna karşılık zengin olmak için yanıp tutuşmaktaydı; ince düşünüşten ve bilgiden yoksundu ama, yılmaz bir içgüdüğü vardı ve yufka yürekli bir çocuktü. Tours'luların dediğı gibi *altın yürekli* bir kadın olan anasından geçmişti bu kendisine. César'a yemek de veriyorlardı; ayda altı frank da harçlık alıyor, tavan arasında, aşçı kadının yanında, bir kerevetin üstünde yatıyordu. Ona paket yapmayı, ayak işlerini ve kapı önünü süpürmeyi öğreten tezgâhtarlar, işe alıştırtırken, dükkân adetlerine göre bir yandan da alaya alıyorlardı. Çünkü şaka, bir öğretim aracıydı burada: Bay ve Bayan Ragon bir köpekle konuşur gibi konuşurlardı onunla. Kimsenin, çırağın yorgunluğuna aldırış ettiği yoktu; akşamları oraya buraya taban tepmekten ayakları şişiyor, ağrıdan omuzları kırılıyordu. Bütün başkentlerin değışmez, katı yasası olan iki el bir baş için kuralının uygulanışındaki sertlik, César'a Paris'teki yaşantısının ne kadar çetin olduğunu öğretmişti. Akşamları Touraine'i düşünerek ağlıyordu. Orada rençber keyfince çalışır, dölger bir taşı ötekinin üstüne sallana sallana koyardı, orada tembellikle çalışkanlık pek akıllıca kaynaşmıştı birbirleriyle. César, buradan kaçmayı düşünmeye vakit bulamadan uyuyakalıyordu. Çünkü sabaha yapılacak işleri vardı, görevini de bir çoban köpeğı bağılılığıyla yerine getiriyordu. Halinden yakınacak olsa, baştezgâhtar keyifli keyifli gülererek;

- "E, ne yaparsın evlat!" diyordu, "bu mağazanın adına (*) bakıp da her şeyi güllük gülüstanlık sanma. Armut piş ağzıma düş, yok burada, koparıncaya kadar terlemen gerek."

Aşçılık yapan Pikardiyalı şişman kız, yemekte en iyi parçayı kendisine ayırıyor, César'la yalnız, hırsızlık etmesine fırsat vermediklerinden, Bay ve Bayan Ragon'dan

(*) Mağazanın adı Güller Kraliçesi anlamına gelen La Reine des Roses'dur. (Çev.)

yakınmak için konuşuyordu. Birinci ayın sonuna doğru bir pazar günü evi beklemek zorunda kalan kız, César'la çene çaldı. Ursule, elini yüzünü yumuş yıkamıştı da, güzel görünmüştü zavallı uşakcağızın gözüne. Talih yardım etmeseydi, daha iş hayatının başlangıcında şapa otururdu zavallı. Bir koruyanı olmayan bütün insanlar gibi, kendisine tatlı tatlı bakan ilk kadına gönlünü kaptırmıştı. Aşçı kız César'ı koltuğunun altına almıştı, ardından gizli bir sevişme başladı aralarında. Bunu farkedenden tezgâhtarlar, acımasızca alay ediyorlardı. İki yıl sonra aşçı kız César'dan ayrılırken pek mutluydu, çünkü Paris'te saklanan, yirmi yaşlarında genç bir asker kaçağıyla evlendi, birkaç dönüm toprağı vardı bu delikanlının.

Bu iki yıl boyunca aşçı kız iyice beslemişti César'cığını. Ona en aşağılık yanlarını anlatarak Paris yaşantısından onu korumuş, kıskançlığı yüzünden, tehlikelerini bildiğı anlaşılan yerlere karşı büyük bir tiksinti aşılamıştı. 1792 yılında, böylece aldatılmış olan César'ın tabanları kaldırımları arşınlamaya, sırtı da sandık taşımaya alışmış, Paris'in martavalları dediğı şeyleri de kavramaya başlamıştı. Bunun için Ursule, kendisini bırakıp gidince çabuk avunmuştu, çünkü bu kız duygular üzerindeki içgüdüsel düşünceleri anlamıyordu. Bu kaba saba, şehvete düşkün, kurnaz, uzun elli, bencil ve içkiçi kız, Birotteau'ya hiç bir parlak umut vermeden, saf duygularını incitiyordu. Bazen zavallı çocuk, hoşlanmadığı bu yaratığa, saf yürekli insanlardaki kuvvetli bağlarla bağlı hissediyordu kendini. Gönlüne söz geçirdiğı zaman da, büyümüş, onaltı yaşına girmişti. Ursule'ün etkisi ve tezgâhtarların alaylarıyla zekâsı gelişmişti. Şimdi saf görünüşünün altında, ince fikirlilikle ticaret hayatını incelemeye başlamıştı; müşterilerin huyunu suyunu anlamaya çalışıyor, boş zamanlarda mallar hakkında bilgiler alıyor, bunların çeşitlerini ve yerlerini ezberliyordu. Günün birinde, satılan şeylerin fiyatlarını ve sayılarını, yeni gelen tezgâhtarlardan daha iyi öğrenmişti. Bay ve Bayan Ragon alışmışlardı ona.

Devrimin 11. yılındaki büyük seferberlikte (*), işçilerin çoğu gittiği için, César Birotteau, ikinci tezgâhtarlığa yükseltildi, bu durumdan yararlanarak elli frank aylık kopardı, Ragon'ların sofrasına da çökünce dünyalar onun olmuştu.

Altı yüz franklık birikmiş parası vardı César'ın. La Reine des Roses mağazasının ikinci tezgâhtarına şimdi ayrı bir oda verilmişti. Biriktirdiği pılı pırtıyı bu odada, ne zamandır göz diktiği dolaplara istif etti. Tatil günlerinde, modaya uyarak kaba saba giyinen o dönem gençlerinin giysisiyle doluşan bu alçakgönüllü, kendi halinde köy uşağı, başka zamanlarda burjuvalarla arasındaki göze çarpacak kadar büyük seddi aşarak onlarla eşitleşmiş oluyordu. O yılın sonunda doğruluğunu göz önünde tutan patronları onu kasaya oturtular. Pek saygın bir kadın olan Bayan Ragon, tezgâhtarının çamaşırlarının yıkanması işini bile üstüne almıştı. Kocasını da o da César'la senli benli olmuşlardı.

1794 Vendemiaire ayında yüz altın vererek, karşılığında altı bin franklık assignats (**) aldı. Paranın değerinin düşmesinden bir gün önce de, otuz franklık tahviller satın aldı. Tahvil cüzdanını da, anlatılmaz bir sevinç içinde sakladı. Artık tahvillerde ve hazine değerlerindeki değişiklikleri, tarihimizin bu dönemindeki olayların elverişli ya da elverişsiz gidişlerine göre yüreği kaygı ile çarparak izlemekteydi. Majeste Kraliçe Marie Antoinette'in eski parfümcüsü B. Ragon'da o sıralarda yıkılan tiranlara olan bağlılığını César'a aşıliyordu. Patronlarıyla arasındaki bu yakınlık, César'ın hayatının belli başlı olaylarından. Dükkân kapatılıp da sokak tenhalaştıktan ve kasa sayıldıktan sonra yapılan akşam konuşmaları, yaradılış gereğie kralcı olan bu Touraine'liyi büyülemiş koyu bir kralcı yapmıştı. XVI. Louis'nin,

(*) 22 Ağustos 1793 de Convention Fransa'nın tehlikede olduğunu, bu topraklardan yabancılar kovuluncaya kadar 18-25 yaş arasındaki bütün bekâr erkeklerin silah altına alınacağını ilan etmişti. (Çev.)

(**) Fransız devrimi sırasında çıkartılan kâğıt para.

iyilikleri üzerine söylenenler, karı koca Ragon'ların kraliçenin meziyetlerini öven öyküleri César'ı büsbütün coşturmuştu. Dükkândan az ötedeki bir yerde uçurulan bu taçlı başların korkunç sonu, César'ın yufka yüreğini isyanla kabartmış, masumların kanını yok yere akıtan bir hükümet sistemine diş bilemesine yol açmıştı. Ticaret hayatındaki deneyi Le Maximum'un (*) ve iş hayatının düşmanı olan siyasal fırtınaların, alışverişi öldürdüğünü göstermişti. Gerçekten bir parfümcü olarak da herkesi, Titus'vari bir modayı benimsetmeye zorlayan ve pudrayı ortadan kaldıran bir Devrim'den de (**) ayrıca nefert ediyordu. Yalnız mutlakiyet yönetiminin sağladığı yaşama ve para kazanma olanağı, onu bağınaz bir kralcı yapmıştı. B. Ragon, artık geliştiği ve bu işi becerebileceği kanısına vardığı zaman, César'ı baştezgâhtar yaptı, La Reine des Roses mağazasının sırlarını öğretti. Böylece delikanlı, dükkânın müşterilerinden bazılarının Bourbonne'ların en sadık, en canla başla çalışan adamları olduklarını ve Batı'yla Paris arasındaki mektuplaşmaların, bu dükkân aracılığıyla yapıldığını öğrendi. Gençlik ateşiyle coşan, Georges'ler, la Billardiére'lerle, Montouran'larla, Rouvan'larla, Logny'lerle, du Quénic'lerle ve Fontaine'lerle düşe kalka büsbütün kendinden geçen César, kralcılarla, teröristlerin el ele vererek 13 Vendémiaire'de, sonu yaklaşan Convantion'a karşı katıldıkları ayaklanmaya katıldı.

César, Napoleon'a (***) *Saint-Roche*'un (****) basamakları üzerinde çarpışmak onuruna erdi ve daha işin

(*) Le Maximum (Narh) Belirtilen fiyattan daha yüksek fiyatla mal satma yasağı.

(**) Devrimden önce, erkekler de peruka takar ve pudra sürerlerdi. Yazar, böyle bir saç kesimi için Roma İmparatoru Titus'un heykelinden örnek alındığını söylemek istemiş. (Çev.)

(***) Bu sırada genç bir subay olan Napoléon Bonaparte, Devrim hükümetince kralcılarla savaşmakla görevlendirilmişti.

(****) 13 vendémiaire günü bir kralcı ordusu "Convention"u devirmek için harekete geçmişti. Napoléon top ateşiyle kralcıları bozguna uğrattı. İsyancıların çoğu öldü, çoğu da Saint-Roche kilisesi yakınlarında ağır yaralı düştü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://ranterey.org>

başında yaralandı. Bu hareketin nasıl sonuçlandığını herkes bilmektedir. Barras'ın (*) emir subayı, kimse kendisini tanımaz ken bu savaşta ün kazandı, Birotteau da, kimse tanımadığı için paçayı kurtardı. Birkaç tanıdık, cenkci baştezgâhtarı, La Reine des Roess mağazasına götürdüler, burada tavan arasına saklandı. Bayan Ragon yarasını iyi etti ve bereket versin unutuldu. César Birotteau'nun askerde kahramanlık hevesi, şimşek gibi gelip geçti. Bir ay kadar süren iyileşme döneminde, iyice düşünüp taşınarak politika ile parfümcülük arasında işbirliği kurmanın gülünçlüğünü anlamıştı. Kralcı kalsa bile, yalnızca kralcı bir parfümcü olarak kalmaya ve başına dert getirecek işlere karışmamaya karar verdi ve bu kararını canla başla uygulamaya koydu.

18 Brumaire'de (**) Bay ve Bayan Ragon kralcılık davasından umudu keserek, parfümcülüğü de bırakıp, politika-ya karışmadan, rahat bir burjuva yaşantısı sürmeye karar verdiler. İşlerini aktarmalarına karşılık paralarını alabilecek hırslı olmaktan çok doğru, yetenekli olmaktan çok da sağduyu sahibi birini bulmaları gerekiyordu. Ragon, işi baştezgâh tarına önerdi, yirmi yaşındayken hazine tahvilinden bin franklık geliri olan Birotteau, önce karar veremedi. Onun bütün dileği bin beşyüz franklık bir gelir elde ederek birinci konsül Tuilerie'ye (***) yerleşip, kamu borçlarının karşılığını ödediği zaman Chinon'a yakın bir yere yerleşmekti. İnsan ne diye namusluca bağımsızlığını, ticaret hayatının cilvelerine feda etmeliydi, diyordu içinden. Hiçbir zaman gençliğinde şansını denemeyi göze alarak, kazandığı bu kadar çok parayı elde edebileceğini aklından geçirmemişti. Touraine'den, kendisi kadar zengin bir kadınla evlenerek Trésorière'i

(*) Kralcılarla yapılan bu çatışmada Paris ordusunun başkomutanıydı, Napoléon da ona emir subaylığı ediyordu.

(**) Devrim takviminde 18 brumaire'e rastlayan 9 Kasım 1799 günü Napoléon Consulat yönetimini kurmuştu.

(***) Napoléon'un imparator olması. (Cev.)

alıp, burada çiftçilik yapmayı tasarlıyordu. Burası, daha çok-
cukken göz koyduğu küçük bir çiftlikti, burayı genişletmeyi
düşünüyordu, böylece bin altınlık bir gelir sağlayacak, rahat,
mutlu, gözden uzak bir ömür sürüp gidecekti. Patronunun
önerisini geri çevirecekti ama, tam bu sırada bir kıza gönül
vermesi, kararının değişmesine neden oldu ve kazanmak
için hırs duyduğu geliri iki katına çıkartmayı düşündü.

Ursule'ün kendisini aldatmasından beri César, hem Pa-
ris'te gönül işlerinin tehlikelerinden korktuğu hem de işten
baş alamadığı için uslu durmuştu. Doyurulamayan istekler,
zamanla bir gereksinme olur, o vakit evlenme, orta sınıftan
insanlar için bir saplantıya dönüşür, ancak bu yoldan bir ka-
dın elde edebilirler de ondan. César Birotteau'nun da duru-
mu böyleydi. La Reine des Roses mağazasının bütün işleri
birinci tezgâhtarın üstündeydi: Eğlenceye verecek bir daki-
kası bile yoktu. Böyle bir yaşayış içinde gereksinmeler daha
kuvvetle duyulur: Çapkın bir tezgâhtarın, düşünde bile göre-
meyeceği kadar güzel bir kız, ağır başlı César'ın üstünde
çok büyük bir etki yapardı elbet. Güzel bir haziran günü Sa-
int-Louis adasındaki Marie köprüsünden dükkâna döner-
ken Anjou rıhtımındaki bir dükkânın önünde duran bir
genç kız gördü. Constance Pillerault adındaki bu kız, Petit
Matelot adlı tuhafiyeye mağazasında baş tezgâhtardı. Bu
dükkân o zamandanberi Paris'te açılan bu tip ilk mağazalar
dandı. Bunların renkli ya da renksiz tabelaları olurdu. Üzer-
lerinden renk renk şeritler sarkar, vitrinlere salıncak gibi
asılmış şallar, iskanbil kâğıdından şatolar biçiminde yığılmış
kravatlarla doludur. Ayrıca müşteri çekecek bir sürü rekla-
ma da başvurulmuştur: Tek fiyat ilanları, kurdeleler, afişler
ve ışık oyunları öyle bir dereceye vardırılmıştır ki, dükkân
vitrinleri, ticaretle güzel sanatların birleştiği bir sergiye dön-
müştür. Petit-Matelot'da satılan ve modaya uygun denilen
şeylerin ucuzluğu Paris'in, alışverişi hiç de elverişli olmayan
bir yerindeki bu dükkâna görülmemiş bir müşteri akını sağ-
lamıştı. İşte bu dükkândaki baş satıcı kızın güzelliği de dille-
re destan olmuştu; tıpkı Mille Colonne kahvesindeki ser-

bestçi güzeli kızla, genç ihtiyar birçok kimselere, o sırada Paris'te mantar gibi biten tuhafiyeci mağazalarıyla, şerbetçi dükkânlarının camekânından içeri baktıran zavallı yaratıklar gibi. Saint-Roche'la Sourdière sokağı arasında oturan ve yalnız parfümcülükle uğraşan La Reine des Roses mağazasının birinci tezâhtarını, Petit-Matelot'nun varlığından haberi yoktu, çünkü Paris'te perakendeciler birbirlerini pek tanımazlar. Constance'ın güzelliği birden öylesine başını döndürmüştü ki César'ın, hemen Petit-Matelot'ya dalıp altı tane birden bez gmölek satın almaya kalktı, titiz bir İngiliz kadını gibi kumaş toplarının birini indirip ötekini kaldırttı; baş tezgâhtar kız, bütün kadınlarca anlaşılan bazı belirtilerden, César'ın satılan şeylerden çok satıcı için dükkâna girdiğini sezerek, kendisiyle ilgilenmeyi uygun buldu. César, alışveriş bittikten sonra müşterinin hayranlığı karşısında büyük bir ilgisizlik gösteren genç kıza adını ve adresini yazdırttı. Ursule'ün gözüne, hiç güçlük çekmeden girmiş olan zavallı tezgâhtar, şimdi bu kızın karşısında koyun gibi bön bön duruyordu, sevda büsbütün bönleştirmişti ve gözü o denli kamaşmıştı ki, bu satıcı perinin yüzüne gülmüşken sonra takındığı ilgisizce davranışının farkına bile varmamıştı.

Bir hafta boyunca, her akşam, Petit-Matelot'nun önünde kol gezmeye başladı, mutfak kapısında kemik gözleyen bir köpek gibi, güzel tezgâhtardan bir bakış dilenerek dolaştı durdu, satıcı kızların ve tezgâhtarların alaylarına aldırış etmiyor, dükkândaki en küçük olaylara bile dikkat ederek, sokaktan geçenlere, dükkâna girip çıkan müşterilere, büzülerek yol veriyordu. Birkaç gün sonra meleşinin oturduğu cennete yeniden girdi. Ama mendil almaktan çok, kıza parlak bir düşüncesini açmak için yapmıştı bunu. Aldıklarının parasını verirken:

- "Parfümlere gereksinmeniz olursa size hemen getirebilirim," dedi.

Constance Pillerault, Tanrının günü birtakım parlak önerilerle karşılaşmıştı ama hiçbirinde evlenme söz konusu

değildi, her ne kadar alnı gibi yüreği de ak idiyse de, ancak altı aylık geliş gidişten ve yorulup usanmadan sevgisini dile getirmesinden sonra César'a yüz vermeye yanaştı, ama kendi duygularını hiç açığa vurmadı. Peşine düşüp yüzüne bakarken göz süzen toptancı şarap tüccarlarının, zengin kahvehane sahiplerinin ve bunlar gibi bir sürü hayranının davranışları, onu böyle temkinli olmak zorunda bırakıyordu. Bizim âşık, Ferraille rıhtımında hırdavatçılık eden Constance'ın vasisi, B. Claude Joseph Pillerault'nun desteğini sağladı. Gerçek sevgiyi gösteren ve alttan alta yapılan casusluk sayesinde bu adamı keşfetmişti. Bu öykünün kısa kesilmesi zorunluluğu, Paris'deki aşk serüvenlerinin zevkleri üzerinde durmamızı gerektirmektedir. Bunun için tezgâhtarlara özgü hovardalıklardan pek söz etmeyeceğiz, sevgiliye taşınan turfanda kavunlar, Vénua lokantasında verilen nefis şöenlerden sonraki tiyatroya gidişler, pazarları kupa arabayla kır gezintileri gibi. César güzel bir delikanlı olmamakla birlikte sevimsiz bir insan da değildi. Paris yaşantısı ve ömrünü karanlık bir dükkânda geçirmiş olması, yüzündeki o köylü renkliliğini soldurmuştu. Gür kara saçları, bir Normandiya beygirinin boynunu andıran boynu, kalın kolları bacakları, sade ve namuslu görünüşü, bütün bunlar onun beğenilmesine yardım edecek niteliklerdi. Kardeşinin kızının mutluluğunu sağlamak yükümünü omuzuna almış olan Pillerault ancak, César hakkında bilgi edinmişti: Touraine'linin dileğini iyi karşıladı: 1800 yılının o güzelim mayıs ayında Sceaux'daki bir ıhlamur ağacının altında Constance-Barbe Joséphine kendisiyle evlenmeyi kabul ettiği zaman, César Birotteau sevincinden bayılacaktı nerdeyse.

B. Pillerault yeğenine:

- "Bak kızım, iyi bir koca buldun," dedi. "Sıcak kanlı, yüksek duygulu bir delikanlı, özü sözüne uygun, melek gibi saf, yani erkeklerin şahı."

Constance bütün tezgâhtar kızlar gibi, kurduğu parlak

hülyalardan vazgeçerek, namuslu bir aile kadını, iyi bir ana olmaya karar vererek, orta halli insanların dine uygun yaşayışlarına katlandı. Çünkü, böyle bir yaşayış onun düşüncelerine birçok Paris'li genç kızın başını döndüren yüksek bir yaşantıya kavuşma dileğinden daha uygun gelmişti. Constance, küçük burjuva kadın tipinin ta kendisiydi. Dar düşünceli bir insandı; surat asarak iş görür, istediği şey verilirse almak istemez, dediği derhal kabul edilirse kızar; aklı fikri mutfakta, kasadadır; en ciddi işlerin yanı sıra sökük dikmektedir, severken bile homurdanır; yalnız en basit fikirlere aklı erer, ıvır zıvır şeylerle uğraşır, her şeyden korkar, her şeyi hesap eder ve hep geleceği düşünür. Soğuk ama temiz güzelliği, dokunaklı körpeliği Birotteau'nun, bu kızın kusurlarını görmesini önlemişti. Kaldı ki o doğuştan gelen ince duygululuğu, hamaratlığı ve satış işlerindeki ustalığı bu kusurlarını örtüyordu. Constance o sırada on sekiz yaşındaydı ve on bir bin frankı vardı. Sevgisinin etkisiyle hırsı son derece artan Birotteau, La Reine des Roses firmasını satın aldı ve Vend-me meydanı yakınındaki güzel bir binaya taşındı. Böylece daha yirmi bir yaşındayken, tapınırcasına sevdiği bir kadınla evlenmiş, bedelinin dörtte üçünü ödediği bir ticaret evine sahip olmuştu; işe hangi noktadan başladığını da düşünerek geleceği aydınlık görüyordu haklı olarak. Nikâh sözleşmesini kaleme almış olan Ragon'ların noteri Roguin, yeni parfümcüye iyi öğütler vererek, satış bedelinin dörtte birini karısının drahomasıyla ödemesini önlemişti.

- "Bir takım iyi işlere girişebilmek için elinizde para bulunsun evladım," diyordu.

Birotteau, noteri çok beğeniyordu. Ona akıl danışmaya alışmıştı, sonunda dost oldular. O da Ragon ve Pillerault gibi sık sık noterin yazıhanesine gidiyor, en küçük bir kuşkuya kapılmadan ona düşüncelerini açmaktan çekinmiyordu. Onun öğüdü sayesinde, işe başlarken César'ın elinde Constance'ın getirdiği onbir bin frank vardı, şimdi varlığını, bi-

rinci konsül Napoléon'un varlığıyla değişmezdi. Başlangıçta Birotteau yalnız bir aşçı kadın tuttu, dükkânın üstündeki asma kata yerleşti, bu izbe gibi yeri bir mobilyacıya güzelce döşettiler, şimdi yeni evliler burada sonu gelmeyen bir balayı yaşamaya başlamışlardı. Bayan César, tezgâha oturduğu zaman göz kamaştırıyordu. Dillere destan olan güzelliğinin satışların artmasında büyük etkisi olmuştu, artık yalnız Bayan Birotteau'nun sözünü ediyorlardı imparatorluğun kibar erkekleri.

Her ne kadar César kralcılıkla suçlanmışsa da herkes doğru bir insan olarak tanıyordu onu. Kimi komşu dükkâncılar, mutluluğunu kıskanıyorlardı ama herkes onu, buna layık görüyordu. Saint-Roche'un basamaklarında yediği kurşun ona politikaya karışmış, yürekli bir adam ünü kazandırmıştı; doğrusu ya ne yüreğinde askerce bir cesaret ne de kafasında politikayla ilgili tek bir düşünce vardı. Ama yine de ününü göz önünde tutan mahallenin namuslu adamları, César'ın muhafız birliğinde yüzbaşı yaptılar; ne var ki Napoléon, bu görevden uzaklaştırdı onu. Birotteau bunu, İmparator'un Vendémiaire ayaklanmasında, kendisi ile çarpışmasının, içine sindirememesine veriyordu. Böylece César, ucuz tarafından haksızlığa uğramış bir adam cilasına bürünerek Napoléon'a karşı olanların (*) ilgisini çekti ve oldukça önem kazandı.

İşte birbirini severek pek mutlu yaşayan, yalnızca ticaret yaşamının kaygılarıyla üzülen bu karı kocanın yaşayışları böylece akıp gidiyordu.

Evliliklerinin ilk yılında César karısına, parfümcülüğün satış işlerinin girdisini çıktısını öğretti, genç kadın bu mesleği çok iyi kavradı. Müşterileri tavlama için yaratılmıştı sanki. O yıl sonunda yapılan sayım hırslı parfümcüyü ürkütmüştü: Bu duruma göre, bütün giderler çıktıktan sonra mutluluğu için gerekli gördüğü yüzbin frankçığı ancak yirmi yılda kazanabilecekti. Bunun için daha kestirme yoldan zengin

(*) Kralcıların. (Çev.)

olmak amacıyla parfümcülüğe, imalatçılığı da eklemeyi düşündü. Karısının istememesine aldırış etmeyerek, Temple mahallesinde bir baraka ile arsa kiraladı. Buraya yağlı boya ile CESAR BİROTTEAU YAPIMEVİ yazılı bir tabela astırdı. Grosse fabrikasından bir işçi ayarttı; bu işçiyle, kara yarı yarıya ortak olmak üzere sabun, kolonya ve esans yaptırmaya başladı. Bu işçiyle ortaklığı altı ay sürdü ve bütün zıyanı kendisi yüklenmek üzere sona erdi. Cesaretini hiç kaybetmeyen Birotteau, ne pahasına olursa olsun, karısından azar işitmemek için bir sonuca varmak istiyordu. İlerde karısına bu sıkıntılı günlerini anlatırken, o zamanlar kafasının kazan gibi kaynadığını, dine bağlı bir insan olmasa kaç kez kendini Senie'e atmay düşündüğünü söylemişti.

Birkaç verimsiz deneyden sonra, bir gün yemek dönüşü bulvarlarda dolaşıp duruyordu. Paris'te böyle sokaklarda dolaşanlar çoğu kez aylaklar değil, derdi olan insanlardır. Bir sepetin içinde altı franka satılan kitaplar arasında, üstü tozdan sararmış bir kitabın adı gözüne ilişti: *Abdeker* ya da *Güzelliği Koruma Sanatı*. Sözde Arapça'dan alınmış, yüz yıl önce bir hekimin yazdığı bir roman olan bu kitabı karıştırırken parfümlerden söz edilen bir sayfanın üzerinde durdu. Kitabı karıştırmak için sırtını bir ağaca dayayarak derinin ve deri altının yapısı hakkında yazarın, açıklama yaptığı bir notu okudu. Burada şu ya da bu sabunun çoğu kez beklenilen tersi bir etki yaptığı belirtiliyordu. Bunun nedeni de yumuşatıcı merhem gereksinmesi olan derilere, kuvvetlendirici, beslenmeye gereksinmesi olan derilere de yumuşatıcı sabun ve merhemler kullanılmasıydı. Birotteau, bir hazine gözüyle baktığı bu kitabı satın aldı. Kendi bilgisine pek güveni olmadığı için, ünlü bir kimyager olan Vauquelin'e başvurdu. Bu adama büyük bir saflıkla, ayrı yapıdaki çeşitli derilere iyi gelecek, çifte etkili bir merhemin nasıl yapılacağını sordu. Gerçek bilginler, gerçekten büyük adamlardır. Bunlar, o engin çalışmalarının ödülü olan üne hiçbir zaman sağlıklarında kavuşmazlar, kendilerine akıl danışan, düşünce yoksullarına, güler yüz göstererek ellerinden gelen yardımı esirge-

mezler. Vauquelin de parfömcüyü koruyarak elleri beyazlatan bir merhemini birleşimini öğretti ve ona, bunun bulucusu olarak kendini tanıtmalarına izin verdi. Birotteau bu kozmetiğı "çifte etkili Sultan Merhemi" diye adlandırdı. Başarısını tamamlamak için de bu yöntemi, yüze renk veren bir su yapılması için uygulayarak "carminative su" (renk veren su) adıyla bir tuvalet suyu yaptı. Bu işte Petit-Matelot'nun sistemini benimsedi: Parfömcüler arasında ilk kez lüks sayılan afişlere, gazete ilanlarına ve haksız yere şarlatanlık sayılan tanıtma araçlarına başvurdu.

Sultan Merhemi ve Alılık Suyu, şıklığına düşkün olanlara baş tarafında *"Bilim Akademisi'nce onaylanmıştır"* tümcesi yazılı, renkli afişlerle tanıtıldı. İlk kez kullanılan bu formül, büyüleyici bir etki yaptı. Yalnız Fransa'da değil, tüm Avrupa'da La Reine des Roses'un hükümdarı tarafından, sarı kırmızı, mavi afişler astırıldı. Bu afişlerde Birotteau'nun yaptığı malları, uygun fiyatla, istenilen yere göndereceğı belirtiliyordu. Yalnız Doğı'dan söz edildiğı bir dönemde, bir kozmetiğı "Sultan Merhemi" adını vermek, her erkeğın bir şehzade, her kadının da sultan olmak istediğı bir ülkede, bu sözcüklerin ne kadar büyüleyici bir etkisi olacağını keşfetmek, zeki bir adamın olduğı kadar, basit bir adamın da düşünebileceğı bir şeydir. Halk yalnız bir işin sonucuna bakarak bir yargıya vardığı için tüccar olarak büyük bir adam sayılan Birotteau bir prospektüs yazdı. Bundaki gülünç laf kalabalığı, bir başarı neden olmuştu: Fransa'da halk ilgilendiğı şeylere ve insanlara güler, başarı sağlamayanlarıysa da kimse ilgilenmez. Birotteau, budala rolü oynamıyordu ama, herkes ona, işine geldiğı zaman, kendini budala gibi göstermesini bilen becerikli bir insan gözüyle bakıyordu. Böyle bir prospektüs örneğini, oldukça zahmet çekerek, Popinot ve ortaklarının Lombards sokağındaki ecza deposunda kotardı.

Bu acayip yazı daha yüksek bir çevrede olsaydı, tarihçiler buna kanıtlayıcı belge adını verirlerdi.

İşte şöyle yazılıydı bu prospektüste:

**"CESAR BIROTTÉAU'NUN HARİKA BULUŞU
ÇİFTE ETKİLİ SULTAN MERHEMİ VE ALLIK SUYU**
Fransa Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

*Avrupa'da uzun süreden beri tuvalet alanında kolonyadan elde edilen sonuçtan daha üstününi sağla-
mak üzere eller için bir merhem, yüz için de bir su, hem
kadınlar hem de erkeklerce özlenilmekteydi. Cildin yu-
muşaklığına, parlaklığına, kadife gibi oluşuna baklı ola-
rak büyük bir önem veren her iki cinste de dermi ve epi-
dermi incelemek için uzun geceler, sabahlara kadar ça-
lışmış olan ve gerek başkentte gerekse yabancı ülkelerde
büyük bir ün salmış bulunan parfümcü Bay Birotteau,
daha ortaya çıkarıldığı anda, Paris'in şık bayan ve bay-
larınca harika olarak nitelenmiş olan bir Merhem ile bir
Su bulmuştur. Gerçekten de bu merhem ile bu suyun, şim-
diye değin, düşünülmeden kullanılan, bilgisiz çıkarcılar-
ca bulunan ilaçların, önüne geçilmez etkisiyle oluşan bu-
ruşmaya neden olmadan deri üzerinde, çok iyi etkiler
yapan, şaşılacak nitelikleri var. Bu merheme "Sultan Mer-
hemi" adı verilmiş olup, bunun nedeni de ilk kez bir
arap bekimince saray için yapılmış olmasıdır. Bu mer-
hem ve bunun bileşiminin dayandığı ilkelere göre hazır-
lanan su, ünlü kimyagerimiz Vauquelin'in raporu üzeri-
ne İnititut tarafından kabul edilmiş bulunmaktadır.*

*Nefis kokular saçan bu eşsiz merhem, en inatçı çille-
ri yok ettiği gibi, en sert derileri bile beyazlatır. Bundan
başka kadınlar kadar erkeklerin de yakındıkları el terle-
mesini giderir.*

*Allık suyu ise kimi durumlarda, kadınların yüzlerin-
de birdenbire belirerek balo ile ilgili tasarılarını altüst
eden sivilcelerin kökünü kazır, yapısına göre gözenekleri
açarak ya da kapayarak derinin canlılığını ve tazeliğini
sağlar, yaş ilerlemesinin meydana getirdiği bozuklukları
önlemekteki etkisiyle de o kadar tanınmıştır ki bir çok*

bayan, minnetlerini belirtmek üzere bu suya GÜZELLİK DOSTU adını vermişlerdir.

Kolonya güzel bir etkisi olmayan bayağı bir parfümdür. Oysa Sultan Merhemi ile Allık Suyu, tehlikesizce derin ve destekleyici bir etki gücüne sahip olan kuvvetli bileşimlerdir, sinirleri yatıştırıcı ve keyif verici bir özelliği vardır bu kokuların, yüreğe ferahlılık ve zihne berraklık verir, güzel düşünceler yaratır. İşte bunca niteliği olan bu merhem ve bu su şaşılacak bir sadeliktedir. Sonra, kadının çekiciliğini arttırdığı gibi erkeklere de büyüleyici bir güç kazandırır.

Suyun bergün kullanılması, ustura yangını giderdiği gibi, dudakların çatlamasını önler, kırmızılığını korur, zamanla çilleri yok ederek cilde doğal rengini kazandırır. Bütün bu etkiler sonucunda insanın mizacında tam bir denge sağlayarak baş ağrısı denilen o korkunç hastalıktan kurtarır. Bundan başka Allık Suyu, kadınların her türlü tuvaletlerinde kullanılabilmekte olup, deri hastalıklarını önlediği gibi dokuların terlemesine engel olmadan bunlara sürekli bir kadife yumuşaklığı kazandırır.

Posta ücreti tarafımıza ait olmak üzere, siparişlerinizi şu adrese gönderiniz: Bay César Birotteau, Kraliçe Marie-Antoinette'in eski parfümcüsü Ragon'un yerine gelen; La Reine des Roses, Saint-Honoré Sokağı, Vendôme Meydanı, Paris.

Merhem bir kutusunun fiyatı üç lira, bir şişe suyun fiyatı altı liradır. Taklitlerinden sakınılması için B. César Birotteau, merhem kutularının imzasını taşıyan bir kâğıda sarılmış olduğunu, şişelere de soğuk damga vurulduğunu ilan eder."

Başarısının kazanılmasında, César farkında olmadığı ama karısının rolü oldu. Constance César'a, Allık Suyu ile Sultan Merhemi'nin Fransa ve yabancı memleketlerdeki bütün parfümcülere sandıkla gönderilmesini ve bu malları, on

ikişer düzinelik partilerle yüzde otuzla bırakacağını bildir-
mesini sağlık vermişti. Merhem de Su da benzeri kozmeti-
kerden daha iyiydi; üstelik herkesin yapısına göre ayrı ayrı
hazırlanmış olması da, bilgisi kıt kimselerin gözünü boyuyor-
du. Fransa'daki beşyüz parfümcünün her biri, kârı pek tatlı
bularak, Birotteau'dan, yılda üçyüzer düzinelik Merhem ve
Su aldılar, bu satış César'a, sürümden büyük kâr sağladı.
Böylece Temple mahallesindeki arsalarla, barakayı satın ala-
bildi, buraya geniş atelyöler kurdu ve La Reine des Roses
mağazasının dekorunu güzelleştirdi. Artık ev yaşantısı daha
da rahatlığa kavuşmuştu, karısının eski korkuları kalmamış-
tı.

1810 yılında Bn. César, kiralara yükseleceğini fark et-
mişti. Kocasına, dükkânla asmatığını tuttukları bütün bina-
yı kiralamasını söyledi; kendileri de birinci kata taşınacak-
lardı. Mutlu bir olay Constance'ın evi güzelleştirmek için,
Birotteau'nun yaptığı delilikleri hoş görmesine yol açtı. Par-
fümcü, ticaret mahkemesine yargıç seçilmişti. Doğruluğu,
herkesce bilinen nezaketi, sayılıp sevilen bir kişi olması ona
bu onuru kazandırmış, Paris'in en hatırı sayılır tüccarları
arasına katılmıştı. Bilgisini arttırmak için sabahın beşinde
kalkıyor, mahkeme zabıtlarını ve tüccarlar arasındaki anlaş-
mazlıkları inceleyen kitapları okuyordu. Adaletle bağlılığı
doğruluğu, iyi niyetiyle en çok değer verilen yargıçlardan bi-
ri oldu. Çünkü, ticaret mahkemesi yargıçlarının önüne geti-
rilen davaların çözümlenmesi için bunlar en temelli nitelik-
lerdi. Kusurları da ününe yardım etti. Kendi bilgisinin mes-
lektaşlarınınkinden daha az olduğunu hissederek onların gö-
rüşlerini benimsiyordu. Bunların söylediklerine ilgiyle kulak
vermesi, pek hoşlarına gidiyordu, kimi bunu, konuşmaktan
çok dinlemeyi seven ve kararını sessizce belli eden, derin dü-
şünümlü bir adam olmasına veriyor, kimi de alçak gönüllüğü-
nü ve uysallığını övüyordu. Mahkeme karşısına çıkanlar
onun iyi yürekliliğini, uzlaştırmacı bir insan diye göklere çıkarı-
yorlardı. Bir çok anlaşmazlıklarda hakem olarak seçildi.
Böyle durumlarda sağduyusuyla bir kadı gibi adalete uygun

hükümler veriyordu. Bütün görev süresince beylik tekerlemeler, yuvarlak sözlerle dolu tatlı konuşması, basit insanlar üzerinde büyük bir izlenim bırakıyordu.

Böylece, bütün ömrü çalışıp didinmekle geçen kısır düşünceli insanlara beğendirmişti kendini. César mahkemede o kadar çok vakit yitiriyordu ki, sonunda karısı onu, bu pahalya mal olan onuñdan vazgeçmeye zorladı. 1813'ten sonra, o zamana kadar pek silik bir ömür süren bu birbirine çok bağılı karı koca için, hiç son bulmayacak gibi görünen zengince bir rahatlık dönemi başlamıştı. Başlıca dostları da ticaretlerini devraldıkları Bay ve Bayan Ragon, amcaları Pillerault, Noter Rougin, Lombard sokağındaki ecza deposunun sahibi Matifat'lar, Guillaume'dan, Saint-Denis sokağıının en güzel dükkânlarından *Chat qui Pelote* mağazasını alan kumaşçı Joseph Lebas, Bayan Ragon'un kardeşi yargıç Popinot, Protez ve Chiffreville ticaret evinin ortaklarından Chiffreville, maliyede memurluk eden Matifat'ların paydaşları ve Bay Bayan Cochin, bu dolaylardaki sofuların günah çıkarttıkları abbé Loraux ve daha birkaç kişi. Kralcılığa bağılı olduğu halde o sıralarda kamuoyu Birotteau'yu tutuyordu, bundan başka, ticaretinin dışında sadece yüz bin frank parası olduğu halde, çok zengin bir adam diye tanıyorlardı onu. İşlerinin düzgünlüğü, doğruluğu, borca girmekten korkması, hiçbir zaman senetlerini kırdırmaması, buna karşılık yararı dokunabileceği kimselerin elinden sağlam senet alması, gönül alıcılığı, César'a büyük bir itibar kazandırmıştı. Gerçekten de çok para kazanmıştı ama giriştiği yapı işleri, kurduğu yapımevleri çok para yutmuştu. Sonra evin yıllık gideri de yirmi bin frankı buluyordu. Bundan başka Constance'ın da kendisinin de üzerine titredikleri biricik kızları Césarine'in eğitimi için de avuç dolusu para harcıyorlardı. Karı koca, dizlerinin dibinden ayırmadıkları kızlarının, bir isteğini yerine getirmek söz konusu olduğu zaman paraya acı-mazlardı. O cici Césarine'in, piyanoda Steilbelt'ten bir sonat çalışı, bir romans söyleyişi, Fransızca'yı yanlışsız yazışı, Racine'le oğlunun eserlerini okuyarak bunlardaki güzelliği

anlatışı, bir manzara resmi ya da sepya yapışı karşısında sonradan görme köylücüğün nasıl bir sevince kapıldığını gözünüzün önüne getirebilirsiniz.

Henüz ana fidanından kopmamış bu kadar güzel, bu kadar saf bir meleğin güzelliklerini, yeni yeni tomurcuklanan ve serpilen böyle bir çiçeğin varlığında kendi varlığının sürüp gittiğini görmek ne büyük mutluluktu! Bu biricik evladı, babasını küçük görmeyen, onun bilgisizliğiyle alay etmeyen, gerçekten soylu bir *genç kızdı*.

Paris'e geldiği zaman César okuma yazma ve hesap biliyordu, ama işte bütün öğrenimi bu kadarcıktı. Sıkı bir çalışma içinde olduğundan parfümcülüğün dışında düşünceler, bilgiler edinmemişti. Hep bilimle, edebiyatla ilgisi olmayan, kendi işlerinin dışında bilgisi bulunmayan kimselerle düşüp kalktığı ve bilgisini artıracak kitapları okumaya vakit bulmadığı için parfümcü, pratik bir adam olarak kalmıştı. Başkalarının ağzına bakarak Molière'e, Voltaire'e, Rousseau'ya hayran olan, kitaplarını satın aldıkları halde açıp okumayan Paris burjuvalarının dilini, yanlışlarını ve görüşlerini benimsemişti. Bunlar, *ormoire* (*) denilmesini ileri sürerler, çünkü onlara göre eskiden kadınlar hemen her zaman altınlarını (**) ve hemen hepsi de moiré (***) elbiselelerini bu dolaplara saklardı; bir dil bozukluğu sonucu bu kelime *armoire* olmuştu. Onlara göre, Potier, Talma (****) ve hele Matmazel Mars'ın zenginlikleri, onar milyonu bulurdu; o büyük trajedi aktörü çiğ et yerdı ve matmazel Mars, mısırlı bir aktrisi taklit ederek inci yahnisi yaptırırdı. İmparatorun yeleşinde, avuç avuç tütün koyabilmek için meşin cepler vardı ve Versailles'daki limonluğun merdivenlerine atını dört nala sürerdi. Yazarlar, artistler, acayıplikleri

(*) Armoire: Dolap.

(**) Or: Altın.

(***) Moiré: Hareli kumaş.

(****) Talma: Ünlü bir aktör.

yüzünden hep hastahane köşelerinde can verirlerdi. kaldı ki, hepsi de allahsızdı; insan evine sokmamalıydı bunları. Joseph Lebas, kızkardeşi Augustine'in ressam Sommervieux ile evlenişini, tüyleri diken diken olarak anlatıyordu. Astronomlar örümcek yiyerek yaşarlardı. Tiyatro alanında ve politikadaki, bilimlerdeki bu parlak bilgileri, bu burjuvaların kafa düzeyinin ne olduğunu göstermektedir. Lombards sokağından geçen bir şairin burnuna gelen bazı kokular, ona Asya'yı hayal ettirir. Bir yerden Véfyver (*) kokusu duysa, bir hint kervansarayında oynayan dansözler gelir gözünün önüne. Kırmızı böceğine bakarken gözü kamaşır da, Brahmanlar'ın şiirlerini duyar gibi olur; Hindistan'daki dinler ve kastlar canlanır zihninde. Ham fildişine el sürse, kendini bir fil sırtında, ipekli kumaşlardan yapılmış bir kafes içinde, Lahor kralı gibi sevişmekte olduğunu sanır. Ama bizim küçük tüccar, işlediği nesnenin nerede yetiştiğini, nereden geldiğini bilmez. Parfümcü Birotteau da ne kimya bilirdi, ne de doğa bilgisi. Vauquelin'e, eşine pek az rastlanır bir büyük adam gözüyle bakardı. Çayın nasıl ve nereden geldiği yolundaki bir tartışmayı, piyasadan çekilmiş bir bakkal bilgiçliğiyle: "*Ya kervanla gelir ya da Le Havre'dan*" diye kestirip atardı. Birotteau'ya göre sarı sabunla afyon yalnız Lombards sokağında bulunurdu. İstanbul'dan geldiği öne sürülen gülsuyu, tıpkı Kolonya (**) gibi, aslında Paris'de yapılmaktadır. Bu kentlerin adları, kendi ülkelerinde üretilen şeyleri sevmeyen fransızların hoşuna gitsin diye uydurulmuş martavallardır. Bir Fransız tüccarı, malının sürümünü arttırmak için İngiltere'den geldiğini söylemelidir, nasıl ki bir İngiliz eczacısı, kendi ürününün, fransız malı olduğunu söyler. Bununla birlikte César, hiç de pek budala ya da enayi değildi: Doğruluğu iyiliği, yaşamı boyunca yaptığı işlere öyle bir cila vuruyordu ki, bu onu saygı değer şeyler yapıyor gibi gösteriyor

(*) Hindistan'da yetişen ve kökünden koku çıkarılan bir bitki. (Çev.)

(**) Kolonya'ya Fransızcada l'eau de cologne (Kolonya suyu) denir. Burada Almanya'daki Köln (Fransızlar Cologne der) kentinin adı üzerinde bir sözcük oyunu yapılmak isteniyor. (Çev.)

du. Çünkü güzel bir hareket, en koyu bilgisizliği hoş gördür. Sürekli başarı, Birotteau'ya güven kazandırmıştı. Kendi-ne güvenme, güçlü olmanın belirtisidir; Paris'te bu ikisi bir tutulur. Evliliklerinin ilk üç yılında César'ın değerini anlamıştı Constance. Kendisi sürekli kaygılar içindeydi. O, bu birlikte, bilgeliliği, uzağı görüşü, kuşkuyu, karışıklığı, korkuyu temsil ediyordu. César'ın atılkanlığı, yükselme hırsları, hareketi, görülmemiş bir talihliliği temsil ettiği gibi. Görünüşünün tersine bizim tüccar ödekti, karısıysa gerçekte sabırlı ve gözü pek bir kadındı. Böylece ürkeklikçi, sıradan bir adam oluşu, bilgisizliği, fikirsizliği, kuvvetli bir karakteri olmayışı yüzünden, dünyanın en kaypak yerinde, hiçbir zaman başarı elde edemeyecek olan adam, işinin peşine düşmesi, doğruluğu, gerçekten dinine bağlı, iyi bir insan oluşu, yaşamında elde ettiği biricik kadına olan sevgisiyle önemli, cesur, kararlı bir adam olarak tanınmıştı. Halk yalnız sonuca bakar. Pillerault ile yargıç Popinot'un dışındaki ahabbları, César'ı yakından tanımadıkları için, değerini tartacak durumda değillerdi. Kaldı ki böyle birinin dostu olan yirmi otuz kişi bir araya gelince, aynı anlamsız şeyleri, aynı beylik lafları geveler durur, her biri de ötekini, kendi alanının en büyük adamı gibi görürdü. Kadınlar ise ziyafetlerden, tuvaletlerden başka hiçbir şeyin sözünü etmezler, kocalarından, küçültücü bir dille söz etmekle, her şeyi söylemiş sayarlardı kendilerini. Yalnız Bn. Birotteau, herkesin önünde saygı ve övgüyle anardı kocasını. Onun gözünde César, herkesin gözünden kaçan yeteneksizlikleriyle birlikte, ailesini bugünkü zenginliğe ulaştıran adamdı. Kendisi de bu zenginliğin, başkalarında uyandırdığı saygıyı onunla paylaşıyordu.

Yalnız zaman zaman, eğer büyük adam denilen kimse-ler kocası gibiyse dünyanın hali nice olurdu diye sorardı kendi kendine. Kadınların kocalarını küçümseme eğiliminde oldukları ve onlardan yakındıkları bir ülkede kadının böyle düşünüşü, parfümcüye karşı olan saygısını eksiltmiş değildi.

İmparatorluk Fransa'sı için çok büyük felaketli bir yıl

olan 1814'ün ilk günleri, Birotteau'lardan başka herhangi bir aile için pek göze çarpmayacak olan, iki olayla kendini gösterdi. Bu olaylar, geçmişlerini her zaman tatlı bir coşkuy-la anımsayan César'la karısı gibi sade ruhlu insanları etkileyecek nitelikteydi. Ferdinand du Tillet adlı, yirmi iki yaşında bir genci baş tezgâhtar olarak yanlarına almışlardı. Kendisine kazançtan pay verilmediği için, bir parfümcü mağazasından ayrılan ve çok akıllı geçinen bu delikanlı, La Reine des Roses'a girmek için çırpınıp durmuştu. Bu mağazadaik insanları, olanakları ve buranın âdetlerini biliyordu. Birotteau, du Tillet'yi, ileride kendi yerine geçirmek niyetiyle yanına aldı ve bin frank maaş bağladı. Ferdinand'ın bu ailenin yazgısı üzerinde o kadar büyük bir etkisi olmuştur ki, birkaç sözcük ile lafını etmeye değer. Önceleri adının da soyadının da Ferdinand olduğunu söylemişti. Böylece adının sanının belli olmaması çok işine yaramıştı. Çünkü Napoléon o sıralarda, kendine asker bulmak için aileleri sıkıştırıyordu.

Acımasız bir adamın şehvet hevesinin bir ürünü olarak, memleketin bir köşesinde dünyaya gelmişti. Medeni hali üzerine toplayabildiğimiz azıcık bilgiyi aşağıda okuyacaksınız: 1793 yılında, Andelys yakınındaki küçük du Tillet köyünde yaşayan yoksul bir kız, bir gece vakti du Tillet Kilisesi'nin papazının bahçesinde doğurup, pencere kepenklerine vurduktan sonra gitti kendini dereye attı. İyi yürekli papaz çocuğu evine aldı, takvimde o gün yazılı azizin adını verdi, çocuğu gibi besleyip büyüttü. Papaz 1804 da öldü, yalnız çocuğun eğitimini tamamlamaya yetecek kadar yüklüce bir miras bırakmamıştı. Kendini Paris'te bulan Ferdinand, vurgunla yaşadı, talih onu daşağacına da götürebilirdi, zenginliğe de kavuşturabilir, baroya, orduya sokabilir, komutanlığa, tüccarlığa ya da uşaklığa götürebilirdi. Avare bir ömür sürmek zorunda kalan Ferdinand, önce gezgin satıcı, sonra da Paris'te parfümcü dükkânında tezgâhtar oldu. Bütün Fransa'yı gezip dünyayı öğrendikten sonra, ne pahasına olursa olsun başarıya ulaşmak kararıyla dönmüştü Paris'e. 1813'te yaşını belli etmeyi ve nüfusa yazılmayı gerekli görerek,

Adelys mahkemesinden ilam aldı, kilisedeki vaftiz kayıtlarını kiliseden belediyeye geçirtti. Kendisini doğduğu zaman sokağa bırakıldığı yerin adıyla du Tillet olarak tanıtarak, nüfus kaydında değişiklik yaptırdı. Bu anasız babasız gencin, imparatorluk savcısından da başka vasisi yoktu. Dünyada tek başınaydı, kimseye hesap vermek zorunda değildi, topluma üvey ana gözüyle bakarak dış biliyordou Çıkarından başka kılavuz tanımadığı gibi, zenginliğe ulaştıran her yol da iyi görünüyordu gözüne. Bir takım tehlikeli yeteneklerden kuvvet alan bu Normandiyalı, yükselme hırsıyla, hemşerilerinde bulunduğu haklı ya da haksızca ileri sürülen ağır bazı kusurları da birleştirmişti.

Yüze gülücü görünüşünün altında, çok didişken bir yanı vardı. Mahkeme, dava ilerinde kimse başa çıkamazdı onunla. Gözünü kırpmadan başkasının hakkını yadsır, ama kendi hakkından zerrece vazgeçmezdi, bükülmez bir iradeyle işi uzatarak, davalı olduğu adamı bıktırıp yere vururdu. En büyük özelliği, eski komedilerdeki Scapin'lere (*) benzetmekti. Onlar gibi yapamayacağı şey yoktur, onlar gibi haksızlığı ustaca örtbaş eder, kendisine yarayan şeylere el atmadan yapamazdı. Bundan başka Abbé Terray'ın (**) Devlet adına söylediği sözü, ilerde namuslu bir adam sayılmamak pahasına da olsa, kendi yoksulluğuna uyguluyordu. Bir işin peşine düştü mü, yorulmak nedir bilmezdi, hiç gözünü kırpmadan, iyi ya da kötü bir iş için herkese başvurmaktan çekinmez ve bu tutumunu kişisel çıkar kuramıyla haklı göstermeye çalışırdı, insanları çok küçük gördüğü için, herkesi yoldan çıkarabileceğine inanırdı. Başarıya ulaştıran her yol iydi onun gözünde. Başarıyla parayı, ahlakın başlıca desteklerinden saydığı için ergeç başarıya ulaşmaması da olanaksızdı. Zindana atılmakla, milyoner olmak arasında bulunan böyle bir adam kinci, bildiğinden şaşmayan, çabuk karar

(*) Uşak tipi.

(**) Abbé Terray, Fransız din ve devlet adamı. (1715-1778) Devlet borçlarını ödeme ve ağır vergiler getirme politikasıyla tanınmıştır.

veren bir inşan olmak zorundadır. Ama doğruluğun kellesini uçurmayı tasarlayan bir Cromwell (*) kadar da sinsi olması gerekir. Asıl niyetlerini alaycı ve havai bir görünüş altında saklar. Küçük bir parfümcü tezgâhtarı olduğu halde, sonsuz bir yükselme hırsı vardır içinde. Topluma şöyle kinle bakıp: "Sana hakim olacağım" diyordu içinden. Kırk yaşından önce evlenmemeye yemin etmişti; sözünü tuttu. Görünüşü bakı mından Ferdinand, tığ gibi yakışıklı bir gençti; her çevreye kendini uyduracak gibi davranmasını bilirdi. İlk bakışta sinsiliği belli olmadığı için, sevimli görünürdü yüze. Ama zamanla, yakından tanınınca, zaman zaman içinden, kendinden memnun olmayan ya da vicdan azabı duyan insanlarda görülen acayip bir ifade belirirdi. Bütün Normandyalılar gibi kanlı canlıydı ama, yine de yüzünde donuk bir renk vardı. Pırıl pırıl, birbirinden ayrı renkteki gözlerinin kaçamaklı bakışları, çarpmayı gözüne kestirdiği kimseye dikildiği zaman korkunçlaşırdı. Sesi, çok konuşmuş bir adamın sesi gibi kısıktı. İnce dudakları güzel sayılırdı; ama sivri burnu, çıkık alnı, doğuştan bir kusuru ortaya koyuyordu.

Sonradan siyaha boyanmış gibi bir rengi vardı saçlarının. O, bu görünüşüyle tam bir sosyal melezdi; zekâsı, çapkın bir soylu kişiden, aşağılık tarafı da kandırılmış bir köylü kadından, bilgisi yarıda kalmış eğitiminden ve kusurları da kimsesiz, sokağa atılmış bir çocuk olmasından ileri geliyordu. Birotteau, tezgâhtarının, akşamları süslenip sokağa çıktığını, bankerlerin ya da noterlerin evlerinde verilen balolar da boy gösterdiğini, geceleir de geç döndüğünü öğrendiği zaman, buna çok şaşmıştı. Bu gibi alışkanlıklar hoşuna gitmezdi. César'ın düşüncesine göre tezgâhtarlar çalıştıkları yerin hesaplarını incelemeli, yalnız işlerini düşünmeliydiler. Pek saçma bulduğu bu hareketlere içaerlemişti. İnce gömlek giydiği, üzerinde F. DU TILLET yazılı kart kullandığı

(*) Cromwell (Oliver) İngiliz devlet adamı (1599-1658) Krallığa karşı giriştiği iç savaşta üstün gelerek I. Charlesi, ölüme mahkum ettirerek başını baltayla vurdu. (Çev.)

için hafiften çattı. César'ın tüccar anlayışına göre, yalnız sosyete adamlarının uyduğu bir modaydı bu. Ferdinand, bu Orgon'un yanına, Tartuffe'ün (*) niyetleriyle girmişti. Bayan César'a kur yaptı, kadını baştan çıkartmaya çalıştı, patronu için o ne düşünüyorsa, Constance da bu adam için onu düşünüyordu. Korkunç bir çabuklukla anlamıştı ne mal olduğunu. Ağzı sıkı, temkinli, yalnız söylemek istediğini söyleyen bir adamdı ama bu Ferdinand, insanlar ve yaşam üzerindeki görüşlerini açığa vurmaktan da geri kalmazdı. Bunu da kocasının inaçlarına bağlı, başkasına azıcık zarar vermeyi bile suç sayan ve günah işlemekten ödü kopan bir kadını dehşete düşürecek biçimde yapmıştı. Bayan Birotteau'nun, incelik göstererek belli etmemeye çalışmasına karşın Du Tillet, onda nefret uyandırdığını sezmişti. Constance, kendisine birkaç aşk mektubu yazan Ferdinand'ın, aralarında bir anlaşma olduğu kanısını uyandırmak için, kendisine üstünlük taslar gibi davranışlarda bulunduğunu anlamakta gecikmedi. Neden böyle istediğini açıklamadan kocasına,, Ferdinand'a yol vermesini öğütledi. Birotteau bu noktada karısıyla anlaşmıştı. Yol vermeden üç gün önce, bir cumartesi akşamı, kasayı sayan Birotteau, üç bin frankın eksik olduğunu gördü. Bu durum karşısında derin bir üzüntüye kapılmıştı, üzüntüsünün nedeni bu kadar parayı kaybetmiş olmaktan çok, üç tezgâhtardan, aşçı kadından, bir çıraktan ve zaman zaman çalıştırılan işçilerden kuşkulanan zorunda kalışıydı. Kim yapmış olabilirdi bunu? Bayan Birotteau'nun tezgâhtan ayrıldığı yoktu. Veznedarlık eden tezgâhtar, B. Ragon'un yanında yatıp kalkan yeğeni on sekiz yaşlarında Popinot, çok namuslu bir gençti. Kasa mevcuduna uymayan bu rakam açık gösteriyordu; bu da paranın yekûn tutturulduktan sonra, kasadan alındığını göstermekteydi. Karı koca hiçbir şey söylememeye ve mağazanın içini göz altında tutmaya karar verdiler.

(*) Molière'in Tartuffe (Mürai) adlı komedisinin başlıca iki kahramanı. Mürai, softa Tartuffe, saf ve sofu Orgon'un evine sokularak karısını ayartır. (Çev.)

Ertesi gün pazar olduğu için ahbabları misafir gelmişti. Bu çevredeki aileler, sırayla yemeğe çağırıyorlardı birbirlerini. İskambil oynarlarken, Noter Roguin, çuhanın üstüne birkaç tane eski Louis altını koydu, Bayan César, bunları birkaç gün önce Bayan d'Espard adlı yeni evli bir kadından almıştı.

Parfümcü gülerek:

- "Bir kiliseden sadaka kutuşunu aşırdınız galiba," dedi.

Roguin bu parayı, bir bankerin evinde kâğıt oynarken, Du Tillet'den kazandığını söyledi. Birotteau'nun baş tezgâhtar da yüzü kızarmadan, bunu doğruladı, ama mosmor kesilmişti César'ın yüzü. Akşam, misafirler gittikten sonra, Ferdinand yatmaya giderken, Birotteau, bir iş sorunu konuşmak bahanesiyle onu mağazaya götürdü.

İyi yürekli adamcağız:

- "Du Tillet, dedi, kasamdan üç bin frank eksik çıkıyor, bunun için kimseden kuşkulandım, şu eski Louis altınları olayı açıkça sizi ele vermeseydi yine de bir şey söyleyecek değildim: Bunun için bu yanlışlığın neden ileri geldiğini bulmadan yatmayacağız. Sonra bu bir yanlışlıktan başka bir şey değildir."

Du Tillet altınları gerçekten de kendinin aldığını söyledi. Parfümcü büyük deftere baktı, bu paranın, baş tezgâhtarın borcuna işlenmemiş olduğunu gördü.

- "Popinot'ya yazdırmam gerekti ama acelem vardı," dedi.

Kesesini doldurmak için yanlarına girdiği namuslu adamları çok iyi tanıyan Normandiyalının bu pişkinliği karşısında apışıp kalan Birotteau:

- Doğru, dedi.

Boşuna olduğunu bilmekle beraber tezgâhtar ile namuslu tüccar, yanlış bulmak için sabahı ettiler. Dükkânın içinde, bir aşağı bir yukarı dolaşırken César, biner franklık üç banknotu, usulca çekmecenin bölmesine yapıştırdı. Sonra yorgunluktan duracak hali yokmuş da uykuya dalmış gibi ya-

parak horlamaya başladı. Du Tillet büyük bir sevinç içinde patronunu uyandırarak, yanlışlığı bulduğunu söyledi. Ertesi gün Birotteau, herkesin önünde küçük Popinot'yu ve karısını, işlerini baştan savma yaptıkları için öfkeyle azarladı. On beş gün sonra Ferdinand bir sarrafın yanına girdi. Parfümcülüğün kendisini sarmadığını, banka işlerini öğrenmek istediğini söylemişti. Birotteau'nun yanından çıkarken Bayan César'a, patronun kendisini kıskandığı için çıkarttığını dokundurdu. Birkaç ay sonra, Du Tillet gelip eski patronundan yirmi bin liraya kefil olmasını istedi. Dediğine göre, kendisini zengin edecek bir iş için gerekli garanti olarak istiyorlardı bu parayı. Bu yüzsüzlük karşısında Birotteau'nun hayret ettiğini gören Du Tillet, kaşlarını oynatarak yoksa bana güveniniz yok mu, diye sordu. Matifat'yla o sırada Birotteau'yla işi olan iki tüccar, öfkesini bastıran parfümcünün tiksintisini farketmişlerdi. Du Tillet belki de namuslu bir adam olmuştu. O suçu belki de, sıkıntıda olan metresine yardım etmek, ya da kumara kapıldığı için işlemişti. Namuslu bir adamın herkesin önünde azarlaması belki de pişmanlık duyan bir genci büsbütün suç işlemeye ve kötülüğe sürükleyebilirdi. Böyle düşünen melek ruhlu César, kalemi eline alıp, du Tillet'nin senetlerine kefil olarak imzasını bastı. Kendisine yararlı olmuş bir gence, bu yardımı büyük bir gönül hoşluğuyla yaptığını söyledi. İyilik için uydurduğu bu yalanı söylerken yüzü kıpkırmızı olmuştu. Du Tillet onunla, göz göze gelmekten çekinmişti. Ama için için, eski patronuna karşı, şeytanların meleklerle karşı besledikleri hiç dinmeyen kine benzer bir kin duyduğuna şüphe yoktu... Du Tillet para dalaverelelerinde kurnazca davranmasını bilerek, olduğundan daha zengin ve zarif görünmeyi başarmıştı. Bir arabası olunca da, artık ayağını yere basmaz oldu. Opera'nın dinlenme salonunu Borsa'nın şubesi haline getirerek işle eğlenceyi birleştiren o zamanın Turcaret'lerinin (*) sürdürdükleri yüksek sosyete yaşamına katıldı. Birotteau'larda tanıştığı Bayan Roguin'in yardımıyla kısa zamanda en yüksek bankerlerin arasına

(*) Lesage'ın bir piyesindeki aldatılan zengin tipi. (Çev.)

sokludu. Bu sırada Ferdinand du Tillet gerçek bir refaha kavuşmuştu. Roguin'in aracılığıyla Nucingen kurumuna sokulduktan sonra, Keller kardeşlerle ve yüksek banka çevreleriyle çabucak ilişkiler kurdu. Kimse bu delikanlının işlettiği büyük sermayelerin nereden geldiğini bilmiyordu, ama ulaştığı mutluluk, akıllılığına ve doğruluğuna bağlanıyordu.

Restarasyon'un (*) önemli bir kişi yaptığı César, siyasal krizlerin kasırgası arasında aile yaşamıyla ilgili bu iki olayı unutmuştu. Yaralandığından beri pek ilgilenmediği, ama görünüşü kurtarmak için yine de bağlı kaldığı kralcı düşüncelerinin değişmemiş olması ve Vendémiaire'e sadık kalışının unutulmaması, üstelik de kimseden bir şey istemeyişi, çok yüksek yerlerdeki kişilerce korunmasına yol açtı. Ulusal Muhafız Birliğinde bölük komutanlığına getirildi, oysa en küçük bir komuta verebilecek bir adam değildi. 1815'de, her zaman düşmanı olan Napoléon, Birotteau'yu görevinden attı. Yüz-Gün (**) süresince, Birotteau, mahallesindeki libarallerin en çok *diş biledikleri* adamdı, çünkü o döneme kadar hepsi de iş hayatı için zorunlu olan huzur içinde yaşamaya dileğinde birleşmiş bulunan tüccarlar arasında siyasal bölünmeler ancak 1815'den sonra başlar. İkinci Restarasyonda krallık hükümeti, belediye memurları arasında değişiklikler yapmak zorunda kalmıştı. Vali, Birotteau'yu Belediye Başkanı yapmak istiyordu. Karısının uyarısıyla yalnız Başkan Yardımcılığını kabul etti, böylece pek göze çarpmaktan kurtuldu. Bu alçakgönüllülük, herkesin gözünde değerini arttırdığı gibi, Belediye Başkanı M. Flamet de la Billardière'in dostluğunu kazandırdı. Birotteau, dükkânı kralcı isyancıların deposu olduğu günlerde, La Reine des Roses'a gelen B. Billardière'i, kendisine danışan Seine valisine Belediye Başkanı yapmasını sağlık vremişti. Bunun için Belediye

(*) Napoléon'un düşmesinden sonra Bourbonne'ların kurdukları krallık rejimi.

(**) Napoléon'un tahttan indirilerek Elbe adasına çekildiği süre. Bu süre içinde Fransa tahtına XVIII. Louis oturmuştu. (Çev.)

Başkanı, Bay ve Bayan Birotteau'yu hiçbir törene davet etmemelik etmiyordu. Belediye memurlarından birkaç kişiye nişan verilmesi söz konusu olduğu zaman, La Billardi re, Saint-Roche'da yaralanmış olmasını, Bourbonlar'a bağlılığını, herkesca saygı gördüğünü ileri sürerek, C sar'ı candan desteklemişti. Napol on'un eseri olan L gion d'Honneur nişanının değerini düşürmek için, bol bol dağıtmak isteyen Hükümet, birçok kimseyi kendi adamı yapmak için, i lerinde Birotteau da olmak üzere çeşitli ticaret kollarında çalışanları, bilim ve sanat adamlarını Bourbonlar'a bağlamak amacıyla bu nişanla  d llendiriyordu. Böylece, hükümetin de gözdesi oluşu, Birotteau'nun, mahallesindeki parlak durumunu büsbütün kuvvetlendirmişti. Bunun sonucu olarak da o zamana kadar hep başarıdan başarıya koşmuş olan bu adam, artık büyük fikirler beslemeye başlamıştı. Belediye Başkanı kendisini, nişan verilecekler arasında gösterdiğini bildirince, tasarladığı işleri uygulamak üzere en son ve kesin kanıtı ele geçirmiş oldu. Bu da karısına anlatmış olduğu gibi parf mc l ğ  bırakıp kendisini ve ailesini Paris'in büyük burjuvazi çevrelerine yükseltecek olan işlere girişmektir.

O vakitler C sar kırk yaşındaydı. Fabrikasında  ğraşıp didinmelerinin etkisiyle yüzü vaktinden önce azıcık buruşmuş, şapkasının basıncıyla çepeçevre parlayan, uzur g r saçları hafifçe kırlaşmıştı. Alnının üstünde saçlarının ayrılışı, ne kadar sadec bir ömür sürdüğünü gösteriyordu. Kalın kaşları hiç de ürkütücü değildi. Çünkü o berrak ve saf bakışlı mavi gözleri temiz alnıyla uyumluydu. K k   ukur, ucu iri burnu, bazı Paris'li salaklara benzetiyordu onu. Kalın dudaklıydı, iri  ensi, dimdik aşağıya sarkıyordu. Kanlı canlı ablak yüzünün çizgilerinden, toy bir köylü kurnazlığı okunuyordu. Güçlü kuvvetli yapısından, sırtının kalınlığından, ayaklarının büyüklüğünden, Paris'e yerleşmiş bir köylü olduğu açıkça belli olmaktaydı. Kılı iri ellerinden, k t kalın parmaklarından bile nereden geldiği kolayca anlaşılabilirdi. Dükkânına girdiğinizde bir müşteri geldiği zaman bir tüccarın yüzünde beliren gülümseme dudaklarından hiç eksik olmazdı.

Ama bu tüccarca gülümseme iç huzurunun ve iyi yürekli bir adam oluşunun belirtisiydi. İş hayatının dışında, insanlara güvensizlik göstermez, kurnazlığını ya Borsa'nın kapısında bırakır ya da büyük defterini kapadığı zaman. Onun için kuşku, tıpkı faturaları gibi, satış için zorunlu bir şeydi. Bir çeşit gülünç, kendine güveniş, babacanlıkla karışık budalaca bir böbürlenme okunurdu yüzünden. Bu da ona özgürlük veriyor, ablak yüzlü Paris'li burjuvalara büsbütün benzemekten kurtarıyordu. O safça kendini beğenmişliği, kişiliğine pek fazla önem veriş olmasa, daha çok saygı uyandırırdu. Böylece, insanları kendine yaklaştıran niteliklerinin yanı sıra, bu kadarcık bir gülünç tarafı da vardı. Genellikle ellerini arkasına bağlardı konuşurken. İnce ya da parlak bir şey söylediğini sandığı zaman, belli belirsiz ayaklarının burnuna basarak kendini kaldtırır, sonra tümcesini güçlendirmek ister gibi vücudunu bütün ağırlığıyla topuklarının üstüne bırakırdı. Bir tartışma kızıştığı sırada, kendi çevresinde iki kez dönüp söylenecek şeyi arıyormuş gibi birkaç adım attıktan sonra, birden tartıştığı kimsenin karşısına dikilirdi. Kimsenin sözünü kesmezdi, bu görgü kuralına tıpatıp uymasının kurbanı olurdu çoğu kez. Çünkü başkaları bir kez ağzından lafı kaptıları ma, zavallı sık sık tek kelime söyleyemeden yerinden kalkardı. Ticaret alanındaki büyük deneyimin verdiği kimi alışkanlıkları da vardı. Eğer bir senet vadesinde ödenmemişse hemen icra memuruna verir ve bununla artık yalnız ana parayı, faizi ve masrafları almak için ilgilenirdi. İcra memuur borçlu tüccar iflas edinceye kadar peşine düşmeliydi. O vakit César, her türlü koğuşturmayı durdurur, hiçbir alacaklılar toplantısına katılmaz, senetleri saklardı. O bu sistemi ve iflas edenleri küçük görme alışkanlığını Bay Ragon'dan almıştı. Bu adam, ticaret hayatı boyunca, davalı işler yüzünden o kadar çok zaman kaybedildiğini anlamıştı ki, konkordatolarda verilen alacak paylarının ne kadar belirsiz ve cılız şeyler olduğunu görerek gidip gelenler, başvuranlar, sözünde durmayanların peşinde koşmalarla vakit kaybetmemekle daha çok kazanç elde edilmiş olacağını düşünmüştü. B. Ragon:

- "Eğer iflas eden namuslu bir adam olur da tekrar işini düzeltirse size borcunu öder," derdi. "Eğer elinde avucunda bir şey yok da felaket içini yuvarlanmışsa ne diye böyle bir insanı hırpalamalı? Yok, eğer bu dolandırıcının biriye zaten hava alırsınız. Bu işlerde şakaya gelmediğinizi bildiği için size söz geçirilmeyeceğini, sizden ödün koparılarak bir uzlaşmaya varılamayacağını düşünmezdi, ödeme olanağı olduğu zaman, alacağınızı öderler."

César randevusuna tam vaktinde gelir, on dakika bekler, sonra hemen ayrılır giderdi, kimse döndüremezdi onu yolundan. Onun böylece her şeyi zamanında yapışı, kendisiyle iş görenleri de böyle davranmak zorunda bırakıyordu. Giysileri de yüzüne ve alışkanlıklarına uygundu. Hiçbir kuvvet beyaz ipekli kravat takmasına engel olamazdı, karısının ya da kızının işlemelerle süslediği kravatının uçları boynundan sarkardı. Sıkı sıkıya iliklediği beyaz pike yelege, ta şişkince göbeğinin altına kadar inerdi. Nefti renkli, bol redingotu ve ona bir quaker (*) görünüşü veren geniş kenarlı şapkası vardı. Pazar akşamları ipek bir pantolon giyer, ayaklarına parlak sarı tokalı ayakkabılarını geçirir ve o vazgeçilmez yeleşinin açık duran iki ucu arasından göğsünden sarkan kıvrımlı danteli görülürdü. Kahverengi frakının etekleri bol ve uzundu. 1819'a kadar çift köstekli saat takardı. Ama ikinci zincirini hep frak giydiği zaman kullanırdı. İşte böyle bir kişiydi César Birotteau. Namuslu adamdı, insanların doğumuna yön veren esrarlı güçler, politikayı ve hayatı bütünüyle kavramak yeteneğini esirgemişti kendisinden. Bundan başka, her şeyde göreneğin tutsağı olan orta sınıftakilerin altında yaşadığı düzeyin üstüne yükselmesine kadar izin vermemişti, bütün görüşleri başkalarından geliyordu ve bunları hiç incelemeyen uygulardı. Kabaydı ama iyi yürekliydi, pek zeki değildi ama dine çok bağlıydı, temiz yürekli bir insandı. Tek bir sevgi aydınlatıyordu kalbini; her şeyi, ışığı, yaşamının güç kaynağıydı bu sevgi. Çünkü bütün o yükselme

(*) Amerika ve İngiltere'de bir din tarikatının üyesi.

isteği, edindiği az buçuk bilgi, hep karısıyla kızına duyduğu sevgiden geliyordu.

O zamanlar otuz yedisinde olan Bayan César'a gelince, tıpatıp Milo Venüs'üne (*) benzerdi, Duc de la Rivière'in gönderdiği bu heykelde tanıdıkları onun portresini görür gibi olmuştu. Birkaç ayda keder, o güzel yüzünü sararttı, o güzel yeşil gözlerinin etrafında öyle derin ve mor halkalar açtı ki, kadıncağız yaşlı bir Meryem Ana resmine benzedi. Bununla birlikte bunca yıkıntı arasında yine de yüzünde tatlı bir saflık, kederli bakışlarında derin bir berraklık vardı. Ciddi ve saygın haliyle onu her zaman güzel bulmamak olanaksızdı. César'ın tasarladığı baloda güzelliği yine göze çarpmıştı, güzelliğinin son ışıltısıyla.

Her varlığın bir yükseliş çağı vardır. Bu öyle bir dönemdir ki etki yaratan nedenler sonuçlarla sıkı bir ilişki içindedir. Hayatın bu en olgun zamanında birbirleriyle dengede bulunan ve parlaklıklarıyla fışkıran canlı kuvvetler yalnız etten kemikten varlıklarda değil, devletlerde, milletlerde, fikirlerde, kurumlarda, ticarete girilen işlerde görülür; bunlar da soylular ve hükümdar sülâleleri gibi doğar, yükselir ve yıkılırlar. Şu dünyada meydana gelen her varlığa bu büyüme ve küçülme yasasının bu denli sert bir biçimde uygulanışı neden ileri geliyordu acaba? Çünkü felaket zamanlarında, ölümün de ilerleyip duraklamasına, şahlanıp uyuklamasına rastlanır. Şu bizim yer yuvarlağımız belki, öteki yıldızlardan biraz daha ömürlü bir yıldızdır. Tarih, şu yerüzündeki her şeyin yükseliş ve alçalış nedenlerini tekrarlayıp durduğu için, insana bütün yeteneklerinin hareketini durdurması gereken anı öğretmiş olmalıydı ama ne fatihler, ne aktörler, ne kadınlar, ne yazarlar kulak asar onun kurtarıcı sesine.

Artık zenginliğin en yüce doruğuna erişmiş olduğunu düşünmesi gereken César Birotteau, bu duraklama anını yeni bir hareket noktası olarak benimsemişti. Bilgisizdi. Kaldı

(*) Ege denizi adalarından Milo'da bulunan Venüs heykeli. (Çev.)

ki ne uluslar, ne krallar, tarihi dolduran ve birçok hükümdar ailelerinin ve ticaret evlerinin büyük örnekler verdikleri bu yıkılışın nedenini silinmez harflerle yazmayı düşünmemişlerdi. Neden yeni piramitler ulusların olduğu kadar bireylerin politikasına egemen olması gereken şu ilkeyi durmadan anımsatmasınlar: *Meydana gelen sonuç, kendisini meydana getiren nedenle doğrudan doğruya ilişkili olmaz ya da onunla eşit orantıda bulunmazsa çözülmeye başlar.* Ama her yerde rastlarız bu anıtlara. Rüyalarımızı şöyle eliyle silip yok eden o yenilmez kaderin cıvalarını saklayan gelenekler ve taşlar bize geçmiş anlatır ve bize en büyük olayların tek bir fikirle özetlendiğini kanıtlar. Truva ile Napoléon birer şiirden başka bir şey değildir. İşte bu öykü de, büyük bir yanı görölmediği için kimsenin anlatmayı akıldan geçirmedeği burjuvazinin uğradığı çalkantıların şiiri olsun. Bu çalkantılarda hiçbir büyüklük görülemez ama bu da öteki varlıklar gibi engin bir anlamı taşımaktadır. Burada söz konusu olan tek bir adam değil, acılar içinde kıvranan bütün bir halk yığındır.

Yatarken, César, karısının ertesi sabah önüne durulmaz karşı düşünceler ileri sürmesinden korkarak her şeyi yoluna koymak için, erkenden kalkmaya karar verdi. Daha ortalık yeni ağarırken, gürültüsüzce kalktı, karısını yatakta bırakarak çabucak giyinip mağazaya indi; bu sırada çırak, numaralı kepenkleri açmaktaydı. Yalnız olduğunu gören Birotteau, tezgâhtarlarının kalkmasını bekleyerek kapının önüne çıktı ve Raguet adlı uşağın işini nasıl yaptığını görmek istedi; Birotteau çok iyi bilirdi bu işin ne olduğunu! Hava soğuk olmakla beraber çok güzeldi.

Anselm'in aşağıya indiğini görerek:

- "Popinot, şapkanı geçir kafana, pabuçlarını giy; Bay Célestin aşağıya insin. Sonra Tuilerie'ye doğru gidelim; seninle konuşacağım şeyler var," dedi.

Du Tillet'nin tam karşıtı olan Popinot César'a güzel bir

talih eseri olarak Tanrı'nın armağanıydı. Bu öyküde o kadar büyük rolü var ki, burada onun üzerinde durmak zorundayız. Bayan Ragon, Popinot ailesinin kızlarından biriydi. İki erkek kardeşi vardı. En küçükleri, o vakit Seine asliye mahkemesinde yargıç yardımcısıydı. Büyüğü ise ham yün ticaretine girişerek parasını bu işte batırdıktan sonra ölmüştü. Annesi doğururken ölmüş olan biricik oğlu Anselm'i bakıp büyütmeleri için Ragon'larla çocuğu olmayan yargıç kardeşine bıraktı. Bayan Ragon, yeğenini bir meslek sahibi etmek için, Birotteau'nun yerine geçer umuduyla parfümcü mağazasına yerleştirdi. Anselm Popinot, çelimsiz ve topaldı. Kader bu sakatlığa uğramış olanların üzülmemesi için Lord Byron, Walter Scott ve M. de Talleyrand gibi adamları da topal yapmıştı. Kırmızı saçlı insanlardaki gibi bu çocuğun da yüzü renkli ve çilliydi. Ama akik renkli gri hareli gözleri, güzel ağzı, temiz alnı, yüzünün beyazlığı, utangaçlığının verdiği incelik, vücudundaki kusurun verdiği çekingenlik, başkalarında koruyucu duyguların doğmasını sağlamıştı. Zayıf insanlar sevilir. Popinot ayrıca ilgi çekici bir çocuktan da. Küçük Popinot, herkes ona böyle derdi, dine çok bağlı, orta halli ve iyiliksever bir ailenin çocuğuydu. Bunun için yargıç amcasının yetiştirdiği bu çocuk, gençleri sevimli yapan güzel huyu kişiliğinde toplamıştı. Akli başında, duygulu bir çocuktan, utangaçtı ve çok heyecanlıydı, koyun gibi sakindi ama çok çalışkandı; yakınlarına bağlı, tokgözlü bir ve ilk hırstıyanlardaki erdemler vardı onda. Ağır başlı, saygı değer patronunun bu saatte Tuilerie'ye doğru bir gezinti yapmaktan söz etmesini çok tuhaf bulan Popinot, Birotteau'nun kendisiyle evlenme konusunda konuşacağını sanmıştı; tezgâhtarın aklına birden Césarine gelmişti; gerçek gül kraliçesi, bu mağazanın canlı sembolüydü bu kız. Popinot Du Tillet'den iki gün önce, Birotteau'nun yanına ilk girdiği gün vurulmuştu ona. Merdivenden çıkarken duraklamak zorunda kalmıştı, yüreği çarpıyor, şakakları atıyordu, az sonra Birotteau'nun baş tezgâhtarı Célestin'le birlikte aşağıya indi. Popinot ile

patronu hiç konuşmadan, Tuileries'ye doğru yola koyuldular. Popinot yirmi bir yaşındaydı. Birotteau da bu yaşta evlenmişti. Parfümcünün zenginliği ile kızın güzelliği, böyle ölümsüz bir dileğin gerçekleşmesine en büyük bir engel olmakla birlikte Anselme, Césarine'le evlenmesine hiçbir engel görmüyordu. Aşk böyle coşkun umutlar verir insana ve bu umutlar ne kadar yersiz olursa o kadar inanç verici olur. Bu yüzden de sevgilisi kendisine ne kadar uzak görünürse görünsün Popinot'nun duyguları her gün biraz daha ateşleniyordu. Ne mutlu çocuğa ki o, herşeyin bir düzeye inip bütün şapkaların birbirine benzediği bir zamanda, eski bir Paris'li ailenin dölü olarak parfümcünün kızı karşısında kendisinin de bazı meziyetleri olduğunu gösterebilmişti. Kuşukları, kaygıları vardı ama mutluydu yine de. Her gün Césarine'nin yanı başında sofraya oturuyordu! Sonra mağazadaki işine o kadar canla başla sarılmıştı ki, çalışmanın hiçbir sıkıntısını hissetmiyordu, her şeyi Césarine için yaptığından, yorgunluk duymuyordu. Yirmi yaşındaki bir gencin sevgisi böyle candan bağlılıkla beslenir.

César, Bayan Ragon'a onu överek:

- "İyi bir tüccar olacak, üstesinden gelecek bu işin," diyerek atölyedeki çalışmalarını, mesleğin inceliklerini öğrenmede gösterdiği yeteneği, öteye beriye mal gönderildiği sıradaki çetin işlerde gösterdiği becerikliliği, kolları sıvayıp sandıkları çivileyerek o topal bacağıyla öteki tezgâhtarlardan çok iş çıkarışını överdi.

Roguin'in baş kâtibi, Brie'li zengin bir çiftçinin oğlu olan Alexandre Crottat'nın Césarine'e göz koyduğunu açıkça belli etmesi bizim öksüzün başarısı için hatırı sayılır bir engeldi. Ama yine de bu güçlüklerden daha çetin ve aşılmaz başka engel vardı: Popinot; Césarine'le arasındaki uzaklığı artıran bazı sırları kalbinin derinliğine gömmüştü, Ragon'ların zenginlikleri sarsılmıştı, oysa Popinot umut bağlayabilirdi buna. Öksüz delikanlı o küçük kazancıyla, halasıyla geniş-

tesinin yaşamalarına yardım edebildiği için mutluluk duyuyordu. Ama yine de başarıya güveni vardı! Césarine'in çoğu kez hayranlık dolu bakışlarla kendini süzdüğünü görmüştü: Tatlı umutlar veren bir şeyler sezer gibi olmuştu bu bakışların derinliğinde. Hayatın yeni tomurcuklandığı bir çağda bulunan bütün delikanlılar gibi o da, o andaki umudunun verdiği heyecanla sessiz sedasız için için ürpererek çalışıp duruyordu. Birotteau:

- "Popinot halan nasıl, iyi mi?" diye sordu.

- "Evet efendim iyi."

- "Yalnız bir zamandır kaygılı görüyor bana, canını sıkkan bir şey mi var? Dinle beni delikanlı, benden hiçbir şeyi saklamamalısın, o aileden sayılırım, Ragon enişteni yirmi beş yıldır tanıyorum. Altı demirli koca postallarla köyden geldiğim zaman girdim yanına, geldiğim yerin adı her ne kadar "*les Trésorières*" (*) idiyse de, buraya geldiğim zaman bizim dükkâna gelip gidenlerden Duc de Lenoncourt ile düşesinin yakınlarından, vaftiz anam Marquise d'Uxelles'in verdiği bir tek altından başka para yoktu cebimde. Bunun için her pazar onlara dua ederdim; Touraine'deki yeğeni M. de Mortsau'un bütün parfümlerini ben gönderirdim. Bana her zaman müşteri göndermişlerdir. Örneğin bunlardan M. de Vandenesse, yılda bin iki yüz franlık alış veriş eder. İnsan sadece iyi yürekliliğinden dolayı minnet duymaz, çıkarı olduğu için de yapar bunu: Ama ben senin iyiliğini hiçbir ard düşüncem olmadan yalnız senin için istiyorum.

- "Ah efendim, izin verirseniz söyleyeyim: Çok kafalı bir adammışsınız!"

- "Hayır, evladım hayır, bu yeterli değildir. Bununla benim kafamın başka birinin kafası kadar iyi işlemediğini söylemek istemiyorum, ama doğru bir insandım, hem de *sapına kadar*! Sonra da doğru yoldan şaşmadım, karımdan başka bir kadını sevmedim, sevgi insanı mutluluğa ulaştıran bir

(*) "Haznedar Kadınlar" anlamına gelir. (Çev.)

taşıttır. Bu güzel sözü M. de la Villèle kürsüden söylemişti.

- "Sevgi! dedi Popinot. Oh! Efendim; acaba?.."

César Anselme Popinot'yu da fındık yağını da unutarak:

- "Hele, hele... Bak sabahın sekizinde Roguin baba ya ya geliyor XV. Louis meydanından aşağı. Ne işi var adamcığınızın burada?" diye söylendi.

Karısının önsezileri hatırına geldi; Tuileries bahçesine girecek yerde Birotteau, Noter'e doğru yürüdü. Anselme patronunun arkasından biraz arayla geliyordu. Görünüşte bu kadar önemsiz bir olaya neden böyle birdenbire ilgi duyduğunu anlayamamıştı ama César'ın demirli pabuçlar, lous altını ve sevgi üzerine söyledikleri umut ve cesaret vermişti yüreğine. Yüzü sivilce dolu, yüksek alınlı siyah saçlı iri yarı bir adamdı bu Roguin, eskiden oldukça yakışıklıydı, gençliğinde atılgandı, çünkü küçük bir kâtipken noter olmuştu, ama insan sarrafı bir kimse yüzündeki yorgun görünüşten zevk düşkününü bir adam olduğunu anlardı.

Kendini aşırı eğlenceye kaptırmış olan bir kimsenin yüzünde bunun izlerini görmemek olanaksızdır. Yüzünün kırışıklıklarında, renginde az çok bayağılık okunuyordu. Nefsi-ne hakim olan insanların ten rengindeki o saf parıltı ve tazelik yerine, onda vücudun gücünü aşan zorlamaların verdiği bozukluk görünüyordu. Son derece çirkin olan basık burnu, gizli bir hastalık halinde akar dururdu. Böyle olan birçok erkekler vardır. Vaktiyle kraldan başka hiçbir erkeği yakından tanımamış olan namuslu bir kraliçe saflıkla, bütün erkeklerin bu talihsizliğe uğramış olduklarını sanırmış. Kusurunu örtbas edeceğini umarak durmadan ıspanyol enfiyesi çeken Roguin talihsizliklerinin en büyük nedeni olan sakıncaları arttırmaktan başka bir şey yapmış olmazdı. İnsanları her zaman olduklarından başka türlü göstermek, çoğu kez hastalıktan ileri gelen çalkantılarının gerçek nedenlerini ortaya koymamak biraz aşırı bir sosyal dalkavukluk değil midir? İn-

san vücudundaki hastalıklar manevi yıkıntıları göz önünde tutularak, hayat mekanizması üzerindeki etkisi incelenerek şimdiye kadar töre ve âdetler üzerinde çalışan tarihçilerce epeyi savsaklanmış gibi görünmektedir. Bn. César, Roguin ailesinin iç yüzünü bu bakımdan iyi anlamıştı.

Daha düğün gecesinde, banker Chevrel'in biricik güzel kızı olan karısı, zavallı notere karşı derin bir tiksinti duyarak hemen boşanmak istemişti. Beş yüz bin frank drahomasından başka büyük bir mirasa konma umudu olan bir kadınla evlendiği için pek mutlu olan Roguin karısına, kendisinden boşanmaması için yalvardı ve istediği gibi yaşamakta serbest bıraktı ve doğaldır ki böyle bir anlaşmanın sonuçlarına katlandı. Artık tamamıyla başına buyruk olunca, kocasına karşı yaşlı bir aşığa karşı bir metres nasıl davranıyorsa öyle davranıyordu. Roguin az zamanda karısının tutumuna dayanamayarak birçok Paris'li koca gibi, şehirde ayrı bir ev açtı. Başlangıçta ölçülü sınırlar içinde kaldığı için bunun gideri az olmuştu.

İlkin Roguin, böyle bir kişi tarafından korundukları için pek mutlu olan işçi kızlarla, çok para harcamadan düşüp kalkmıştı. Ama üç yıldır, elli ile altmış arasındaki erkeklerle musallat olan o zapdedilmez türden bir aşk yüreğini kemiriyordu, haksız değildi böyle yanıp tutuşmakta. Çünkü tutulduğu kadın yüksek fahişeler arasında güzel Hollandalı diye anılan o zamanın en şahane güzellerinden biriydi. Kadın, içine yuvarlandığı bu uçurumdan ancak kendisine ün kazandıran ölümüyle kurtuldu. Vaktiyle Bruges'ten Paris'e Roguin'in bir müşterisi tarafından getirilmişti. Adam daha sonra siyasal olaylar yüzünden Paris'ten ayrılmak zorunda kalarak metresini 1815 de Roguin'e hediye etti. Noter güzel sevgili için Champ-Elysées de küçük bir ev tuttu, içini pahalı mobilyalarla döşedi. Az zamanda, kendisine pahalıya malolan bu kadının bütün kaprislerine boyun eğmişti. O da har vurup harman savurarak noterin zenginliğinin dibine darıyordu.

Roguin'in yüzündeki, o müşterisini görünce dağılan kerderli görünüş, Du Tillet'nin bu kadar kısa zamanda zengin olmasıyla ilgili esrarlı olaylardan ileri gelmekteydi. Du Tillet'nin tasarladığı plan, patronunun evinde daha ilk pazar Bay ve Bayan Roguin'in ilişkilerinin iç yüzünü anladığı zaman değişmişti. Bayan César'ın aklını çelmekten çok, Cézarine'le evlenmeyi sağlamak için gelmişti, ama zengin sandığı Birotteau'nun fakir olduğunu görünce bu evlenmeden vazgeçti. Noter'e espiyonluk etti, güvenini kazandı, güzel Hollandalı'nın evinde, kendisini bu kadına tanıttırdı. Burada, onun Roguin'e karşı davranışının nasıl olduğunu inceledi ve lüksünü kesmeye kalkacak olursa adamı sepetlemeye kararlı olduğunu anladı. Güzel Hollandalı paranın nereden geldiğine, nasıl kazanıldığına aldırış etmeyen kadınlardandı, anasını babasını öldüren birinin parasıyla keyfince eğlenebilirdi. Hiçbir zaman bu günden yarını düşündüğü yoktu. Onun için gelecek, günün öğleden sonraki vakti, ay sonu da sonsuzluktu, ödenecek faturaları olsa bile böyleydi bu. Oynayacağı ilk kozu ele geçirdiğine pek sevinen Du Tillet, güzel Hollandalı'yı, yılda elli bin frank yerine otuz bin franka Noter'i sevmeye razı etti, bu da ihtiyar bir âşığın kolay kolay unutamayacağı bir iyilikti.

Sonunda şarabın su gibi aktığı bir yemekte Roguin, içinde bulunduğu para sıkıntısını Du Tillet'ye açtı. Bütün mülküne karısı ipotek koydurtmuştu. Müşterilerinin parasına da el atarak sevgilisine yedirmişti. Böylece elindeki avucundaki paranın yarısını yitirmiş oluyordu, kalanını da elden çıkardığı zaman, zavallı Roguin için beynine bir kurşun sıkmaktan başka yapılacak şey yoktu, Roguin herkesi acındırmakla iflasın korkunçluğunu azaltacağını umuyordu. Du Tillet'nin sarhoş kafasında birdenbire bir şimşek çaktı: Kısa zamanda sağlam bir zenginliğe konabileceğini hemen sezmişti. Roguin'i avuttu, onu bu tehlikeli düşünceden uzaklaştırarak güvenini kazandı.

- "Bir kez böyle tehlikeli bir yola girdikten sonra sizin çapınızda bir adam bir budala gibi, işi olurluna bırakmamalı, atılınca hareket etmelidir," dedi.

Hemen o günden tezi yok, müşterilerinin kendisine emanet ettikleri paralardan yüklüce bir miktar alarak kendisine vermesini söyledi. Borsa'da oynayarak ya da o günlerde geçerli olan herhangi bir işe yatırarak işletecekti; kazanç elde ederlerse, ortaklaşa bir banka kurar, buraya yatırılan paraları işletirlerdi. O vakit noter kendi kâr payını istediği gibi keyfi için harcayabilirdi. Yok, talih sırt çevirirse Roguin kendini öldürecek yerde, yabancı bir memlekete gider yerleşirdi. Çünkü Du Tillet aldığı parayı son meteliğine kadar ödeyecekti kendisine.

Böylece bir kez Roguin'in sırrını öğrendikten sonra, bunu karısına, metresine ve adamın kendisine hükmetmek için kullandı. Bayan Roguin, aklından geçirmediği bir felaketle karşılaşacağını öğrenince, o sırada geleceğine güvenle, parfümcünün yanından çıkan Du Tillet'in yardımlarını kabul etti. Noterin metresini de, ilerde bir felaket olunca, fahişeliğe sürüklenmemek için ihtiyardan aldığı paradan bir miktarını almaktan vazgeçmeye razı etti. Roguin'in karısı işlerini düzene soktu, kısa zamanda küçük bir sermaye sağladı ve bunu kocasının güvendiği adama verdi, çünkü noter suç ortağına daha önce yüz bin frank vermiş bulunmaktaydı. Bu güzel kadının çıkarlarını savunmak için yanaşırken gönülünü de kazanıp büyük bir tutkuyla kendine bağladı. Üç ortağı da doğaldır ki ona bir pay veriyorlardı, ama bunu az bularak, büyük bir gözüpeklikle onları Borsa'da oynamaya sürükledi, bir yandan da bir rakiple anlaştı; bu adam, sözde yitirdikleri parayı el altından ona veriyordu; böylece hem müşterielir hem de kendi hesabına oynamış oluyordu. Elli bin frank elde eder etmez de artık büyük bir zenginliğe kavuşacağına inanmıştı. Fransa'nın o zamanki durumunu keskin

bir gözle kestirerek, Fransa seferi (*) sırasında düşük değerle aldığı tahvilleri, Bourbon'lar döndükten sonra yüksek fiyatla sattı. XVIII. Louis'nin gelişinden iki ay sonra Bayan Roguin, iki yüz bin frank elde etmişti; Du Tillet de yüz bin gümüş lirayı cebe indirdi. Bu delikanlıya bir kurtarıcı gözüyle bakan noter de işlerini düzene sokmuştu. Güzel Hollandalı eline geçeni tüketiyordu. Maxime de Trailles adlı bir canavar avucuna almıştı onu. Napoléon'un eski saray subaylarından bu adam. Du Tillet, kendisiyle bir sözleşme yaparken bu kadının asıl adını öğrenmişti. Sarah Gobseck. Bu adın sözü çok edilen bir tefecinin adıyla bir oluşu, gözünden kaçmamıştı. Kibar aile çocuklarının, darda kaldıkları zaman hızır gibi imdadına yetişen ihtiyar tefeciye başvurarak, akrabası olan kadının kredisinin ne olduğunu anlamak istedi. Tefecilerin en kallesi olan bu adam uzaktan yeğeni olan Sarah ile hiç ilgilenmedi yalnız kendisini genç kadının bankeri olarak tanıtan ve elinde işletilecek sermaye bulunduğunu söyleyen Du Tillet'den pek hoşlanmıştı. Tefeci kişiliğiyle Normandiya'yı kişiliği pek uyuşmuştu. Gobseck'in yabancı bir ülkede küçük bir işi çevirecek, becerikli bir gence gereksinmesi vardı. Danıştay üyelerinden biri, Bourbon'lar birdenbire geliverince sarayın gözüne girmek için prenslerin yabancı memlekete kaçtıkları zaman aldıkları borçların senetlerini satın almayı düşündü. Kendisi için sadece siyasal önemi olan bu işin kazancını, gerekli parayı verenlere bırakmaya razı olmuştu. Tefeci parayı ancak senetler, işten anlayan bir temsilcisi inceledikten sonra, satın alındıkça ödemek istemekteydi. Tefecilerin kimseye güveni yoktur, garanti isterler; her zaman duruma göre hareket ederler, bir adama gereksinimleri yoksa taş gibidirler ama çıkarları varsa yüze güler, her

(*) 1814 de, Rus ve Avusturya ordularının Fransa'ya karşı giriştikleri ve Napoléon Bonaparte'in devrilmesiyle sonuçlanan savaş. Bu savaşta Ruslar ve bağlaşıklar Paris'e kadar, Fransa'yı istila etmişlerdi. (Çev.)

türlü iyiliği yapmaya hazır görünürler. Du Tillet, Saint-Denis ve Saint-Martin sosaklarındaki tüccarlara faizle para veren Werbrust'larla Gigonet'lerin ve Gobseck'le her zaman işi olan Poissonière mahallesindeki banker Palama'nın Paris piyasasında alttan alta ne büyük rol oynadıklarını biliyordu. Kendisine bir kazanç sağlamaları karşısında parayla kefil olmayı önerdi. Bundan başka bu baylardan, kendilerine bırakacağı sermayeyi, para piyasasında işletmelerini istiyordu, böylece kendisine bir takım destekler hazırlamış oluyordu. "Yüz gün" süresince B. Clément Chardin des Lupeaux'yla birlikte Almanya'da bulundu, ikinci Restauration'da Paris'e döndü; artık zenginliğinden daha büyük zenginlikler kazandıracak olanaklar elde etmişti. Paris'in en usta Borsa oyuncularının işlerinin iç yüzünü öğrenmiş, işlerini gözetdiği adamın güvenini kazanmıştı. Çünkü bu kurnaz vurguncu kendisine yüksek politikanın mekanizmasının nasıl işlediğini bütün çıplaklığıyla göstermişti. Üstü kapalı söylenen şeyleri bile şıp diye anlayacak kadar cin fikirli bir adam olan Du Tillet, bu yolculuk sırasında bilgisini tamamlamıştı. Dönüşünde Bayan Roguin'in hâlâ kendisine bağlı olduğunu gördü. Zavallı Noter de karısı kadar sabırsızlıkla Ferdinand'ı bekliyordu. Güzel Hollandalı yeniden mahvetmişti onu. Güzel Hollandalıyı sorguya çeken Du Tillet, kadının har vurup harman savurduğu paranın nereye harcadığını göstermediğini görünce, kendisinden özene bezene sakladığı sırrı keşfetmişti; Sarah Gobseck, Maxime de Trallis'i çılgınca seviyordu. Bu adam hovardalık hayatının başlangıcında, her iyi hükümetin kullandığı politika düzenbazlıklarından, doymak bilmez bir kumarbazdı. Bu sırrı keşfedince Gobseck'in neden küçük yeğenine ilgisiz kaldığını anlamıştı. Bu durum karşısında banker Du Tillet, evet artık banker olmuştu, en zengin müşterilerini bir işe sürerek borsa oyunlarına yeniden başladıktan sonra iflas durumuna düşmesi olasılığına karşı, elinde fazlaca para bulundurmalarını sağlık

verdi. Yalnız Du Tillet'yle Bayan Roguin'e yararlı olan artmalar ve eksilmelerden sonra sonunda noter, iflas çanının çaldığını anlamıştı. En iyi dostu, can çekişirken bile onu sömürmekten geri kalmadı; Du Tillet Madeleine yakınlarındaki arsa spekülasyonu işini tezgâhladı. Bir yatırım amacıyla Birotteau'nun Roguin'e verdiği yüz bin frank Du Tillet'nin eline bırakıldı, aklına birden parfümcü gelmişti. Du Tillet, Roguin'e, en yakın dostlarını ağa düşürmekle daha az tehlikeyle karşılaşacağını söylüyordu.

- "Bir dost" diyordu, "öfkelense bile yine ipleri büsbütün koparmaz."

O zamanlar Madeleine yakınlarındaki arsaların değerinin ne kadar düşük olduğunu bugün bile bilen pek azdır. Ama bu arsalar, fırsattan yararlanmayı isteyecek mal sahiplerini buluncaya kadar, zorunlu olarak yürürlükteki değerinin üstünde bir değer bulur bulmaz satılacaktı. Oysa Du Tillet, uzun vadeli bir spekülasyonla, ziyana katlanmadan kâra konmak isterdi. Başka deyimle, ilerde dirileceğini bildiği bir işi öldürüp kadavrasını eline geçirmeyi tasarlıyordu. Böyle hallerde Gobseck'ler, Palma'lar, Werbrust'lar ve Gigonnet'ler birbirlerine el uzatırlardı. Ama Du Tillet, onlarla yardımlarını isteyecek kadar içli dışlı değildi. Kaldı ki bu işe hiç izini belli etmeden girişmek istediği için, hiç utanç duymadan kârını cebe indirebilirdi. Bunun için de ticaret hayatında masa denilen canlı mankenlerden birini elde etmeyi zorunlu gördü. Borsa'da kendi yerine oynayacak olan adamın, tıpatıp lanetli ruhuna uygun olması gerektiğinden, Tanrı'nın hakkını çiğneyerek, bir adam yarattı. Bu iş için gözüne kestirdiği eski bir gezgin satıcısıydı. Zekâsı ve yeteneği kıttı ama hiç bir şey söylemeden konuşabilirdi; meteliksizin biriydi ama bir rolü çok iyi kavrayıp piyesi bozmadan oynayabilirdi; yani kendisini kullananı ele vermeden rahatça namussuzluk edebilirdi. İşte Du Tillet, bu adamı büyük işler düzenleyip çeviren bir banker, Charles Claparon kurumunun başı

yaptı. Charles Claparon'un alın yazısı bir gün, Du Tillet tarafından girilen işler iflası gerektirirse, ilk adımda Yahudi tefecileri ağına düşürmektir. Claparon da biliyordu bunu. Ama cebinde yalnız kırk metelikle, en ufak bir gelecek umudu olmadan, kederli kederli kaldırımları arşınlayan zavallı bir serseri; Du Tillet'nin ufak tefek kârlar çıkarmayı vaatmiş olması, define bulmuşcasına sevindirmişti; Du Tillet'ye karşı dostluk ve bağlılık, sonunun ne olduğunu düşünmeden duyduğu minnetle perçinlenip avare ve çapkınlıkla geçen bir yaşayıştan doğan gereksinmelerle körüklenerek, ona her şeye eyvallah dedirtiyordu. Kolayca sattığı namusunu Du Tillet'nin temkinle tehlikeye attığını görerek eski arkadaşına, bir köpeğin sahibine bağlılığıyla bağlandı. Claparon çok çirkin bir finoydu ama her an gözü kapalı Curtius (*) gibi ileri atılmaya hazırdı. Şimdiki kombinezonda, arsa alanların yarısını o temsil edecekti, yarısını da César Birotteau. Roguin, Birotteau'nun bütün parasını sızdırdıktan sonra, iflas uçurumuna yuvarlanmak için, Claparon'un parfümcüden aldığı senetleri Du Tillet'nin adını kullanabileceği bir tefeciye kındıracaktı. İflas işine el koyan iflas görevlileri parfümcünün verdiği gümüş liralara eline geçiren ve ayrı adlar altında alacaklı görünen Du Tillet'nin isteğine uygun hareket edecekler ve o da arsaları arttırmaya çıkarttırarak, Roguin'in vereceği para ve iflastan kendisine düşen payla yarı değerine kapatacaktı. Noter, parfümcü ile ortaklarının değerli terekesinden iyi pay kazanacağını umarak bu plana katılmıştı ama bütün varlığı ile insafına sığındığı adam arslan payını kendisine ayıracaktı; ayırttı da: Roguin, Du Tillet'ye karşı, hiç dava açmadığı için, önüne atılan kemiği sıyırmakla yetinerek Fransa'dan sıvışmak zorunda kaldı ve ucuza kadın bulabildiği İsviçre'nin bir köşesinde, aydan aya eline geçenle yetindi.

(*) Curtius gölü, Eski Roma'da, Forum'da bulunduğu söylenen kutsal yerlerden. Denildiğine göre romalı şövalye Marcus Curtius I.Ö.IV yüzyılda, gözünü kırpmadan bu göle atlayarak can vermiş. (Çev.)

Bu korkunç plan bir piyes entrikası yaratan bir trajedi yazarının kafasından çıkmış değildir; bunu meydana getiren olaylardır. Öç alma isteği olmadan beslenen kin, bir kayaya tohum ekmeye benzer; yalnız şu var ki Du Tillet'nin, César'dan öç alışı çok doğal bir olaydır, bunun böyle olmadığını düşünmek, şeytanlarla meleklerin kavgasını yadsımak olur. Paris'te kendisinin çalıştığı mağazadan para çaldığını bilen biricik insanı öldürmesinin bir takım sakıncaları vardı, ama onu çamura bulayarak yok edebilir ve böylece tanıklık etmesini önleyebilirdi. Uzun süreden beri öç alma duygusu, kalbinden tomurcuklanmıştı, ama çiçek açamamıştı. Çünkü Paris'te en çok kin tutan insanlar bile çok az plan yaparlar, çünkü burada hayat çok hızlı, çok çalkantılı akıp geçmekte ve bir çok beklenmedik olaylar meydana gelmektedir. Bu sürekli çalkantılar uzun uzadıya düşünmeye olanak vermezse de, bunların getirdikleri fırsatları gözleyen ince düşünüşlü bir insanın kalbinin derinliğinde yatan duyguyu besleyip kuvvetlendirirler. Roguin, Du Tillet'ye ilk kez sırrını açtığı zaman, tezgâhtar César'ı yok etme olanağını sezmışti, aldanmamıştı da. Taparcasına sevdiği varlıktan ayrılacağını sezen Noter aşk şarabını kırık bir bardaktan içerek günün Champs-Elysées'de geçiriyor ve evine sabaha karşı dönüyordu. Böylece Bayan César'ın noterden kuşkulandıktan haklı olduğu anlaşılıyordu. Bir adam, Du Tillet'nin kendine verdiği rolü oynamaya başladı mı, en büyük bir oyuncunun yeteneğini elde eder, artık gözü bir yaban kedisi gözü gibi keskinleşir; bir falcı kadar sezgisi derinleşir, tuzağına düşürdüğü insanı büyüler. Bunun için Noter, Birotteau'yu, onun Noter'i görmesinden çok önce gördü ve Noter ona bakınca, uzaktan el sallayarak:

- Bir haftalık ömrü kalan bir büyük adamın vasiyetnamesini aldım getiriyorum, demişti, ama, bana karşı bir köy hekimi gibi davrandılar, arabayla gitmiştim yaya dönüyorum.

Bu sözler parfümcünün yüzündeki son kuşku çizgisini de sildi, Roguin de bunu farketmişti; bunun için de arsa işi- ni önce kendi açmak istemedi; çünkü kurbanına son darbeyi indirmek istiyordu.

- "Vasiyetnameler, sonra nikâh sözleşmeleri, işte ha- yat," dedi. Birotteau: "Ha, sırası gelmişken söyleyeyim; ne vakit evleniyoruz Madeleine'le söyler misiniz Roguin baba! diye sözünü tamamlarken, eliyle noterin göbeğine vurmuş- tu.

Erkek erkeğe en efendice burjuva davranışı, böyle kaba- ca şakacı görünmektir.

Noter diplomatça:

- "Eğer bugün olmazsa hiçbir zaman olmayacak demek- tir," dedi. "İşin herkesçe duyulmasından korkuyoruz, bu işe katılmak isteyen iki zengin müşterim beni çok sıkıştırıyor, is- teyen katılsın, isteyen katılmasın... Öğleden sonra sözleşme- leri hazırlayacağım, ortak olmak için ancak saat bire kadar vaktiniz var. Allahısmarladık. Gidip Xandrot'nun, bu gece benim için hazırladığı sözleşme metnini okuyacağım."

Birotteau Noter'in arkasından koşup elini tutarak:

- "Eh, peki öyleyse bu iş oldu; ben de ortak oluyorum. Kızımın drahoması için ayırdığım yüz bin frankı veriyorum size," dedi.

Noter:

- "Peki," diyerek uzaklaştı.

Birotteau, Popinot yanına gelinceye kadar vücudunun yandığını, karnına bir sancı saplanır gibi olduğunu duydu, kulakları uğulduyordu.

Patronun sarardığını gören tezgâhtar:

- "Neniz var efendim?" diye sordu.

- "Ah, evladım bir söz üzerine büyük bir işe giriştim, böyle durumlarda kimse heyecanını bastıramaz. Hoş, sen de biliyorsun ya bunun ne olduğunu. Zaten seni, bu sorunu kimse duymadan rahatça konuşalım diye buraya getirdim. Halan sıkıntıda, neden parasını kaybetti?"

- "Halamla eniştem, paralarını M.de Nucingen'in kurumuna yatırmışlar, buna karşılık Worstchin madenlerinin hisse senetlerinden almak zorunda kalmışlardı, bunun gelirini alamadılar henüz, o yaştaki insanlar için de umutla yaşamak kolay değil.

- "Peki neyle yaşıyorlar?"

- "Maaşımı kabul ederek beni sevindiriyorlar."

Parfümcünün gözlerinde beliren bir damla yaş yanaklarından süzülürken:

- "İyi, iyi Anselme," dedi. "Sana beslediğim sevgiye layıksın. Bunun için benim işlerime gösterdiğin ilginin ödülünü fazlasıyla elde edeceksin."

Bunları, uydurma üstünlüğünün verdiği burjuvaca ve saf bir böbürlenme ile söylemiş, Popinot'nun gözünde olduğu kadar kendi gözünde de büyümüştü.

- "Yoksa... Keşfettiniz mi kalbimdeki derin sevgiyi?" diye sordu delikanlı.

- "Kimin için?"

- Bayan Césarine için.

- "O! Delikanlı çok cesursen sen!" diye bağırdı Birotteau. "Söyleme bunu kimseye, ben de unutacağım söz veriyorum sana. Yarın da evden çık artık. Yo, sana kızmış değilim. Senin yerinde olsam ben de tutulurdum hani! O kadar güzel kız ki!"

- "Ah, efendim! diyebildi tezgâhtar." Birden bütün vücudu ter içinde kalmıştı.

- "Bak oğlum, böyle işler bir günde sonuçlanamaz... Césarine kendini ilgilendiren bir iş için ancak kendi karar verir. Annesinin de bu konuda düşündükleri vardır elbet. Bunun için kendini toparla, gözünün yaşını sil, gönlüne söz geçir, artık bunu da konuşmayalım bir daha... Seni damat edinmek utandırmaz beni. Asliye mahkemesinde yargıç Bay Popinot ile Ragon'ların yeğenisin, herkes kadar senin de yükselemek hakkın, ama bu işin içinde fakatlar, çünküler, eğerler var! Hey Tanrım! Bir iş sorununu konuşurken ne diye so-

kuşturdum böyle şeyler sözün arasına! Hele otur şu iskemle-ye bakayım, aşıklığı bırakıp tezgâhtar ol. Bunları söyleyerek tezgâhtarının yüzüne baktıktan sonra, nasıl, yürek var mı sende?" diye sordu. "Kendinden daha kuvvetlilerle kavga edecek kadar cesaretin var mı? Göğüs göğüse döğüşebilir misin?"

- "Evet efendim..."

- "Tehlikeli, uzun sürecek bir kavgaya dayanabilir misin?"

- "Söz konusu iş nedir?"

- "Makassar yağını batırmak!" dedi Birotteau, topuklarını yerden kaldırarak; Plutarkos'un (*) kahramanlarından biri gibi söylemişti bunu. Hayale kapılmayalım, karşımızdaki düşman kuvvetli. Makassar suyu çok iyi tutundu. Dört köşe şişeleri hoşla gidiyor, ben bizimkileri üç köşe yapmayı tasarlıyorum ama sonra düşündüm, taşındım, ince camdan, hasırlı şişelere koymayı daha iyi buldum, böylece esrarlı bir havası olacak, müşteri merakını çeken şeyden hoşlanır.

Popinot:

- Pahalı olur bu. Perakendeyice fazla kâr bırakabilmek için ucuza maletmek gerekir.

- "İyi dedin, evladım; şaşmaz bir ilkedir bu. Ama düşün ki, Makassar'la boy ölçüşmek söz konusu! Bu tuvalet suyu gösterişlidir, çekici bir adı var. Sonra dışardan gelmiş bir mal gibi sürüyorlar piyasaya; bizim talihsizliğimiz yerli olmak. Haydi bakalım Popinot, Makassar'ı öldürecek kuvveti buluyor musun kendinde? Önce deniz aşırı pazarlarda sırtını yere getireceksin. Öyle görünüyor ki Makassar gerçekten bir Hint malı, elbet onların bize göndermeyi istedikleri bir mal yerine Fransız malı göndermek daha iyi olur. Haydi bakalım, bunun hakkından sen geleceksin. Dışarıda olduğu gibi memlekette de savaşmak gerek. Oysa Makassar çok iyi tanıtıldı, alıcılar biliyor."

(*) İ.S. Birinci yüzyılda yaşamış Yunanlı Tarihçi, yüksek erdemleri öven bir ahlakçı olarak tanınmıştır. (Çev.)

Popinot gözleri ateş saçarak:

- "Batıracağım onu!" diye bağırdı.

- "Ama ne ile?" diye Birotteau sordu. "İşte böyledir gençler, birden coşarlar. Dur da, sonuna kadar dinle beni."

Anselme, bir Fransız mareşaline selam veren bir asker gibi bir duruma geçti.

- "Popinot, ben saç çıkartan, başın derisini kuvvetlendiren, kadınların da, erkeklerin de saçlarının ağarmasını önleyen bir su icadettim. Bu esansın başarısı merhemimden, suyumdan daha az olmayacak. Ama bu sırdan kendim yararlanmayı düşünmüyorum. Parfümcülüğü bırakacağım. İşte benim bulduğum *Komajen* yağını sen süreceksin piyasa. (Adı Latince saç anlamında Koma'dan geliyor.) Bunu saray doktoru Bay Albert söyledi bana. Bu sözcüğe Bérénice adlı trajedide rastlanır. Racine'in bu piyesinde bir *Komajen* kralı vardır ki, delice sever o güzel saçlarıyla ün salan kraliçeyi; onun hoşuna gitsin diye de ülkesine bu adı vermiş besbelli. Bu büyük dâhilerin de ne güzel buluşları var hani! En küçük ayrıntılara kadar iniyorlar."

Küçük Popinot, herhalde kültürlü bir genç olduğu düşünümlere, laf arasında sokulan bu acayip öyküyü gülmeden dinledi.

Birotteau:

- "Anselme! Lombards sokağında büyük bir ecza deposu kurmak için gözüme seni kestirdim,» dedi. « Senin gizli ortağın olacağım, ilk sermayeyi ben vereceğim. Komajen suyundan sonra vanilya esansını, nane ruhunu da deneyeceğiz. Daha sonra da ilaç endüstrisine el atacağız, devrim yapacağız bu alanda. Hazır ilaçların kendisinin yerine hülasalarını satacağız. E, söyle bakalım gözü yüksekte delikanlı, memnun musun?"

Anselme öylesine heyecanlanmıştı ki bir şey söyleyemedi, ama dolu dolu olan gözleri yanıt veriyordu bu soruya. Bi-

rotteau'nun kendisine böyle bir öneride bulunmakla, gönül alıcı bir baba duygusuyla: "Zengin ve itibarlı bir adam ol da Césarine'e layık ol!" demek ister gibi gelmişti ona.

Popirot, Birotteau'nun heyecanını hayretine vererek:

- "Ben de başaracağım!" diye yanıt verdi.

Parfümcü:

- "İşte ben de böyle yapmıştım da başka bir tek sözcük söylememiştim," diye bağırdı. "Kızım alamasan bile çok zengin olacaksın. E, ne var ne oluyorsun öyle delikanlı?"

- "Bırakın da birini elde etmekle, ötekini de elde edeceğimden umutlanayım."

- "Senin umutlanmana engel olamam, dostum," diye Birotteau yanıtladı. Anselme'in sesinin tonu yüreğine dokunmuştu.

- "Peki öyleyse efendim, bir an önce işe başlamak için, hemen bu günden dükkân aramaya koyulayım mı?"

- «Peki evladım, yarın seninle girip fabrikaya kapanırsınız. Lombards'lar sokağının bulunduğu mahalleye gitmeden önce, Livingston'a uğrar, şu benim hidrolik presin yarın çalışıp çalışmayacağını sorarsın! Bu akşam, yemek vakti, danışmak için ünlü bay Vauquelin'e gideriz. Bu bilgin son zamanlarda kendini saçların bileşimini incelemeye verdi; bunlara renk veren maddenin ne olduğunu, saçların yapısını araştırıyor. Bütün sorun burada, Popinot. Sırrımı öğrendikten sonra bundan akıllıca yararlanmaktan başka bir şey kalmıyor. Livingston'a gitmeden önce Pieri Bénard'a uğra. B. Vauquelin'in özverisine karşılıklıta bulunamadığım için çok üzgünüm, ama ona bir şey kabul ettirmek olanaksız. Bereket versin Chiffreville'den Müller adında birinin bakır üzerine işlediği "Dresten Meryemi" (*) adlı resmi elegeçirmek istediğini öğrendim. Bénard, Almanya'yla iki yıl süren bir yazışmadan sonra, bunun az sayıda Çin kâğıdına basılmış kopyeyle

(*) Rafael'in, genellikle Dresten bâkiresi denilen çok güzel bir tablosu. (Çev.)

rinden birini bulmuş, fiyatı bin beş yüz frank yavrum. Bugün, bize bir baba gibi iyilik eden insan kapıdan uğurlarken, holünde görecektir bunu, çerçeveleme işini de sen yaparsın artık. Böylece karımla beni anımsar, zaten minnetimizi de on altı yıldır onun için, Tanrı'ya dua ederek ödemeye çalışıyoruz. Ben onu hiçbir zaman unutamam, ama biliyor musun Popinot, bu bilginler, bilime dalmaya görsünler bir kez herkesi, kadınları, dostlarını, kendilerine minnet borcu olanları unutuyorlar. Bizim gibi, akıllı olmayanlar, duygulu oluyoruz hiç olmazsa. Bu Institut üyesi baylar çok kafalı adamlardır; göreceksin, ama bir gün bile kilisede gören olmamıştır onları. Bay Vauquelin her zaman ya çalışma odasındadır, ya da laboratuvarında. Yarattığı yapıtları inceleyerek Tanrı'yı düşündüğüne inanmak istiyorum. Şimdi anlaştık sanırım, sana gerekli sermayeyi sağlayacağım; icadımı işletme hakkını da vereceğim; yarı yarıya ortak olacağız. Sözleşme filan yapmak gerekli değil. Hele bir başarı kazanalım! Nasıl olsa anlaşıyoruz. Dinle beni Popinot, yirmi güne kadar büyük bir balo veriyorum, kendine bir elbise diktirt, kalantör bir tüccar gibi görünmelisin bu baloda.»

Bu son iyilik belirtisi, Popinot'yu o kadar heyecanlandırmıştı ki, César'ın kocaman elini tutup öptü. Adamcağız, bu yakınlığı göstermekle bizim aşığı pek sevindirmişti, böyle tutkun insanların yapmayacağı şey yoktu.

Birotteau Tuileries'den koşarak uzaklaşan tezgâhtarın arkasından bakarak:

- "Zavallı çocuk" dedi. Bari Césarine sevseydi onu! Ama ayağı topal, saçları da bulanık su renginde. Genç kızlar da pek tuhaf oluyorlar! Hiç ummuyorum ki Césarine... Hem sonra annesi de bir tonere vermek istiyor. Alexandre Crottat onu zenginliğe kavuşturur. Zenginlik her şeyi hoş gösterir, oysa yoksullukla mutluluk bir araya gelmez. Eh, ben kızımı, bir çılgınlık yapmamak koşuluyla, serbest bıraktım, karanını kendi versin.

Birotteau'nun komşusu Cayron adında Lanquedoc'lu bir şemsiyeciydi; şemsiye, baston satan bu adamın işleri pek yolunda olmadığı için, Birotteau birkaç kez yardım etmişti. Cayron'u, birinci kattaki iki odasını zengin parfümcüye verip dükkânına sıkışmak pek sevindirdi, böylece daha az kira ödeyecekti.

Birotteau, şemsiyeci dükkânına girerek adama ahbapça:

- «E, komşu, karım yerimizi genişletmeye razı oldu. İsterseniz saat on birde Bay Molineux'ye gideriz.»

- «Azizim bay Birotteau, bu odaları bıraktığım için sizden hiçbir zaman bir şey isteyecek değilim, ama siz de bilirsiniz ki iyi bir tüccar her şeyden bir kazanç sağlamasını bilmeli» diye şemsiyeci yanıt verdi.

- "Amma da yaptınız ha! Ben öyle avuç avuç para harcayacak kadar zengin değilim yahu! Hem mimarım gelsin de, ne diyecek bakalım, olacak bir iş gibi görecektir mi bunu. Bana: "Bakalım, iki tarafın döşemeleri bir düzeyde mi? Sonra Bay Molineux'nün duvarın delinmesine razı olması gerekir, bir de duvar iki taraf arasında ortaklaşa mı? Bunları öğrenmemiz gerek" dedi. "Sonra merdiveni de, sahanlığı kaldırıp düz ayak olması için kendi tarafıma çevirteceğim. Görüyorsunuz ya bir sürü masrafım var. İflas etmek de istemem doğrusu."

- "Aman ne dediniz bayım, siz iflas eder misiniz hiç! Böyle bir şey olursa güneş dünyanın koynuna girer de çocukları olur."

Birotteau çenesini sıvazladı, ayaklarının ucuna basarak kendini kaldırıp topuklarının üzerine çöktü.

Cayron:

- "Hem, sizden şu senetleri almanızdan başka bir şey isteyecek değilim ki..." dedi.

Parfümcü senetleri gözden geçirerek:

- "İkişer üçer ay vadeli *önemsiz şeyler*..." dedi.

Şemsiyeci süklüm püklüm, boyun kıvrarak:

- "Yüzde altıyla alın bunları benden..." dedi.

Parfümcü içerlediğini gösteren bir tutumla:

- "Tefeci miyim ben," diye karşılık verdi,

- "Aman efendiciğim, sormayın, şu sizin eski tezgâhtar Du Tillet'ye götürmüştüm bunları: Hiçbir fiyat vermedi, ne kadara kadar kıracağımı öğrenmek istiyordu besbelli..."

Parfümcü:

- "Bu imzaları tanımıyorum ben," dedi.

- "Bizim bu şemsiye, baston işinde o kadar acayip adlar var ki, bir takım işportacılar bunlar!"

- "Pekâlâ, ama hepsini alacak değilim, en kısa vadeli için bir şeyler yapabilirim."

- "Şu dört ay vadeli bin frank için, bütün kârımızı elimizden alan sülüklere muhtaç etmeyin beni. Alın şunların hepsini. Hiç kredim yok, bunun için kimseye kırdıramıyorum, benim gibi küçük esnafı öldüren de bu..."

- "Peki öyleyse, alıyorum senetlerinizi. Céelestine hesabını yapsın. Saat on birde hazır olun."

César, bir gün önce M. de la Billardiére'in odasında randevulaştığı genç adamı görerek:

- "Hah, işte mimarım Bay Grindot da geliyor," dedi.

Birotteau en kibarca inceliğini takınarak:

- "Bir çok sanatçının tersine, siz tam verdiğiniz saatte geldiniz, dedi. Şayet sözünde durmak, büyük bir politikacı olduğu kadar fikir adamı da olan bir kralın dediği gibi, kralara özgü bir meziyetse de tüccarların da çok değer verdiği bir şeydir. Zaman paradır, özellikle siz artistler için... Mimarlık, bütün sanatların birleşmesinden doğar, demişlerdi bana.

Evinin uydurma arka kapısını göstererek:

- "Dükkândan geçmeyelim," dedi.

Dört yıl önce Bay Grindot, birinci mimarlık ödülünü kazanmıştı; Devlet hesabına üç sene Roma'da kaldı. Genç mimar İtalya'dayken yalnız sanatı düşünüyordu, Paris'e gelince parayı düşünür oldu. Yalnız hükümet, sanını yüceltmek için bir mimara gerekli milyonları verebilir, Roma'dan dönüşte gözü yüksekte olan her mimar kendini bir Fontaine ya da Percier sanır; bürokrasiye kayar. Öğrenciliğinde libere ralken, sonradan kralcı kesilir, nüfuzlu kimselerin koltuğuna sığınmak ister. *Büyük Ödül*'ü kazanan biri böyle davranırsa arkadaşları ona entrikacı gözüyle bakarlar. Genç mimar şu iki yoldan birini seçmek durumundaydı: Ya parfümcüye yararlı olmak, ya da ondan para sızdırmak. Ama Belediye Başkan Yardımcısıydı Birotteau, Madeleine'deki arsaların yarısına sahip olacaktı ileride, burada er geç güzel bir mahalle kurulacaktı. Birotteau'yu kollamak gerekirdi. Böylece Grindot, ilerideki kârı düşünerek bu günkü kazancından vazgeçiyordu. Artistlerin iğnelerine, alaylarına hedef olan ve küçümsenen bir burjuvanın planlarını, tekrar tekrar söylediklerini, fikirlerini sabırla dinledi. Parfümcü her şeyi anlatıp bitirdikten sonra, genç adam kendi planını özetlemeye çalıştı.

- "Sokağa bakan üç penceremiz var, bir de merdiven başındaki pencere. Bunlardan başka, bitişik evde merdivenin öte tarafında da iki pencere olacak."

Parfümcü şaşırarak:

- "Ne istediğimi çok iyi anlamışsınız," dedi.

- "Planınızı gerçekleştirmek için, yeni merdiveni yukarıdan aydınlatmak gerek, duvar sövesinin altına da bir kapıcı kulübesi yaparız."

- "Söve mi dediniz?"

- "Evet, bu üstüne duvarın dayandığı bölümdür..."

- "Anlıyorum."

- "Sizin dairenize gelince, onun bölünüşünü ve dekorlarını bana bırakın. Size layık..."

- "Layık! Evet, efendim; tam yerinde kullandınız bu sözcüğü..."

- "Bu dekor değişikliğini ne kadar zamanda bitirmemi istiyorsunuz?"

- "Yirmi günde."

- "Ne kadar işçilik vermeyi düşünüyorsunuz?"

- "Bütün bu değişiklikler neye mal olacak?"

- "Bir mimar yeni bir inşaatta masrafı santimi santimi-ne hesabedebilir, ben bir burjuvayı sızdırmanın... (pardon! Bu sözcük ağzımdan kaçtı), onarım ve yenileştirme işlerinin neye mal olacağını söyleyemeyeceğim. Ama sekiz gün kadar sonra aşağı yukarı bir rakam verebilirim. Bana güvenin, yukarıdan aydınlanan güzel bir merdiven yapacağım, sokağa açılan sevimli bir holünüz olacak, sonra da duvar sövesinin altına..."

- "Yine mi bu söve..."

- "Merak etmeyin, küçük bir kapıcı kulübesi yapacak kadar yer bulurum. Dairenizin planını zevkle çizeceğim, bu işe kendimi tamamıyla vereceğime güvenebilirsiniz. Evet efendim, ben her şeyden önce sanatı düşünürüm; parayı değil! Yükselmek için kendimi tanıtmalıyım, öyle değil mi? Ben- ce, en iyi yol, malzeme satanlarla bir olup dolap çevirmek değil, ucuza güzel iş çıkarmaktır."

- "Böyle düşündükçe başarıya ulaşırsınız dostum..." Bi-rotteau, bu sözleri koruyucu bir eda ile söylemişti.

- "Bunun için çalıştıracağınız dülgerlerle, sıvacılarla, çilingirlerle, doğramacılarla kendiniz pazarlık edin. Hesabı ben görürüm onlarla. Bana sadece avans olarak iki bin frank verin, paranızı yerinde kullanacağımdan kuşkunuz olmasın. Yarından başlayarak işi bana bırakın ve kimleri çalıştıracaksanız gösterin bana."

- "Kaba taslak masraf ne kadar olur dersiniz?"

- "On, oniki bin frank kadar. Elbet mobilyayı hesaba

katmayın, mobilyayı da yenilemek istiyorsunuzdur herhalde. Döşemecinizin adresini verirsiniz bana, dairenizin zevke uygun olması için, renk konusunda onunla anlaşmam gerekir.

Parfümcü kasılarak:

- "Saint-Antoine sokağındaki Bay Graschon emrindedir," dedi.

Mimar adresi, güzel bir kadının hediyesi olan küçük bir deftere yazdı.

- "Haydi bakalım," dedi Birotteau, "size güveniyorum, bayım. Yalnız şemsiyeciden alacağım iki odanın kirasını üstüme çevirteyim, bir de duvarı delmek için ev sahibinden izin alayım da sonra işe başlarsınız."

- "Bu akşam bana bir tezkereyle bildirin. Bütün gece oturup planları yapmam gerek. Biz burjuvalar için çalışmayı, Prusya kralı için yani kendimiz için çalışmaya yeğ tutarız. Ama, ölçü almam, yükseklikleri, kapı içlerinin genişliğini, pencerelerin büyüklüğünü not etmem gerekir."

- "Böylece gününde işi bitirebiliriz. Yoksa bitmez."

- "Böyle gerek," diye mimar yanıt verdi. "İşçiler geceleri de çalışacaklar, boyaları kurutmak için bir takım yöntemler kullanılacak, ama taşeronlara kazıklatmayın kendinizi, önceden ne istediklerini sorun onlara; sözleşmelerinizi de yapın!"

Birotteau *Binbir gece* kahramanlarından birine yakışır esrarlı bir davranışla:

- "İşte böyle mucizeler dünyada yalnız Paris'te yaratılabilir," dedi. "Baloma gelmek şerefini bana vermenizi rica ederim, efendim. Sanatçıların hepsi, biz tüccarları küçük görmez, gelerseniz sizi Institut üyelerinden Bay Vauquelin'le tanıştırayım, birinci sınıf bir bilgindir. Sonra M. de la Billardière, M. Conte de Fontaine, Ticaret mahkemesi başkanı yargıç B. Lebas ile bir çok yargıçlar, saraydan Conte

de Granville, Asliye Mahkemesi yargıcı Bay Popinot, Ticaret Mahkemesi'nden Bay Camusot, kaynatası B. Cardot... da gelecekler. Belki Kral'ın Baş Yaveri Duc de Lenoncourt da gelir. Ayrıca birkaç dostumu da çağırıyorum... Bu baloyu memleketin kurtuluşu için olduğu kadar... Légion d'honneur nişanına aday gösterilmemi kutlamak için...

Grindot acayip bir işaret yaptı.

- "Belki de bu şerefe layık görülmemin nedeni... Ticaret mahkemesinde bulunuşum ve Bourbons'ların uğrunda Saint-Roche'un merdiveninde 13 vendémiaire'de çarpışmamdır, Napoléon yaralamıştı beni bu çarpışmada. Bu şerefeler..."

Constance, sabah kıyafetiyle kızının yatak odasından çıktı, orada giyinmişti; daha yüzüne ilk bakışta, büyük bir alçakgönüllük içinde, yanındakine büyüklüklerini anlatmak için normal bir tümce arayan kocasının sözlerini durdurmuştu.

- "Bak, nonoşum, Bay Grindot'yu tanıtayım sana. Çok kibar ve çok yetenekli genç bir sanatçı. M. de la Billardi-ère'in şu ufak işlerimizi yönetmek üzere sağlık verdiği mimar."

Parfümcü, karısına göstermeden, ufak kelimesini söylerken parmağını dudağına götürüp, sus işareti yaptı, mimar anlamıştı ne demek istediğini.

- "Constance, Bay Grindot ölçü alacak, bırak da içeri girsin şekerim," diyerek Birotteau sokağa sıvıştı.

Constance mimara:

- "Bu iş pahalıya mal olur mu?" diye sordu.

- "Hayır efendim, kaba taslak bir hesaplama altı bin franka..."

Bn. Birotteau:

- "Kaba taslak!.. diye bağırdı. Masraf listesi ve sözleşmeler hazır olmadan hiçbir işe başlamayın. Ben bu kalfaları iyi bilirim: Onların dilinde altı bin, yirmi bin demektir. Çılgınlık yapacak durumda değiliz. Rica ederim, her ne kadar ko-

cam evinin efendiyse de, bırakın da biraz düşünsün."

- "Bay Başkan Yardımcısı, işi yirmi günde bitirip evi teslim etmemi söyledi; eğer bu süreyi geçirirsek sonuç elde etmeden masrafa girmek durumunda kalırsınız."

Parfümcünün güzel karısı:

- "Hep masraf, hep masraf..." diye söylendi.

- "Eh, sayın bayan, anıtlar dikmek isteyen bir mimar için, bir apartman dairesini dekore etmenin şerefli bir iş olduğunu mu sanıyorsunuz? Ben bu önemsiz işe sırf M. del la Billardièrè'in hatırı için girdim, şayet korkuyorsanız..."

Mimar böyle diyerek gitmek ister gibi bir hareket yaptı.

- "Peki, peki" diyerek odasına giren Constance, başını kızının omuzuna yasladı.

- "Ah kızım," dedi. "Baban iflasa yürüyor! Baban bir mimar tutmuş, pos bıyıklı, keçi sakallı bir tip, adam anıt yapmaktan söz ediyor! Evimizi temelinden yıkıp bir saray yapmaya kalkacak! César'ın deliliklerinin sonu yok, geceleyin tasarısını anlatmıştı; sabahleyin gerçekleştirmeye kalkıyor."

Césarine:

- "Aman Anne! Bırak istediğini yapsın babam. Tanrı da-
ima korumuştur onu," diyerek annesini öptü; sonra bir parfümcünün kızının güzel sanatlara yabancı olmadığını mimara göstermek için piyanosunun başına geçti.

Mimar yatak odasına girince Césarine'in güzelliği karşısında şaşkına döndü. Sabahlığıyla odasından çıkan Césarine, o pembe beyaz, sarışın, ince on sekiz yaşındaki genç kız güzelliğiyle, o berrak mavi gözleriyle hayran bırakmıştı mimarı. O ressamların çok beğendikleri ince mavi damarlı, nazik, yumuşak teniyle büyülemişti adeta genç adamı. Bir Paris dükkânının durgun, az güneş gören, havasız çevresinde yetiştiği halde, yaşayışıyla, Tiber Nehri'nin kıyılarında yetişmiş bir Romalı kadın kadar canlıydı. Gür ve babasıninki kadar sık saçlarını başının üstünde toplayarak o güzel uzun boynunu meydana çıkarmıştı. Tuvaletine düşkün bir İngiliz

kadınının titizliğiyle bukle bukle alnına dökülen saçlarında dükkâncı kızların hepsindeki güzel görünme isteği göze çarpıyordu. Bu kızın güzelliğine bir İngiliz Layd'sinin ne de bir Fransız Düşesi'nin güzelliği idi; Rubens'in tablolarındaki kızıl saçlı, tombul flaman kadınlarının güzelliği vardı onda. Césarine'in burnunun ucu da babasıninki gibi yukarıya doğru kalkıktı; ama o kadar biçimliydi ki, Larguillère'in kadın portrelerinde o kadar büyük bir başarıyla çizdiği Fransız kadınlarının burnunu andırıyordu. Tok ve gergin bir kumaşı andıran derisinde hayat dolu bir bakirenin tazeliği titriyordu. Annesinki gibi güzel alnında kaygısız bir genç kızın rahatlığı okunuyordu. İçinden aydınlanan mavi gözlerinde, sarı saçlarıyla nefis bir uyum yaratan bir tatlılık vardı. Ressamların tablolarındaki genç kız portrelerine düşünceli bir hal vererek elde etmek istedikleri şiiri, içinde yaşadığı mutluluk gidermişti ama, anasının kanadı altında yaşayan bir genç kızda görünen o hafif hüznü hali ona ideal bir güzellik kazandırmıştı. Çizgilerinin inceliğiyle birlikte, güçlü bir yapısı vardı; ayakları babasının bir köylü olduğunu göstermekteydi, çünkü onda da soyunun kusurları olduğu gibi, elindeki kırmızılık tamamıyla bir burjuva hayatının belirtisiydi. Er geç şişmanlıyacaktı. Mağazaya gidip gelen şık kadınlara bakarak, tuvalete merak sardırılmış, başının duruşuna, konuşmasına, hareketlerine bir eda vererek bütün gençlerin, kendisini çok kibar bulan tezgâhtarların başını döndürmekteydi. Popinot, Césarine'den başka hiçbir kadının yüzüne bakmamaya yemin etmişti. Yalnız bu bir içim su, bir bakışta bütün ruhunu okumak olanaklı gibi görünen tek bir söz üzerine ağlamaya hazır genç kızın yanında erkekçe bir üstünlük duyabiliyordu. Bu kıza öylesine tutulmuştu ki, bu sevgiyi sürdürecektikadar ince bir zekâsı olup olmadığını düşünmeye vakit bulamamıştı. Ama Paris'te mutluluğun başlıca temel direklerinin sağduyu ve namus olduğu kabul edilen bir sınıf için ince bir zekânın ne önemi vardı? Ruh bakımından Césarine, annesinin kültürle biraz daha incelmışiydi: Müzik seviyor, kara kalem *sandalyede oturan Meryem* resimleri yapıyor, Bay Cottin ve Riccoboni gibi kadınların sevdiği yazarları, Ber-

nandin de Saint-Pierre'i, Fenelon'un Racine'in yapıtlarını okuyordu. Tezgâhta annesinin yanında pek az otururdu. O da ya sofraya oturmadan az önce, ya da pek seyrek olarak onun yerine geçtiği zamanlar. Anasıyla babası, çocuklarının nankörlüğünü arttırmaya can atan bütün sonradan görme analar babalar gibi Césarine'i göklere çıkarırlardı. Bereket versin kız, o burjuva erdemleriyle onların bu düşkünlüğünü sömürmeye kalkmıyordu.

Bayan Birotteau kaygılı ve yalvarırcasına bir tavırla mimarı izliyor, onun mimarların ve kalfaların kullandığı cetvelle, acayip hareketler yapışını kızına göstererek, korkuyla seyrediyordu. Bu cetvelin her hareketinde bir sihirbaz çubunun hareketlerini görür gibi oluyor; bu ona uğursuzluk getirecek bir şey gibi görünüyor, kapıların daha az yüksek, pencerelerin daha az geniş olmasını içinden diliyor, ama bu sihirbazlığın ne gibi sonuçlar vereceğini mimara sormaya cesaret edemiyordu.

Mimar gülümseyerek:

- "Merak etmeyin efendim; hiçbir şeyinizi alıp götürmem," dedi.

Césarine kendini gülmekten alamadı.

Constance mimarın neye taş atmak istediğini fark etmeyerek, yalvarırcasına:

- "Aman, idareli davranın; ilerde karşılığını görürsünüz bizden bunun," dedi.

Birotteau, bitişik evin sahibi Bay Molineux'ye gitmeden önce, Alexandre Crottat'ın bu kira cirosu için hazırladığı özel sözleşmeyi almak üzere Roguin'e uğradı. Dışarı çıkarken, noterin odasının penceresinde Du Tillet'yi gördü. Eski tezgâhtarının Roguin'in karısıyla ilişkileri düşünülünce arsa- larla ilgili sözleşmelerin hazırlandığı sırada ona rastlamış ol- masında şaşılacak bir şey görmemekle beraber, bu işe olan sonsuz güvenine karşın kaygılanmaktan kendini alamamıştı. Du Tillet'in heyecanlı hali bir tartışma olduğunu gösteriyordu. Tüccarlığının verdiği temkinlilik alışkanlığıyla:

- "Yoksa o da mı var bu işte?" diye kendi kendine sor-du.

Bu kuşku zihninden bir şimşek gibi geçmişti. Geri dö-nünce Bayan Roguin'le karşılaştı, o vakit bankerin orada bu-lunuşu o kadar şüpheli görünmedi kendisine.

- "Yoksa Constance haklı mı?" diye söylendi. "Yo, ka-dın aklıyla hareket edecek kadar budala değilim ben! Kaldı ki sabahleyin amcamla görüşeceğim bu işi. Bu Bay Molineux'nün oturduğu Batave Meydanı, Bourdonnais sokağından o kadar uzak değil, iki adımlık yer."

Onun yerinde olayları şüpheyle gözlemleyen biri, o za-mana kadar bir çok düzenbazlıklarla karşılaşmış olan bir tüccar, böyle bir felakete sürüklenmekten kurtarabilirdi ken-dini; ama düşüncesinin kıtlığı, ayrı ayrı olaylardan hareket ederek bunların nedenlerini görebilen akıllı bir adam gibi düşünebilme gücünden yoksun olduğu için, mahvolmaktan kurtulamadı. Şemsiyecinin dükkânına gitti, adam giyinmiş onu bekliyordu, beraberce mal sahibinin evine gitmek için yola koyulacakları sırada ahçı kadın kolunu tutarak:

- "Efendim, hanım çok uzağa gitmemenizi söyledi," de-di.

- "Haydi oradan, kadın aklına uyacak değilim!" diye ba-ğırды.

Virginie sözünü tamamladı:

- "Kahvenizi içmemişsiniz de..."

Birotteau Cayron'a:

- "Ha, evet, doğru. Komşum, kafam o kadar dolu ki mi-demi düşünecek halim yok. Lütfen siz önden yürüyün, Bay Molineux'nün kapısında buluşuruz; eğer siz önceden işi ken-disine açarsanız, daha az vakit kaybetmiş oluruz," dedi.

Molineux, bazı yosunların İzlanda'da yetiştiği gibi, yal-nız Paris'te rastlanan gülünç bir rantiyeydi. (*) Bu benzetiş çok yerindedir: Çünkü yarı hayvan, yarı bitki bir yaşayışı var

(*) Çalışmadan sadece geliri ile yaşayan kimse.
kahramın olan cimri yahudi. (Çev.)

yaşayışı vardı bu adamın. Şu izbe karanlık hastalık yuvası evlerin kireç duvarlarında biten, orada gelişip ölen yosunları andırırdı. Bu bitkisel insanın, şu kafasındaki mavi kasket, bir boru çiçeğine, yeşil pantolonu içindeki uzun bacakları birer sapa, pantuflalı iri ayakları da şişkin köklere benzetilebilirdi. Bütün bu görünüşüyle zehirsiz bir mantara benzemekteydi. Bu acaip yaratığa yakından bakınca, parasını tahvillere yatıran tiplerden birinin karşısında olduğunuzu anlamakta gecikmezsiniz. Haftalık, ya da aylık gazete ve dergilerde okuduğu her habere inanan bu tipler, "Gazeteyi okuyun!" demekle çok büyük şey söylemiş olduklarını sanan, düzenden yana burjuvalardır; ama her zaman ruhları iktidara karşı isyan halindedir; yine de boyun eğrerler ona, olayların bütününü karşısında güçsüz, ama ufak tefek işlerde pek acımasızdır. Alacağı, söz konusu olduğu zaman bir icra memuru kadar duygusuzdur, kuşlara zehirli ot, kedisine balık kılçığı verir, bir kanaryayı öttürmek isterken kiracısına makbuz vermeyi unuttur, bir hapisane gardiyanı kadar kuşkuludur ama parasını götürüp kötü bir işe yatırır, sonra da ziyanını çıkartmak için pis bir pintiliğe kaptırır kendini. Bu cinsi bozuk adamın ne mal olduğunu anlamak için onunla bir işe girişmek gerekir. Çıkarları başkalarının çıkarları ile birleştiği zaman içinin zehirini kusardı. Bütün Paris'liler gibi o da başkalarına hükmetme gereksinimi duyardı. Her insanın, dahası kapıcının bile kadın, çocuk, kiracı, tezgâhtar, at, köpek ya da maymun gibi kurbanlarının üstünde az çok sürdürdüğü egemenlikten o da payını almak isterdi. İnsan, göz diktiği yüksek çevrelerden yediği sillelerin acısını böyle zavallılardan çıkarır. Bu küçük ihtiyarın karısı, çocuğu, erkek ya da kız yeğeni olmadığı için hizmetçisini hırpalayarak tatmak istiyordu bu üstünlüğünü. Ama kadın, işini büyük bir titizlikle yaparak onun gözüne görünmekten olabildiğince kaçınıyordu. Böylece can yakma hevesi boşa çıkınca, bunu tadabilmek için büyük bir sabırla, kira sözleşmeleri ve ara duvarlar-

la ilgili yasa maddelerini, Paris evlerinin vergi, yükümlölük, hizmet, temizlik işleri, bayramlarda yapılacak donanma, yağmur borusu, aydınlatma, yol üzerindeki çıkıntılar, sağlığa aykırı yerlere yakınlıkla ilgili en küçük ayrıntılarda bile uymak zorunda oldukları tüzükleri de incelemişti. İş gücü var kuvvetiye mal sahibi olarak tepeden tırnağa silahlanmış olarak savaşa hazır olmaktı; bunu bir eğlence haline getirmişti; sonunda da bu eğlence çılgınca bir saplantı olup çıkıverdi. Yurttaşlarını yasa dışı saldırılardan korumak isterdi; arna böyle şeyerden pek yakınan olmadığı için, hırsını kiracılarından alırdı. Kiracı onun için bir düşman, kendisinin astı, uyruğu, emir kuluydu; kiracı saygı göstermek zorundaydı; ona günaydın demeden yanından geçen kiracı onun gözünde kaba bir adamdı. Makbuzları kendi eliyle doldurup vadesi geldiği gün öğle üstü gönderirdi. Kirasını ödemekte geciken yükümlü, belirli bir saat için ödeme emri alır, sonra da cellatların *makine* hızı dedikleri bir hızla artık icra kovuşturması başlar, hacizler masraflar birbirini kovalardı. Molineux ne vade verirdi ne süre, kira söz konusu olunca taş kesilirdi yüreği.

Ödeme gücü olan birine:

- Gereksinmeniz varsa size ödünç para verebilirim, derdi. Ama kiramı vaktinde ödeyin bana. Her gecikme yaşamın bize tanımadığı bir faiz kaybına neden olmaktadır.

Kendinden önce gelenlerin kurduklarını yıkan hükümdar sülaleleri gibi yeni yeni acayip isteklerde bulunan kiracıların tutumlarını inceledikten sonra kendince bir yasa düzenleyip bunu harfi harfine uygulardı. Buna göre bizimki hiç bir onarıma yanaşmıyordu, ona göre hiçbir baca tütmiyordu, bütün merdivenler temizdi, tavanlar bembeyazdı, perde kornişlerine diyecek yoktu, döşeme tahtaları hiç yerinden oynamıyordu, duvarların badanası yerindeydi, kilitler daha üç yıl önce takılmıştı, tek bir cam bile eksik değildi, duvarlarda çatlak filan yoktu; sadece kiracı çıkarken çinile

rin çatladığını görürdü; kiracıdan evi teslim alırken, çok yatkın adamlar dediği bir çilingir, bir badanacı ve bir de camcı bulundururdu. Evi tutan, istediği değişikliği yapmakta serbestti, ama gaflet edip de dairesini yenileştirirse, küçük Molineux nasıl edip de onu çıkarıp yeniden dekore edilmiş olan daireyi bir başkasına verebileceğini gece gündüz düşünür, fırsat gözleyerek, kötü yöntemlerini uygulamaya çalışırdı. Paris'te yürürlükte olan bütün yasaları bilirdi. Dava açmaktan, durmadan yazı yazmaktan hoşlandığı için kiracılarına tatlı ve nazıkçe mektuplar gönderir ama o üslubunun, o yavan güler yüzlülüğünün altında bir Shylock (*) ruhu gizlenirdi. Kira bitiminde mahsub edilmek üzere daima altı aylık peşin alır, bir sürü karmakarışık koşullar ileri sürerdi. Kiracının, kirayı karşılayacak kadar eşyası olup olmadığını da kontrol etmekten geri kalmazdı. Yeni bir kiracı mı geldi, hemen koşullarını bir bir sayar döker, şunu yapmayacağını, bunu yapmayacağını, bir çivi bile çakılmasını istemediğini söylerdi. Sonra kira sözleşmesi hazırlanınca, noterlerin "olmakla", "bulmakla" gibi laflarından ürktüğü için bütün bir hafta bunu heceler dururdu. Mal sahipliğini unuttuğu zaman, iyi, yardımsever bir adam gibi görünürdü Jean-Baptiste Molineux. Yanlış adım attırıldığından yakınmadan dans eder, burjuvaların güldüğü her şeye güler, onlar gibi eksik ekmek satan fırıncıların alçaklıklarından, polisin göz yumuşundan on yedi solcu milletvekilinin kahramanlığından söz ederdi. Papaz Meslier'nin Sağduyu adlı kitabını okur, Deizm'le (**) Hristiyanlık arasında bir türlü karar vermeden, kiliseye de giderdi; hiç sadaka vermez, papazların isteklerini gittikçe arttırdıklarından yakınır dururdu. Didişmekten bıkmadığı için bu konuda gazetelere mektup yağdırırdı, ama gazeteler bunları basmadıkları gibi hiç yanıt da vermezlerdi. Bundan

(*) Shakespeare'in "Venedik Taciri" adlı piyesinin kahramanı olan cimri yahudi. (Çev.)

(**) Yalnız Tanrının varlığını kabul edip peygamberlerin mucizelerini yadsıyanların inancı. (Çev.)

başka saygı değer bir burjuva gibi Noel ateşine odun atma törenine katılır, hava güzel olduğu zaman bütün bulvarları arşınlar, donanma günlerinde, *ilk sıralarda yer* bulabilmek için XV. Louis Meydanındaki tribüne daha saat ikide damlardı.

Bu ufak tefek ihtiyarın oturduğu Batave meydanının açılması, nedeni anlaşılmaz dalavereli işlerden biridir. Bu sütunlu ve dehlizli manastırvari, kesme taşlar döşenmiş meydana süsleyen susuz çeşmedeki arslan heykelin açık ağzı su verecek yerde gelen geçenden su istiyor gibiydi. Şüphesiz ki bu meydan, Saint-Louis mahallesini bir çeşit Palais-Royal'le süslemek için icadedilmişti. Dört yanı yüksek evlerle çevrili, bu sağlığa aykırı anıtta yalnız gündüzleri hayat eseri görünürdü. Burası, ünlü Quincampoix sokağından geçerek, Hallerin bulunduğu mahalleyi, Saint-Martin Mahallesi'ne bağlayan karanlık geçitlerin buluşma yeri idi. Acele işi olup da bu rutubetli yollardan geçenler romatizmaya yakalanırdı, ama geceleyin Paris'in en ıssız yeri olurdu burası; bu meydana ticaretin mezarı da diyebilirdiniz. Burada birçok pis atölyeyle bakkal dükkânı vardı ama, pek az Batavyalı'ya rastlanırdı. Orta yerdeki avluya açılan bu ticaret sarayının daireleri meydana bakmadığı için kiralar da düşüktü. B. Molineux meydanın bir köşesindeki binalardan birinin altıncı katında oturuyordu, bunun da nedeni sağlık düşüncesi idi: Çünkü temiz havaya ancak, yerden altmış yetmiş ayak yükseklikte rastlamak olasıydı. İşte buradan, bu iyi mal sahibi, bu yeni Babil'in Asma Bahçeleri'yle ilgili polis yasağına yan çizerek çiçek yetiştirdiği olukların kenarından Montmartre değirmenlerinin o içaçıcı manzarasını seyrederdi. Oturduğu dairenin dört odasıyla anahtarı kendisinde olan çatı katı vardı. Evinin çıplaklığı bu adamın hasisliğini açıkça gösteriyordu. Holde yalnız altı tane hasır iskemle, bir çini soba, camgöbeği rengi kâğıt kaplı duvarlara da bir attırmadan alınmış dört resim asılmıştı. Yemek odasında iki büfe, içi kuş dolu iki ka

fes, üzeri muşambalı bir masa, bir barometre, asma bahçelere açılan camlı kapı, kırıktır doldurulmuş maun sandalyeler, salonda yeşil ipekli iki perde, tahtaları beyaza boyalı Utrecht kadifesi döşenmiş iki koltuk vardı. Bu hiç evlenmemiş ihtiyarın odasında ise, Louis XV. stilinde mobilyalar görölürdü. Zamanla biçim değıştirmiş olan bu koltuklara beyaz elbiseli bir kadın üstünün kirlenmesinden korakrak oturmak istemezdi. Şöminenin üstünü, iki sütuna dayanan bir saat süslüyordu. Bu sütunlar arasındaki kadran da ok atan bir Pallas (*) heykeline destek olmuştu: Bir efsane. Kediler için yemek artıkları dolu tabaklar sıralanmıştı yere. İnsan yürürken bunlara basmaktan korkardı. Gül ağacından yapılmış komodinin üstünde, Molineux'nün kuru boyayla yapılmış gençlik resmi vardı. Ayrıca birkaç kitap, üzeri çirkin yeşil resim kartonlarıyla dolu masalar, bir konsolun üzerinde içi saman doldurmuş ölü kanaryalar, sonra da bir Carméelite (**) rahibesini bile isyan ettirecek buz gibi soğuk bir yatak. César Birotteau, Molineux'nün, kendisini büyük bir nezaketle karşılamış olmasına pek memnun olmuştu. İhtiyar, arkasında gri pazen sabahlığı ile şöminenin kenarına yerleştirdiği saç mangalda süt ısıtıyor, ayrıca toprak bir kapta kaynayan maden suyunu azar azar kahve kabına aktarıyordu. Ev sahibi rahatsız olmasın diye, kapıyı Birotteau'ya şemsiyeci açmıştı. Molineux'nün şu benim Belediye Zabıtası dediği, Belediye Başkanı'yla yardımcısına saygısı vardı. Yüksek yargıcı görünce kasketi elinde, ta yüce Birotteau oturuncaya kadar ayakta durdu.

- "Hayır efendim... Evet efendim... Ah, efendim... Şu fakirhaneme, sizin gibi Paris Belediyesi'nden yüksek bir kişinin şeref vereceğini bilmiş olsaydım, bendeniz, ev sahibiniz olduğum ya da olmak üzere bulunduğum halde ziyaretinize gelmeyi kendim için bir ödev bilirdim..."

(*) Eski yunan mitolojisinde bir kişi.

(**) Carmélite: XV. yüzyılda kurulmuş bir hristiyan tarikatından, çileye ve sıkıntıya katlanan rahibe. (Çev.)

Birotteau eliyle, kasketini giymesini işaret eder gibi bir hareket yaptı.

- "Siz oturmadan giymem efendim... Siz de, nezleniz varsa giyiniz kasketinizi... Odam soğukça... Az bir gelirle daha fazlasını yapamıyorum... Hoş geldiniz, sayın Başkan Yardımcısı."

Birotteau ceplerinde kontratları ararken aksırmıştı. Uzun uzadıya konuşup gecikmemek için bunları kendi hesabına Noter Roguin'e hazırlattığını söyledi.

- "B. Roguin'in bilgisini yadsıyamam," dedi ihtiyar. "Paris'in tanınmış noterlerindendir ama ben kendi işimi kendim görmeye alışmışımdır; eh, hoş görürsünüz bu merakımı... Hem benim noterim..."

Çabuk karar vermeye alışık olan parfümçü:

- "Ama çok basit iş bu bizimki..." dedi.

- "Çok basit! Öyle mi? diye bağırdı Molineux; "kira konusunda hiçbir şey basit değildir. Ah, ev sahibi olmadığınız için bilmezsiniz bayım, ne mutlu size! Kiracıların, nankörlüğü nerelere kadar götürdüklerini bir bilseniz, ne kadar temkinli olmanız gerektiğini anlardınız! Bakın, efendim, benim bir kiracım var ki..."

Molineux, on beş dakika kadar, Bay Gendrin adlı resamlık yapan bir kiracısının, kapıcıyı da atlatarak, bir Marat'ya (*) yakışır rezillikler yaptığını, polisle de anlaşarak, ahlaksızca resimler çizdiğini anlattı. Bu Gendrin, bu son derece ahlaksız artist, evine kötü kadınlar alıyor ve merdivenleri kullanılmaz hale getiriyordu! Bütün bunlar, hükümetle alay eden karikatürler yapan adamdan beklenilebilecek işlerdi elbet! Ve bütün bu kepezelikleri de niçin yapıyordu?

(*) Jean-Paul Marat (1743-1793) Hekim-yazar. Fransız devriminin öncülerinden. Halkı savunan, vurguncuların ipliğini pazara çıkaran yazılarından ötürü aristokratların, halkı soyanların kinini kazanmıştı. Çıkarıcı Molineux bunlar gibi düşünmektedir. (Çev.)

Aydın on beşinde kirasını vermesi istenmişti de ondan! Sonra Gendrin de, Molineux de birbirlerini dava etmişlerdi. Çünkü kira ödemediği halde ressam, boş dairesinde oturmakta kendini haklı görüyordu. Bu sırada Molineux bir takım imzasız mektuplar almaktaydı, kuşkusuz Gendrin'in di bunlar. Bu mektuplarda, Molineux'nün bir akşam, Batave meydanında giden yan sokaklardan birinde öldürüleceği bildiriliyordu.

- ... "Bunun üzerine bayım, Polis Müdürü'ne gidip işi anlattım. (Bu fırsattan yararlanarak, kendisine bu konudaki yasalarda yapılması gerekli değişiklikler üzerinde de birkaç kelime söyledim.) Kendimi koruyabilmem için tabanca taşıma- ma izin verdi..."

İhtiyar kalkıp tabancalarını getirdi:

- "İşte efendim..."

Birotteau Cayron'a bakarak:

- "Ama bayım, benden bir korkunuz olmasın!.." dedi. Şemsiyeci de, ihtiyara acır gibi, gülümseyerek César'a göz kırpmıştı.

Molineux, Birotteau'nun bakışını yakalamıştı. Belediye'sinin bu yüksek konumlu görevlisinin yüzünde böyle bir izlenim görmek gücüne gitti. Oysa gönlünde yaşayan birini korumalıydı. Başka biri olsaydı ihtiyar bağışlardı bunu, ama Birotteau'yu bağışlamadı.

Kuru bir sesle:

- "Çok saygı değer bir Ticaret Mahkemesi Yargıcı, bir Başkan Yardımcısı, şerefli bir tüccar böyle küçüklüklere düşmez, efendim... Evet, küçüklüktür böyle şeyler! Yalnız bu işte, ev sahibiniz Conte de Granville'i, duvarın delinmesine razı etmek, sonra kiranın bitiminde, duvarın yeniden yapılmasını sözleşmeye geçirmek gibi noktalar da var, hem kiralar da son derece düşük, yükseltmek gerekir... Vend me Meydanı gittikçe şerefleniyor, daha da şereflenecek! Castiglione sokağı yapılıyor... Ben de onunla..."

Birotteau şaşırmişti:

- "Bitirelim bu işi," dedi. "Ne istiyorsunuz? Ben en büyük kanıtın, yani paranın karşısında bütün öteki kanıtların hükümsüz kaldığını bilecek kadar işten anlarım! E, söyleyin bakalım ne kadar istiyorsunuz?"

- "Hakkım neyse onu isterim bayım... Kira süresi ne olacak?"

- "Yedi yıl," diye Birotteau yanıtladı.

Molineux:

- "Yedi yılda evimin birinci katının değeri çok artar! Böyle bir mahallede, mobilyalı iki odaya ne vermezler ki! Ayda iki yüz franka bile tutan olur. Kendimi bir kontratla bağlamış olacağım. Buna göre kirayı bin beş yüz franka çıkaracağız." Sonra şemsiyeciyeye kuşkuyla bakarak: Bay Cayron da burada, o iki odayı ondan alıp sürekli olarak yedi yıl için size kiralayacağım. Duvarı açtırma masrafı size ait. Ama Conte de Granville'in, hiçbir şey istememeye razı olduğunu bildiren imzalı kâğıdını bana getirmeniz koşuluyla. Bu duvarın delinmesinden meydana gelebilecek olaylardan siz sorumlu olacaksınız. Bana ait olan duvarın onarma işiyle ilginiz olmayacak. Yalnız şimdiden bana ödenti olarak beş yüz frank vereceksiniz: Kim ölür kim kalır bilinmez, duvarı yaptırmak için kimsenin peşinden koşacak halim yok!

Birotteau:

- "Bu koşullar bana uygun göründü," dedi.

- "Bundan başka," dedi Molineux, "altı aylık kira bedeli olan yedi yüz elli frankı hic et nun (*) ödemeniz gerek; alındığını kontrata yazarız elbet. Kira karşılığı olarak vereceğiniz, vadesi ne olursa olsun, ufak tefek bonoları da alırım. Bir de kontrata, benim merdivenimin altındaki kapıyı kapatacağınızı, buraya girmeye hakkınız olmayacağını da

(*) Hic e nun Molineux (Peşin) anlamına gelen bu latince deyimini kullanarak kendini kültürlü adam diye göstermek istemiş olmalı.

koyacağız. Merak etmeyin, kiranın bitiminde sizden hiçbir zarar ziyan isteyecek değilim. Hepsi beş yüz frankın içinde. Size karşı her zaman doğrulukla hareket ettiğimi göreceksiniz bayım."

Birotteau:

- "Biz tüccarlar bu kadar kılı kırk yarmayız," dedi. "Bu kadar formaliyete boğularak hiçbir iş yapamaz."

İhtiyar acı bir gülüşle:

- "Oh, ticarette işler büsbütün başkadır, hele her şeyin yolunda gittiği parfümcülükte. Ama Paris'te, kira konusunda hiçbir şeyi savsaklamaya gelmez. Bakın, size anlatayım, Montorgueil sokağında bir kiracım vardı..."

Birotteau:

- "Kahvaltınızı geciktirmek istemem," dedi. "İşte kontratlar burada, alın inceleyin, istediğiniz her şeyi kabul ediyorum, bugün sözleşmiş olalım, yarın da imzalayalım, çünkü yarın mimarım işe başlayacak."

Molineux şemsiyeciyi bakarak:

- "Bir de vadesi geçtiği halde Bay Cayron'un ödemediği üç aylık kira var. Bunu da senetlere ekleriz. Kontrat ocağın ocağı yapılmış olur. İş daha düzenli olur böyle," dedi.

Birotteau:

- "Peki öyle olsun," diye yanıt verdi.

- "Bir de kapıcı parası..."

- "Ya, hem merdiveni, giriş kapısını bana kapıyorsunuz hem de kapıcı parası vermemi isiyorsunuz, haksızlık oluyor bu..."

Molineux karşı koymaya yer bırakmayan bir tavırla:

- "Sizin de öteki kiracılardan farklı olmadığınız belli... İşin aslına bakarsanız, kapıların, pencerelerin vergisini de sizin ödemeniz gerekir, her şeyde önceden anlaşmaya varılırsa, sonradan hiçbir anlaşmazlık çıkmaz. Evinizi çok genişletiyorsunuz; işleriniz iyi gidiyor olmalı?"

- "Evet," diye yanıt verdi Birotteau; "ama bu işe girişmemin nedeni bambaşka. Memleketin kurtuluşunu ve bana Légion d'honneur nişanı verilmesini kutlamak için bazı ahbablarımı bir araya getirtmek istiyorum da..."

- "Ha, evet, dedi Molineux, doğrusu ya hakettiniz bu şerefli..."

- "Kralın bu yüksek lütfuna herhalde Ticaret Mahkemesi Yargıçlığı'na seçilmem dolayısıyla ve de Bourbons'ların uğruna Vendémiaire'de, Napoléon'a karşı Saint-Roche merdivenlerinde çarpışırken yaralandığım için erdim. Bu şerefli..."

- "Eski ordunun kahraman bir askeri elbette layıktır buna. Nişanın kurdelesinin kırmızı oluşu nedensiz değil. Kana bulanmıştır da ondan."

Constitutionnel gazetesinden alınma bu sözler üzerine, Birotteau, teşekkürler ederek, Molineux'yü de davet etmekten alamadı kendini. Birden onu küçümsemez oluvermişti. İhtiyar yeni kiracısını, tatlı sözlerle övüp göklere çıkararak kapıdan uğurladı.

Birotteau Cayron'la birlikte kendini Batave Meydanı'nda bulunca, alaylı alaylı komşusuna bakarak:

- "Dünyada bu kadar bön adamlar bulunabileceğini hiç ummazdım," dedi, budala dememek için zor tutmuştu kendini.

Cayron:

- "Aman, efendim, herkes sizin gibi akıllı olamaz ki..." dedi.

Birotteau kendisini, Molineux'den de üstün gördüğü için, şemsiyecinin sözü pek hoşuna gitti, tatlı tatlı gülümse-di, kurumlu bir eda ile selam vererek:

- "Ben Hale'e gidiyorum, şu fındık işini yoluna koyalım şimdi," dedi.

Bir saat kadar arayıp sorduktan sonra, Hal'deki satıcı

kadınlardan sağlık alarak Lombards sokağına gitti. Burada şekerleme yapımında fındık kullanılıyormuş. Ahbabı olan Matifat'lardan, toptan kuru yemiş satışını yalnız Perrin Gasselin sokağındaki Bayan Angelique Madou'nun yaptığını öğendi. Halis, Güney Fransa fındığıyla, taze Alp fındığı yalnız onda bulunurmuş.

Perrin-Gasselin sokağı rıhtımda Saint-Denis, Ferroneire, Monnaie sokakları arasında sıkışıp kalan labirente giden dar yollardan biriydi. Burada birbirini tutmayan bir çok şeyler satılırdı, pis kokulu şeylerin yanında lüks eşyaya da rastlardınız. Balıktan ipekiye, baldan, tereyağından tüle kadar ne ararsanız bulurdunuz, bu sokakta. Burada, Paris'te kimsenin bilmediği bir sürü ıvır zıvır satılırdı. Tıpkı birçoklarının da, Grenétat sokağında Gigonnet diye anılan Bidault adlı sülük gibi bir tefecinin yaşadığını bilmedikleri gibi. Buradaki eski ahırlarda, tonlarca zeytinyağı, arabalıklarda binlerce çift pamuk çorap depo edilmişti. Hal'de perakende satılan malların toptan satışı burada yapılırdı.

Eskiden balık satan Bayan Madou, on yıldır kuru yemiş üzerine çalışıyordu. Bu işe eski mal sahibi ile ilişki kurduktan sonra girmişti; kanlı, canlı, erkek yapılı, alımlı bir kadındı Bayan Madou. Ama gönül işleri Hal'deki Kadınlara epey dedikodu sermayesi oluyordu. şişmanlayarak yitirmişti güzelliğini. Her katı demir desteklerle tutturulan, yıkılmak üzere, sarı boyalı bir evin zemin katında otururdu. Ölmüş olan sevgilisi, rakiplerini uzaklaştırıp bu işi tekeline almıştı; mirasına konan kadın pek öyle fazla bilgisi olmamakla birlikte, eski ahırlara, arabalıklara, atölyelere yerleştirdiği depoların birinden ötekine mekik dokuyarak bu işi yürütmekteydi, buralardaki böceklerin köküne de kibrit suyu ekmişti. Ne tezgâhı vardı ne kasası ne de defteri; çünkü okuması yazması yoktu; bir mektup gelirse bunu kendine hakaret sayar, yumruğunu sallayarak yanıt verirdi. Ama iyi kadındı yine de. Kafasındaki başlığının üstüne bir de eşarp sarardı; o bo-

ru gibi sesiyle kendisine mal getiren arabacıların sempatisini kazanmıştı; onlarla yaptığı ağız kavgalarını, bir şişe beyaz şarapla tatlıya bağlardı. Kendisine kuru yemiş gönderen üreticilerle hiçbir anlaşmazlık yoktu aralarında; işi peşin parayla gördüğü için mektuba filan hacet kalmadan çok iyi anlaşıyorlardı. Madou, yazları onlara giderdi. Birotteau bu yabancı satıcı kadını fındık, kestane ve ceviz çuvalları arasında buldu.

Birotteau tatlı bir sesle:

- "Günaydın sevgili bayan," dedi.

- "*Sevgili* ha! Bana baksana evlat, seninle aşna fişnemiz mi vardı da böyle dedin bana?"

- "Ben parfümcüyüm, bundan başka Paris İkinci İlçesi Belediye Başkan Yardımcısı bulunuyorum; ayrıca bir yargıcım, üstelik de müşteriyim, benimle başka türlü konuşmalısınız."

Erkek yapılı kadın:

- "Keyfinin istediği zaman evlenirim: Başkan Yardımcılarını da yormam hiç; Müşterilerim de severler beni. Aklıma eseni söylerim onlara. Hoşuna gitmeyenin keyfi bilir; cehenneme kadar yolu var!"

Birotteau:

- "İşte monopolün sonucu!" diye mırıldandı.

Erkek yapılı kadın sesini tatlılaştırarak:

- "Popol mü! Benim evlatlığımıdır o! Yoksa bir serserilik etti de onun için mi geldiniz sayın yargıcım?"

- "Hayır, buraya bir müşteri olarak geldiğimi söylemekten şeref duyarım."

- "Peki öyleyse, adın ne senin aslanım? Şimdiye kadar hiç görmemiştim senin."

- "Konuşmanızdan anlaşıldığına göre, fındığı ucuza satıyorsunuz herhalde?"

Birotteau böyle diyerek adını ve sıfatlarını söyledi.

- "Ya demek, siz şu güzel kadının kocası ünlü Biroteau'sunuz öyle mi? Peki ne kadar alacaksınız şu benim şeker gibi fındıklarımın, canımın içi?"

- "Altı bin kadar..."

Kadın boğuk bir sesle:

- "Bende de o kadar mal var zaten! Demek siz kızları evlendirdikten sonra, parfüm satıyorsunuz onlara! E, doğrusu ya işiniz iş... Çok çalıştığınız da belli. Tanrı yardımcınız olsun... Hoş görün malımın azlığını... Esaslı bir müşteri olacaksınız gibi görünüyor, dünyada en çok sevdiğim kadının gönlünde yer edeceksiniz..."

- "Kim bu kadın?"

- "Merak mı ettiniz? Eh, söyleyeyim öyleyse: Sevgili Bayan Madou..."

- "Fındığınızı kaçtan veriyorsunuz?"

- "Sizin için yüzü yirmi beş franka olur sayın bayım."

Biroteau:

- "Yüzü yirmi beş hesabıyla bin beş yüz frank eder! Bana yılda yüzbinlerce gerekecek!"

- "Ama, güzelliğine bakın şu malın!" diyen kadın, kıpkırmızı kolunu fındık çuvalına daldırdı. Bir tane bile içi boş bulamazsınız sayın bayım! Düşünün ki bakkallar çürük fındığını yarım kilosunu yirmi dört franka satarlar; iki kilo sağlam fındığa yarım kilo da çürük katarlar. Sizi memnun etmek için ziyanına mı satayım fındığı yani? Sevimli olmasına sevimlisiniz ama pek o kadar da değil! Eh, bu kadar gerekiyorsa size, yirmi franktan yaparız. Bir Belediye Başkan Yardımcısı'nı, eli boş göndermek doğru olmaz, sonra evlilere uğursuzluk getirir bu! Yoklayın bakayım şu güzel malı! Elli tanesinden azı yarım kilo gelir! İçi doludur, böcek bulamazsınız."

- "Peki öyleyse, yarın sabah erkenden Faubourg-du-Temple sokağındaki fabrikama altı bini iki bin franktan, doksan gün vadeli senetle gönderin fındıkları..."

Kadın avluda Birotteau'nun arkasından yürüyerek:

- "Yeni gelin gibi acelemiz yok bizim. Gücenmeyiniz ama, bunların belki sizce önemi yok. Kırk gün vadeli senetlerinizi alırım. İskonto faizini de kaybetmeye niyetim yok hani! Şu Gigonnet Baba olacak yok mu, iliğimizi sömürür bizim..."

- "Eh, peki elli gün olsun. Boş çıkmasın diye ellişer kilo alarak tartacağız... Böyle olmazsa almam."

- "Ah, itoğlu it! İştten çıkıyor bu da! Ona şu Lombards sokağındaki hergeleler öğretmiş olacak bunu! Bu koca kurtlar elbirliği ederler kuzucukları yemek için," diye Birotteau'nun arkasından söylendi.

Kuzucuğun boyu beş, eni de üç ayaktı. Kuşaksız, çizgili basma entari giymiş, bir köşe taşını andırıyordu.

Parfümcü, Saint-Honoré sokağından giderken dalgın dalgın, yapacağı anlaşmaları düşünüyor, Makassar'la girişeceği düelloyu tasarlıyordu; etiketlerini, şişelerine vereceği biçimi zihninden geçiriyor, tıpanın cinsini, afişlerin rengini düşünüyordu. Kim söylemiş ticarette şiir yok diye! Newton şu ünlü formülü için, Birotteau'nun Komajen Esansı için yaptığı kadar hesap yapmamıştır. Esans dedik, çünkü yağdan vazgeçip bunu kullanmayı tasarlıyordu şimdi, tam olarak anlamları üzerinde düşünmeden bir addan ötekine atlıyordu. Kafasından bir sürü düşünce geçiyor, o da boşluktaki bu çırpınışını temelli ve akıllıca bir iş sanıyordu. Dalgınlıkla, Bourdonnais sokağını geçmişti. Amcasını hatırlayarak geri dönmek zorunda kaldı. Bir vakitler La Cloche d'or adlı hırdavatçı mağazasını işleten Claude-Joseph Pillerault, adı güzele çıkmış adamlardan biriydi: Kıyafeti yaşayışına, düşünceleri duygularına, konuşması düşüncesine tıpatıp uygundu. Bayan Birotteau'nun, tek yakını olan Pillerault, karısını, oğlunu, aşçısının oğlu olan evlatlığını kaybettikten sonra bütün sevgisini yeğeniyle Césarine'e vermişti. Bu acı kayıplardan sonra adamcağız, hristiyanca bir özveriye adamıştı kendini.

Bir kış akşamı, güneşin batışı gibi hem soğuk hem sıcak olan bu güzel doktrin, hayatına canlılık veriyor, son günlerine renk katıyordu bu adamın. Esmer, soluk benzi, çökük yanakları ve sert görünüşüyle, ressamların Zaman'ı simgelemek için yaptıkları ihtiyar resimlerini andırmaktaydı. Ama, ressamların, heykeltıraşların ve sarkaç dökücülerinin bunlara verdikleri aşırı anıtsal ve somurtkan görünüş yoktu onda. Ticaret hayatının alışkanlıkları, daha yumuşak bir hal vermişti, Piullerault'ya. Orta boylu bir adam olan amca, şişman olmaktan çok küt yapılı sayılırdı, görünüşünden güçlü kuvvetli olduğu anlaşılıyordu. Soğukça yaradılıştaydı, pek heyecanlanmazdı ama duygusuz da sayılmazdı. Duygularını pek az belli eden bir insan olan Pillerault, sakin halinin ve durgun yüzünün de gösterdiği gibi, büyük sözlerden ve böbürlenmelerden uzak, içli bir adamdı. Siyah hareli yeşil gözleri, göze çarpacak kadar keskin bakışlıydı. Zamanla soluklaşmış düz, çizgili, dar, sert alnını, gümüş parıltılı kır saçları çerçeveseliyordu. İnce dudaklarından, cimrilikten çok temkinlilik okunuyordu. Bakışlarındaki parlaklık, ölçülü bir yaşayışı olduğunu belli ediyordu. Bütün bunlardan başka doğruluğu, ödev duygusu, gerçekten alçak gönüllüğü, yüzündeki sağlık görüntüsünü büsbütün arttırıp güzelleştirmişti. Altmış yıl boyunca yorulmak bilmez, çetin ve azla yetinen bir emekçi yaşamı sürmüştü. Onun yaşam öyküsü de, César'inkini andırırdı. Şu farkla ki, parfümcünün tattığı mutluluklardan yoksun kalmıştı. Otuz yaşına kadar tezgâhtarlık yapmış, César parasını tahvil almak için kullandığı sırada, o da elindeki sermayeyi, hırdavatçılık ticaretine yatırmıştı. Ağırbaşlı ve tedbirli bir insan oluşu, ileriye görüşü ve hesaplı düşüncüsü, çalışmasını da etkilemişti. Birçok iş anlaşmalarını, söz üzerine yapardı, bu yüzden de pek seyrek olarak sıkıntıya uğramıştı. Bütün derin düşünüşlü insanlar gibi sağlam bir görüşe sahip olduğu için insanları konuşturarak incelerdi. Böylece onları

yakından tanıdığı için, komşularının kapıldığı kazançlı görünen işlere girmekten çekinirdi. Sonradan, onun gibi yapmamış olanlar, Pillerault insan sarrafıdır derlerdi. Az ve sağlam kazancı, büyük paraların tehlikeye atılmasını gerektiren atılınca işlere yeğlerdi. Ocaklarda kullanılan saç levhalar, ıskaralar, dökme kazanlar, çapalar, köylülerin aradıkları şeyleri satardı. Nankörce olan bu işi, büyük bir vücut yorgunluğunu da gerektiriyordu. Kazanç, emek oranında değildi, bu yerinden oynatılması, depo etmesi güç malların kârı azdı. Bundan başka Pillerault bir çok sandık çivilemiş, pek çok paket sarmış, balya açmış, arabadan mal taşımıştı. Hiçbir zenginlik onunki kadar doğrulukla, onurla ve hak edilerek kazanılmış değildi. Hiçbir işin üstüne fazla düşmezdi. Son zamanlarda dükkânın önüne çıkarak, piposunu çekiştir, gelip geçenleri, tezgâhtarın çalışmalarını seyrederdi. 1814'de iş hayatından çekildiği zaman serveti başlangıçta, kendisine beş bin küsur frank gelir sağlayan, Devlet tahviline yatırdığı yetmiş bin frankla, beş yılda, faizsiz olarak ödenecek olan kırkbin franktı. Bu para, tezgâhtarına sattığı dükkân bedeliydi. Otuz yıl boyunca, her yıl yüzbin franklık cirodan, bu toplamın yüzde yedisini kazanmış ve bunun yarısıyla da geçinmişti. işte bilançosu buydu Pillerault'nun. Ticaretini oldukça küçük bulan komşuları, pek de anlamadan saygı duyarlardı ona. La Monnaie sokağıyla Saint-Honoré sokağının kavaşındaki David'in kahvesine giden eski tüccarlar arasında akşamları, Pillerault'ya da rastlanırdı; yanındaki aşçı kadının oğlunu evlat edinmesi konusunda, kahvede ufak tefek şakalar yapılıyordu ama bunlar, saygı duyulan bir adama yapılabilecek bir şakanın ölçüsünü aşmazdı. Çünkü hırdavatçı, hiç de kendi aramadığı halde, çevresinde saygı uyandırmıştı. Bunun için Pillerault, bu zavallı çocuğu kaybettiği zaman cenazesine, iki yüz kişi kadar gelmiş ve ta mezarlığa kadar gitmişti. Bütün bu felaketleri o, dirençle karşılamıştı. Göste-

rişten uzak bütün güçlü insanlar gibi, Pillerault'nun da kederini içine gömmesi, bu *mert adama* karşı mahallesinde, duyulan sevgiyi arttırmıştı. Pillerault, bu mert adam sözünü, anlamını genişleten ve daha da soylulaştıran bir sesle söylerdi. Claude Pillerault alışkanlık halini alan bu ölçülü yaşayışı sayesinde, ticaretten ayrıldıktan sonra, birçok Paris'li burjuvayı çökerten aylakça bir yaşayışın zevklerine kaptırmamıştı kendini; yine eski yaşayışını sürdürmüş, ihtiyarlık günlerini, siyasal görüşleriyle canlandırmıştı; bu görüşlerin, aşırı solun görüşleri olduğunu söylemeliyiz. Pillerault Devrim'in burjuvaziye kattığı emekçilerdendi. Kişiliğinin tek zayıf tarafı, bağlandığı fikirlerin üstünlüğüne fazla önem vermesiydi. Haklarına, özgürlüğüne, devrimin sonuçlarına çok değer veriyordu. Rahatının, siyasal bütünlüğünün, liberallerin gizli güçlerini açığa vurduğu Cizvitler'le *Le Constitutionnel*'in (*) kralın kardeşine bağladığı fikirlerinin tehdit edildiğini söylerdi. Ama hiçbir zaman politikacılık gütmmez, karşıtı olan kimselere hiçbir zaman küfretmezdi, dalkavukluktan korkardı; cumhuriyetçiliğin erdemine inanırdı: Ona göre Manuel, her türlü aşırılıktan uzak bir insandı, general Foy, büyük bir adamdı; Casimir Périer'nin de hiçbir hırsı yoktu, La Fayette bir siyaset peygamberiydi; Courier de iyi adam. Bundan başka soylu bir takım hülyaları vardı. Bu tatlı ihtiyar yalnızdı ama yine de aile hayatı yaşıyordu. Ragon'lara, yeğenin evine, yargıç Popinot'nun, Joseph Lebas'nın ve Matifat'ların evine giderdi. Bin beş yüz frankla bütün gereksinmelerini karşılayabiliyordu; gelirinin kalanıyla da iyilik yapar, yeğenin kızına hediyeler alırdı. Yılda dört kez ahbaplarına, Hasard sokağındaki Rolard lokantasında yemek verir, sonra da onları tiyatroya götürürdü. Evli kadınların havai heveslerine kapılıp açık poliçe çektikleri yaşlı delikan

(*) Yüz-Gün sırasında 0 Marttan 8 Temmuza kadar yayınlanan, bağımsızların organı gazete. (Çev.)

lı rolünü oynar, onları kır gezintisine, operaya, Montagnes-Beaujon'a götürürdü. Böyle zamanlarda başkalarına zevk verdiği için mutluluk duyardı. Başkalarının sevinci onu da sevindiriyordu. Mağazasını sattıktan sonra alışık olduğu mahalleden ayrılmak istemedi. Bourdonnais sokağında eski bir evin bir katını satın aldı. Dördüncü kattaki bu küçük dairede dört oda vardı. Molineux'nün karakteri nasıl mobilyasının acaipliğinden okunuyorsa, Pilleraut'nun sade ve temiz hayatı da evinin iç düzeninde göze çarpıyordu. Büyüklüğü bakımından odaları, bir manastır hücresi kadardı. Tertemiz kırmızı döşemeli holde bir pencere vardı; bu pencereye kenarı kırmızı işlemeli keten perde asılmıştı, meşin minderli, sarı çivili akaju ağacından birkaç iskemle sıralanmıştı; koyu yeşil kâğıt kaplı duvarlarda bir Amerikalıların Yemini tablosuyla Napoléon'un birinci konsüllüğü sırasında yapılmış bir portresi, bir de Austerlitz Savaşı tablosu vardı. Döşemecinin düzelttiği belli olan salonda, gül motifleriyle süslü sarı bir masa vardı, şöminenin süsleri yaldızsız bronzdandı bir konsol, konsolun üstünde kristal bir vazo, üzeri çuha kaplı bir yuvarlak masanın üstünde likör takımı. Bu odadaki eşyanın yeniliği, kendisine pek seyrek misafir gelen ihtiyarın, zamanın modasına uymak için epey parayı gözden çıkarttığını göstermekteydi. Yatak odası bir rahibin ya da bir eski askerin odası kadar sadeydi, yatağının baş ucundaki haçla bir kutsal su kabı göze çarpıyordu. Bu koyu cumhuriyetçinin dine bağlılığı heyecan verici bir şeydi. İhtiyar bir kadın gelip temizlik yapardı. Kadınlara o kadar büyük bir saygısı vardı ki kadına ayakkaplarını boyatmazdı. Bunun için bir boyacıya abone olmuştu. Kıyafeti sadeydi, hep aynı elbiseyi giyerdi: Genel olarak lacivert bir redingot ile yine aynı renkte pantolon giyer, beyaz kravat takardı. Bayram günleri madeni düğmeli frak giymek adetindeydi. Yatması, kalkması, kahvaltısı, sokağa çıkışı, yemekleri, gece misafirlikleri, eve dönüşü büyük bir titizlikle ayarlanmıştı; çünkü düzenli yaşamı-

nın, her şeyi saatinde yapmanın sağlığa yararlı olduğunu, ömrü uzattığını bilirdi. César'la Ragon'larla, abbé Loraux'yla hiçbir zaman politikadan söz etmezdi, çünkü bu çevredeki insanlar, particilik gütmeyecek kadar dosttur birbirleriyle. Yeğenin kocasıyla, Ragon'lar gibi Pillerault'nun da Roguin'e büyük güveni vardı. Ona göre Paris'li noter son derece sagyı değer bir adam, bir doğruluk örneğiydi. Arsa işinde, Pillerault da incelemede bulunmuştu. César'ın karısının kuşkularına kulaklarını tıkamasına bu neden oldu. Parfümcü, amcasının katına giden yetmiş sekiz basamak merdiveni tırmanırken, her gün gık demeden bu merdiveni çıkan ihtiyarın ne kadar dinç olduğunu düşünüyordu. Pillerault'nun, dışardaki portmantoya asılı redingotuyla pantolonunu gördü; eve bakan Bayan Vaillant bunları fırçalarken bu gerçek filozof, sırtında yünlü kumaştan gri sabahlığıyla ocağın yanına oturmuş kahvaltı ediyor, bir yandan da *le Constitutionnel* gazetesinde, parlamento görüşmelerini okuyor ya da *Journal de Commerce*'e göz gezdiriyordu.

César:

- "İş sonuca bağlandı, amca," dedi; "sözleşmeler hazırlanıyor. Ama yine de bir şeylerden çekiniyorsanız ya da pişmansanız, vakit varken, ayrılabilirsiniz."

- "Neden ayrılacakmışım? İyi bir iş bu, ama gerçekleşmesi uzun sürüyor, bütün sağlam işlerde olduğu gibi. Elli bin frankım bankada, mağazanın satış bedeli taksidi olan beş bin frankı dün aldım. Ragon'lar ise ellerindeki avuçlarındaki bütün parayı koyuyorlar bu işe."

- "Peki, nasıl yaşayacaklar?"

- "Üzülme, yaşarlar işte!"

Bu sözlerden çok heyecanlandı Birotteau, ihtiyarın elini kuvvetle sıkarak:

- "Ne demek istediğinizi anlıyorum Amcacığım," dedi.

Pillerault birden:

- "İş nasıl olacak?" diye sordu.

- "Sekizde üçünü ben alacağım, siz ve Ragon'lar sekizde birini, noterlikteki sözleşmeler hazırlanıp imzalanıncaya kadar ben size kredi vereceğim."

- "Güzel! Ama bu işe üçyüz bin frank yatırdığına göre çok zengin olmalısın? Bana öyle geliyor ki, ticaretinin dışında biraz fazla açılıyorsun, işin sarsılmayacak mı bundan? Eh, bu seni ilgilendiren bir şey elbet. Bak, tahvillerin değeri seksene çıktı, bir başarısızlığa uğrarsan, benim konsolide tahvillerden iki bin franlık satabilirim. Aman dikkatli ol evladım: Bana başvurursan bil ki kızının parasına el atmış olacaksın."

- "Bu kadar güzel şeyleri ne kadar da sadelikle söylüyorsunuz Amcacığım. Beni çok duygulandırdınız!"

- "General Foy (*) az önce başka bir nedenden duygulandırmıştı beni! Peki, git, işi bitir: Arsalar kaçacak değil ya, yarısı bizim olacak, altı yıl beklemek gerekse bile yine de kazançlı çıkarsın bu işten, şantiyelerden kira alınır, kaybımız yok demektir. Yalnız bir tehlike var, o da Roguin'in, bizim paraların üstüne yatması..."

- "Karım da bunu söyledi bu gece, korkuyor ki..."

- "Roguin paralarımızın üstüne mi yatacak? Ama neden?" dedi gülerek Pillerault.

- "Karım, kadınları elde edemeyen bütün erkekler gibi azmış bu adam," diyor.

Pillerault önce inanmıyormuş gibi gülümsedi, sonra bir defterden bir kâğıt kopararak paranın miktarını yazıp imza etti.

- "Al, işte Ragon'la benim için bankaya kırdırılmak üzere yüz bin franlık bir senet. Zavalılcıklar, gereken parayı tamamlamak için, şu senin Du Tillet serserisine Wortschin

(*) General Foy (1775-1825) Waterloo'da yaralanmıştı. (Çev.)

madenlerinin on beş hisse senedini sattılar. Bu namuslu adamları böyle sıkıntı içinde görmek, insanın yüreğini sızlatıyor. Öyle onurlu öyle soylu insanlar ki, eski burjuvazinin en seçme örnekleri! Kardeşleri Popinot hiçbir şey bilmiyor, fakirlere yardım etmesine engel olmamak için, durumlarını gizliyorlar ondan. Onlar da benim gibi otuz yıl çalıştıktan sonra..."

- "Tanrı yardım etse de Komajen yağı tutsa diye Birotteau bağırdı. Mutluluğum iki kat olacak. Allahaismarladık Amcacığım; pazar günü bize yemeğe buyurun; Ragon'lar ile Roguin ve Bay Claparon gelecekler. Çünkü sözleşmeler yarından sonra imza edilecek, yarın cuma, ben iş..."

- "Sen de böyle batıl şeylere inanıyor musun yoksa?"

- "Tanrı'nın oğlunun insanlar tarafından öldürüldüğü günün, uğurlu bir gün olduğuna hiçbir zaman inanmam Amcacığım. Bütün işleri 21 Ocağa bırakıyoruz."

Pillerault birden:

- "Pazara görüşürüz," dedi.

Birotteau merdivenden inerken kendi kendine:

- "Şu siyasal görüşleri de olmasa, eşi yoktur bence Amcamızın," diye söyleniyordu. "Siyasetle de ne ilgisi var sanki? Hiç ilgilenmese o kadar iyi olacak ki. Bu yolda ayak diremesi de kusursuz bir insan bulunamayacağını gösteriyor."

César evinin kapısından girerken de:

- "Saat üç olmuş," dedi.

Célestin, şemsiyecinin kâğıtlarını göstererek:

- "Bu senetleri alıyor musunuz efendim?" diye sordu.

- "Evet, yüzde altıyla... Komisyon yok. Elbiselerimi filan hazırla karıcığım; beyaz kravatımı da koy. Biliyorsun B. Vauquelin'e gideceğim."

Birotteau tezgâhtarlarına bazı emirler verdi; Popinot'yu göremeyince ileriki ortağının giyindiğini anladı; doğru odasına çıkınca "Dresden Bakiresi" tablosunu gördü; resme çok güzel bir çerçeve geçirilmişti.

Kızına:

- "E, nasıl tatlı değil mi?" diye sordu.

- "Aman baba, güzel değil mi denir; böyle söylersen alay ederler seninle!

- "Hele bakın şu kıza, babasını azarlıyor!.. Bana sorarsan Héro ile Léandre'ı daha çok seviyorum. Meryem dinsel bir konu, böyle bir resim kiliseye yakışır; ama Héror ile Léandre başka, ah, alacağım onu, çünkü yapacağım Komajen yağının şişesi bana...

- "Söylediklerinden bir şey anlamıyorum Baba."

César'ın sesi gürledi:

- "Virginie bir araba!"

Tıraşını bitirdiği sırada Popinot, Césarine orada olduğu için, utana utana ayağını sürüyerek geliyordu.

Aşık, sevgilisinin, sakatlığını görmediğini farketmemişti. Bu da talihin cilvesi olarak, vücutlarında bir kusur olan kimseler için tatlı bir sevgi kanıtıydı.

- "Pres yarın işleyecek efendim," dedi. Anselme'in yüzünün kızardığını gören César:

- "Nen var Popinot?" diye sordu.

- "Talihimiz varmış efendim, Cinq-Diamants sokağında çok güzel bir dükkân buldum; mutfak, depoları, üstünde de birkaç oda var. Yıllık kirası bin ikiyüz frank."

- "On sekiz yıllık bir kontrat yapmalı. Haydi şimdi B. Vauquelin'e gidelim. Yolda konuşuruz."

César'la Popinot arabaya bindiler. Öteki tezgâhtarlar César'la Popinot'nun böyle bayramlıkları giyerek arabaya kurulup gidişlerini hayretle seyretmişlerdi. Ama Reine des Roses mağazası sahibinin kafasındaki büyük fikirlerden haberi yoktu bunların.

César:

- "Şimdi fındık işinin içyüzünü öğreneceğiz," dedi.

- "Fındık mı dediniz?" diye Popinot sordu.

Parfümcü:

- "Sana sırrımı açmış bulunuyorum. Ağzımdan fındık sözcüğü çıkıverdi, her şey buna bağlı. Yalnız fındık yağının saçlar üzerinde etkisi var. Hiçbir parfümcü düşünmüş değil bunu. Héro ile Léandre'ın resmine bakarken, kendi kendime şöyle dedim: "Eskilerin saçlarına bu kadar yağ sürmeleri nedensiz olmamalı, çünkü eskiler, eskilerdir! Şimdikiler ne derse desin, eskiler hakkında ben de Boileau gibi düşünüyorum. Bu noktadan hareket edip şu senin akraban olan Tıp talebesi küçük Bianchon'un sayesinde, fındık yağına ulaştım; Bianchon bana okuldaki arkadaşlarının bıyıklarını ve favorilerini kuvvetlendirmek için fındık yağı kullandıklarını söylemişti. Şimdi bir de Bay Vauquelin'in bunu doğrulaması kaldı. Ondan bilgi edindikten sonra, halkı aldatmış olmayacağız. Az önce Hal'e gitmiştim. Hammade işini bitirmek için fındık satan bir kadının mağazasına uğradım; biraz sonra da, Fransa'nın en büyük bilginlerin birinden fındık özünün nasıl çıkarılacağını öğreneceğim. Boşuna söylenmemiştir atasözleri. Uçlar kavuşur, diye bir söz vardır. Bak evladım, ticaret bitkisel ürünlerle bilim arasında aracı olmakta, bunları birleştirmektedir. Angélique Madou, fındıkları topluyor. Bay Vauquelin yağını çıkartıyor, biz de esans yapıp satıyoruz. Fındığın kilosu on meteliğe; Bay Vauquelin bunun değerini yüz katına çıkartacak ve biz de belki insanlığa hizmette bulunacağız; güzel görünmek isteği insanlara büyük azaplar verdiğine göre, iyi bir kozmetik büyük bir iyilik olacaktır.

Popinot'nun, sevgili Césarine'in babasını büyük bir hayranlıkla dinleyişi, Birotteau'nun güzel konuşma hevesini kamçılıyordu, bunun için bir burjuvanın icadedebileceği en duyulmamış tümceleri döktürmeye başladı.

Vauquelin'in oturduğu sokağa saptıkları zaman:

- "Saygılı ol Anselme" dedi. "Bilim mihrabına girmek

üzereyiz. Öyle yapmacık filan yapmadan, ama görünecek biçimde, salondaki bir sandalyenin üstüne koy Meryem'i. Allah vere de söyleyeceklerimi birbirine karıştırmasam! diye büyük bir saflıkla Birotteau bağırdı. Popinot, bu adam kimyasal bir etki yapıyor benim üzerimde. Sesini duyunca karnımın içi yanmaya başlıyor, hafif bir sancı bile duyuyorum, benim velinimetim bu adam, birkaç dakika sonra senin için de böyle olacak."

Bu sözler bütün vücudunu ürpertti. Popinot'nun; duvarlara kaygıyla bakarak karınları ezmek istiyormuş gibi yürüyordu. Bay Vauquelin çalışma odasında; kendisine Birotteau'nun geldiğini haber verdiler. Akademi üyesi, parfömcünün, Belediye Başkan Yardımcısı ve büyüklerin gözdesi olduğunu bildiği için kendisini karşıladı.

Bilgin:

- "Bu kadar yükseldiğiniz halde beni unutmuyorsunuz demek? dedi; ama büyük fark yok kimyacıyla parfömcü arasında."

- "Ne yazık ki böyle değil, efendim! Sizin dehanızla benim gibi basit bir adamcağz arasında enginlikler var. Yükselmem dediğiniz şeyleri size borçluyum; sizi bu dünyada da öteki dünyada da unutamam.

- "Oh! Öteki dünya dedikleri yerde hepimiz eşit olacağız, kral da eskici de."

- "Yani dine uygun olarak yaşamış krallar ve eskiciler" diye görüşünü açıkladı Birotteau.

Vauquelin'in çalışma odasında dev gibi makinalar, uçuşan maddeler göreceğini uman ve olağanüstü bir şey göremeyince, şaşkın şaşkın bakınan Popinot'yu göstererek:

- "Oğlunuz mu?" diye sordu.

Birotteau kurnazca:

- "Hayır, efendim, ama severim bu delikanlıyı, buraya, dehanıza denk olan iyiliğinizi dilemeye geldi, o sonsuz iyiliği-

nizi," dedi. Onaltı yıldan sonra ikinci kez, önemli bir madde için size danışmaya geldik. Bu şey üzerinde bir parfümcü olarak hiçbir bilgim yok.

- "Neymiş bakalım?"

- "Geceyi gündüze katıp saçları incelediğiniz ve bunların çözümüne giriştiğinizi biliyorum! Siz şeref için bunlar üzerinde düşünürken, ben ticaret amacıyla düşünmekteyim."

- "Azizim Bay Birotteau, benden ne istiyorsunuz? Saçların çözümünü mü?" diyerek eline küçük bir kâğıt aldı.

- "Bilimler Akademisi'nde bu konuda bir çalışmamı okuyacağım. Saçlar, çok sayıda müküs ile az miktarda beyaz yağ, bol yeşilimtrak kara yağ, demir, birkaç atom oksijen, manganez, kalsiyum fosfat, çok az miktarda kalsiyum karbonat, silis ve pek çok da kükürdün birleşmesinden oluşur. Bu maddelerin ayrı ayrı oranlar da bulunuşu, saçların ayrı ayrı renkte oluşunu meydana getirir. Örneğin kırmızı saçlarda, ötekilerden daha çok, yeşilimtrak kara yağ vardır."

Birotteau ile Popinot'un gözleri gülünç biçimde açılmıştı.

Birotteau:

- "Tam dokuz şey!" diye bağırdı; "nasıl? Bir saç telinde yağlar ve madenler var öyle mi? Sizin gibi çok saydığım bir kimse söylemeseydi inanmazdım buna! Olur şey değil!.. Tanrı büyüktür Bay Vauquelin."

Büyük kimyacı sözünü sürdürdü:

- "Kesemsi bir organ tarafından oluşturulmuştur, iki ucu açık bir çeşit torbayı andırır, bir ucu sinirlere ve kılcal damarlara bağlıdır, öteki ucundan da saç çıkar. Meslektaşlarımızdan bazı bilginlere, bu arada Bay Bainville'e göre, saç, içi macunumsu bir madde ile dolu bir torbacığın dışa uzanan ölü bir bölümüdür."

Popinot;

- "Desenize ki çubuk olup fırlamış ter!" diye bağırınca, parfümcü, topuğuna bir tekme indirdi.

Popinot'nun düşüncüsü Vauquelin'i güldürdü. Birotteau Popinot'ya bakarak:

- "Kafası işliyor değil mi?" dedi. "Ama eğer saçlar ölü doğuyorsa, bunları diriltmek olanaksız. Mahvolduk! Prospektüs'ün hiçbir anlamı kalmadı, halkın ne kadar acaip olduğunu bilmezsiniz; kalkıp ona..."

Vauquelin'i yine güldürmek hevesine kapılan Popinot:

- "Kafasının üstünde gübre olduğunu söyleyemezsiniz... dedi.

Kimyacı da yine şaka ederek:

- "Havai bir mezarlık," diye takıldı ona.

- "Ya satın aldığım fındıklar ne olacak şimdi?" diye bağırdı Birotteau. "Zararının ne olduğunu hissetmişti. Peki ama o halde ne diye satıyorlar..."

Vauquelin gülerek:

- "Sakin olun," dedi. "Anladığıma göre saçların dökülmesini, ya da beyazlaşmasını önleyecek bir sır söz konusu. Dinleyin, bu konudaki görüşümü, yani çalışmalarımın sonucunu anlatayım size."

Popinot, ürkütölmüş bir tavşan gibi kulaklarını dikti.

- "Bu ölü ya da canlı maddenin rengini kaybetmesi, renk veren maddelerin salgılanmasının durmasından ileri gelmektedir. Bu da, soğuk iklimlerde, güzel kürklü hayvanların tüylerini sararıp ağarmasını açıklar."

- "Hım! Popinot."

Vauquelin:

- "Şurası açıktır ki, saçların bozulması, çevre ıssısının birden değişmesinden ileri gelmektedir..."

- "Çevre! Popinot... Aklında tut bunu, aklında tut!" diye César bağırdı.

- "Evet," dedi Vauquelin, "soğukla sıcakın birbiri ardından gelişi ya da iç olaylar aynı etkiyi yapar; belki de baş ağrıları ya da beyin hastalıkları, besleyici sıvıların dağılıp kaybolmasına ya da yer değiştirmesine neden olmaktadır. İnsanın içi hekimleri ilgilendirir, dışa gelince, sizin merhemler işe yarar burada."

- "Ah efendim, beni yeniden hayata kavuşturdunuz. Eskilerin saçları için yağ kullandıklarını düşünerek ben de fındık yağı satmaya karar verdim, eskiler eskilerdir, ben de bu konuda Boileau gibi düşünüyorum. Atletler neden yağ ile ovarlar vücutlarını."

Birotteau'yu dinlemeyen Vauquelin:

- "Zeytin yağı da fındık yağının işini görür. İçin için kemirilen, kimya diliyle çözülme halinde bulunan saç kökünü kötü etkilerden korur. Belki de haklısınız: Dupuytren, fındık yağında uyarıcı bir nitelik olduğunu söylemişti. Kayın kozalağının, kolzanın, zeytin ve fındığın ve bunlar gibi daha bir çok şeyin yağları arasındaki farkları araştırmak istiyorum."

Birotteau zafer kazanmışçasına:

- "Aldanmamışım; büyük bir adama rastladım. Makassar battı demektir! Efendim Makassar, saç çıkarmak için satılan bir kozmetiktir."

- "Sevgili Bay Birotteau," dedi Vauquelin; "Avrupa'ya iki dirhem bile Makassar yağı gelmemiştir. Makassar yağının saçlar üzerinde hiçbir etkisi yoktur; fakat Malezyalılar, balina yağının da aynı nitelikte olduğunu bilmeden, bu yağı saçları kuruduğu için alırlar; ne kimyasal ne tanrısal hiçbir etki..."

- "Oh! Tanrısal... Bunu söylemeyin, Bay Vauquelin."

- "Ama sayın bayım, Tanrı'nın uyguladığı ilk yasa, kendi ilkelerine aykırı düşmemektir. Bütünlük olmaksızın hiçbir güç..."

- "A, evet orası öyle..."

- "Hiç bir kuvvet dazlakların kafasında saç çıkartmaya-
cağı gibi siz de tehlikesizce, kızıl ya da ak saçları boyayamaz-
sınız. Ama yağ kullanmanın faydalarını övmekle hiç de yan-
lış ya da yalan bir şey söylemiş olmayacaksınız. Kullananla-
rın, saçlarını korumuş olacaklarını kabul ediyorum."

- "Krallık Bilim Akademisi'nin onaylayacağını?.."

Vauquelin:

- "Burada hiçbir yeni buluş yok. Kaldı ki şarlatanlar,
Akademi'nin adını o kadar kötüye kullandılar ki, sizin bir
şey elde edebileceğinizi sanmıyorum. Fındık yağının bir ha-
rika olduğunu söylemeye vicdanım izin vermez."

- "Fındığın yağını çıkarmak için kullanılabilecek en iyi
yöntem nedir?" diye Birotteau sordu.

- "Fındıklar, iki sıcak levha arasında ezilirse, daha bol
yağ elde edilir; ama soğuk levhalar arasında ezilerek elde
edilen yağın kalitesi daha üstün olur. Bunu dikkatle deriye
sürmeli, saçlara bulaştırmamalı, yoksa etkisiz kalır."

Birotteau'nun yüzü, heyecandan kıpkırmızı kesildi:

- "Aklında iyi tut bunu Popinot," dedi. "Bakın efendim,
şu genç bu günü her zaman hayatının en güzel günlerinden
biri olarak hatırlayacak. Sizi görmeden tanıyor, saygı duyu-
yordu. Eh, bizim evde sık sık adınız geçer. Yalnız gönlümüz-
de taşımakla kalmıyoruz, dilimizden düşürmüyoruz adınızı.
Velinimetimiz olan sizin için karım, kızım ve ben her gün
dualar etmekteyiz."

Parfümcünün minnetini anlatmak için yaptığı bu ağız
kalabalığı karşısında Vauquelin'in canı sıkılmıştı.

- "Bu kadar az bir şey için değmez bunlar..."

Birotteau:

- "Hele, hele, hele! diye bağırdı. Benden hiçbir şey ka-
bul etmiyorsunuz? Ama sizi sevmeme engel olamazsınız.
Güneş gibisiniz siz; ışık saçıyorsunuz, ama aydınlattıklarınız
buna karşılık size bir şey vermiyorlar."

Bilgin gülümseyerek ayağa kalktı. Parfümcü ile Popinot da kalktılar.

- "İyi bak, Anselme, iyi bak bu çalışma odasına. İzin verir misiniz efendim? Vaktiniz çok kıymetlidir, belki bir daha buraya gelemes."

Vauquelin:

- "E, söyleyin bakalım işleriniz iyi gidiyor mu?" diye sordu. "Eh, ikimiz de tüccar sayılırız..."

Birotteau yemek odasına doğru yürüdü; Vauquelin de arkasından geliyordu.

- "Fena değil," dedi. "Ama bu yağı Komojen esansı adı altında tanıtmak için çok para dökmek lazım..."

- "Esans ve komajen kelimeleri insanın kulağını tırmalıyor. Kozmetiğinize Birotteau yağı adını verin. Adınızı ortaya atmak istemezsiniz başka bir ad bulun... O, Dresden Bakiresi... Ah! Bay Birotteau bozuşacağız bu gidişle sizinle." Parfümcü kimyacının ellerini tutarak.

- "Bay Vauquelin, dedi. Güçlkle bulunan bu yapıtın bütün değeri, benim onu bulmak için yorulmadan, bıkmadan aramış olmamdır. Çin kâğıdına basılmış ilk kopyalarından birini bulabilmek için Almanya'nın altını üstüne getirmek gerekti, bu resmi istediğinizi biliyordum, ama işiniz çok sizin komisyoncunuz gibi çalıştım. Bunun için bir resim parçası değil, size sunduğumuz, size olan saygımız, ilgimiz, sarsılmaz bağlılığımızı gösteren uğraşıp didinmelerimizdir. Derin bir uçurumun dibinde bulunan bir şeyleri istemenizi dilerdim; gider bulup getirir ve: "İşte buyurun!" derdim. Bu küçük hediyemi reddetmeyin. Bizi çabucak unutabilirsiniz; bırakın da beni karımı, kızımı ve ileriki damadımı size anımsatabilecek bir şey bulunsun gözlerinizin önünde. Bakire'ye bakarken: "Beni düşünen iyi insanlar var," deyiniz.

Vauquelin:

- "Kabul ediyorum," dedi.

Akademi üyesi bu sözcüğü öylesine tatlılıkla söylemişti ki Birotteau ile Popinot'nun heyecandan gözleri yaşardı.

Parfümcü:

- "İyiliğinizi tamamlamak ister misiniz?" diye sordu.

Vauquelin:

- "Nedir?" dedi.

- "Bazı ahabablarımı bir araya..."

Topuklarını kaldırmıştı, ama yine de alçakgönüllülükle:

- "Memleketin kurtuluşu için olduğu kadar bana Légion d'honneur nişanı verilmiş olmasını da kutlamak üzere..."

- "Ya! dedi Vauquelin.

- "Krallıkça bu şerefe layık görülmemde Ticaret Mahkemesi'nde yargıç bulunmamın ve 13 Verdèmiaire'de Saint--Roche merdivenlerinde Napoléon tarafından yaralanmış olmamın rolü olmuştur... Karım yirmi gün içinde, pazar günü bir balo veriyor!.. Siz de buyurun ve o gün bizimle yemekte bulunmak şerefini bağışlayın bize. Benim için bu, iki kez nişan almak olacaktır. Size daha önce yazarım."

Vauquelin:

- "Peki gelirim," dedi.

Parfümcü sokakta:

- "İçim içime sığmıyor sevincimden," diye bağırdı. "Bizim eve geliyor, dur bakayım, şu saçlar hakkında söylediklerini unutmayayım; sen anımsıyor musun Popinot?"

- "Evet efendim yirmi yıl sonra bile anımsarım."

- "Büyük adam! Büyük adam! O ne keskin bakış!" dedi Birotteau. "Daha ilk sözde şıp diye anladı ne istediğimizi ve elimize Makassar yağını yıkacak silahları verdi. Ah! Hiçbir şey saç çıkartamaz! Ey Makassar! Palavra senin söylediklerin! Popinot, elimizin altında bir hazine var. Bunun için yarından tezi yok saat yedide fabrikada olalım, fındıklar gelecek. Hemen yağ çıkartmaya başlarız; Vauquelin istediği kadar her yağın iyi olduğunu söylesin, eğer halk bunu öğrenir-

se mahvolduk demektir. Yağımızın içine biraz fındık biraz da koku karışmazsa dört dirhemini üç ya da dört franka nasıl satarız?"

- "Nişan alacaksınız, bu ne büyük şeref..." dedi Popinot.

- "Ticaret için değil mi evladım? César Birotteau'nun bir zafer kazanmışcasına sevinçli hali tezgâhtarlarının gözünden kaçmamıştı; birbirlerine işaret ettiler. Çünkü arabayla gidişleri, patronla veznedarın giynişleri bir sürü acaip öykü uydurmalarına yol açmıştı. César'la Anselme'in zaman zaman kurnazca birbirlerine bakışları Popinot'nun iki kere Césarine'e umutsuzca göz atışı, tezgâhtarlara önemli bir şeylerin geçmekte olduğu yolundaki önsezilerinde aldanmadıklarını gösteriyordu. Bu, içine kapanık manastır hayatına benzeyen yaşayış içinde, tıpkı bir tutuklunun en küçük davranışının, öteki tutukluların gözünde büyümesi gibi önem kazanıyordu. Bayan César'ın kocasının zafer sevinciyle parlayan bakışları karşısında kuşkulu bir tavır takınışı, tutumu yeni bir işe girilmek üzere olduğunu göstermekteydi. Çünkü başka zamanlarda Bayan César dükkândaki alışverişlerin iyi gitmesi karşısında sevincini saklamazdı. Üstelik o günkü ciro altı bin frankı bulmuştu, olağan üstü bir şeydi bu. Müşterilerden bazıları gelip gecikmiş borçlarını ödemişlerdi.

Şimdi yemek salonuyla küçük bir avluya açılan mutfak asma kattaydı; buraya dükkânın arka tarafından bir merdivenle çıkılıyordu. Eskiden César'la Constance bu asma katta oturuyorlardı, balaylarını geçirdikleri yemek odası da küçük bir salona dönüşmüştü. Yemek zamanı dükkânı, güvendikleri çırak Raguette beklerdi, sofraya soğukluk geldiği sırada tezgâhtarlar mağazaya inerlerdi. O zaman César, karısı ve kızı ocağın yanında yemeklerini baş başa bitirirlerdi. Bu adet Ragon'lardan kalmıştı. Eski ticaret gelenek ve göreneklerine bağlıydı bu insanlar. Eskiden, ustalarla çıraklar arasında gözetilen büyük mesafeyi Ragon'lar da tezgâhtarlarla kendi aralarında sürdürmüşlerdi. Yemekten sonra ya Con-

stance ya da Césarine ocağın yanındaki bir koltuğa gömülen César'a kahvesini getirirlerdi. Orada oturduğu bir saat içinde Birotteau karısına günün ufak tefek olaylarını, Paris'te gördüklerini, Temple mahallesinde olup bitenleri, fabrikasında karşılaştığı kimi güçlükleri filan anlatırdı.

Tezgâhtarlar aşağıya inince:

- "Karıcığım, hiç kuşku yok hayatımızın en önemli gününü yaşıyoruz bugün," dedi. "Fındıkları aldım, hidrolik pres yarın işlemeye hazır, arsa işi sonuca bağlandı. Sonra Pilleraut'un verdiği çeki karısına uzatarak: Al bunu sakla. Evimizi genişletmeye karar vermiştik bu iş de oldu. Aman Tanrım, Batave Meydanı'nda çok acaip bir adam gördüm!"

Böyle diyerek Molineux'yü anlattı.

Karısı, César'ın söylevini yarıda keserek:

- "Görüyorum ki ikiyüz bin frank kadar bir borca girmişsin."

Parfümcü yapmacık bir alçakgönüllülikle:

- "Öyle oldu karıcığım," dedi. "Bunu nasıl ödeyeceğiz öyle mi? Bir gün Paris'in en güzel mahallerinden olacak şu Madeleine'deki arsaları hesaba katmasak bile..."

- "Bir gün ha, César?"

Kocası şakasını sürdürerek:

- "Ne yazık ki, şu sekizde üç hisse bana altı yılda sadece bir milyon getirecek. Peki ikiyüz bin frankı nasıl ödemeli?" César bunu ürkmüş gibi bir jest yaparak söyledi. Sonra cebinden Bayan Madou'nun mağazasından alıp çok değerli bir şeymiş gibi sakladığı fındıkları çıkartarak:

- "İşte bununla ödeyeceğiz," dedi.

Fındığı iki parmağının ucu ile tutarak karısına, Césarine'e gösterdi. Karısı bir şey söylemedi ama Césarine kahvesini verirken merakla babasına sordu:

- "Bununla mı dedin baba? Alay mı ediyorsun?"

Parfümcünün de, tezgâhtarları gibi, yemekte Popinot'-

nun Césarine'e bakışı gözünden kaçmamıştı. Şüphelerinin yerinde olup olmadığını anlamak istedi:

- "Peki öyleyse, söyleyeyim tatlı kızım, bu fındık bir devrim yaratacak yaşamamızda. Bu günden sonra çatımızın altında, bir kişi eksilecek."

Césarine "*bana ne*" der gibi babasına baktı.

- "Popinot gidiyor."

César insanların duygularını, düşüncelerini sezmekte pek yaya olmasına karşın son tümceyi hem kızının ağzından laf almak hem de POPINOT VE ORTAĞI firmasının kurulacağını çıtlatmak için söylemişti. ama yine de kızına olan sevgisiyle, Césarine'in gönlündeki belirsiz duyguları sezmişti. Babası Popinot'nun adını söyleyince genç kızın yanakları gül gibi pembeleşmiş, önüne bakarken gözleri parlamıştı. Bunu gören César çocukların aralarında bir şeyler konuşmuş olduklarını sanmıştı. Ama böyle bir şey yoktu; bu iki çocuk da bütün utangaç sevgililer gibi tek kelime söylemeden anlaşılmışlardı.

Bazı ahlakçılar, ana sevgisi bir yana aşkın en irade dışı, en çıkardan uzak, hiç hesapçı olmayan bir tutku olduğunu düşünürler belki; bu görüş kaba bir yanılsa dayanmaktadır. Her ne kadar insanların çoğu niçin sevdiklerini bilmezlerse de, maddi ya da manevi hiçbir sevgi yoktur ki buna bağlı duygu ve düşüncelerin altında gizli bir hesap bulunmasın, ya da kabaca bir hesaba dayanmış olmasın. Sevgi temelden bencil bir duygudur. Kim ki bencillik der, derin bir hesap demiş olur. Yalnız sonuçlara bakan kimselere, Césarine gibi güzel bir kızın, kızıl saçlı, topal, zavallı bir çocuğa tutulması anlaşılmasa bir şey gibi görünür. Bununla beraber bu olay burjuva duygularına uygundur. Bunu açıklamak için boylu poslu güzel kadınların kısa ve çirkin erkeklerle, ufak tefek çirkin kadınların da yakışıklı delikanlıların evlendiklerini düşünmek yeter. Bacak sakatlığı, topallama, kanburluk, çil, yüzdeki kara lekeler, Roguin gibi burnu akanlar ve daha bu-

nun gibi irade dışı bir takım kusurlarla doğmuş olanlar şu iki yoldan birini seçmek zorundadırlar: Ya korkunç bir tip ya da yumuşak huylu ve iyi bir insan olmak. Birincisi gibi olabilmek için bir kimsenin ya bir yeteneğe, dehaya ya da üstün bir güce sahip olması gerekir. Bir insan ancak kötülüğünün şiddetiyle korku, dehasıyla saygı, ya da çok ince düşünüşlü olmasıyla çekinme duygusu verebilir. İkinci durumda ise kendisini sevdiren, bir kadının zulmüne kuzu gibi boyun eğer ve de hiçbir kusuru olmayanlardan çok daha derin bir sevgiyle sever. Ragon'lar ve amcası yargıç Popinot gibi erdemli, örnek denilecek onurlu burjuvalar tarafından iyi yetiştirilmiş olan Anselme vücudundaki hafif kusuru karakterinin iyiliğiyle örtüyordu. Gençleri o kadar sevimli gösteren bu özelliği gözlerinden kaçmayan Constance'la César bir çok kereler Anselme'i Césarine'in yanında övmüşlerdi. Bu dükkâncı karı koca aslında basit olmakla birlikte büyük ruhlu insanlardı ve gönül işlerini iyi anlıyorlardı. Saf bir kız olmakla birlikte Césarine, Anselme'in o saf bakışlı gözlerinde şiddetli bir duygu parıltısını sezmekten de geri kalmamıştı. Sevenin yaşı, sosyal durumu ve görgüsü ne olursa olsun bu duygu her zaman hoş'a gider. Küçük Popinot'nun bir kadın sevmesi için, güzel bir erkeğin sevmesinden daha kuvvetli nedenler vardır. Kadın güzelse, ömrünün sonuna kadar çılgınca sever onu; sevgisi yükselme hırsı verir kendisine, karısının mutluluğu uğrunda canına kıyabilir; evde onun egemen olmasına boyun eğer. İşte Césarine de belki pek farkında olmadan böyle düşünüyordu; bunu öyle katı bir şekilde aklından geçirmiyordu herhalde, bu sevginin kendisine neler kazandıracağını şöyle karşılaştırmalı bir düşünüşle görüyordu: Annesinin nasıl mutlu olduğunu görüyordu; o da böyle bir hayata kavuşmaktan başka bir şey özlemiyordu; iç güdüsüyle Anselme'in de daha kültürlü bir César olduğunu kestirmişti; kendisinin de daha kültürlü olduğu gibi. Popinot'nun bir gün Belediye Başkanı olacağını tasarlıyor, kendisini de,

annesinin Saint-Roche'da yaptığı gibi, bir kilisede, fıkaraklar için sadaka toplarken gözünün önüne getirerek keyifleniyordu. Böylece, sonunda, Popinot'nun sağ bacağıyla sol bacağı arasında bir ayrılık göremez olmuştı. "Topallıyor mu?" diye sorabilirdi de. Bu çocuğun o berrak gözlerini seviyor, içine baktığı zaman birden utangaç bir parıltıyla parlayarak önüne bakışından hoşlanıyordu. Roguin'in baş kâtibi Alexander Crottat, iş hayatının verdiği o vaktinden önce tecrübelenmiş, hem yırtık hem de bön hali ve beylik sözleriyle tiksindiriyordu Césarine'i. Popinot'nun az konuşması, sakın huylu bir insan olduğunu göstermekteydi. Genç kız, delikanlının ufak tefek bayağılıkları karşısında hüznünlü bir gülümsemeye gülüşünden hoşlanıyordu. Popinot'nun dudak büktüğü budalalıklara karşı Césarine'in içinde de her zaman bir tepki uyanırdı. Böylece olaylar karşısında birlikte gülüyor, birlikte üzülmüyorlardı. Ama bu üstünlük Anselme'in canla başla çalışmasına engel olmamıştı. Onun bu yorulmak bilmez ateşli hali hoşuna gidiyordu Césarine'in. Çünkü öteki tezgâhtarların "Césarine B. Roguin'in baş kâtibiyle evlenecek" demelerine karşın fakir, topal, kırmızı saçlı Popinot'nun kendisiyle evlenmekten umudunu kesmemiş olduğunu sezmişti. Büyük bir umut, büyük bir aşkın belirtisidir.

Césarine, ilgisiz görünmeye çalışarak, babasına:

- "Nereye gidiyor?" diye sordu.

- "Cinq-Diamants sokağına yerleşti! Çok şükür Tanrı'ya... diyen Birotteau'nun neden böyle söylediğini karısı da kızı da anlamamışlardı. Birotteau bir engele rastladığı zaman, karıncalar gibi sağa sola başvurup bocalar durur; şimdi de, karısına, Césarine hakkında seninle görüşeceğim deyip lafı değiştirmişti."

- "Senin korkularını, Roguin hakkındaki düşüncelerini Amcana anlattım, güldü, dedi karısına.

Constance:

- "Aramızda konuştuklarımızı, başkalarına söylememeli-

sin!" diye bağırdı. "Bu zavallı Roguin belki de dünyanın en iyi adamıdır. Elli sekiz yaşına gelmiş; bekli aklından hiçbir..."

Césarine'in dikkatle kendilerini dinlediğini görerek sustu, kocasına işaret etti.

Birotteau:

- "İşi bitirmesini söyledim."

Kadın:

- "Söz sahibi sensin; ne istersen onu yaparsın," dedi.

César karısının ellerini tutarak alnından öptü. Bu yanıt her zaman kocasının tasarılarını sessizce kabul ettiğini gösterirdi.

Mağazasına inen parfümcü tezgâhtarına:

- "Dükkân saat onda kapanacak. Geceleyin, birinci kattaki eşyalar ikinci kata taşınacak! Gösterin kendinizi bakayım baylar! Burayı boşaltalım da mimar rahat çalışsın yarın." Veznadarı göremeyince:

- "Popinot izinsiz çıkmış, ha unuttum, başka yerde yatacaktı. Herhalde Bay Vaquelin'in söylediklerini yazıyordu şimdi ya da dükkân peşindedir!" dedi.

Célestin; arkasında sıralanıp duran öteki tezgâhtarlar, adına:

- "Bu taşınmanın nedenini biliyoruz," dedi. "Bütün dükkâna ışık saçan bir şereften dolayı sizi... Kutlayabilir miyiz efendim? Popinot'nun dediğine göre..."

- "Evet, çocuklarım, işte böyle, nişan verildi bana! Yalnız memleketin kurtuluşu için değil fakat bize Légion d'honneur verilmiş olmasını da kutlama kutlamak üzere ahbaplarımızı bir araya getireceğiz. Herhalde bu şeref Ticaret Mahkemesi'nde üye olduğum ve sizin yaşıңызdayken 13 Vendémiaire'de Saint-Roche merdivenlerinde krallık davasını savunduğum için layık görülmüş olacağım; şunu da söyleyeyim ki, İmparator denilen Napoléon beni yaralamıştı orada!

Budumdan yaralanmıştım da, Bn. Ragon bakmıştı bana. Cesusur olun, ödölünü görürsünüz! İşte böyle evlatlarım, insanın katlandığı bir özveri unutulmaz..."

Célestin:

- "Ama bundan sonra sokak savaşları olmayacak herhalde," dedi. César da yargıçlar toplantısında çekilen söylevleri hatırlatan bir söylev çektikten sonra adamlarını da baloya çağırırken:

- "Böyle olmasını dileyelim," dedi.

Balo hayali üç tezgâhtarla Raguette ve Virginie'yi de canlandırmıştı. Üçü de canbaz gibi becerikli oluvermişlerdi birden. Hiçbir şeyi devirip kırmadan, merdivenlerden yük taşıyarak inip çıkıyorlardı. Sabahın saat ikisinde, taşınma sona erdi. César'la karısı ikinci katta yattılar. Popinot'nun odası Célestin'le ikinci tezgâhtara verildi; üçüncü kat geçici olarak yük yapıldı. Bir yükselme hırslının ya da bir sevginin etkisiyle sinir sistemindeki bir akımın ve büyük tasarıların, kanını tutuşturan heyecanının sonucu olarak o sakın, kendi halindeki Popinot sofradan kalkıp dükkâna girerken, cins bir yarış atı gibi burnundan soluyordu.

Célestin:

- "Nen var?" diye sordu.

- "Aman öyle bir gün geçirdim ki dostum!" dedikten sonra kulağına: Benim de dükkânım oluyor artık. B. César'a da nişan verildi, diye fısıldadı.

- "Çok mutlusunuz, patron size yardım eder," diye Célestin bağırdı.

Popinot yanıt vermeden, fırtınaya tutulmuş gibi, uçarcasına çıkıp gitti. Başarı fırtınasıydı bu!

Eldiven düzünelerini yerleştiren bir tezgâhtar, etiketleri gözden geçiren arkadaşına:

- "Mutlu mu dedin? Patron, Cézarine'de göz olduğunu çaktığı için Anselme'i uzaklaştırıyor buradan, ne kurnaz

adamdır o! Akrobalarını düşünerek kovamazdı onu. Céles-
tin bu oyunu iyiyüreklilik sanıyor."

Anselme Popinot, Saint-Honoré sokağından inip koşar-
casına Deux-Ecus sokağına saptı, birini arıyordu. Popinot o
keskin tüccarlık sezgisiyle, bu gencin kendisine zengin ol-
ma yolunda en büyük yardımı yapacağını anlamıştı. Yargıç
Popinot, komisyonculuk eden bu gence bir iyilikte bulun-
muştu; bu adam şapka ve Paris işi denilen eşya satışıyla uğ-
raşıyordu. Çenesinin kuvveti ve becerikliliği ona ünlü sanını
kazandırmıştı. O zamanlar bu gezginler kralının adı sadece
Gaudissart'dı. Daha yirmi iki yaşındayken ticaret alanında-
ki büyük çekiciğiliyle kendini göstermişti. Tıg gibi, canlı ba-
kışlı, zekâsı yüzünden okunan, belleği çok kuvvetli, bir iş
adamı olmuştu. Bir bakışta karşısındakinin zevkini anlardı.
Böylece komisyoncular kralı adını hak etmişti; yani tam bir
Fransızdı. Gaudissart, görüştükleri zaman, Popinot'ya yol-
culuğa çıkmak üzere olduğunu söylemişti. Bizim aşık onun
hâlâ Paris'te olabileceği umuduyla kendini Deux-Ecus soka-
ğına attı; burada yolcunun acentadan biletini aldığını öğren-
di. Gaudissart çok sevdiği başkentten ayrılmadan önce Va-
udeville tiyatrosunda oynanan son piyesi görmek istemişti:
Popinot onu beklemeye kararlıydı. Fındık yağını, en zengin
ticaret evlerinin bile, şimdiden baştacı ettikleri Gaudis-
sart'ın eliyle piyasaya sürmek, zenginliğin yolunu tutmak de-
mekti. Ticaret alanındaki yeni buluşları tanıtmada eşi yoktu
onun. Popinot Gaudissart'ı elde etmişti. En ters adamları
taşralı esnafı kafese koymakta çok usta olan genç komisyon-
cu Yüz-Gün'den sonra Bourbon'lara karşı düzenlenen ayak-
lanmaya katıldığı için kendisi de kafese girmişti. Açık hava-
ya alışık olan Gaudissart, çok ağır bir suçla suçlanarak hapi-
saneyi boşladı. Bu işin soruşturulmasıyla görevlendirilen yar-
gıç Popinot, bu budalaca işte, kendisinden başka kimseye za-
rarı dokunmadığını görerek, hakkında takipsizlik kararı al-
dı. İktidara yaranmak isteyen ya da aşırı kralcı bir yargıcın

eline düşseydi, giyotini boylardı zavallı komisyoncu. Hayatını, sorgu yargıcına borçlu olduğuna inanan Gaudissart, kur-tarıcısına kuru kuruya minnet duymaktan başka bir şey ya-pamadığı için kahroluyordu. Bir yargıca, adaleti yerine getir-diği için teşekkür edemeyerek, Ragon'lara gidip Popinot'la-rın körü körüne sadık bir adamları olduğunu bildirmişti. Onunla buluşacağı zamana kadar Popinot, dükkânını bir kez daha görmek için Cinq-Diamants sokağına gitmiş, kon-trat yapmak üzere mal sahibinin adresini öğrenmişti. Büyük Hal'in karanlık, dar sokaklarında dolaşırken bir an önce ba-şarıya ulaşmanın yollarını düşünen Popinot, Aubry-le-Bouc-her sokağından geçerken eşsiz ve uğurlu bir belirti sayılabilecek bir fırsat ele geçirmişti. Ertesi gün bunu açıklayarak Cé-sar'ı sevindirecekti. Gece yarısına doğru, Deux Ecus sokağı-nın sonundaki H tel du commerce'in kapısının karşısında durup çevreyi gözlerken, uzaktan uzağa Grenoble sokağın-dan, tiyatroda duyduğu bir şarkıyı söyleyerek gelen Gaudis-sart'ın bastonunun sesine uygun şekilde kaldırım taşlarına çarparak yaklaştığını duydu.

Birden kapının önünden fırlayan Anselme karşısına çı-karak:

- "Bayım, iki sözcük konuşabilir miyim sizinle?" dedi.

Gezgin komisyoncu, içi kurşunlu bastonunu saldırgana doğru kaldırarak:

- "İsterseniz on bir sözcük bile konuşuruz," diye yanıt verdi.

Zavallı Anselme:

- "Popinot'yum ben," dedi.

Gaudissart onu tanıyarak:

- "Tamam, dedi, bir şey mi gerekiyor? Para mı? Taze bitti; ama bir çaresini buluruz. Bir düelloda kullanmak üze-re kolumu mu istiyorsunuz? Tepeden tırnağa kadar emriniz-deyim!"

Sonra:

- "*İşte, işte gerçekten bir Fransız askeri!*" diye bir tükü tutturdu.

- "Gelin de on dakika kadar konuşalım sizinle; ama odanızda olmaz; duyarlar ne konuştuğumuzu. Horloge rıhtımına gidelim, bu saatte kimse yoktur orada... Önemle bir şeyler söz konusu..." dedi Popinot.

- "İşler açıldı desenize? Peki gidelim."

On dakika sonra Popinot'nun sırlarını öğrendiği için işin önemini anlamıştı.

Gaudissart, Cid (*) rolünü oynayan aktör gibi:

- "*Hey parfömcüler, berberler, satıcılar, ortaya çıkın bakalım!*" diye bağırdı. "Fransa'nın ve Navarre'ın bütün dükkâncılarını kafese koyacağım. Birden bir fikir doğdu kafamda! Gitmekten vazgeçtim; kalıp Paris'deki parfömcülerin komisyonculuğunu üstüme alacağım."

- "Neden?"

- "Rakiplerinizi batırmak için toy delikanlı! Onların komisyonculuğunu da aldıktan sonra, o rezil kozmetiklerine boş verip sizin malınızı sürmeye çalışacağım! Komisyoncu oyunu derler buna! Ticaretin diplomatlarıyızdır biz. Güzel! Prospektüsünüzü de ben hazırlarım. Şu, Coq sokağındaki ihtiyar şapkacının oğlu Andoche Finot var ya, eski arkadaşım-dır benim. Şapka komisyonculuğuna babası itmişti beni. Çok akıllı oğlandır bu Finot, babasının şapka giydirdiği kafaların içindekileri kendi kafasında toplamış. Edebiyatla uğraşır. Courier des Spectacles gazetesine ufak tefek tiyatro yazıları yazar. Buluş dedin mi, bitirmiştir. İhtiyar Finot, küçük Finot'yu açlıkla adam etmek istiyor. Becerikli adamdır bu Andoche, hem sonra arkadaşımıdır da. Ben yalnız ticarete budalalarla düşer kalkarım. Finot paraya kıyan Fidel Ber

(*) Cornoille'in bir trajedisinin kahramanı. (Çev.)

ger'e reklam yapar. Gel gelelim bu kadar emek verdiği gazetelerde boğaz tokluğuna çalışır. Gazetecilikte de *Paris işi* malların ticaretinde olduğu gibi kıskançlık almış yürümüş! Finot, matmazel Mars için nefis bir komedi yazdı. Ha bak, en sevdiğim artisttir bu matmazel Mars. Piyesini oynatabilmek için Gaité Tiyatrosu'na baş vurdu. Andoche bir prospektüsün nasıl yazılacağını bilir, tüccarın neler anlatmak istediğini sezer. Üstelik kendini beğenmişliği de yok. Bedava şişirir bize prospektüsümüzü. Bir bardak punçla iki çöreğe fit olur. Bak Popinot: Matrak değil, sizden masraf da komisyon da alacak değilim. Komisyonuma rakiplerimiz bayılacak, kaz gibi yolacağım onları. İyi anlaşılm. Bu başarı bir onur sorunu benim için. Düğününüzde hizmet etmek, işte bu benim ödülüm olacak. İtalya'ya, Almanya'ya, İngiltere'ye gideceğim! Yanımda her dilden afişler götürüp köylerde duvarlara, kilise kapılarına, taşra şehirlerinde bildiğim en iyi yerlere yapıştıracağım! Parlayacak, ışık saçacak şu bizim fındık yağı, herkes alıp başına sürecek. Césarine'le evlenmezseniz bana da ÜNLÜ demesinler! O gri renkli şapkalarını tanıttığım için Finot baba takmıştı bu adı bana. Yağınızı satmakla yine kendi iş alanımda kalmış oluyorum: Yani insan kafası! Yağ da şapka da saç korumak için kullanılıyor.

Popinot, başarı hülyaları içinde öylesine coşkun bir heyecana kapılmıştı ki, yanında kalacağı halasının evine gelirken, yollarda yağ dereleri aktığını görür gibi oluyordu. Pek az uyuyabildi, rüyasında saçlarının fışkırıp yerlere kadar uzadığını gördü. İki melek, melodramlarda olduğu gibi, üzerinde "*César yağı*" yazılı bir ilan tutuyorlardı karşısında. Uyanıldığı zaman, bu rüyasını anımsadı ve bunda bir uğur görerek fındık yağına bu adı takmaya karar verdi.

César'la Popinot Temple mahallesindeki atelyelerinde, daha fındıklar gelmeden buluştular. Bn. Madou'nun hamallarını beklerken, Popinot, Gaudissart'la yaptığı anlaşmayı bir zafer sevinci içinde anlattı.

César elini kasadarına uzatarak:

- Ünlü Gaudissart'ı elde ettik, milyoner olduk demektir! diye bağırdı.

XIV Louis de Mareşal de Vilars'ı Denain'den döndüğü zaman böyle karşılaşmıştı herhalde.

Mutlu tezgâhtar, cebinden helvacı kabağı şeklinde, iki yanı basık bir şişe çıkartarak:

- "Daha başka şeyler de var," dedi; "bunun örneği iki bin şişe buldum, hepsi hazır; tanesi dört metelikten, altı ay vadeli senetle alabileceğiz."

Birotteau bu görülmemiş biçimdeki şişeye bakarak:

- "Anselme," dedi, «Tuileries'de dün, evet daha dün, "başaracağım" demiştin. Bugün ben de diyorum ki "başaracaksın!" Dört meteliğe ha! Hem de altı ay vadeyle! Görülmemiş bir iş! Makassar sallanıyor; ne ağır bir tekme inecek Makassar yağına! Ne kadar iyi ettim de Paris'te ne kadar fındık varsa hepsini aldım! Nereden buldun bu şişeleri?»

- «Gaudissart'la buluşacağımız saati beklerken dolaşıyordum...»

- «Tıpkı vaktiyle benim de yaptığım gibi...»

- «Aubry-le-Boucher sokağından baş aşağı inerken, toptancı bir züccaciye mağazası gördüm; burada bombeli camlarla, kafes satılıyordu. Büyük bir deposu vardı bu mağazanın... Birden bu şişeler, gözümü bir ışık gibi kamaştırdı. Bir ses: "İşte arayıp de bulamayacağın bir şey!" diyordu.»

- «Anasından tüccar doğmuş! Kızı verdim gitti!» diye César ağzının içinde geveledi.

- «İçeri girince, sandıklar içinde, bu şişelerden binlercesini gördüm.»

- «Hemen sordun değil mi?»

- «Beni o kadar *enayi* mi sandınız?» diye Anselme üzülerek bağırdı.

César:

- «Tüccar doğmuş herif!» diye tekrarladı.

- «Balmumundan yapılmış küçük İsa heykelcikleri koymak için kafes istediğimi söyledim. Pazarlık ederken bir yandan da şişelerin biçimlerini kötülüyordum. Mağaza sahibi bana tamamıyla açıldı: Faille ile Bouchot, son zamanlarda işleri kötü gittiği için, piyasaya yeni bir kozmetik atmaya hazırlanmışlar ve bunun için de acaip biçimli bir şeye yaptırmışlardı, yalnız camcı onlara güvenmediği için paranın yarısını peşin istemiş, Faille ile Bouchot başarı kazanacaklarını umarak parayı sökülmüşler; ama imalat sırasında iflas patlak vermiş; alacaklı vekilleri, camcı ile anlaşarak şişelerle, peşin aldığı parayı bu gülünç ve müşteri bulması olanaksız malın yapımına karşı ödenti olarak adama bırakmışlar. Şişeler sekiz meteliğe mal olmuş, dört metelik veren olsa, sevincinden göbek atacak. Bu biçimdeki şişeler, allah bilir, satılmadan ne kadar kalacaktı deposunda? Dört metelikten on binlik partiler halinde satarsanız, sizi kurtarırım bu şişelerden; B. Birotteau'nun tezgâhtarım ben, dedim, sonra lafı evirdim çevirdim; ağzından girip burnundan çıktım, tavladım herifi.»

Birotteau:

- «Dört meteliğe ha!» dedi; «yağı da üç franka mal ederek, perakendeciye yirmi metelik bırakarak kendimiz de otuz metelik kazanabiliriz, değil mi?»

Popinot:

- «Césarine Yağı!» diye bağırdı.

- «Césarine Yağı!.. Ah, aşık efendi, hem babasının hem kızının gönlünü almak istiyorsunuz. Pekâlâ öyle olsun. Haydi kolları sıva bakalım, ortaya çıkar Césarine Yağını. César'lar dünyayı zaptetmişlerdi, çok güzel saçları vardı herhalde!»

- «César dazlaktı,» dedi Popinot.

- «Bizim yağdan kullanmadı da onun için, diyecekler!

Üç franka Césarine Yağı! Makassar Yağı iki kat daha pahalı. Gaudissart da bizimle olduktan sonra para demeyiz yılda yüz bin franka, çünkü kendisine saygısı olan bütün kafalara yılda on iki şişe satacağız, bu da eder on sekiz frank! Diyelim ki bin sekiz yüz kelle kullansın bizim yağı, bu da eder yüz seksen bin frank. Milyoner olduk demektir.»

Fındıklar geldikten sonra Raguét, işçiler, Popinot, César yeteri kadar ayıkladılar, dört saat içinde birkaç kilo yağ çıkarıldı. Popinot, ürünü götürüp Vaupuelin'e gösterdi. Kimyacı da ona, fındık esansınız ucuz tarafından yağlı maddelere karıştırılabilmek ve koku vermek için bir formül armağan etti. Popinot derhal patent almak üzere harekete geçerek mahkemeye başvurdu. Harçlar ve vergiler için gerekli parayı, Popinot'lara candan bağlı olan Gaudissart ödedi. Popinot, kuruluş masraflarının yarısını ödemek istiyordu.

Zenginlik, öyle bir sarhoşluk verir ki, sade insanlar karşı koyamazlar buna. Bu coşkunun ne sonuç verdiğini sezmek kolaydır. Grindot, güzel mobilyalarla dayalı döşeli salonun alacağı güzel görünüşü gösteren renkli bir kroki getirdi. Kendinden geçer gibi olan Birotteau, olduğu gibi kabul etti. Bunun üzerine dülgerler, kazmaları indirmeye başladılar, ama her kazma indikçe evle birlikte, Constance'in yüreği de inliyordu. Zengin bir müteahhit olan yağlı boyacı B. Lourdois hiçbir şeyi savsaklamamaya söz verdiği için, salonu yaldızlamaktan söz ediyordu. Bu sözcüğü duyan Constance lafa karışarak:»

- «Bay Lourdois, dedi, sizin otuz bin franklık geliriniz var, kendi malınız olan evde oturuyorsunuz, siz istediğinizi yapabilirsiniz ama bizler...»

- «Ticaretin parlaması ve aristokrasinin önünde ezilmesi gerekir efendim, hem sonra Bay Birotteau, bir devlet görevlisi oldu, herkesin gözü onun üstünde...»

- «Evet ama hâlâ da dükkâncı. Ne ben, ne kendisi, ne dostları, ne de düşmanları unutabilir bunu.» Constance bu

sözleri tezgâhtarların ve orada bulunan beş kişinin önünde söylemişti.

Birotteau birkaç kez ayaklarının burnunu basıp kendini yükselttikten ve topuklarının üstüne çıktıktan sonra, ellerini arkasına kavuşturarak:

- «Karımın hakkı var,» dedi. «Refah içinde, alçakgönüllüce yaşamalıyız. Hem sonra ticaret hayatında bulunan bir kimse düşünerek masrafa girmeli, kendini lükse kaptırmamalı, kanun gereğince *aşırı masraflara* girmemelidir. Şayet evimi genişletmem ve süslemem için yapılan masraflar sınırı aşıyorsa, bunun göze almam ihtiyatsızca bir hareket olur; siz de o zaman beni yerersiniz Lourdois. Bütün mahallenin gözü üstümde. Başarı kazananları kıskanan çok olur.» Grindot'ya dönerek: «Ah, siz de bunu çok geçmeden anlayacaksınız; bize iftira etseler bile, hiç olmazsa dedikodumuzu yapmalarına meydan vermeyin.»

Lourdois:

- «Ne iftira ne dedikodu sarsabilir sizi,» dedi. «Üstün bir durumunuz var. Sonra o kadar tecrübeli bir tüccarsınız ki, yaptığınız işi düşünerek yaparsınız; kurnaz adamsınızdır.»

- «Doğrudur; az çok tecrübem vardır iş hayatında; neden genişletiyoruz evimizi biliyor musunuz? Bu işin vaktinde bitmesini isteyişimin nedeni...»

- «Hayır.»

- «Şu ki, karımla ben, memleketin kurtuluşunu olduğu kadar, bana Légion d'honneur nişanının verilmiş olmasını kutlamak üzere birkaç dostumuzu davet edeceğiz.»

- «Nasıl nasıl!» dedi «Lourdois, size nişan mı verdiler.»

- «Evet; krallıkça bu şerefe layık görülmemin sebebi, Ticaret mahkemesinde bulunmam ve 13 Vendémiaire'de Saint-Roche merdivenlerinde krallık davasını savunurken, Napoléon tarafından yaralanmamdır. Siz de karınız ve kızınızla buyurun...»

Liberal Lourdois:

- «Bana verdiğiniz şereften dolayı pek mutluyum. Ama siz çok şakacı şeysiniz Birotteau Baba, sözümde durup durmayacağımdan emin olmak için, beni davet ediyorsunuz. Görürsünüz öyleyse, en usta işçilerimi çalıştıracığım ben de; boyaları, badanaları kurutmak için evin içini cehenneme çevireceğiz; boya ve badanaları sabitleştirmek için, bazı yöntemlerimiz var. Alçı buharları arasında dansetmek hiç de hoş olmaz. Hiç koku kalmaması için iyice cila süreriz.»

Üç gün sonra çarşı balo haberiyle çalkalanıyordu.

Merdivenin durumu çabucak değiştiği için, herkes dışardan dayanan destekleri, molozları, el arabalarına akıtmak için, tahtadan yapılan dört köşe olukları görüyordu. Gece gündüz işçi çalıştırıldığı için, gece işçilerinin meşalelerini gören meraklılar durup seyrediyorlardı. Pek şatafatlı bir şeyler yapıldığı yolundaki dedikodular almış yürümüştü.

İşin bitirilmesi için kararlaştırılmış olan pazar günü saat dörtten sonra Bay ve Bayan Ragon ile Pillerault Amca gelmişlerdi. Evde onarım olduğunu söyleyerek o gün yalnızca Charles Claparon'u, Crottat'yı ve Roguin'i çağırmişti. Noter, Journal des Débats'yı getirmişti. Gazetenin bu sayısında M. de la Billardière şu yazıyı yayınlamaktaydı:

- «Memleketin kurtuluşunun, bütün Fransa'da coşkun bir beyecanla kutlanacağını öğrenmiş bulunuyoruz. Bundan başka Paris Belediyesi yetkileleri, düşman işgali sırasında, yerinde bir anlayışla, sona erdirilmiş olan Paris'in eski parlaklığının, yeniden canlandırılmasına karar verilmiş olduğunu söylemektedirler. Bütün Belediye başkanları ve yardımcıları, birer balo vermek konusunda anlaşmış bulunmaktadır. Bu kış, pek parlak geçeceğe benziyor; bu ulusal hareket sürüp gidecektir. Bütün bu balolar arasında, Légion d'honneur nişanının şövalyelik rütbesi verilmiş olan ve krallık davasına bağlılığı ile tanınmış bulunan Bay Birotteau'nun vereceği balo,

*günün en çok konuşulan konularından biridir. Bay Birotteau 13 Vendémiaire olayında, Saint-Roch'da yara-
lanmış olup, Ticaret Mahkemesi yargıçlarından bulun-
makla bu şerefi, iki kez hak etmiş sayılır.»*

- «Ne güzel bir yazı!» diye César bağırdı Pillerault'ya.

- «Bizden söz ediliyor gazetede,» dedi.

Journal des Débats'dan hiç de hoşlanmayan Pillerault
amca:

- «Peki, ne olmuş yani?» dedi.

Kocası gibi kendinden geçmeyen Bayan César Bayan
Ragon'a yavaşca:

- «Bu yazı şu bizim Sultan Merhemi ile Allık Suyu'nu
sattırır belki,» diye fısıldadı.

Bayan Ragon, uzun boylu, kuru ve buruşuk yüzlü bir ka-
dıındı. Çekme burnu, ince dudaklarıyla eski devirden kalma
yapmacıklı bir markizi andırıyordu. Gözlerinin etrafı, çok
acı çekmiş bir yaşlı kadının gözleri gibi, geniş bir mor hal-
kayla çevrilmişti. Nazik bir kadındı, ciddi ve soyluca davra-
nışlarıyla etrafındakilere saydırırdı kendini. Halinde, gülünç-
lüğe düşmeden acaip, anlatılmaz bir şeyler vardı; yarım eldi-
ven takar eline, her havada Maire-Antoinette'in Trianon'da
kullandığı şemsiyesi andırır uzun saplı bir şemsiye taşırdı.
Yüksek sosyeteden yaşlı kadınların giydikleri kuru yaprak
renkli, kalçalarından sarkan bol plili bir giysi giyerdi; yakası,
kolları dantelli siyah pelerin atardı omuzuna. Eski çevçeve-
lerdeki oymaları anımsatan yırtmaçlı başlıklar giyerdi, im-
rendirici bir titizlikle enfiye kullanırdı. Enfiye çekerken, bü-
yükannelerinin ya da büyük teyzelerinin, yanlarına altın ta-
bakaları koyup, tüllerinin üstüne sıçrayan enfiye zerrelere-
ni silkişlerini görmem mutluluğuna ermiş olan delikanlıların
anımsayabilecekleri jestler yapardı.

Ufak tefek, muşmula suratlı, yalnız gözleri, çıkık elma-
cık kemikleri, burnu görülebilen bir adamdı Bay Ragon. Sö-
cükleri, dişsiz ağzının içinde yuvarlayarak hızlı hızlı konuşur-

du. Eskiden dükkânına gelen güzel kadınları kapıdan karşıladığı gibi, güler yüzlü, zarif tavırlıydı her zaman. Saçlarına serptiği pudra, alnının çevresinde, kenarları çok düzgün bir yarım ay oluşturmuştu. Ortasından ikiye ayrılmış bir tutam saçına kurdele bağlardı. Mavi balık sırtı bir ceket giyer, bacaklarına külot ve ipek çoraplar, ayaklarına altın tokalı ayakkabı geçirir, ellerine siyah eldiven takardı. Karakterinin en göze çarpan yanı, sokakta yürürken, şapkasını elinde tutmasıydı. Ayân Meclisi hademesine, krallık divanı kapıcısına, kendisi silik olmakla birlikte, bulunduğu yerin önemini hareketleriyle anlatan bir hali vardı.

Yüksekten bakan bir tavırla:

- «E, söyle bakalım Birotteau, vaktiyle bizim sözümüzü dinlediğin için pişman mısın evladım? Sevgili hükümdarlarımızın, kendilerine bağlı olanları unutmayacaklarından kuşku duymamamıştık değil mi?»

Bayan Ragon'da Bayan Birotteau'ya:

- «Çok mutlusunuzdur herhalde değil mi sevgili kuzum?» dedi.

Bayan Ragon'un giyinişine bayılan güzel kadın:

- «Elbette,» diye yanıt verdi.

Ragon koruyucu bir tavırla:

- «Ne kadar da güzelleşmiş Césarine, gel bakayım cici yavrum,» diye genç kızı yanına çağırdı.

Pillerault amca:

- «İşimizi yemekten sonra mı yapacağız?» diye sordu.

Roguin:

- «Bay Claparon'u bekleyelim. Ben gelirken giyiniyordu,» dedi.

- «Bay Roguin, dedi César, ona söylemişsinizdir herhalde külüstür küçük bir asmakatta yemek yiyeceğimizi...»

Constance ağzının içinden kocası için:

- «On altı yıl önce pek güzel buluyordu burayı,» diye mırıldandı.

- «... Moloz içinde ve işçilerin arasında?»

Roguin:

- «Göreceksiniz, çok iyi çocuktur, hiç öyle çiğ hali yoktur,» diye yanıt verdi.

César notere:

- «Raguet'yi dükkâna nöbetçi olarak bıraktım. Artık bizim kapıdan işlenmiyor, gördünüz her şeyin nasıl olduğunu...» dedi.

Pillerault Bayan Ragon'a:

- «Yeğeninizi neden getirmediniz?» diye sordu.

Césarine:

- «Gördüğünüz var mı onu?» diye sordu.

Bayan Ragon:

- «Hayır, hayatım,» dedi. «Anselme'cik, kendini harabedercesine çalışıyor. Şu havasız, güneş görmeyen, pis kokulu Cinq-Diamants sokağı öyle ürkütüyor ki beni, bu sokaktan hep ya masmavi ya da kapkara sular akıyor. Çocuk, bu sokakta mahvolacak diye korkuyorum. Ama bu gençler akıllarına bir şey koymasınlar bir kez!» Bu sözleri "akıl" sözcüğünün "gönül" olarak anlaşılmasını sağlayacak bir tavırla söylemişti Césarine'e.

César:

- «Kontrat yapmış mı?» diye sordu.

Bay Ragon:

- «Dün, noterde on sekiz yıllık bir süreyi kabul ettirdi ama, altı aylık peşin istiyorlar.»

- «Eh, B. Ragon, memnun musunuz benden. Ona bir icadımın sırrını öğrettim...»

Ufak tefek adam, César'ın ellerini tutup derin bir dostlukla sıkarak:

- «Size bütün kalbimizle teşekkür ediyoruz César,» dedi.

Roguin Claparon'un tavırları ve konuşmasıyla, bu ciddi burjuvaları yadırgatmasından çekiniyordu; bunun için havayı hazırlamayı uygun görmüştü.

Ragon'la, Pillerault'ya ve kadınlara:

- «Göreceksiniz, ilk bakışta çok yadırgatır insanı kaba tavırlarıyla bu Claparon dedi. Ama, bu görünüşünün altında cevherli çocuktur; herkese de benzemeyen bir hali var, çünkü çok aşağı bir durumdayken, kafasını kullanarak, kendini yükseltti. Bankerlerle düşe kalka o da şüphesiz kibarca hareket etmeyi öğrenecek. Ona caddelerde kılıksız dolaşırken, ya da bir kahvede oturup bilardo oynarken rastlarsanız, aylağın biri dersiniz belki içinizden. Ama, hiç de öyle değil. Durmadan kafasını işletip endüstriyi kalkındırmanın yollarını araştırır.»

Birotteau:

- «Çok iyi anlıyorum; bana en güzel düşünceler sokakta dolaşırken gelmiştir; öyle değil mi nonoşum?» diye karısına sordu.

Roguin sözünü sürdürerek:

- «Claparon,» dedi, «işte böyle bütün günü araştırma ile, kombinezonlar kurmakla geçirdikten sonra, geceleyin de, bunun acısını çıkartmaktadır; çok yetenekli insanların anlaşılması, acaip yaşayışları var. işte o da bu düzensiz yaşamın içinde amacına varmıştır; buna tanığım ben: Yılmadan, usanmadan, şu bizim mal sahiplerinin peşine düştü; adamlar naza çekiyorlardı kendilerini; mırın kırın ediyorlardı, allem etti, kallem etti, adamları bıktırıncaya değin her gün gitti; işte sonunda da arsaları kazandırdı bize.»

Bu sırada aşağıdan, kuvvetli içkilere düşkün akşamcılarının, genizden öksürüğü duyuldu. Roguin'in anlattığı öykünün acaip kişisi ve César'ın geleceğine hükmedecek olan adamın geldiği anlaşıyordu. Parfümcü hem Raguet'ye dükkânı kapamasını söylemek hem de Claparon'dan kendisini yemek odasına aldığı için özür dilemek üzere, karanlık dar merdivene koştu.

- «Boş ver! Dalavereye... Yani iş yapmaya çok elverişli bir yer...» dedi içinden.

Roguin daha önceden, çok ustaca, nasıl bir adamla karşılaşacaklarını anlatmıştı ama yine de Ragon'larla, bu kibar

burjuvalarla, gözünden bir şey kaçmayan Pillerault, Césari-ne'le annesi, önce bu yükseklerde uçan uydurma bankerin, tutumu karşısında çapılmışlardı.

Henüz yirmi sekiz yaşındayken, bu eski gezgin komis-yoncunun tepesinde saç kalmamıştı; bunun için kafasına kı-vırcık bir peruka geçirmişti. Böyle bir baş tuvaletine, bakır bir tazelik, bembeyaz bir ten, çok ince bir kadın güzelliği uy-gun düşerdi ancak. Ama bu peruka adamın sivilceli yanık derisini, bir posta arabası sürücüsünün suratı gibi morar-mış, hovardalıkla geçen bir yaşayış sonunda, vaktinden önce kırışmış yüzünün bütün çirkinliğini ortaya koymaktaydı. Adamın sıkıntılı yaşayışı, dişlerinin bozukluğundan, pürtük-lü derisindeki siyah noktalardan belli oluyordu. Claparon, her role çıkan, tiyatro kapısının önünde müşteri çekmek için soytarılık yapan, suratı boya tutmaz olmuş, yorgunluk-tan bitkin, sarkık dudaklı, sarhoşken bile dili dolaşmadan konuşan, hayasız bakışlı, ne mal olduğunu hareketleriyle bel-li eden bir gezgin tiyatro oyuncusunu andırıyordu. İçkinin et-kisiyle parlayan sırtıkan suratı, hiç de öyle ciddi işlere elve-rişli görünmüyordu. Bunun için, uydurma konumunun yük-sekliğine denk düşen ve kılığına uygun bir yüz takınması için kendisine mimik dersi vermek gerekmişti. Du Tillet, Claparon tuvaletini yapıp giyinirken yanında bulunmuştu. Baş aktörün sahneye ilk çıkışından önce kaygı duyan bir ti-yatro müdürü gibi, o da, bankerin avare yaşayışından gelen kaba alışkanlıklarının depresip ortaya çıkıvermesinden kor-kuyordu.

- «Elinden geldiği kadar az konuş,» dedi. «Bir banker hiçbir zaman gevezelik etmez: İş yapar, düşünür, dinler ve söylenerleri tartar. Sen de bir banker gibi görünmek için hiç-bir şey söyleme ya da önemsiz şeyler söyle. Öyle keyifli ke-yifli gözlerini parlatmaktan vazgeç. Biraz aptalca da görün-sen, bakışlarını ciddileştir. Politika konusunda hükümetten yana görün ve şu çeşit yuvarlak laflar et: *Bütçe ağır, parti-*

ler, uzlaşma olanağı görmüyor; liberaller teblikeli adamlar; Bourbon'lar her türlü çatışmadan çekinmelidir; liberalizm, bir takım çıkarların örtüsüdür; Bourbon'lar bizi refaha kavuşturdular; sevmesek bile tutmalıyız onları; Fransa epey siyasi deney geçirdi filan gibi. Her gördüğün sofraya çökme, bir milyoner gibi ağır sat kendini; bir savaş yaralı gibi hemen çekme enfiyeyi burnuna, bir şeye yanıt vermeden önce tabakanla oyna, ayaklarının burnuna ya da tavana bak. Şöyle derin düşünceli bir adam tavrı takın. Hele şu her şeyi elleme kötü huyundan vazgeç. Bir banker, bir toplantıda bulunurken her şeyi ellemez. Ha, bir de geceleri sabahlara kadar çalıştığını, bir işe girmek için ne kadar çok sorunu çözümlemek zorunda kaldığını, uğraşıp didindiğini söyleyeceksin. Sonra işlerin ağırlığından yakınmalısın. Ama bunun dışına çıkıp ayrıntılara girişme. Sofrada Béranger'nin, alaylı türkülerini söylemeye kalkma; çok içme. Sarhoş olursan, bütün geleceğini mahvetmiş olursun. Roguin seni göz altında bulunduracak. Ağır başlı insanların, namuslu burjuvaların arasına gireceksin. Şu meyhanelerde savurduğün tekerlemelerini ortaya atıp ürkütme onları.»

Bu uzun söylev, Charles Claparon'un üzerinde, terzinin kazık gibi durdurarak prova ettiği yeni elbiselerinkine benzer bir etki yapmıştı. Herkesle ahbap olan, hırpaniliğe alışkın, bu dünyaya metelik vermeyen hovardanın vücudu, alışık olduğu eski elbiselerinin içinde nasıl rahatsa, keyfince konuşmak o kadar kafasına uygun düşüyordu. Konuşurken birden, bir tümcenin yarısında durmasındaki, boş bulunup bir şişeye ya da bir kutuya elini uzatırken birden çekmesindeki gülünçlük, Pillerault'nun gözünden kaçmamıştı. Kırmızı suratı, kıvrıkcık perukası, giysisine nasıl uymuyorsa, sözleri de düşüncesine uygun değildi. Ama bu iyi yürekli adamlar, onun bu sürekli patavatsızlıklarını, dalgınlığına verdiler.

Roguin:

- «İşi başından aşkın,» dedi.

Bn. Ragon Césarine'e:

- «İşlerinin çokluğu yüzünden eğitimi yarın kalmış olacak,» dedi.

B. Roguin bunu duymuştu; parmağını dudaklarına götürerek, Bn. Ragon'a:

- «Zengin, becerikli ve son derecede doğru bir adamdır,» dedi.

Pillerault da Ragon'a:

- «Eh, bu erdemleri göz önünde tutularak bazı kusurları hoş görülebilir» diyordu.

Roguin:

- «Yemekten önce anlaşmaları okusak, yalnızız,» dedi.

Bn. Ragon, Césarine ve Constance sözleşmecileri başbaşa bıraktılar. Şimdi Aleksandre Crottat okuyor, anlaşmaları imzalayacak olan Pillerault, Ragon, César, Roguin ve Claparon dinliyorlardı. César, Roguin'in bir müşterisinin lehine, arsaları ve Temple sokağındaki fabrikasının ipoteği karşılığında, alacağı kırk bin frank için bir senet imzaladı; Pillerault'nun verdiği bonoyu Roguin'e verdiği gibi, kendisindeki müşteri senetlerinden yirmi bin franklık senetle, yüz kırk bin franklık bonoyu Claparon'un emir ve havalesine makbuz almadan ciro etti.

Claparon:

- «Size makbuz verecek değilim,» dedi. «Siz de bizim gibi, B. Roguin'le iş yapmış oluyorsunuz. Mal sahipleri arsa bedellerini para olarak ondan alacaklar; ben de yüz kırk bin franklık senediniz karşılığında, yalnız hissenize düşen paranın, tamamını karşılayacağım.»

Pillerault:

- «Doğru,» dedi.

Claparon bunun üzerine:

- «Eh, baylar,» dedi, «artık hanımları da çağıralım. Onlarsız üşüyor insan.» Bunu söylerken de, şakanın yerinde kaçıp kaçmadığını anlamak için Roguin'e baktı. Sonra:

- «Bayanlar!.. Oh, bu küçükhanım. Herhalde kızınız olacak,» dedi. Dimdik durup César'a bakarak: «Görülüyor ki, hiç de beceriksiz değilmişsiniz. Suyunu aldığınız hiçbir gül onunla karşılaştırılmaz ve belki de gül suyunu çıkardığınız içindir ki...»

Roguin sözünü keserek:

- «Vallah, acıktım ben,» dedi.

Birotteau:

- «Öyleyse buyurun sofraya.»

Claparon tıkınıırken:

- «Noter huzurunda yemek yiyoruz,» dedi. Sofrada isteyerek yanında oturan Pilleralut Claparon'a:

- «Çok iş yapıyor musunuz?» diye sordu.

- «Hem de ne çok. Büyük büyük işler. Üstelik hepsi de ağır, çözülmesi güç işler. Bir kanal işi var ki sormayın! Ah, bu kanallar! Kanalların bizi ne kadar uğraştırdığını düşünemezsiniz! Anlıyorsunuz herhalde... Hükümet kanal ister. Kanal öyle bir gereksinmedir ki, genel olarak kendini her vilayette hissettirir ve her türlü ticareti ilgilendirir! Pascal: "Nehirler yürüyen yollardır" demişti. Pazarların kurulması için setler gerek, bir yandan da sular, toprakları sürükleyip başka bir yere yığıyor; bu da fakir olan sınıfı ilgilendirir, haydi bakalım bu iş için hükümet borçlanma yoluna gider; bu da fakirlerin sırtına yüklenir. Voltaire: "Canaux, canards, canailles! (*)" demişti. Elbet hükümete bilgi veren mühendisler var, onları, anlaşımadan işe sokmak olanaksız, çünkü var,

(*) Kano, Kanar, Kanay diye okunur, sırasıyla kanallar, ördekler, ayak takımı, demektir. Claparon ses benzerliğinden yararlanarak ortaya attığı bu birbirleriyle hiç ilgisi olmayan sözcükleri Voltaire söylemiş diye uydurarak bilgichlik taslamaktadır. (Çev.)

onları, anlaştırmadan işe sokmak olanaksız, çünkü Meclis!.. Ah, bayım, bu Meclis'den çektiğimizi bir bilerseniz! Parasal sorunların altındaki politik sorunu anlamıyor bir türlü! İki tarafta da kötü niyet var. Bir şey söylesem inanır mısınız? Keller'ler, yani şu François Keller, güzel konuşur, ödenek sorunundan ve kanal sorunundan dolayı hükümete saldırdı. Bizim ahabap evine gelince, elimizde önerimizle bizi buldu karşısında. Der ki, bu öneriler uygundur, hükümetle anlaşmak gerek, ama az önce bu hükümete saldırmıştı. Hatiple bankerin çıkarları çatışır, iki ateş arasında kalmıştık böylece! Anlıyorsunuz değil mi? Herkesi memnun etmek gerek: Komisyoncuları, Meclisi, kulisleri, bakanları...»

Bu ortağını daha yakından tanımak için Pillerault:

- «Bakanlar mı?» diye sordu.

- «Evet, efendim, bakanlar...»

Pillerault:

- «Gazetelerin hakkı var o halde,» dedi.

Birotteau:

- «İşte amcam politakadan söz etmeye başladı. Bay Claparon kışkırtıyor onu.»

- «Ah ne kâfir palavarcılardır şu gazeteler!» dedi Claparon. «Bayım; gazetelerin aklımızı karıştırmaktan başka iş yaptığı yok, arada bir yararlı olmuyor değiller, ama, bana korkunç geceler geçirttikleri oldu, bu gazetelerin, ah elime hiç almasaydım şunları, okumaktan, hesap yapmaktan gözlerim mahvoldu.»

Pillerault, bazı sırlar koparmak umuduyla:

- «Bakanlara dönelim,» dedi.

- «Bakanlar tümüyle hükümet bakımından isteklerde bulunuyorlar.»

Claparon sözünü yarıda bırakarak:

- «Ne nefis şey bu yediğim!» dedi. «İşte bakın şu salçalara yalnız burjuvaların sofrasında rastlarsınız. Hiçbir zaman şu çarşıdaki meyhaneciler...»

Bu sözcük üzerine Bayan Ragon'un başlığının çiçekleri birden dikilverdi. Claparon, bu sözcüğün çirkin olduğunu anlayarak, düzeltmeye çalıştı.

- «Yüksek bankacılık çevrelerinde, Véry, Taşralı kardeşler gibi Kibar lokantaların baş garsonlarına "meyhaneci" denir. Ne bu alçak meyhaneciler, ne de şu bizim ahçı başılar böyle ilik gibi salça yapmasını bilir; öncekiler, sade suya limon sıkıp sürerler önümüze, ötekiler de zehir gibi bir şeyler yapıp sürerler önümüze...»

Bütün yemek boyunca Pillerault bu adamı anlamak için kurcaladı durdu ama boşluktan başka bir şeye rastlayamadı, artık ona tehlikeli bir adam gözüyle bakıyordu.

Roguin, Claparon'un kulağına:

- «İşler yolunda!» dedi.

Claparon:

- «Sıcaktan fenalık geliyor, nerdeyse soğunacağım!» diye yanıt verdi.

Birotteau:

- «Yemek odasını salon yapmak zorunda kalışımızın nedeni şu ki on sekiz güne kadar bazı dostlarımızla yalnız memleketin kurtuluşunu kutlamak için değil...» Claparon da:

- «Güzel! Ben de hükümetin adamıyım, efendim, görüşlerimle Avusturya Hanedanı'nın kaderini elinde tutan büyük adamın, şu babacan statü quo'sundan yanayım. Kazanmak için elindekini tutmak; özellikle elde tutmak için kazanmak... İşte Prince de Mätternich'le paylaşmak şerefine erdiğim düşüncelerim bunlardır,» dedi.

César:

- «Fakat aynı zamanda bana Légion d'honneur nişanının verilmiş olmasını...» diyecek oldu

- «A, evet biliyorum. Durun bakayım kim söyledi bana bunu? Keller'ler mi yoksa Nucingen mi?»

Onun birden bu kadar parlak konuşusu karşısında hayret içinde kalan Roguin, hayranlığını belirten bir hareket yaptı.

- «Yo, hayır Meclis'te söylemişlerdi.»

César:

- «Mecliste mi, sakın M. de la Billardiére söylemiş olmasın?» diye sordu.

- «Ta kendisi...»

César, amcasına:

- «Ne sevimli adam,» dedi.

Pillerault:

- «Hep laf, laf, laf... Lafa boğuyor insanı,» diye yanıtladı.

Birotteau sözünü bıraktığı yerden alarak:

- «Belki de bu şerefe layık görülüşümün nedeni...»

- «Parfümcülük alanındaki çalışmalarınızdır; Bourbon'lar erdemli insanları ödüllendirmeyi bilirler. Ah! Bu büyük ruhlu meşru prenslere sıkı sıkıya bağlanalım, bizi görülmemiş bir zenginliğe kavuşturacak onlar.. Çünkü, inanınız ki, Restorasyon, İmparatorlukla boy ölçüşmek zorunda olduğunu anlamıştır. Barış içinde zaferler kazanacak; öyle zaferler ki...»

Bayan César:

- «Balomuza onur verirsiniz herhalde?» diye sordu.

- «Sizinle bir gece birlikte olmak için milyonlar feda edebilirim.»

César, amcasına:

- «Gerçekten çok konuşuyor, bu adam,» dedi.

Parfümcülüğün sönmek üzere bulunan parlaklığı son kıvılcımlarını saçarken, ticaret ufkunda, belli belirsiz bir yıldız doğmaktaydı. Küçük Popinot tam o saatte Cinq Diamants sokağında zenginliğinin temelini atmış bulunuyordu. Yüklü

arabaların zorlukla geçebildiği, Cinq Diamants sokağı dar ve karanlık bir sokaktı; bir ucuyla Lombards'lar sokağına, öteki ucuyla da Aubry-le-Boucher sokağına bağlanıyordu. Karşısında da eski Paris'in o ünlü Quincampoix sokağı vardı. Fransa tarihinde böyle ün kazanmış nice sokaklar vardı. Bu elverişsiz durumuyla birlikte, bu sokağı elverişli duruma getiren, ecza depolarının burada toplanmış olmasıydı. Bu bakımdan Popinot burayı seçmekle yanlış bir iş yapmamıştı. Lombards'lar sokağı tarafından ikinci bina olan dükkân öyle karanlıktı ki, kimi günler, günün ortasında ışık yakmak gerekiyordu. Yeni tüccarın bir akşam önce, sahip olduğu dükkân tiksindirici, karanlık bir yerd. Ondan önce burada melas ve ham şeker ticareti yapan adam, duvarlarda, avluda ve depolarda işinin izlerini bırakmıştı. Şöyle geniş bir dükkân düşünün: Neftiye boyalı dar ve uzun demir levhalarla sağlamlaştırılmış, mantar gibi başlı çivilerle süslü demir kapılar. Bu kapıların alt yanına tıpkı eski fırınlarda olduğu gibi ortası şişkince tel kafes geçirilmiş. Yerler büyük beyaz taşlarla döşeliydi. Çoğu kırıkta bu taşların. Duvarlar, kışla duvarları gibi çıplaktı ve sarı badanalıydı. Dükkânın arkasında bir oda ve penceresi avluya açılan mutfak, arka taraftaki dönemeçte de ikinci bir depo vardı. Herhalde vaktiyle ahırmış burası. Dükkânın arkasındaki odadan merdivenle sokağa bakan, aydınlık iki odaya çıkılmaktaydı. Popinot, buraya kasasını, yazıhanesini ve defterlerini yerleştirmeyi tasarlıyordu. Depoların üstünde de, avluya bakan, yan yana üç küçük oda vardı. Popinot, burada oturmayı düşünmekteydi. Sıvaları dökmüş duvarlar o kadar rutubetliydi ki en kuru havalarda bile, yeni badanalanmış gibi görünüyordu bu odalar. Etrafı duvarlarla çevrili, loş, hamşeker ve melas artıklarıyla kararmış kaldırım taşlarından pis bir koku yayılan biçimsiz avludan başka bir yer görülmüyordu buradan. Bu odalardan yalnız birinde şömine vardı. Hiçbirinin duvarı kâğıt kaplı değildi, yerler de çini döşeliydi. Sabahtan beri Gaudissart ve Po-

pinot, gezgin komisyoncunun bulup getirdiği işçinin kola sürdüğü duvarlara, on beş meteliğe alınmış kâğıtları yapıştırmışlardı. Bütün eşya yargıç amcasının, Popinot'ya verdiği şilteli bir kırmızı kerevetle eski bir komodin, bir masa, iki kol-tuk ve altı iskemle. Gaudissart, şöminenin üstüne, kelepir düşürdüğü çerçeveli kötü aynayı koymuştu. Akşam sekize doğru bir demet çalı yakılan ocağın karşısında, iki ahbap, öğle yemeğinin kalıntısını yemeye koyulmuşlardı.

- «Soğuk söğüş de, açılış töreni şölenine hiç gitmiyor doğrusu!» diye Gaudissart bağırdı.

Popinot, prospektüs için sakladığı yirmi franklığı göstererek:

- «Ama ben...» dedi.

- «Ne olmuş sana?» diyerek gözüne doğru bir kırk franklık uzattı.

Bu sırada avludan, kapı tokmağının vurulduğu duyuldu. Pazar olduğu için avlu boş olduğundan bu ses çın çın çınlamıştı. O gün bütün ecza deposu sahipleri laboratuvarlarını kapayıp gitmişlerdi.

- İşte Poterie sokağının sadık bekçisi. Ben demem; benim var derim ben! diye sözünü tamamladı ünlü Gaudissart. Gerçekten de az sonra bir garsonla iki aşçı yamağı üç tepsi dolusu yemekle altı şişe özene bezene seçilmiş iyi cins şarap getirmişlerdi.

- «Bu kadar şeyi nasıl yeriz?» diye Popinot sordu.

- «Bizim edebiyatçıyı unuttun galiba?» diye Gaudissart bağırdı. «Finot şatafattan hoşlanır. Neredeyse gelir saf oğlan! Hem de görülmemiş bir prospektüsle. Güzel laf değil mi? İlan dediğin çok susuzluk duyar. Çiçek almak istersen tohumu sulamalısın!» dedi. Sonra kurumlanarak ahçı yamaklarına:

- «Haydi basın köleler! İşte altın!» diyerek, çok sevdiği Napoléon'a yakışır bir tavırla onar metelik verdi.

Paradan çok, bu şakadan hoşlanan çocuklar:

- «Sağolun Bay Gaudissart,» diyerek gittiler.

Servis yapmak için orada kalan garsona:

- «Sen de evladım dinle beni, bir mağaranın derinliklerinde yaşayan bir kapıcı kadın vardır, arada bir yemek pişirir orada, tıpkı vaktiyle Nunsingen'in vakit geçirmek için çamaşır yıkadığı gibi. Var git onun yanına, yalvar, yakar, sevdire kendini delikanlı, bu yemeklerin sıcaklığıyla ve de ona, ataları çok eskiden yoksul ırgatlar olan Jean François Gaudissart'ın oğlu Félix Gaudissart'ın kendisi için dua edeceğini ve saygılarını sunduğun söyle. Git ve dediğimi yerine getir yoksa Saint Luc'üne bir ut majeure (*) yersin benden!» dedi.

Kapı tokmağı bir kez daha vuruldu. Gaudissart:

- «Hah! Geldi bizim ince fikirli Andoche!» dedi.

Orta boylu, tombul yanaklı şişman bir çocuk içeri girdi. Tepeden tırnağa dek bir şapkacının oğlu olduğu okunuyordu her halinden. O yapmacıklı ağırbaşlılığının altında belli belirsiz bir incelik vardı. Yoksulluktan kedere bürünen yüzü, kurulu sofrayı ve ağzını sulandıran şişeleri görünce birden aydınlanıvermişti. Gaudissart'ın bağırmasını duyunca, soluk mavi gözleri birden kıvılcımlandı, kalmuk suratı koca kafası sağa sola sallandı. Popinot'ya dalkavukluktan da saygıdan da uzak acaip bir şekilde selam verdi; kendini bulunduğu yere yabancı hissedenden, ama hiç de ödün vermeyen bir adam hali vardı. O sırada kendinde hiç edebiyat yeteneği olmadığını anlıyordu. Edebiyat alanında bir sömürücü olarak kalıp, ince düşünüşlü adamların omuzuna basarak yükseleceğine ve bu alanda karşılığında az para verilen eserler yazılacağına, iş çevirmenin daha uygun olacağını düşünüyordu. Oraya buraya küçülerek başvurup bu yoldaki bütün olanakları tükettikten sonra, şimdi parasal güçleri yüksek olan

(*) Kışına tekme yersin onların Gaudissart bilgiçlik taslamak için böyle konuşmuş. (Çev.)

insanlar gibi geri dönüp işi küstahlığa dökmeye karar vermişti. Ama, bunun için bir ilk sermaye gerekti. Gaudissart, Popinot'nun yağın ortaya çıkararak bunu elde etmek yolunu göstermiş oluyordu ona.

- «Popinot'nun adına, gazetelerde pazarlık edeceksiniz. Ama sakın kazık atmaya kalkmayın, yoksa ölesiye düelloya gireriz; aldığınız parayı hak edin.»

Popinot yazarı kaygılı bir gözle süzüyordu. Gerçekten tüccar kafalı kimseler bir yazara korku, acıma ve merak karışımı bir duyguyla bakarlar. Her ne kadar Popinot, iyi yetişmiş bir genç idiyse de, ailesinden edindiği alışkanlıklar, büyüklerinin düşüncelerinin etkisi, dükkândaki ve bir kasa başındaki o insanı sersem eden çalışmaları, onu mesleğinin göreneklerine ve âdetlerine uydurarak, kafasını değiştirmişti. Bu olaya, aynı okulda okuduktan sonra, az çok birbirine benzeyen çocuklarda on yıl sonra görülen farklılıkta rastlanır. Andoche, Popinot'un kendisini görünce heyecanlanmış olmasını derin bir beğeni sanmıştı.

Gaudissart:

- «Şimdi yemekten önce el ilanını iyice gözden geçirelim. Sonra hiç tasasız kafaları çekeriz. Yemekten sonra iyi okunmaz. Dile ağırlık gelir,» dedi.

Popinot Andoche'a:

- «Bir el ilanı çoğu kez bir servet demektir,» dedi.

Şapkacının oğlu da:

- «Benim gibi ipsiz sapsızlar için de zenginlik prospektüs demektir,» diye karşılık verdi.

- «Güzel!» dedi Gaudissart, "şu Andoche maskarası, hani Kırklar (*) kadar ince düşünüşlü...

Bu söze şaşan Popinot:

- «Yüzler kadar,» dedi.

(*) Fransız akademisi üyesi.

Gaudissart sabırsızlanarak müsveddeyi alıp yüksek ve tumturaklı bir sesle okumaya başladı:

HUILE CEPHALIQUE (*)

Huile Césarienne (Sezaryen yağı) olmasını daha çok isterdim dedi Popinot.

Gaudissart:

- «Dostum,» diye yanıt verdi; «sen tanımazsın şu taşralı-ları: Bir ameliyat (**) vardır ki bu adla anılır; öyle budala-dır ki bu insanlar, senin yağın doğumları kolaylaştıracağına inanırlar, onlara saç için kullanılacağını anlatıncaya dek pek çok basmak gerekir bu el ilanını,» dedi.

- Bulduğum adı savunmak gibi olmasın ama, şunu söyle-mek isterim ki *Huile Céphalique* kafa için yağ anlamına gel-diğinden, sizin düşüncenizi daha iyi özetlemiş olacaktır,» di-ye de Andoche görüşünü açıkladı.

Popinot:

- «Ne yazdınız bakalım?» diye sordu sabırsızlıkla.

Bu el ilanının binlerce örneği bu gün de ticarete dağıtıl-maktadır. (*Yeni bir kanıtlayıcı belge daha*)

(*) Kafa yağı.

(**) Güç doğan çocukları doğurtmak için uygulanan "sezaryen" ameliyatı. Ko-misyoncu Césarine (Sezarin)le bir sözcük oyunu yapıyor. (Çev.)

1824 SERGİSİNDEN ALTIN MADALYALI

HUILE CEPHALIQUE İHTİRA BERATI

Hiç bir kozmetik saç çıkarmadığı gibi, hiç bir kimyasal bileşim de insanın beynine zarar vermeden saçları boyayamaz. Son zamanlarda bilim, saçların ölü bir madde olduğunu, bunun için de hiçbir etkenin, dökülmesine ve ağarmasına engel olamayacağını ispat etmiş bulunmaktadır. Dazlaklığı ve saçların kırışmasını önlemek için, bunların köklerini bütün dış hava koşullarının etkilerden korumak ve başın kendine özgü ısısının değişmemesini sağlamak gerekir. Bilimler Akademisi tarafından konulan bu ilkelere göre hazırlanmış bulunan HUILE CEPHALIQUE, çok güzel saçları olan eski Romalıların, Yunanlıların ve Kuzey uluslarının çok önem verdikleri bu sonuçları sağlamaktadır. Bilginlerin yaptıkları araştırmalar, saçlarının uzunluğu ile ayırt edilen soyuların, eskiden, bundan başka bir şey kullanmadıklarını göstermiştir. Yalnız, onların uyguladıkları yöntem kaybolmuştu. Huile Céephalique'i icadeden A. POPINOT bunu büyük bir ustalıkla yeniden bulmuştur,

Saç çıkarmanın olanaksızlığından ve bu yolda kullanılacak şeylerin, saç köklerinin bulunduğu derm tabakasına zararlı oluşundan dolayı, Huile Céphalique'in işlevi, saçları korumaktır. Gerçekten de Huile Céphalique kepeğe ve saç dökülmesine engel olur; güzel bir koku yayarak, bileşimindeki başlıca ögesi fındık esansı olan maddelerle havanın baş üzerindeki etkisini önleyerek,

başın iç ısısının değişmemesini sağlamak suretiyle nezleden ve ağırlı hastalıklardan korur. Böylece, içinde besleyici sıvılar bulunan saç kökleri, soğuktan ya da sıcaktan zarar görmez. Erkeklerin ve kadınların bu kadar değer verdikleri saçlar -bu güzel ürünün- ileri yaşlarda bile, Huile Céphalique kullanan kimselerde, çocukların başlarını o kadar güzelleştiren saçların parlaklığını, yumuşaklığını, cilasını korur. Yağın kullanılışı, her şişesinin zarfında gösterilmiş bulunmaktadır.

HUILE CEPHALIQUE'İN

KULIANILIŞI

«Saçları yağlamanın hiçbir faydası yoktur; bu, sadece gülünç bir önyargı olmakla kalmayıp kozmetiğin her yere bulaşmasından dolayı rahatsızlık veren bir alışkanlıktır. Her sabah saçları tarayıp fırçaladıktan sonra, tarakla yol yol ayırıp, diplerine küçük bir sünger parçasıyla yağı siirmek ve böylece derinin üstünde ince bir tabaka meydana getirmek yetecektir.

Bu yağ, taklitlerinden sakınılması için, üzerinde icad edenin imzası bulunan şişelerde üç frank fiyatla şu adreste satılmaktadır:

A. POPINOT, Cinq-Diamants sokağı, Lombards Mahallesi-Paris.

Gönderme masrafı satıcıya aittir.

Not: A. Popinot ticarethanesinde bundan başka, ilaç yapımında kullanılan turuncu yağı, lavanta çiçeği yağı, tatlı badem yağı, kakao yağı, kahve yağı, hind yağı gibi yağlar da bulunur.»

Ünlü Gaudissart Finot'ya:

- «Döktürmüşsünüz dostum!» dedi. «Ey Tanrım! Yüksek bilim dediğin böyle olur! Lafı gevelemiyoruz ağzımızda, doğrudan doğruya konuya giriyoruz. Ah! Dostum candan kutlarım sizi, işte faydalı edebiyat buna derler!»

Popinot da coşarak:

- «Çok güzel olmuş bu reklam,» diye bağırdı.

Gaudissart:

- «Daha ilk sözcüğü bastıracak Makassar'ı!» diyerek, kurumlu bir davranışla ayağa kalktı, parlamentoda söylev çekiyormuş gibi hareketlerle sözcüklerin üstünde dura dura okumaya başladı: "Hiç-bir-koz-me-tik-saç-çıkartmadığı-gibi hiç-bir-kimyasal-bileşim-de-insan-beynine-zarar-vermeden-saçları-boyayamaz. Oh, oh! İşte bütün başarı bu noktada. Çağdaş bilimle, eskilerin adetleri tıpatıp birbirine uymaktadır. Bu bakımdan hem yaşlıları, hem gençleri ilgilendirebiliriz. Karşınızda bir ihtiyar mı var: 'Eskiler, Romalılar, Yunanlılar haklıymışlar; sanıldığı kadar budala olmadıkları anlaşıldı.' diyeceksiniz. Alışverişiniz bir genç adamla ise ona da: 'Sevgili yavrum, işte bilimlerin gelişmesinin yol açtığı bir buluş daha, ilerliyoruz. Buhardan, telgraftan ve buna benzer bütün öteki buluşlardan bir şeyler bekliyoruz. Bu yağ Vauquelin'in bir raporundan yararlanılarak elde edildi!' Bay Vauquelin'in Bilimler Akademisi'ne sunduğu raporun bir parçasını da bastırsak nasıl olur dersiniz? Enfes değil mi? Haydi, Finot sofraya! Mezeleri atıştıralım, genç dostumuzun şerefine yuvarlayalım şampanyayı!»

Yazar alçakgönüllülükle:

- «Hafif ve alaylı reklam dönemi geçti diye düşündüm; bilim çağına girmiş bulunuyoruz, söylediklerini halka indirmek için bilgince bir tutumda görünmek, üst perdeden bir dil kullanmak gerekir,» dedi.

- «İyi satacağız bu yağı! Hani ayaklarım da, dilim de gidiyor. Bütün saç ilacı yapanların komisyoncusuyum. Hiçbi-

ri perakendeciye yüzde otuzdan fazla vermiyor, biz yüzde kırk bırakırsak, bahse girerim ki altı ayda yüzbin şiye satarız. Bütün eczanelere, berberlere, bakkallara vereceğim! Onlara yüzde kırk bıraktık mı, bizim yağa bularlar bütün müşterilerini!»

Şimdi üç genç adam, aç kurtlar gibi yiyip, kırk yıllık yaşlar gibi şampanya şişelerini boşaltıyorlardı birbiri ardınca ve *Huile Céphalique*'in şerefine kafayı tutsülüyorlardı.

Finot gülerek:

- «Başını döndürüyor bu yağ insanın!» dedi.

Gaudissart, yağ, saç, baş üzerinde bir sürü sözcük oyunu yaptı. Üç ahbap çavuşun gürültülü kahkahaları arasında sokak kapısının vurulduğu duyuldu.

Popinot:

- «Amcamdır, beni görmeye gelmiştir!» diye bağırdı.

- «Amcası mı gelmiş? Ama fazla bardağımız yok ki...»

Gaudissart Finot'ya:

- «Popinot dostumun amcası sorgu yargıcısıdır,» dedi.

«Onu kafese koymak söz konusu değil. Canımı kurtardı benim. Sonra giyotinin satırının inişini eliyle taklit ederek: Hop! Kopsi kefali olup gidecekti az kalsın bizim kelle; saçlara filan veda edecektik o zaman! Şu şampanyayı akıttığım gırtlaklı kurtardığından ötürü erdemli yargıcı asla unutamam! Kör kütük sarhoş olsam bile hatırlarım onu. Bilinmez Finot, belki bir gün sizin de işiniz düşer B. Popinot'ya. Tanrı bilir ya, onu yerlere kadar eğilerek selamlamalıyız.»

Gerçekten de erdemli sorgu yargıcı yeğenini kapıcı kadına soruyordu. Anselme sesinden tanıyarak, eline bir şamdan alıp aşıya indi.

Yargıç içeri girerken:

- «Merhaba baylar!» dedi.

Ünlü Gaudissart yerlere kadar eğildi. Finot'nun sarhoşluktan baygın bir bakışla yargıcı süzdü ve onu oldukça avanak bulmuştu.

Yargıç odayı gözden geçirerek:

- «Lüks denecek bir şey yok ama büyük işler başarabilmek için insanın sıfırdan başlaması gerekir.»

Gaudissart Finot'ya:

- «Ne derin adam!» diye fısıldadı.

Gazeteci:

- «Makale konusu olacak bir görüş,» dedi.

Yargıç, gezgin komisyoncuyu tanıyarak:

- «O, siz misiniz? Ne yapıyorsunuz burada?» diye sordu.

- «Bütün varlığımla yeğeninizin zengin olmasına yardım etmeye çalışıyorum. B. Anselme'in yağı için hazırlanan ilan üzerinde konuşuyorduk. Bu Bay da adı geçen ilanın yazarıdır. Bence, peruka edebiyatının en güzel parçalarından bir bu ilan.»

Yargıç Finot'ya baktı.

Gaudissart:

- «Sayın Yargıç,» dedi. «Bay Andoche Finot, en seçkin genç edebiyatçılarımızdandır. Hükümeti tutan gazetelerde yüksek politika makaleleriyle, ufak tefek tiyatro yazıları yazar. Yazarlığa heves etmiş bir Bakan da diyebiliriz ona.

Finot, Gaudissart'ın redingotunun eteğini çekti. Bu sözler, hoş görülebilecek bir şölenin artıklarıyla dolu sofranın görüntüsünün neden böyle olduğu konusunda daha iyi bir fikir verebilirdi.

- «Peki, çocuklarım» dedi, sonra Popinot'ya: «Haydi dostum giyin, bu akşam B. Birotteau'nun evine gideceğiz; kendisini görmem gerek. Büyük bir dikkatle incelediğim ortaklık sözleşmesini imza edeceksiniz. Şu sizin yağı çıkaracağınız fabrika, Temple mahallesindeki arsalarda bulunduğu için B. Birotteau'nun seninle bir kira kontratı yapmasının gerektiğini düşünüyorum, sonra temsilcileri de olabilir; her şey önceden iyi düzenlenirse tartışma olmaz. Bu duvarlar ru-

tubetli gibi göründü bana Anselme, yatağının yanına hasır gersen iyi edersin.»

Gaudissart dalkavukça yaltaklanarak:

- «İzin verirseniz söyleyeyim, sayın sorgu yargıcı,» dedi. «Daha bugün kendi elimizle kâğıtladık.. Henüz... Kurumadı da...»

- «Fazla masrafa girmek istemiyorsunuz, güzel,» dedi.

Gaudissart Finot'un kulağına.

- «Dinleyin beni, diye fısıldadı. Dostum Popinot ciddi çocuktur, amcasıyla gidiyor; biz ikimiz birer kız bulup bu akşamın keyfini tamamlayalım.»

Gazeteci yelek cebenin astarını gösterdi. Popinot, onun bu hareketini görerek ilanı yazma ücreti olan yirmi frakı avucuna sıkıştırdı. Yargıcın arabası, sokağın sonunda bekliyordu; yeğenini Birotteau'nun evine götürdü. Yargaç Popinot'yla Anselme içeri girdikleri sırada, Pillerault ile Bay ve Bayan Ragon ve Roguin boston oynuyorlardı; Césarine dantel işliyordu. Noter, Anselme içeri girince yanında oturan Césarine'in sevindiğini farketmişti. Yanakları nar gibi kızaran genç kızı, Baş Kâtibi'ne gösterdi.

Parfümcü, misafirlerine hoş geldiniz dedi. Yargıç gelişinin nedenini söyleyince:

- «Demek bu gün sözleşmeyi imzalayacağız?» dedi.

César, Anselme ve amcası parfümcünün ikinci kattaki geçici odasına çıkıp yargıcın hazırladığı kira ve ortaklık sözleşmesi üzerinde konuştular. Cinq-Diamants sokağındaki dükkânın kirasına denk getirmek üzere, atölyenin kira süresinin on sekiz yıl olmasında anlaştılar. Önemsiz şey gibi görünen bu durum sonradan Birotteau'nun işine yaradı. Yargaç, César'la birlikte asmakata indiği zaman ortalığın alt üst olduğunu, parfümcü gibi dindar bir adamın, pazar günü evinde işçi çalıştırdığını görünce büyük bir şaşkınlığa kapılarak bunun nedenini sordu. Parfümcünün de beklediği buydu:

- «Her ne kadar salon hayatından hoşlanmaz iseniz de, memleketin kurtuluşunu kutlamamızı kötü karşılamazsınız herhalde,» dedi. «Bazı dostlarımızı bir araya toplamak iste-yişimizin bir nedeni de bana Légion d'honneur nişanı veril-miş olmasını kutlamaktır.»

Yargıca nişan verilmemişti:

- «Ya!» dedi.

- «Belki de krallıkça bu onura değer görülmemin nede-ni mahkemeye... Yani Ticaret Mahkemesi'ne üye olmam ve de... Bourbon'lar uğrunda Saint...»

- «Evet,» dedi Yargıç.

- «...Roche merdivenlerinde, 13 Vendémiaire'de Napo-léon tarafından yaralanmış olmamdır...»

Yargıç:

- «Memnuniyetle, ben de gelirim balonuza; rahatsız ol-mazsa karımı da getiririm,» dedi.

Roguin, kapının önünde, Baş Kâtibine:

- «Xandrot» dedi. «Césarine'le evlenmeyi aklından çı-kar. Altı hafta sonra bu öğüdümün yerinde olduğunu anlaya-caksın.»

- «Neden?» diye Crottat sordu.

- «Azizim, Birotteau balosuna yüzbin frank harcıyor. Öğüdümü tutmayarak servetini şu arsa işine bağladı. Altı hafta sonra yiyecek ekmek bulamayacaklar. Yapı boyacısı Lourdois'nin kızını al, üç yüz bin franklık drahoması var. Kötü bir duruma düşmekten korudum seni! Bana yüz bin frank verirsen yarından tezi yok noterliğe sahip olursun.»

Parfümcünün hazırladığı balonun parlaklığını gazeteler Avrupa'ya ilan ederken, evde gece gündüz işçi çalıştırılarak yapılan değişiklikler de ticaret çervelerinde çeşitli söylentile-re yol açıyordu. Orada burada çeşitli söylentiler dolaşıyor, César'ın üç ev kiraladığı, salonunu yıldızlattığı, ilk kez bu

balo için yapılmış özel yemekler yenileceği, tüccarların çağırılmayacağını, balonun yalnız hükümet adamları için verildiği ileri sürülüyordu. Kimilerine göre, de parfümcünün hırsı fena halde yeriliyor, siyaset alanında rol oynamaya kalkmasıyla alay edilerek, yaralandığının doğru olmadığı ortaya atılıyordu. Balo ikinci belediye dairesi çevresinde büyük bir çalkantı yaratmıştı. César'ın dostları rahattı. Ama şöyle uzaktan tanıdığı birçok kimseden baloya katılmak isteyenler pek çoktu. Gözde olanların etrafında daima bir takım dalkavuklar ortaya çıkar. Birçokları şuna buna başvurarak kendilerini çağırttırmışlardı. Birotteau'lar, hiç tanımadıkları dostlarının bu kadar çok oluşuna şaşa kalmışlardı. Bu büyük ilgi Bayan Birotteau'yu ürküttü. Tören günü yaklaştıkça keyfi kaçıyor, gittikçe kederli bir hal alıyordu. César'a ne yapacağını şaşırdığını söyledi. Böyle bir eğlencenin binbir işi karşısında dehşete kapılmıştı. Gümüş, kristal takımlarını, soğuk içkileri, tabak, peçete filan gibi şeyleri nereden bulacaklardı? Sonra kim yönetecekti bütün işleri? César'a evin kapısında durup çağrılılardan başkasını içeri bırakmaması için yalvardı. Adı sanı bilinmedik kişilerin iyi ailelerin balolarına, ev sahiplerinin ahbabıyım diye geldikleri hakkında korkunç şeyler duymuştu; on gün önceinden Braschone, Grindot, Lourdois ve yapı müteahhiti Chaffaroux'nun, apartmanın ünlü On yedi Aralık Pazara kadar hazır olacağını söyledikleri günün akşamı César, karısı ve kızı arasında asmakattaki o sade küçük salonda çağrılıların listesini hazırlamak üzere gülünç bir toplantı yapıldı. Bir yandan da sabahleyin matbaacının güzel Anglaise (*) harflerle pembe kâğıtlara basıp gönderdiği çağrı kartlarını dolduracaklardı. Bu çağrı kartları görgü kurallarına uygun olsun diye çocukca ve safca bir üslupla yazılmıştı.

(*) Elyazısını andıran basimevi harfi.

Birotteau:

- «Aman! Kimseyi unutmayalım,» dedi.

Constance de şunu ekledi:

- «Biz birini unutsak bile o kendini unutmaz, şimdiye değin, bize bir kerecik bile gelmemiş olan Bayan Derville dün akşam, yel yeperek, yelken kürek çıkageldi.»

Césarine:

- «Çok güzel kadın, hoşuma gitti benim,» dedi. Constance da:

- «Ama evlenmeden önce benim kadar güzel değildi; Montmartre sokağında, çamaşır diken bir dükkânda çalışıyordu. Babana gömlek dikmişti,» dedi.

- «Haydi, listeyi yapmaya başlayalım,» dedi «Birotteau; *başa en kalantorları* alalım. Yaz bakalım Césarine: Duc ve Duchesse Lenoncourt...

Constance:

- «Sadece mal sattığın için tanıdığın kimselerin bir tekine bile davetiye gönderme Allahaşkına César! dedi. Rahmetli vaftiz annen Marquise d'Uxelles'e Duc de Lenoncourt'dan daha yakın olan Prenses Blamont-Chanury'yi de çağıracak mısın yoksa? Sonra M. de Vandenesse ve kardeşleri; M. de Marsay'ı, M. de Ronquerolles'u, M. d'Aiglemont'u, yani müşterilerini çağıracak mısın? Delisin sen; büyüklük başını döndürüyor...»

- «Evet çağıracağım! Conte de Fontaine'le ailesine ne dersin? 13 Vendémiaire'deki büyük olaydan önce Reine des Roses'da Büyük Jacques adıyla tanınmıştı. Marquis Montauran'ın le Gars M. de la Billardièr'in de Nante'lı diye tanındığı gibi. O zaman elimi sıkarak: "Aziz dostum Birotteau! Siz de bizim gibi dava uğrunda canınızı feda edin!" diyorlardı bana. Eski ayaklanma arkadaşınız onlarla!

Constance:

- «Koy bari onu da! M. de la Billardière ile oğlu gelirse konuşacak birini bulsunlar.»

- «Yaz, Césarine,» dedi Birotteau. «Başa: Sayın Seine Valisi: İster gelsin ister gelmesin: Belediye memurları onun emrinde. Büyüklere saygı göstermeli. Belediye Başkanı M. de la Billardiére ve oğlu. Her davetlinin sırasına da bir numara koy. Sonra, meslektaşım başkan yardımcısı B. Granet ve karısı. Çirkin kadındır ama zararı yok. Çağırılmazlık edemeyiz onları. Milli Muhafız Albayı Kuyumcu M. Curel, karısı ve iki kızı. İşte benim yüksek memurlardan çağıracağlarım. Gelelim aristokratlara, Conte ve Contesse de Fontaine, kızları Emilie de Fontaine.»

Bayan César:

- «Hava nasıl olursa olsun, konuşmak için beni dükkândan arabasına kadar çağıran terbiyesizin biridir bu kız,» dedi. «Gelirse bizimle alay etmek için gelecektir.»

Balonun kalabalık olmasını isteyen Birotteau:

- «Gelir belki,» dedi. «Devam et Césarine Conte ve Contesse Granville, bizim mal sahibi. Kral sarayının en kafalı adamı, diyor Derville onun için. Ha unutuyordum az kalsın! M. de Billardiére yarın Légion d'honneur'ü Conte, Lacépède'e verdirecek bana. Büyük Chancelier'yi (*) hem baloya hem de yemeğe davet etmem çok yerinde olacak. Bay Vauquelin için, balo ve yemek diye yaz Césarine. Sonra şimdiden yaz da unutulmasın: Bütün Chiffreville ve Protez aileleri. Seine Mahkemesi yargıçlarından B. Popinot ve eşi. Krallık divanının baş hademesi Bay Thiron ve eşi, Ragon'ların ahababıdır bunlar, denildiğine göre kızları Bay Camusat'nın ilk karısından olan oğlu ile evlenecekmiş. Costance:

- «César, Bay Popinot'nın yeğeni ve Anselme'in amcasının oğlu küçük Horace Bianchon'u unutma,» dedi.

- «Vay be! Césarine Popinot'ların yanına dört yazdı. M. de la Billardiére'in kalem şeflerinden B. Roubourdin ve eşi. Aynı daireden Matifat'ların ortakları B. Cochin, eşi ve oğulları. Bay ve Bayan Matifat ile kızlarını da yaz bari.»

Césarine:

(*) Fransız akademisinin ikinci başkanı.

- «Matifat'lar ahbablarından Bay ve Bayan Colleville ile B. ve Bn. Thuillier'yi ve Saillard'ları çağırmanızı istedikler,» dedi.

- «Düşünürüz,» dedi «César, şu bizim sarraf Bay Jules Desmarests'yle eşini de yaz bakalım.»

Césarine:

- «Balonun en güzel kadını olacak, o kadar seviyorum ki onu!»

- «Derville'le karısı.»

Constance:

- «Bay ve Bayan Coqueline'i de yaz, amcamın mağazasını devralmışlardı. Baloya çağırılacaklarına o kadar güveniyorlardı ki kadıncağız terzime şahane bir balo elbisesi yaptırttı, beyaz saten üzerine çiçek işlemeli bir tül elbise. Biraz daha gayret etseydi, saraya gider gib lame bir elbise diktirecekti. Çağırmasak can düşmanı kesilirler bize.»

- «Yaz Césarine, ticaret alemine de layık olduğu önemi vermeliyiz; şimdi sıra bunda. Bay ve Bayan Roguin.»

Césarine:

- «Anne, Bayan Roguin kolyesini, bütün elmaslarını tatar ve o Malines dantelleriyle süslü elbisesini giyer de gelir herhalde,» dedi.

César:

- «Bay ve Bayan Lebas,» dedi. «Sonra sayın ticaret mahkemesi başkanı eşi ve kızları. Bak, yüksek memurları yazdırırken unutmuşum onları. Bay ve Bayan Lourdois ve kızları, Banker Bay Claparon, Bay Grindot, Bay Molineux, Pillerault'yla ev sahibi Bay ve Bayan Camusot, şu zengin ipek tüccarları ve bütün çocukları. Politeknik okuluna giderlerdi. Bir de avukat olan da Bay Thirion'un kızlarıyla evlendiği için yargıçlığa getirilecek.»

Césarine:

- «Ama o taşrada,» dedi.

- «Cardot, Camusot'nun kaynatası ve bütün çocukları. Bak hele! Yaz şu Colombier sokağında oturan Guillaume'ları da, Lebas'nın kaynatası. Bu iki ihtiyar da baloda seyirci rolü oynayacak; Alexandre Crottat ile Célestin'i de yaz.»

- «Baba, bay Andoche Finot'yla bay Gaudissart'ı da unutmayın,» dedi Césarine. «Bu iki genç çok yararlı oluyor Anselme'e.»

- «Gaudissart mı? Ama *mabkemelik* olmuştu bu adam. Olursa olsun, birkaç güne kadar bizim yağ için yola çıkıyor. Yaz! Peki ama şu Andoche Finot efendiyle ne ilgimiz var bizim?»

- «Bay Anselme onun büyük adam olacağını söyledi. Voltaire gibi akıllıymış.»

- «Yazar değil mi? Hepsi dinsizdir bunların.»

- «Onu yazın babacığım, zaten dans edecek erkek o kadar az ki. Hem o güzel ilanınızı da yazan o.»

- «Madem ki bizim yağa inanıyor öyleyse onu da yaz yavrucuğum.»

Césarine:

- «Şu yardım ettiğim çocukları da yazıyorum.»

- «Şu benim icra memuru Bay Mitral'i de koy bakalım listeye, doktorumuz Bay Handry'yi yaz, gelmez ama bizim çağırmamız gerekir.»

- «Bir parti iskambil oynamak için gelir,» dedi Césarine.

Constance:

- «Ha, bak umarım ki César, Abbé Loraux'yu yemeğe davet edersin?» dedi.

César:

- «Yazdım kendisine,» diye yanıt verdi.

Césarine:

- "Lebas'ının yengesi Mme. Augustine de Sommervieux'ü unutmayalım. Zavallı kadıncağz çok acı çekti, Lebas kahrından ölecek demişti.»

Parfümcü:

- «İşte artistle evlenenin sonu bu olur!» diye bağırdı. «Bak, bak annen uyuklamaya başladı...» dedi yavaşça kızına. «Hoppala! İyi geceler Bayan César. E peki annenin giysisi ne oldu?»

- «Evet baba, hepsi hazır olacak. Annem yalnız benimki gibi krepdöşin bir giysisinin yeteceğini düşünüyor. Terzi provaya gerek görmedi.»

César, karısının gözlerini açtığını görerek yüksek sesle sordu:

- «Kaç kişi oldu?»

- «Tezgâhtarlarla yüz dokuz,» dedi Césarine.

Bn. Birotteau:

- «Nereye sığdıracağız bu kalabalığı?» dedi. «Eh, çok şükür şu pazarın bir de pazartesi var,» diye safça ekledi.

Bir sosyal katmandan öbürüne geçen insanlar için işler hiç de kolay değildir. Ne Bayan Birotteau ne César ne de başka bir kimse, herhangi bir bahaneyle birinci katmana girebilir. César, dükkândaki çırağı Raguette'ye bekçiliği iyi yapar, buyruklarını da yerine getirirse balo için kendisine yeni bir giysi yaptıracağını söylemişti. Birotteau da Avusturya hanedanından Marie Louise'in le Compiégne'deki düğünü için şato onarılırken hiçbir şeyi bölük pörçük görmek istemeyen İmparator Napoléon gibi bir *sürprizle* karşılaşmak istiyordu. İşte bu iki düşman, bir kez daha bilmeden karşılaşıyorlardı ama savaş alanında değil, burjuva gösterişçiliği alanında. Bay Grindot'nun César'ı elinden tutup bir rehberin meraklı birine müze gezdirmesi gibi apartmanını gezdirmesi gerekiyordu. Kaldı ki herkes evde kendi *sürprizini* hazırlamıştı. Césarine, o sevgili çocuk, biriktirdiği yüz Louis'yi

babasına kitap almak için harcamıştı. Bay Grindot, bir sabah ona, babasının odasında iki kitaplık bulunacağını, böylece buranın bir çalışma odası olacağını söylemişti. Bu da mimarın *sürpriziydi*. Césarine, biriktirdiği bütün parayı babasına: Bossuet, Racine, Voltaire, Jean-Jacques-Rousseau, Montesquieu, Molière, Buffon, Fenelon, Delille, Bernardin-de Sanit Pierre, La Fontaine Corneille, Pascal ve La Harpe'in yapıtlarını armağan etmek için bir kitapçının kasasına yatırmıştı. Her yerde bulunabilen ve herkesin bildiği bu kitapları César hiç okuyacak değildi elbet. Kitaplarının cilt parası da çok yüklü olacaktı herhalde. Césarine kitapları cildletmek için Thouvenin'e vermişti, işinin ehli bir adamdı ama sözünde pek durmazdı. Ayın ön sekizinde öğle üstü teslim edeceğini söylemişti. Césarine sıkıntısını Pillerault amcaya açtı, o da ciltcinin faturasını ödemeyi üstüne aldı. César karısına vişne çürüğü kadifeden, dantelli bir giysi alarak sürpriz yapacaktı. Bayan Birotteau'nun bu yeni Légion d'honneur şövalyesine sürprizi de bir çift altın toka ile tek taş bir iğneydi. Sonunda bütün aile için sürpriz, yeni apartmandı, ama asıl sürpriz onbeş güne kadar gelecek faturalardaki rakkamlar olacaktı.

César hangi çağrı kartlarını kendisinin götürmesinin gerekeceğini hangilerini akşama kadar Raguet ile gönderebileceğini uzun uzadıya düşündü. Bir araba tutarak karısını da yanına aldı, Bayan César o tüylü şapkası ve on beş yıldır istedikten sonra en sonunda kavuştuğu kaşmir atkısıyla çirkinleşmişti biraz. Pek şık giyinmiş karı koca parfümcüler öğleye kadar yirmi iki kapının ipini çekip çağrıları dağıttılar.

César, eğlencelerin parlaklığına uygun, burjuvalara layık yemeklerin evde hazırlanmasının zahmetlerinden karısını kurtarmak istedi. Bu konuda ünlü Chevet'yle Birotteau arasında diplomatça bir anlaşmaya varıldı. Chevet, Birotteau'ya bir tarla kirası kadar gelir sağlayan çok güzel gümüş sofrta takımını, yemekleri, şarapları gönderecekti. Servisi

gösterişli bir metrdotelin yönetiminde birkaç garson yapacaktı, Chevet yirmi kişilik akşam yemeğiyle sabahın birindeki nefis büfeyi hazırlarken tedirgin olmamak için karargâhını asmakattaki mutfakla yemek odasına yerleştirmek istiyordu. Foy gazinosu da gümüş tepsilerle güzel fincanlar içinde karışık dondurma gönderecekti; soğuk içkiler de ünlü Tanrade'dan getirtilecekti.

Baloya iki gün kala karısını kaygıla gören César:

- «Ferah tut yüreğini,» dedi. «Chevet, Tanrade ve Foy gazinası asmakata yerleşiyor. Virginie ikinci katta buluncak. Dükkânı da sıkı sıkıya kaparız. Biz de rahatça birinci kata yerleşiriz.»

Ayın on altısında saat ikide M. de la Billardiére César'ı Légion d'honneur dairesine götürmek üzere geldi. O gün Comte Lacépède, öteki şövalyelerle birlikte parfümcüye de nişan takacaktı. Belediye Başkanı'nı karşıladığı sırada parfümcünün gözleri yaşarmıştı: Karısı ona sürprizini altın tokalarla, tek taşlı iğneyi vermişti. Arabaya binerken:

- «Böyle sevmek ne denli tatlı şey!» dedi. Tezgâhtarlar, karısı, kızı kapıda toplanın onun gidişini seyrediyorlardı.

César siyah ipekli bir pantolon, açık mavi bir frak giymişti; biraz sonra Molineux'nün kana bulanmış dediği kırmızı kurdele takılacaktı göğsüne.

César eve akşam yemeği zamanı, sevinçten yüzü sapsarı gelmişti. Her aynanın karşısına geçip göğsündeki nişanı seyrediyordu. Çünkü ilk sevinç sarhoşluğu içinde, yalnız kurdeleyi takmakla yetinememiş, yapmacıklı bir alçakgönüllülüğe sapmadan kazandığı şerefin bütün zevkini tatmak istemişti.

- «Karıcığım büyük şövalye çok sevimli bir insan; Billardiére'in bir sözü üzerine çağrımı kabul etti: Bay Vauquelin'le gelecek. M. de Lacépède de büyük adam; Vauquelin kadar; kırk cilt kitap yazmış! Hem de ayan meclisi üyesi bir

yazar. Onunla konuşurken (Efendimiz) ya da (Kont cenapları) demeyi unutmayalım sakın.

Karısı:

- «Peki canım, yemeğini ye şimdi,» dedi. Kızına dönerek: «Çocuktan beter şu baban!» diye ekledi.

Césarine babasına:

- «Ne kadar da güzel duruyor düşmanın ilğinde bu kurdele. Askerler sana selam duracaklar, sokağa birlikte çıkmak isterim seninle.»

- «Hangi nöbetçi görse selam duracak bana.»

Bu sırada Grindot ile Braschon aşağıya inmişlerdi. Yemekten sonra, evin beyi, hanımı ve küçük hanım apartmanlarına şöyle bir göz atıp keyiflenebilirlerdi. Braschon'un kalfası duvara perde askısını asarken üç işçi de şamdanları yakıyordu.

Braschon:

- «Yüz yirmi mum gerek,» dedi.

Bayan Birotteau:

«Bu, Turudon'a iki yüz franklık bir fatura ödemek demektir,» dedi. Ama şövalye Birotteau bir bakışıyla susturdu kadını.

Braschon:

- «Eğlenceniz pek parlak olacak sayın şövalye,» dedi.

Birotteau, kendi kendine söylendi:

- «Şimdiden dalkavuklar sarmaya başladı çevremi. Abbé Loraux bunların tuzaklarından sakınmamı, alçakgönüllüğü elden bırakmamam için söz verdirtmişti, aslımı unutmamalıyım!»

Saint-Antoine sokağındaki zengin döşemecinin ne demek istediğini anlamamıştı. Braschon kendisini, karısını, kızını, baldızını ve teyzesini baloya çağırmak için boşuna uğraşmış durmuştu. Çağrılmayınca, Birotteau'ya düşman kesildi. Kapıdan çıkarken (Sayın Şövalye) demiyordu ona artık.

Genel prova başladı. César, karısı ve Césarine dükkân-

dan çıkıp evlerine sokaktan girdiler. Evin kapısı, güzel bir stilde yeniden yapılmıştı. Her iki kanadı kare biçiminde tablolara ayrılmış, bunların ortasına da yağlı boyayla boyanmış dökme demirden süsler konulmuştu. Sonraları pek yaygın bir hale gelen bu kapı biçimleri o zaman bir yenilikti. Kapıdan girince karşıya gelen iki yanı dik merdivenin arasındakî, César'ı o kadar kaygılandırmış olan dolap gibi yere yaşı bir kadın kapıcı oturtulabilirdi. Beyaz ve siyah mermerler döşenmiş olan kapı aralığının duvarları mermer deseni üzerine boyanmıştı. Burası dört fitilli eski zaman işi bir lambayla aydınlatılıyordu. Mimar, zenginlikle sadeliği kaynaştırmasını bilmişti. Dar kırmızı bir halı, pırıl pırıl parlayan merdiven taşlarının beyazlığını büsbütün arttırıyordu. Birinci sahanlıktan doğruca asmakata girilmekteydi. Dairelerin kapıları da sokak kapısının biçimindeydi, ama tahtadandı.

- «Aman ne kadar güzel!» dedi Césarine. «Göze batan hiçbir şey yok.»

- «Elbet efendi; bu güzellik sütun tabanları, sütunlar, sütun başlıkları ve süslemeler arasında doğru bir orantı bulunmasından geliyor; bundan başka hiçbir yeri yaldızlamadım, mat, göz almayan renkler kullandım.»

Césarine:

- «Başlı başına bir bilim bu,» dedi.

Hep birlikte bir hole girdiler. Burası geniş, parke döşeli, sade dekorlu bir yerdi. Buradan, sokağa bakan üç pencere beyaz ve kırmızı mobilyalı, duvarları hafifçe boyanmış, yandan pek hoş görünen sütun başlıklı bir salona giriliyordu. Öyle göz kamaştırıcı bir şey yoktu burada. Sütunlu mermer şöminenin üzerinde de zevkle seçilmiş, gülünçlüğe düşmeden, bütün öteki şeylerle uyumlu bir kaç kollu bir şamdan vardı. Bu salonda yalnız, en küçük ayrıntıları bile göz önünde tutarak bir dekorasyon sistemi uygulayan sanatçıların yarattığı nefis bir uyum vardı. Bunun karşısında, anlamadan hayranlık duyuyorlardı burjuvalar. Tavandan sarkan yirmi dört mumlu bir avize, kırmızı ipek kumaşlı mobilyaları par-

latıyordu. Yerin, göz alıcı pırıl pırıl cilalı parkesi, dans etmek isteği veriyordu Césarine'e. Yeşil ve beyaz kumaş kaplı mobilyalı bir tuvalet odasından, César'ın odasına geçiliyordu. Grindot, ustalıklı gizlediği iki kitaplık arasındaki girintili yerin kapısını açarak:

- «Buraya bir karyola yerleştirdim, siz ya da bayan, hasta olursanız, burada yatabilirsiniz,» dedi.

César:

- «Aman ne güzel bu kitap dolu kitaplıklar! Ah! Sevgili karıcığım...» dedi.

- «Hayır,» dedi Constance, «Césarine'in sürprizi bu sana.»

Birotteau kızını öperek, mimara:

- «Bir babanın heyecanını hoş görürsünüz herhalde,» dedi.

Grindot:

- «Aman efendim, rica ederim... İsteddiğiniz gibi hareket edersiniz, kendi eviniz,» dedi.

Bu çalışma odasında daha çok kahverengi ağır basıyordu. Yalnız yer yer yeşil süsler, daha bir canlılık katıyordu buna. Evin bütün odaları, en uyumlu bir değişiklikte bağlıydı birbirine. Bunun için bir odanın temel rengi, öteki odanın rengini canlandırıyordu. Héro ve Léandre resmi, César'ın çalışma odasında, göz alıyordu oymalı bir çerçevenin içinde.

Birotteau pek keyiflenmişti:

- «Demek bütün bunların parasını sen vereceksin,» dedi.

- «Bu güzel resmi size Bay Anselme armağan etti,» dedi Césarine.

- «Zavallı çocuk, benim Bay Vauquelin'e yaptığımı yapıyor.»

Sıra Bayan Birotteau'nun odasına gelmişti. Mimar burada, gözünü boyamak istediği saf insanların hoşuna gidecek bütün göz alıcı şeyleri bir araya getirerek, bu restorasyo-

nu incelerken verdiği sözü tutmuştu. Odanın duvarlarına beyaz işlemeli, mavi ipekli kumaş gerilmişti; mobilyaların kumaşıysa mavi işlemeli beyaz kaşmirdendi. Beyaz mermerden şöminenin üstünde, güzel bir mermer sütuna dayanan, çömelmiş bir Venüs heykelciği vardı; türk motifleriyle örülmüş güzel bir ipek halı bu odayı, Césarine'in duvarlarına hind kumaşı kaplanmış pek cici odasını birleştiriyordu. Bu odada bir piyano, güzel bir aynalı dolap, sade perdeli bir genç kız karyolası vardı. Gençlerin sevecekleri hafif mobilyalarla döşenmişti. Yemek salonu Birotteau'nun odasıyla karısınınkinin arkasına düşüyordu; merdivenden girilmekteydi buraya. Yemek odası XIV. Louis stilinde döşenmişti. Şöminenin üstünde Boulle biçimi dedikleri şamdan, bakır kabartmalı ve bağa kaplı büfeler vardı, duvarlarda da sırma benekli kumaş gerilmişti. Şimdi bu üç kişilik aile, anlatılmaz bir sevinç içindeydi. Hele Bayan Birotteau odasına dönüp de, yatağının üstünde, Virginie'nin ayaklarının ucuna basarak getirdiği vişne çürüğü rengindeki dantelli kadife giysiyi görünce sonsuz bir sevince kapılmıştı.

Constance Grindot'ya:

- «Bu apartman size çok ün kazandıracak,» dedi. «Yüzden fazla çağrılı gelecek buraya, herkes sizi övecek.»

César da:

- «Sizi tanıdıklarına sağlık vereceğim. Burada en büyük tüccarlarla tanışacaksınız. Bir akşamda, yüz ev yapmıştan çok tanınacaksınız,» dedi.

Sevinçten kabına sığamayan Constance'ın, kocasını eleştirmek aklından geçmediği gibi, yapılan masrafı da düşünmüyordu şimdi. Bakın neden. Sabahleyin Héro ile Léandre'ı getirmiş olan Anselme Popinot ki Constance çok akıllı ve yetenekli bir genç olduğuna inanıyordu, kendini tüketircesine çalışarak hazırladığı Huile Céphalique'in başarı kazanacağını söylemişti. Césarine'in aşığı, Birotteau'nun çılgınlıkları ne kadar büyük masrafa mal olmuş olursa olsun altı ayda bu masrafların yağdan edilen kârla karşılanacağına

söz vermişti. On sekiz yıl korkular içinde yaşadktan sonra, tek bir gün insanın kendisini böyle zevke, eğlenceye vermesi o kadar tatlıydı ki, Constance, kocasının mutluluğunu bozacak tek bir sözcük söylemeyeceği için, kızına söz verdi, onu tamamıyla kendi haline bırakacaktı. Bay Grindot gider gitmez kocasının boynuna atılarak tatlı gözyaşlarıyla:

- «César,» dedi. «Bilsen beni deliye çevirdin sevinçten; o kadar mutluyum ki...»

César gülerek:

- «Bunun böyle sürüp gitmesini dileyelim...» dedi.

- «Bu hep böyle gidecek... Hiç kuşum yok artık.»

Parfümcü:

- «Oh, ne iyi, ne iyi! Artık bana değer veriyorsun demek.»

Zaaflarını kabul edecek kadar büyük olan insanlar on sekiz yıl önce Saint-Louis adasındaki Petit-Matelot mağazasında tezgâhtarlık eden fakir bir öksüz kızla, Touraine'den Paris'e, elinde bir sopa, ayaklarının altı demirli pabuçlarla yaya gelen bir köylü, ne kadar övülmeye değer nedenle, böyle bir balo verdikleri için ne kadar övünseler, ne kadar mutlu olsalar yeridir demekten çekinmezler.

César:

- «Şimdi bir misafir gelecek olan yüz frank kaybetmeyi göze alırdım,» dedi.

Virginie tam bu sırada:

- «Abbeé Loraux geldi,» diye haber verdi.

Abbé Loraux içeri girdi. Bu rahip o vakitler Saint-Sulpice Kilisesi'nde papaz yardımcısıydı. Eşsiz bir ruh yüceliği okunurdu papazın yüzünden, kendisini tanıyanların üstünde derin bir iz bırakırdı. İnsanın güvenini kıracak kadar çirkin, yüzü katolikçe erdemlerin etkisiyle yüce bir anlam kazanmıştı. Kutsallık parlıyordu yüzünde. Yüreğinin temizliğini dışarı vuranı duyguları, çirkinliğini örtüyor, derin acıma duygusu yüzünün çarpık çizgilerini belirsizleştiriyordu. Clapa-

ron'daysa tam bunun tersiydi; alçalmış, hayvanlaşmış bir insan olduğu okunuyordu yüzünden. Rahibin, yüzünün buruşukları arasında insanoğlunun üç erdemi okunuyordu. Umut, inanç, acıma. Ağır ağır tatlı bir sesle konuşur, sözleri yüreğe işlerdi. Paris rahipleri gibi giyinir, kahverengi bir re-dingot giyerdi. Meleklerin hiç şüphesiz Tanrı'ya ulaştıracak-ları, bir çocuk ruhu kadar ruhunda hiçbir hırs yoktu. Pa-ris'de bir papazlık alması için XVI. Louis'nın küçük kızının, dostça baskı yapması gerekmişti. César'ın evinde gördüğü bütün bu lükse kaygılı bir göz attıktan sonra, parfümcü aile-sine gülümseyip ak saçlı başını sallayarak:

- «Çocuklarım, benim görevim, eğlencelerde bulunmak değil, yalnız kederli insanları avutmaktır. Hem Bay César'a teşekkür etmeye hem de sizi kutsamaya geldim. Buraya yalnız bir şenlik için gelmek isterim; bu güzel çocuğun düğün şenliğine,» dedi.

Bir çeyrek kadar oturduktan sonra gitti. Parfümcü de karısı da apartmanlarını gezdirmeye cesaret edememişlerdi. Bu ciddi adamın gelişi, César'ın ateşli sevincinin üstüne biraz soğuk su serpmişti. Her biri, lüks içindeki güzel mobilyalı odalarına çekilip yattılar. Césarine annesini, beyaz mermerden, aynalı bir tuvalet masasının karşısında soydu. César, odasına hemen kullanmak istediği ıvır zıvır bir şeyler almıştı. Üçü de ertesi günün nasıl zevkli geçeceğini düşünerek uykuya daldılar. Kiliseye gidip dua ettikten ve asmakatı Chevet'nin adamlarına bıraktıktan sonra giyindiler. Hiçbir kıyafet, bu dantelli, işlemeli, kısa kollu koyu kırmızı kadife giysi kadar yakışmamıştı Bayan César'a. Hâlâ taptaze duran güzel kollarını, göğsünün göz alıcı beyazlığını, gerdanını, omuzlarının güzelliğini bu zengin kumaş ve canlı renk büsbütün canlandırmıştı. Böyle bir anda her kadının duyabileceği candan sevinç, parfümcü kadının yüzünün o ahenkli çizgilerine büyük bir incelik ve tatlılık vermişti.

Beyaz krep giysisini giyen Césarine, başına beyaz güllerden bir taç takmıştı, bir eşarpla da örtmüştü omuzlarını; Po-

pinot onu görünce, güzelliğinin karşısında kendinden geçti.

Bayan Roguin kocasına:

- «Bunlar bize üstünlük taşıyorlar,» dedi.

Bayan César'ın, kendisinden daha güzel olması, çileden çıkartıyordu noterin karısını. Çünkü her kadın, rakibinin hangi noktada kendinden daha üstün, ya da aşağı olduğunu çok iyi bilir.

Roguin sesini alçaltarak karısına:

- «Aldırma...» dedi, «uzun sürmez bu, yoksul düşüp sokakta yaya giderken senin arabandan sıçrayan zifosa tutulacak zavallı kadın!»

Vauquelin büyük bir saygıyla ağırlandı. Baloya, kendisine uğrayan İnitut arkadaşı M. de Lacépède'in arabasıyla gelmişti. Parfümcünün karısının güzelliği karşısında gözleri kamaşan iki bilgin, bilgince komplimanlara giriştiler.

Kimyager:

- «Bu kadar genç ve güzel kalmanızda, bilimin elde edemediği bir sır var herhalde, dedi.

Birotteau:

- «Sayın akademi üyesi, burada biraz da kendi evinizde sayılırsınız,» dedikten sonra Légion d'honneur Kurulu'nun büyük şansölyesine dönerek:

- «O, Kont cenapları, dedi, zenginliğimi, Bay Vauquelin'e borçluyum. Efendimize, Ticaret Mahkemesi Sayın Başkanı'nı tanıtmakla şeref duyarım.»

Mahkeme Başkanının yanında duran Josephe Lebas'ya da:

- «M. le Conte Lacépède,» dedi. Fransa'nın en büyük adamlarından Ayan Meclisi Üyesi. Kırk ciltlik kitap yazmış.

Bütün davetliler tam vaktinde geldiler. Yemek, bütün tüccar sofralarında olduğu gibi, büyük bir babacanlık içinde, kaba saba şakalar ve fıkralar, kahkahalar arasında, son derece neşeli geçti. Nefis yemekler, güzel şaraplar çok beğenildi.

Saat dokuz buçukta sofradan kalkıp kahvelerini içmek üzere salona geçtiler.

Bir an önce dansa başlamak isteyen kimi kadınlar, erkenden arabalarla gelmişlerdi. Bir saat sonra salon tıklım tıklım doldu, balo bir bayram şenliği havasına bürünmüştü. Vauquelin ile Conte Lacépède gittiler; Birótteau son derece üzölmüştü buna, kalmaları için boşuna yalvarıp yakardı, ünlü misafirlerini ta merdivenin aşağısından uğurladı. Ama yargıç Bay Popinot'yla M. de la Billardiére'in gitmelerini önleyebildi. Aristokrasiyi, mali çevreleri, hükümete yakın çevreleri temsil eden M. de Fontaine, Bayan Jules ve Bayan Raboudin, gözalacı güzellikleri, giyinişleri ve davranışlarıyla bütün bu kalabalığın arasında seçiliyorlardı.

Bütün öteki kadınların, zenginliklerini ortaya vurmak için giydikleri süslü püslü, ağır kumaştan giysileri, burjuva tabakasının bayalığa kaçan özentileri, o üç kadının inceliği, zarıflığı karşısında, pek acı bir biçimde sırtıtmaktaydı.

Saint-Denis sokağı burjuvazisi, şatafatlı görünmek merakıyla, saçılıp dökölerek, budalaca maskara etmişti kendini. İşte çocuklarını mızraklı süvari ya da muhafız kıtası askeri kıyafetine sokan Victoires et Conquêtes, Le Soldat Laboureur gibi gazeteleri okuyan Convoi du Pauvre geçerken hayran olan, nöbet tutacağı günler sevinen, pazar günü kendi malı olan bir kır evine giden, kibar görünmeye özenen, Belediye'de bir göreve geçmek onuru peşinde koşan, her şeyi kıskanan burjuvaziydi bu. Ama yine de iyi, yardımsever, sadık, duygulu, güler yüzlü insanlardı bu burjuvalar. General Foy'un çocukları için, ne korsan şeyler olduklarını bilmedikleri Yunanlılar için, artık yerinde yeller esen Düşkünler Çiftliği için para verirlerdi bunlar. Kendi gözünde erdemlerini büyütürken, kendine denk olmayan bir toplum bu burjuvazinin kusurlarını ileri sürerek kötüler onu; bunun nedeni de yürekli ama görgüsüz olmasıdır. İşte yine bu erdemli burjuvazidir ki, kızlarını pek hamarat, yetenekli kadınlar

olarak yetiştirirler, ama bunlar daha yüksek sınıflara katılmaya kalkınca, yitirirler değerlerini, babacan Chrysale, (*) bunlardan biriyle evlenmiş olabilirdi. Altmış yıldır La Reine des Roses mağazasına hammadde veren ecza deposunu işleyen Matifat'lar, çok iyi temsil etmekteydi bu burjuvaziyi. Soylu görünmek isteyen bir eda ile danseden Bayan Matifat, başını bir türban sarmış, koyu kırmızı, sırma işlemeli ağır bir elbise giymişti, onun, o kurumlu haline, romalı burnuna, al al yanaklarının parlaklığına pek uygun düşmüştü bu giyiniş.

Muhafız birliğinin bir geçit töreninde yürürken, yuvarlak göbeğiyle, saatinin kösteği ve ucundan sarkan madalyonu ta elli adımdan görülebilen heybetli B. Matifat, bu ezici tezgâh kraliçesinin elinde oyuncaktı. Bu gözlüklü, yakası kafatasının yarısını kaplayan küt yapılı adam, kalın sesi ve renkli konuşmasıyla kendini gösterirdi. Corneille demez, "Ulu Corneille" der, Racine onun ağzında "tatlı Racine" olur, Voltaire "Ah şu Voltaire!"dir. Her türde ikinci gelen bu Voltaire dâhi olmaktan çok ince fikirli bir adamdı, ama yine de dâhi sayılırdı. "Rousseau"ya gelince, "karanlık ruhlu, kendini beğenmişin" biriydi, sonunda da kendini asmıştı ona göre. Burjuvalar arasında, olağanüstü bir adam sayılan Piron'la (**) ilgili bayağı öyküleri kaba kaba anlatırdı. Aktrislerle pek düşkün olan Matifat, açık saçık şeylere de oldukça meraklıydı. Babacan Cardot ile zengin Camusot'nun izinden yürüyerek metres tuttuğu söylenirdi. Bayan Matifat, kocasının bir öykü anlatmak üzere olduğunu görünce: "Hey şişkom! Dikkat et anlatacaklarına!" diye avaz avaz bağırarak sustururdu. Ona, işi içtenliğe dökerek, şişkom diyordu. Bu iri kıyım ecza deposu kraliçesi, Bayan Fontaine'in aristokratikçe ağır başlılığını elden bırakmamasına neden oldu. Kadının Matifat'ya:

(*) XVIII. yüzyılda yaşamış, halk türkülleri yazar bir Fransız şairi. (Çev.)

(**) Moliere'in Bilgiç kadınlar komedisinin erkek kahramanı. Karısıyla, kızının soyluluğa özenmelerinden bıkmıştı. (Çev.)

- «Dondurma gelince hemen saldıрма emi şişkom! Çirkin düşer bu!» dediğini duyunca, o kurumlu genç kız gülümsemekten alamamıştı kendini.

Yüksek sosyeteyle, burjuvazi arasındaki ayrılığı açıklamak, burjuvazinin, bunu yok etmek için gösterdiği çabayı anlatmaktan daha güçtür. Yeni giysilerinin içinde rahatsızlık duyan bu kadınlarda bayramlıklarını giymiş gibi bir hal vardı; balonun, çalışıp didinmeyle geçen yaşantılarında seyrek rastlanan bir olay olduğunu açığa vuran coşkun bir neşeye kaptırmışlardı kendilerini, oysa her biri yüksek sosyetenin ayrı bir çevresini temsil eden öteki üç kadın, o gün için giyinmiş gibi görünmüyorlardı hiç; sanki her günkü gibi giyinmişlerdi o gün de. O göz alıcı süsleri, her gün görmeye alışık oldukları şeylermiş gibi, birbirlerini süzmüyor, çevrelerinde etki yapmayı düşünmüyorlardı. Balo tuvaletlerine ayna karşısında son kez çeki düzen verdikten sonra, her şey bitmişti onlar için, yüzlerinden hiçbir taşkınlık okunmuyordu; büyük bir zariflik ve rahatlıkla dans ediyorlardı. Her hareketlerinden, çalışan insanlar oldukları belli olan öteki kadınlar, bayağı tavırlarını bırakamamışlardı ve gürültülü bir biçimde eğleniyorlardı, her şeyi düşüncesizce bir merakla süzüyor, bir baloya bulunmaz çekiciliğini veren fısıldaşmalar yerine, bağıra çağıra konuşuyorlardı. Çevrelerindekiyle, dudak bükerek gibi takındıkları kurumlu bir ciddiliği beceremedikleri gibi, davranışlarında, o kendine hâkim olmaya alışık olanlardaki rahatlık da yoktu. Bunun için parfümcünün balosunun tadını çıkarmaya karar vermiş olan Bayan Roubourdin, Bayan Jules ve Bayan Fontaine'lerin kızı, bütün bu burjuvalar arasına, o rahat zariflikleri, giyinişlerindeki ince zevk ve dans edişlerinin güzelliğiyle göze çarpıyorlardı. Operada üç baş artistin, silik figüran takımı arasında parladığı gibi. Ötekiler sersem sersem, kıskançlıkla seyrediyorlardı onları. Bayan Roguin, Constance ve Césarine tüccar karılarıyla bu üç aristokrat kadın tipi arasında bir bağ kurmuş gibiydiler. Bütün

tün balolarda olduğu gibi, öyle bir an geldi ki ışık, neşe ve müzik dalgaları arasında, herkes kendini dansın temposuna kaptırmışken, gittikçe kabaran coşkunluğu verdiği sarhoşlukla, bu ince ayrımlar silindi. Balo gittikçe gürültülü bir havaya bürümüyordu. M. de Fontaine gitmek istiyordu. Ama saygı değer Vendé'linin koluna gireceği sırada Birotteau ile karısı ve kızı toplantılarındaki bütün aristokrasinin kaıp gitmesini önlemek için koşuştular. Pervasız kız César'a:

- «Bu evde öyle ince bir zevk kokusu var ki hayrete düşdü beni... Sizi kutlarım,» dedi.

Her yandan yağan kutlamalarla Birotteau öylesine kendinden geçmişti ki bu sözlerin altındaki alayı anlamadı. Ama karısının yüzü kızarmıştı, ne diyeceğini bilemiyordu.

Camusat da:

- «Size onur veren ulusal bir şenlik oldu bu,» dedi.

Resmi olmayan bir yalanda hiçbir zarar görmeyen M. de la Billardière de:

- «Bu denli güzel bir baloyu çok az gördüm,» diyordu.

Birotteau bütün bu pöh pöhlemeleri ciddiye almıştı. Bayan Lebas da:

- «Bu güzelliğe bakmaya doyamıyor insan! Hele orkestraya diyecek yok. Sık sık balo verecek misiniz?» diye sordu.

Bayan Desmaret de:

- «Ne güzel döşenmiş bu ev,» dedi. «Siz mi seçtiniz bütün bunları?» diye sordu.

Birotteau, düzenleyenin kendisi olduğu kanısını vermek isteyerek yalan söylemekte bir sakınca görmemişti. Her dansa kaldırılan Césarine bu arada, Anselme'in, ne ince ruhlu bir insan olduğu da yakından görmüştü.

Sofradan kalkarken, kulağına şunları fısıldamıştı:

- «İçimden gelen isteğe boyun eğseydim, benimle dansa kalkmak lütfunda bulunmanızı rica edecektim. Ama, mutlu-

luğumun, ikimizin de onurunun kırılmasına mal olacağını düşündüm.»

Bacaklarının üstünde dimdik durabilen erkeklerin, hiç de zarif adım atmadıklarını düşünen Césarine, baloyu Popinot'yla açmak istedi. Halasının da baskısıyla cesaretlenen Popinot, dans ederken, bu tatlı kıza sevgisini açtı; ama bütün utangaç aşıklar gibi, dolambaçlı sözlerle:

- «Mutluluğum size bağlı...» dedi.

- «Peki, ama nasıl?»

- «Bana umut vererek.»

- «Umut edebilirsiniz.»

Popinot:

- «Bu bir tek sözcükle bana ne söylemiş olduğunuzu biliyor musunuz?»

Césarine şeytanca bir gülümseyişle:

- «Mutlu olmayı umudedin.»

Dans bittikten sonra Popinot, arkadaşının kolunu acırtmasına sıkarak:

- «Gaudissart! Gaudissart! Başar bu işi, yoksa beynimi parçalarım,» dedi. «Başarı kazanmak, Césarine'le evlenmek demek. Bunu kendi söyledi bana. Hele bak ne güzel kız!

Gaudissart:

- «Hem kıyak, hem zengin! Merak etme, çantada keklik bil, bizim yağda kızartırız onu,» dedi.

Lourdois'nın kızıyla, Alexandre Crottat'nın aralarının sıkı fıkı oluşu, Bayan Birotteau'nun gözünden kaçmamıştı. Kızını Paris'li bir notere vermeyi kuran kadıncağız, çok üzül-müştü buna. Cüce Molineux'yle selamlaşan Pillerault amca, gidip kitaplığın yanındaki koltuğa oturdu. Kâğıt oynayanları seyrediyor, konuşmalara kulak kabartıyordu, zaman zaman da kapıya gidip, dans eden, başları çiçekli kadınlara bakıyordu. Filozofça bir ağırbaşlılığı vardı bu adamın. Yüksek sosyetedен kişilerin tavırlarını benimsemiş olan Du Tillet'nin,

La Billardi re'in, kibar delikanlı olan oğlunun, Bay Jules Desmarets'nin ve resmi kişilerin dışındaki erkekler pek kaba saba şeylerdi. Bu toplantıya rengini veren bütün o az çok komik yüzler arasında, yüz franklık bir cumhuriyet parası gibi, silik yüzlü biri vardı, ama giyinişiyle, bakışları kendine çekiyor bu adam. Batave Meydanı'ndaki küçük tirandan söz ettiğimiz anlaşılmıştır herhalde. Dolapta dura dura sararmış gömleği, göğsüne akik bir iğneyle tutturulmuş dantelli jabosu, bacaklarının ve kalçaların kemiklerini meydana çıkartan dar külot pantolonuyla acaip bir tipti bu ihtiyaç. C sar, büyük bir iş başarmış olmanın sevinciyle, mimarın, evin birinci katında yaptığı odaları gösterdiği zaman Molineux:

- «Oh! Oh! Bu sizin bileceğiniz bir iş,» dedi, «benim bu birinci kat böyle genişletildikten sonra bin ek  eder.»

Birotteau, buna bir şakayla yanıt verdi. Ama ihtiya ın, bu tümceyi söylerken sesinin aldığı keskinlik, bir bıçak gibi saplanmıştı beynine. Molineux'n n bir pençe atar gibi ağzından fırlayan bu "bin ek  eder" sözünün anlamı: "şemsiyeci iflasa gidiyor, birinci kata yakında kendim gireceğim"di.

Bina sahibinin soluk yüzü, o hain bakışları, Du Tillet'nin dikkatini çekmişti. Daha önce de, k steğinden sarkan madalyonunun yanında sallanan incik boncuklarla,  ıngıraklı bir yılanı andırırış gözüne çarpmıştı. Banker, küçük tefecinin keyfinin neden ileri geldiğini anlamak için yanına gelip konuşmak istedi.

Molineux, bir ayağını tuvalet odasının eşiğinden içeri atarken:

- «Orası, Conte de Granville'in m lk ,» dedi. Sonra bulunduğu yeri göstererek: «Ama burası benim; çünkü bu evin sahibiyim.»

Kendini dinleyen birini bulunca o kadar candan bir yakınlık duyardı ki, Du Tillet'nin kendisini dikkatle dinleyişi pek hoşuna gitmişti. Kendini tanıttı; parf mc yle anlaşmaya varmamış olsaydı, bu balonun yapılamayacağını söyledi.

- «Kirasını ödedi demek B. César?» dedi Du Tillet. «Pek âdeti değildir de.»

- «İstedim kendisinden. Kiracılarımla çok iyi geçinirim.»

Du Tillet sonra içinden:

- «Eğer Birotteau Baba iflas ederse bu gülünç ihtiyarcık mükemmel bir icra memuru olur, iyi bir şeydir böyle kılı kırk yarması. Herhalde, evinde yalnızken Donitien (*) gibi parasını çoğaltmayı düşünerek vakit geçiriyordur.

Du Tillet de gidip kâğıt oynayanlara karıştı. Onun emriyle daha önce Claparon oynamaya başlamıştı. Du Tillet, onunu harareti içinde, kendisi gibi bir tip olan Claparon'un ne mal olduğunu anlamaya kimsenin pek fırsat bulamayacağını düşünüyordu. Birbirine karşı öylesine yabancı gibi durmuşlardı ki, en kuşkulu bir adam bile, bunların daha önceden anlaşmış olduklarını sezemezdi. Claparon'un ne mal olduğunu bilen Gaudissart'ın yüzüne bu sonradan görme gezgin komisyoncu öylesine soğuk bir bakışla bakmıştı ki, kendisiyle konuşmak istemediğini hissederek, yanına sokulamadı. Balo, tıpkı parlak bir yıldızın sönüşü gibi, sabahın saat beşinde sona erdi. Bu saate kadar Saint-Honoré sokağını dolduran yüz şu kadar arabadan kırk tane kalmıştı. Bu saatte birbiri ardınca "boulangère", "cotillon", "galop anglaise" dansları oynandı. Du Tillet, Roguin, Cardot'nun oğlu, conte de Granville, Jules Desmarets kâğıt oynuyorlardı. Du Tillet üç bin frank kazanmıştı. Gün ağarınca, mumların ışıkları sönmükleşti; kumar oynayanlar da, salona gelip son dansta bulundular. Bu çeşit burjuva evlerinde, böyle eğlenceler bir takım aşırılıklarla sona erer. Kalantor kimseler gitmişlerdir; oyunun verdiği coşkunluk, havanın herkesi saran sıcaklığı, en hafif içkilerde de bulunan başdöndürücülük, ihtiyar

(*) Donitien (İ.S. 51-96) Roma İmparatoru. Hazinesini doldurmak için ağır vergiler ve haraç almakla tanınmıştı. (Çev.)

kadınları nasır tutmuş duygularını bile yumuşatarak keyfe getirmişti, onlar da kendilerini, bu anın çılgnılığına kaptırarak dansa katılmışlardı.

Erkekler iyice kızışmışlardı, kıvırcık saçları yüzlerine dökülmüş, gülünç bir görünüş vermişti onlara; genç kadınlar hoppalaşmışlardı; saçlarındaki çiçekler yerlere dökülüyordu. Artık bütün burjuva alayları dökülmüştü ortalığa. Herkes, ertesi gün işe başlanacağını düşünerek, şaka etmekte, birbiriyle yarış ediyor gibiydi. Kahkahadan geçilmiyordu. Matifat kafasına bir kadın şapkası geçirmiş, öyle dans ediyordu; yapmadığı maskaralık kalmıyordu Célestin'in. Bu bir türlü sonu gelmeyen dansın figürleri gerektirdiği zaman, bazı kadınlar aşırı bir gürültüyle el çırpıyorlardı.

Birotteau mutluydu:

- «Nasıl da eğleniyorlar!»

Constance de amcasına:

- «Bir şey kırmasalar bari...» diyordu.

Du Tillet, ayrılırken eski patronuna:

- «Şimdiye değin bunca baloya gitmiştim, bu denli güzeli görmedim,» dedi.

Beethoven'in sekiz senfonisi içinde, bir şiir kadar yüce bir fantezi var; ut minör senfoninin finaline (*) egemendi bu parça. Habeneck'in (**) çok iyi kavradığı, bu yüce sihirbazın ağır nağmelerinden sonra coşkun orkestra şefi, elinin bir hareketiyle, bu dekorasyonu örten parlak kumaşı kaldır

(*) Beethoven'in 1808'de bestelediği bu fantezi, piyano, koro ve orkestranın bir araya gelişyle IX. senfonisinin ilk örneği sayılıyordu. Bu yapıtın finali, Dokuzuncunun "Neşeye övgü"sünün havasında bir coşku haykırışıdır. Balzac, romanın sonunda bu final ile Birotteau'nun sonu arasında bir benzeşim bulmaktadır. (Çev.)

(**) François Habeneck (1781-1849) Fransız Kemancı ve orkestra şefi. Beethoven'in senfonilerini Fransa'da tanıttı. (Çev.)

ır, yayıyla en güçlü müzik nağmelerinin birleştiği motifi canlandırır; ancak, bütün öteki müzik başyapıtları arasında ut minör senfoniye üstünlüğünü kazandıran bu motifin titreşimlerini, ruhlarının derinliklerinde duyan şairler bu balonun, Birotteau'nun yaşamı üzerindeki etkisini anlayabilirlerdi. Işık saçan bir peri, çubuğunu havaya kaldırarak ortaya çıkıvermişti birden. Meleklerin ağır ağır kaldırdığı erguvan renkli perdelerin hışırtısı duyuluyordu. Floransa'daki kutsal yerlerin kapılarını andıran altın kakmalı kapılar, ağır ağır elmas rezelerin üstünde dönerek açılıyordu. Göz kamaştıran parıltılar içinde, sıra sıra görülmemiş g zelliikte saraylar beliriyor ve bunlardan, üstün varlıklar girip çıkarıyorlardı. Refah buhurdanları t t yor, mutluluk mihrabından alevler yükseliyor, nefis kokulu bir meltem esiyordu. Mavi işlemeli beyaz pelerinler giymiş periler, dudaklarında tanrısal bir gülümseyişle uçar gibi geçip giderler gözlerinizin önünden; onların yüzlerinin güzelliği, hareketlerinin zarıflığı, inceliği ile büyülenmiş gibi olursunuz. Aşk perileri, meşalelerinden alevler saçarak u uşurlar! Sevildiğinizi duyarsınız, bu engin dalgaların arasında yüzerken,  zlenimi duyduğunuz mutluluğa erer, bütün dileklerinize kavuşmuş olursunuz. Bir an için gerçekleşen umutlarınız kalbinizin ta derinliğinde saklı bir heyecan yaratır. Bas seslerin derin ve esrarlı dalgalanışları arasında böylece göklere uçarken, birden soğuk gerçeğin batıklığına g m l verir, sonra yine o tanrısal nağmelerin susuzluğuyla yanarak "Biraz daha!" diye bütün gönlünüzce haykırırsınız.

İşte Constance'la C sar da bu güzel finalin en parlak noktasının ruhlardaki etkisine denk bir heyecan duymuşlardı bu şenlikten. Collinet onların t ccarca senfonilerinin finalini kavalıyla çalmıştı.

Birotteau'lar yorgun ama mutluydular. Bu balo gecesinin uğultuları içinde, sabaha doğru uykuya vardılar. Yapı,

onarım, döşeme, yenilip içilen, giysi parası, Césarine'in faturasının ödendiği kitaplık filan, César'a farkına varmadan altmış bin franka patlamıştı. Bir parfümcünün yakasına kralın iliştirdiği uğursuz kırmızı kurdele, bu kadar pahalıya mal olmuştu işte. César Birotteau'nun başına bir felaket gelirdi borcunu ödeyemezse, bu çılgınca masraf yüzünden ceza koşturmasına uğrayabilirdi. Bir tüccar aşırı masrafa boğulursa, adi iflas halinde sayılır. Herhalde saçma sapan meraklar ya da beceriksizlikler yüzünden, Sulh Mahkemesi'ne düşmek, büyük bir kaçakçılık suçundan, Asliye Mahkemesi'ne düşmekten daha kötü bir şeydir. Kimilerine göre suçlu olmak, budala olmaktan yeğdir.

II

CESAR FELAKETLE BOĞUŞUYOR

Bu eğlenceden bir hafta sonra, on sekiz yıllık bir refahın sönmek üzere olan bir saman alevine benzeyen bu son parıltısından sonra, César, dükkânının vitrinlerinin arkasından, sokaktan gelip geçenleri seyrediyor, kendisine gittikçe ağır gelen işlerinin genişliğini düşünüyordu. O zamana kadar bütün yaşamı ne kadar sadeydi: Ya bir şeyler yapıp satıyor, ya alıp satıyordu. Şimdi arsa işleri, A. POPINOT ve ORTAĞI firmasına ilişkin, sokağa attığı yüz altmış bin frankın ödenmesi zorunluğu. Bu da ancak, ya karısının hiç istemediği senet oyunları, ya da Popinot'nun görülmemiş bir başarı kazanmasıyla gerçekleşebilirdi.

Bütün bunlar, korkutuyordu zavallı adamı; binbir düşünce sarmıştı zihnini. İpin ucunu kaçırmaya başladığını anlamıştı, Anselme, gemisini nasıl yürütecekti? Bir güzel ko-

nuşma öğretmeninin gözünde öğrencisi neyse, César'ın gözünde de Popinot oydu, onun yeteneklerine karşı güvensizlik duyuyor, yanında olmayışına üzülmüyordu. Vauquelin'in evinde sözünü kesmek için ayağına indirdiği tekme, parfümcünün, genç tüccara olan güvensizliğini açığa vurmaktaydı. Birotteau kafasından geçenleri karısının, kızının ya da tezgâhtarının anlamamasına çok dikkat ediyordu. Yalnız şimdi bir bakanın, rastgele bir filo komutanlığı verdiği basit bir kayıkçıya benziyordu. Derin düşünmeye pek de elverişli olmayan zekâsında beliren sisli düşünceleri berraklığa kavuşturabilmek için, böylece ayakta durarak kafasını patlatıyordu. Bu sırada sokakta çok nefret ettiği birini gördü; ikinci evinin mal sahibi Molineux'ydü bu. Herkes, bütün yaşamını kucaklayan birtakım olaylarla dolu bir rüyaya verir kendini. Bu rüya içinde de sık sık karşısına korkunç bir yaratık çıkar; bu birtakım kötülükler yapmakla görevli, piyesteki hain tipidir. Molineux de César'a göre, yaşamında buna benzer bir rol oynamış gibiydi. Eğlence sırasında, çevresini saran göz alıcı parlak güzelliklere kinle bakarak şeytanca bir gülümsemeyle sırtıtmıştı.

Böylece hayal kurarken, bu cüce pinti'yi hatırlamasının, içinde uyandırdığı tiksinti, onu böyle birden karşısında görüverince büsbütün kuvvetlenmişti.

O, insanı çileden çıkaran tatsız sesiyle:

- «Bayım,» dedi, «biz işi o kadar el çabukluğuna getirdik ki, kontratı imzalamayı unutmuşsunuz.» Birotteau, kontratı alıp imza etti. Bu sırada mimar içeri girdi, selam verdikten sonra parfümcünün çevresinde diplomatça döndü ve kulağına:

- «Bir mesleğin başlangıcında bulunan bir kimsenin, ne büyük güçlüklerle karşı karşıya bulunduğunu bilirsiniz, dedi. Benden memnun kalmıştınız, ücretimi verirsiniz beni çok sevindirirsiniz.» Elindeki bütün bonoları ve nakit parasını tüketmiş olan César, Célestin'e üç ay vadeli, iki bin franklık bir senetle bir makbuz hazırlamasını söyledi.

Molineux sinsi bir alayla:

- «Komşunuzun borcunu da kendi hesabınıza geçirtmiş olmanız pek sevindirdi beni. Bu sabah kapıcı gelerek, Bay Cayron'un ortadan kaybolduğunu, sulh yargıcının gelip kapısını mühürlediğini haber verdi.»

- «Bu sefer de beş bin franktan olmasam bari!» diye Birotteau içinden geçirdi.

İçeri girip elindeki faturayı parfümcüye veren Lourdois:

- «İşini sağlam tutmakla tanınırdı,» dedi.

Küçük Molineux, kontratı özene bezene katlayıp cebine koyarken:

- «Bir tüccar ancak iş hayatından çekildikten sonra kendini sarsıntılardan kurtarmış olur,» dedi.

Mimar, bu ufak tefek ihtiyarı, burjuvalar için beslediği düşüncelere uygun gelen bir karikatürü gören her artistin duyduğu zevkle seyrediyordu.

- «İnsan bir şemsiyenin altına sığınmışsa, yağmurdan korunduğunu düşünür,» dedi.

Molineux mimarın yüzünden çok bıyıklarıyla sakalını gözden geçirirken, Grindot'ya karşı onun kendisine duyduğu gibi nefret duyuyordu; biraz durduktan sonra, genç mimara bir pençe atarak çıkıp gitti; kedilerle bir arada yaşaya yaşaya onların huyunu kapmıştı.

Bu sırada Ragon'la Pillerault içeri girdiler.

Ragon César'ın kulağına:

- «Bizim işi yargıca açtık. Dediğine göre gerçekten iştirak halinde mülkiyete sahip olabilmemiz için, satıcılardan makbuz alıp sözleşme yapmamız gerekirmiş.»

Lourdois:

- «Şu Madeleine'deki arsalardan mı söz ediyorsunuz? Epey yapı işi olacak orada herhalde!» dedi.

Alacağını hemen istemek için geldiği halde boyacı, César'ı sıkıştırmamayı çıkarına daha uygun görmüştü.

César'ın kulağına:

- «Yıl sonu olduğu için, faturayı veriyorum ama, paraya gereksinimim yok,» dedi.

Faturayı görünce şaşkınlığından Ragon'a da Lourdois'ya yanıt veremeyen parfümcünün bu halini gören Pillero-
ult:

- «E, nen var César?» diye sordu.

- «Önemli bir şey değil. Şu bitişikteki şemsiyeciden beş bin franlık bono almıştım, adam iflas etmiş. Şayet verdiği senetler çürükse, enayi gibi tavlandım demektir.»

- «Ama, size ta ne kadar zaman önce söylemiştim; boğulan insan kendini kurtarmak için babasının bile bacağına sarılır, diye. O kadar çok iflas gördüm ki! Felaketin başında kimse dolandırıcılık yapmaz, ama sonra, zorunluluklar altında, bu yola sapar.»

Pillerault:

- «Doğru,» dedi.

- «Ah bir gün milletvekili olursam ya da hükümet üzerinde nüfuz kazanabilirsem...» diyerek César, ayaklarının burnuna basıp kendini yükseltti, sonra topuklarının üstüne çöktü.

Lourdois:

- «Ne yapardınız?» diye sordu. «Merak ediyorum, çok akıllı insansınızdır da...»

Hukuk konusundaki her çeşit tartışmaya ilgi duyan Molineux dükkânda kalmıştı. Ötekilerin dikkat kesildiğini gören Ragon'la Pillerault, César'ın düşüncelerini bilmekle beraber, öteki üç yabancı gibi, büyük bir ciddilikle, söylediklerine kulak verdiler.

- «Teminatlı yargıçlarla ceza işlerine bakan bir savcı bulunan bir mahkeme isterdim. Bugünkü icra memurlarının, sendikaların yerini tutacak bir yargıç tarafından yapılan soruşturmadan sonra tüccar ya iadei itibar edebilmeli, ya da

doğrudan doğruya müflis ilan edilmelidir. Birinci halde bulunan tüccar, bütün borçlarını ödemekle yükümlüdür. Kendisinin ve karısının malları için yed-i emin tayin olunur; çünkü bütün hakları ve mirası alacaklılarındır; bir denetim altında onların hesabına, bütün bunları yönetir, işlerini yine sürdürmekle birlikte, bütün borçlarını ödeyinceye kadar, imzasını *müflis* filan diye atar. *Müflis* ise, eskiden olduğu gibi, Borsa salonunda teşhir cezasına mahkûm edilir; iki saat süreyle, başına yeşil takke geçirilerek herkese gösterilir. Kendisinin ve karısının bütün mallarına ve haklarına el konularak, alacaklılarına verilir ve memleketten sürülür.»

Lourdois:

- «Böyle olursa ticarete güven gelir,» dedi. «Sonra bir işe girişen kimse de, yapılan işlemleri gözünü dört açarak inceler.»

César büyük bir öfkeyle:

- «Bugünkü yasanın uygulandığı yok,» dedi. «Yüz tüccardan ellisinin, yüzde altmış beşinin gücü, yaptıkları işin altındadır, ya da mallarını maliyetinden yüzde yirmi beş ekşiğine satmaktadır ki bu da onları mahvetmektedir.»

Molineux:

- «Bay César doğru söylüyor, dedi. Bugünkü yasa, çok açık kapı bırakmaktadır. Ya ticareti tamamıyla bırakmak ya da namussuzluk yoluna sapmak gerekiyor.»

- «Hay Allah cezasını versin! Bu gidişle bir tüccar, sicilli bir hırsız olup çıkar. Bir imzayla soymadık kasa bırakmaz,» diye sözünü sürdürdü César.

Lourdois:

- «Hiç de merhametli değilsiniz, Bay César,» dedi.

İhtiyar Ragon:

- «Haklı,» dedi.

Uğradığı bu küçük ziyanla, avcının borusunun sesini duyan geyiğe dönen César, daha büyük bir öfkeyle:

- «Bütün müflisler şüphelidir,» dedi.

Bu sırada metrdotel, Chevet'nin faturasını getirmişti. Ardından da Félix Pastahanesinde çalışan bir çırak, Foy Gazinosu garsonlarından biri ve Collinet'nin klarnetçisi, ellerinde, çalıştıkları yerlerin faturalarıyla birbiri ardından sökün ettiler.

Ragon gülümseyerek:

- «Rabelais'nin çeyrek saati...» (*) dedi.

Lourdous:

- «Doğrusu ya balonuz çok güzeldi,» dedi.

Faturaları bırakan çıraklara César:

- «Şimdi işim var.»

Lourdois mimarın, Birotteau'nun imzaladığı bir senedi katlayıp cebine koyduğunu görerek:

- «Bay Grindot,» dedi; «hesabımı inceleyip ödeyiniz; şöyle bir göz gezdirmek yeter; fiyatları Bay Birotteau adına siz kabul etmişsiniz.»

Pillerault, Lourdois ile Grindot'ya bakarak César'a:

- «Fiyatlarda uyuşmuşlar, seni çarpıyorlar,» dedi.

Grindot dükkândan çıktı, arkasından yürüyen Molineux:

- «Dediklerimi işittiniz ama dinlemediniz. Size de bir şemsiye dilerim,» dedi.

Grindot'nun içine korku düştü. Bir kazanç ne kadar az hak edilmişse, insan buna o kadar daha kuvvetle sarılır, insan ruhu böyledir. Gerçekten de genç sanatçı apartmanın projesini içten bir sevgiyle hazırlamış, bütün bilgisini ve vakitini buna harcamıştı; bütün bu zahmetinin karşılığında on bin frank kazanmayı hak etmişti, ama onurunu okşayarak, kapıya koymuşlardı onu; müteahhitler onu tuzağa düşürmekte hiç güçlük çekmediler. Lourdois'nin, Birotteau'nun

(*) Sıkıntılı anlar için söylenir.

Madeleine'deki arsalara ev yaptırmayı düşünmediği, sadece spekülasyon yapmak amacıyla bunları aldığını söylemesi, iftira ederek zarar vermesi tehdidinden daha kuvvetli oldu. Mimarlarla kalfaların birbirleriyle olan ilişkileri, yazarlarla aktörlerinkine benzer; karşılıklı olarak birbirlerine bağılırlar. Birotteau tarafından, fiyatları kararlaştırma ile görevlendirilen Grindot, burjuvalara karşı, zenaatçıların tarafını tuttu. Bunun için de o üç büyük müteahhit, Lourdois, Chaffaroux ve dülger Thorein, *kendisiyle zevkle çalışılabilecek iyi çocuk olarak* ilan ettiler. Grindot, içinde kendisine de bir pay ayrılmış olan faturaların da, ücretinin de bonoyla ödeneceğini sezmişti. Ama ihtiyarın sözleri, içinde kuşku uyandırmıştı. Burjuvalara en çok düşman olan bütün artistler gibi, Grindot da bu yüzden Birotteau'ya karşı acımazsıca davranacaktı. Aralık ayının sonunda César'a altmış bin franklık fatura çıkardı. Félix, Foy Gazinosu, Tanrade ve daha birkaç ufak tefek alacaklı, üç kez adamlarını gönderdiler. Önemsiz gibi görünen bu durum, ticarete, büyük bir felaket kadar zarar verir, bu durum böyle bir sonucun habercisidir. Uğranılan zararlar bellidir; ama paniğe sınır yoktur. Birotteau, kasasının bomboş olduğunu gördü. Ticaret yaşamı süresince başına hiç böyle bir şey gelmemiş olan parfümcü korkuya kapılmıştı. Uzun süre yoksullukla savaşmak zorunda olmadıkları için, zayıf olan kimselerde her zaman olduğu gibi, Paris'teki esnafın sık sık başına gelen bu durum, César'ın kafasını altüst etmişti.

Parfümcü, Célestin'e bu faturaları müşterilerine göndermesini emretti. Ama baş tezgâhtar bu emri yerine getirmeden önce bir kere daha yinelettirdi. César'ın soylu kimseler dediği müşterileri zengin insanlardı; karısı bunlar için "Ne ad verirsen ver bunlara yeter ki borçlarını ödesinler!" derdi. Bu müşterilerinden her zaman, elli altmış bin frank kadar alacağı bulunurdu parfümcünün, akıllarına estikçe hesap görürlerdi, ama hiçbir zaman zarara uğratmazlardı onu.

İkinci tezgâhtar fatura defterini açıp, en kuvvetli müşterilerin listesini çıkardı. César karısından çekiniyordu. Felaket samının esintisiyle nasıl bitkin hale geldiğini ona göstermek için sokağa çıkmak istedi.

Bu sırada Grindot içeri girdi. Artislerin hiç ilgili görünmedikleri kimi çıkarlardan söz edişleri gibi kayıtsız bir hali vardı.

- «Günaydın Bay Birotteau,» dedi. «Senedinizi hiçbir yerde paraya çeviremedim; bunu alıp yerine bana para vermenizi ricaya geldim. Bu işten çok zararlı çıktım ben, ama tefecilere baş vurmadım. İmzanızı ortaya düşürmek istemiyorum; bunun insanı küçük düşüreceğini bilecek kadar işten anlarım, bunun için sizin çıkarınız da...»

Birotteau şaşkın şaşkın:

- «Daha yavaş konuşun, rica ederim, beni şaşırtıyorsunuz,» dedi.

İçeri Lourdois girdi.

Birotteau gülümseyerek:

- «Bakın Lourdois...» diyecek oldu ama durdu. Mimarla alay eden gibi bir tavır takınarak, kendine güvenen bir tüccarın iyi niyetiyle, Grindot'daki senedi almasını söyleyecekti ama Lourdois'nin yüzünden bir gölge geçtiğini göerek, ihtiyatsızlığından pişman oldu. Bu masumca alay, zaten kuşku duyulan itibarını büsbütün sarstı. Böyle bir durumda zengin bir tüccar senedini geri alır ve başkasına vermez. Derin bir uçurumun içine bakıyormuş gibi Birotteau'nun başı dönüyordu.

Lourdois, onu mağazanın dip tarafına götürerek:

- «Azizim Bay Birotteau,» dedi; «mimar yaptığım işleri, ölçtü, biçti, faturalarımı inceledi, hesaplarımı doğru buldu. Yarına kadar hazırlamanızı rica edeceğim. Kızımı küçük Crottat ile evlendiriyorum, ona para gerek, noterler pazarlık sevmezler, kimseye de senet vermiş değilim şimdiye dek.»

Müşterilerinden gelecek parayı düşünerek César, onurlu bir tavırla:

- «Yarından sonra gönderin,» dedi. Sonra Grindot'ya: «Siz de efendim,» diye ekledi.

Mimar:

- «Peki ama neden hemen şimdi vermiyorsunuz?» diye sordu.

- «Fabrikamdaki işçilerime para vereceğim de...» diyen Birotteau, ilk kez böyle bir yalan söylüyordu.

Adamlarla birlikte sokağa çıkmak üzere şapkasını giydi. Ama tam kapıyı kaparken dülger Thorein ve Chaffroux dikildiler karşısına.

- «Bayım, paraya çok gereksinmemiz var...» dediler.

Birotteau hızla adamların yanından uzaklaşarak:

- «Ama, Peru'da maden ocaklarım yok benim! dedi. Giderken de: Bunun içinde bir iş var, diye söylendi. Hay uğursuz balo! Herkes beni milyoner sanıyor. Ne olursa olsun şu Lourdois'nin davranışı doğal değil. Dilinin altında bir şey var gibi,» diye düşündü.

Nereye gittiğini bilmeden Saint-Honoré sokağında geliş güzel yürüyordu, çöküntü haline gelmişti, birden sokağın köşesinde, bir problemi çözmek için derin düşüncelere dalmış bir matematikçi ya da bir koç gibi Alexandre'a tosladı.

Crottat, César'a:

- «Ah! Bay Birotteau,» dedi. Size bir şey soracağım! Roguin dört yüz bin frankınızı Bay Claparon'a verdi mi?»

- «Bu iş sizin gözünüzün önünde olmuştu. Bay Claparon bana hiçbir makbuz vermedi. Senetlerim... Ciro edilecekti... Roguin ona vermiş olmalıydı... İki yüz kırk bin frankını... Ama satış sözleşmelerinin yapılacağı söylenmişti... Yargıç Bay Popinot diyordu ki... Makbuz!.. Peki, ama neden soruyorsunuz bunu bana?»

- «Size neden mi soruyorum? İki yüz kırk bin frankınız

Roguin'de mi, Claparon'da mı, öğrenmek için. Roguin'in uzun zamandan beri sizinle ilişkisi var, belki hatır sayıp Claparon'a vermiştir de kurtarmışsınızdır diye! Ama ne kadar budalayım ben! Bu parayı da, Bay Calaparon'un parasıyla birlikte yürüttü, bereket versin o yalnız yüz bin frank göndermişti. Roguin kaçtı, benden de noterliği devir karşılığı olarak yüz bin frank aldı, ama makbuz yok elimde; nasıl ke-semi size emanet edebilirsem, ona da böyle verdim bu parayı. Size arsayı satacak olanların eline metelik geçmedi, benim yanımdaydılar. Arsalarınızın karşılığı olarak ödünç aldığınız para, şimdi sizin için de, size bunu ödünç veren için de yok artık... Tıpkı yüz bin frankınız gibi bunu da Roguin cebine indirdi. Bu parayı çoktan elinden çıkarmıştır... Böylece son yüz bin frankınız da gitmiş oluyor... Bu parayı almak için Roguin beni bankaya göndermişti.

César'ın gözbebekleri öyle büyüdü ki, artık kızıl bir alevden başka bir şey görmez olmuştu.

- «Sizin bankadaki yüz bin frankınız, noterliği elde etmek için benim verdiğim yüz bin frank, Bay Claparon'un yüz bin frankı; işte böyle üç yüz bin frankı yürütmüş oluyor; sonradan meydana çıkacak olan hırsızlıkları da ayrı, diye sözüne devam etti genç noter. Bayan Roguin'in durumu çok kaygı uyandırıyor, Bay Du Tillet geceyi onun yanında geçirdi. Du Tillet yakayı iyi kurtardı doğrusu! Roguin onu da bu arsa işine bulaştırmak için tam bir ay başının etini yedi durdu. Bereket versin bütün parasını Nucingen bankasıyla birlikte giriştiği bir işe yatırmıştı. Roguin karısına tüyler ürpertici bir mektup yazmış! Okudum bu mektubu. Beş yıldır, müşterilerinin paralarını tırtıklıyormuş. Hem de niçin? Şu güzel Hollandalı denilen metresine yedirmek için. Son marifetini göstermeden on beş gün önce ayrılmış bu kadından. Bu har vurup harman savurarak yaşayan kadının meteliği kalmamış. Eşyalarını satmışlar, borçlarına karşılık senet vermiş. Koğuşturmadan kurtulmak için Port-Royal'de sığın-

dığı evde dün akşam bir yüzbaşı tarafından öldürülmüş. Roguin'in servetini yiyip tükettikten sonra böylece Tanrı'dan cezasını bulmuş oluyor! Böyle kadınlar için dünyada kutsal hiçbir şey yoktur. Bir noterliği mahvetmek ne demek! Bayan Roguin yasal ipoteğini kullanarak parasına sahip olabilecekti. Kocasını olacak serserinin malı mülkü değerinin üstünde ipotek edilmiş. Noterlik üç yüz bin franka satıldı! İyi bir iş yaptığını sanarak, yazıhaneye yüz bin frank daha fazla vermiştim; makbuz da almadım. Satış harçları filan da, hem noterlik gelirini hem de kefalet için yatırılan parayı yutacak. Yüz bin frankımı istemeye kalksam, alacaklılar onun suç ortağı olduğumu sanırlar. İnsan böyle bir işe başlarken adının kötüye çıkmamasına dikkat etmelidir. Siz de ancak yüzde otuz kadar bir şey kurtarabilirsiniz. Benim yaşımda bir insanın oyuna gelmesi çok acı! Elli dokuz yaşında bir adamın varını yoğunu bir kadına yedirmesi inanılır şey değil. Allahın cezası ihtiyar! Yirmi gün kadar önce, Césarine'le evlenmemi söylemişti, bir dilim ekmeğe muhtaç olacağımızı söylemişti. Canavar herif!

Alexandre daha uzun zaman konuşabilirdi. Birotteau, öylece taş kesilmiş gibi olduğu yerde duruyordu. Noter kâtiбинin her tümcesi balyoz gibi inmişti beynine. Şimdi kulaklarında yalnız cenaze çanları çalıyordu; gözlerinin de içine düştüğü yangının alevlerinden başka bir şey görmediği gibi. Namuslu parfümcünün, güçlü ve becerikli olduğuna inanan Alexandre Crottat, onun böyle sararıp solduğunu ve kımıldayamaz hale geldiğini görünce fena halde korkmuştu. Noter'in yerine gelmeyi tasarlayan genç adam, Roguin'in, Birotteau'nun parasından daha değerli bir şeylerini de götürdüğünün farkında değildi. O kadar dine bağlı olan bu tüccarın kafasından, hemen kendini öldürüvermek geçti. Böyle bir anda intihar, bin kere ölmekten daha yeğdi; bir kere ölmü göze almak daha akıllıca bir şey olurdu. Alexandre Crottat, César'ın koluna girerek yürütmek istedi, ama olanaksızdı bu; sarhoşmuş gibi bacaklarına hükmedemez olmuştu.

- «Neniz var?» diye Crottat sordu. «Metin olmalısınız

Bay Birotteau'cuğum! Ortada ölüm yok ya! Kaldı ki kırk bin frankınızı ele geçirebilirsiniz. Size ödünç verende bu para yoktur, almamıştınız. Bunun için mahkemeye baş vura-
rak sözleşmenin bozulmasını isteyebilirsiniz.»

- «Balom, nişanını, sokağa atılan iki yüz bin franklık se-
netlerim... Kasam tam takır... Ragon'lar, Pillerault'lar... Ah,
karım nasıl da her şeyi olduğu gibi görüyormuş!»

Ezici, ağır düşünceleri ve görülmemiş acıları açığa vu-
ran bir laf yağmuru, şimdi parfümcünün ağzından, tıpkı La
Reine des Roses'nın bütün çiçeklerini yerlere seren bir dolu
gibi dökülüyordu.

- «Ah, ne iyi olurdu şu kafamı uçursalardı,» dedi Birot-
teau. «Çekilmez bir yük artık benim için, bir işe yaradığı
yok...»

- «Zavallı Birotteau; yoksa bir tehlikeyle mi karşı karşı-
yasınız?»

- «Evet, bir tehlikeyle!»

- «Ama metin olun canım; mücadele etmek gerek.»

Parfümcü:

- «Mücadele etmek gerek,» diye tekrarladı.

Du Tillet, tezgâhtarınızdı, namuslu bir insandı; size yar-
dım eder.

- «Du Tillet mi?»

- «Haydi, gidelim.»

- «Aman yarabbi! Bu halde eve girmek istemem,» dedi
Birotteau. «Eğer şu dünyada dost varsa, siz ki benim dos-
tumsunuz, bana çıkarımın nerede olduğunu gösterdiniz. Ka-
rımın adına rica ediyorum size, bir arabayla gezdirin beni
Xandrot, benimle gelin,» dedi.

Noter adayı, César adındaki bu cansız külçeyi arabaya
yerleştirmek için epey sıkıntı çekti.

Gözlerinden yaşlar boşanıyordu César'ın. Ağlama kafa-
tasını sıkın demir çemberi gevşetmişti biraz. Boğuk bir ses-
le:

- «Xandrot,» dedi. «Benim dükkânın önünden geçelim; benim yerime Célestine'le konuştum. Benim ve karımın yaşamının söz konusu olduğunu söyleyin. Kimse gevezelik edip Roguin'in kaçtığınız ağızdan kaçırmayın. Césarine'i aşağıya çağırarak annesine bu işten söz etmelerini önlemesini rica edin. Ragon'lar, Pillerault'lar gibi en yakın dostlarımızdan bile sakınmak gerek...»

Birotteau'nun sesindeki değişiklik Crottat'nın dikkatinden kaçmadı, yapmasını istediği bu şeyin önemini anlıyordu. Saint-Honoré sokağı yargıcın evinin oraya giderdi. Célestin'le Césarine onu arabanın dibinde sapsarı, sersemlemiş gibi, konuşmadan oturur görünce, parfümcü:

- «Kimseye bu işi söylemeyin,» dedi.

Xandrot:

- «Ah! Kendine geldi; öldü zannetmiştim onu,» dedi kendi kendine.

Alexandre Crottat ile yargıcın bu konudaki konuşmaları uzun sürdü. Noterler Birliği Başkanı'nı arattılar. César'ı oradan oraya bir denk gibi taşıdılar, tek kelime konuşmuyor, kımıldamadan oturuyordu. Akşamın yedisine doğru Alexandre Crottat parfümcüyü evine götürdü. Constance'ın karşısına çıkacağını düşünerek, César kendisini toparladı. Genç Noter acıyarak önden gidip, Bayan Birotteau'ya, kocasının beynine kan hücum ettiğini haber verdi.

Eliyle, zihin bozukluklarını anlatmak için işaret yaparak:

- «Karışık fikirleri var; sülük tutup kan aldırarak gerek,» dedi.

Bir felaketin yaklaştığını aklından geçirmeyen Constance:

- «Beklenirdi böyle bir şey,» dedi. «Hiç kendine baktığı yok. Kışa girerken sağlığı için gerekli şeyleri yapmalıydı. Üstelik yiyecek ekmeği kalmamış gibi iki aydır kürek mahkûmu gibi çalışmaya verdi kendini.»

Karısıyla kızı, César'dan yatağa girmesini rica ettiler. Birini gönderip César'ın hekimi ihtiyar doktor Haudry'i çağırttılar. İhtiyar doktor Haudry tam Molière'in komedilerindeki hekim tiplerindendi; eski ilaç formüllerine bağlı tecrübeli bir hekim olduğu halde, sahte hekimler gibi ilaca boğardı hastalarını. César'ın yüzünü iyice gözden geçirdikten sonra, tabanlarının altına hemen hardal lapası koymalarını sağladı. Beyne kan oturmasının belirtilerini görmüştü.

Constance:

- «Neden ileri gelmiş olabilir bu?» diye sordu.

Doktor:

- «Rutubetli havadan...» dedi.

Césarine yanına sokulup bir şey söylemişti.

Hekimler çoğu kez hastanın yakınlarının onurlarını ya da yaşamlarını korumak için budalacak şeyler söylemek zorunda kalırlar. Görmüş geçirmiş bir insan olan doktor da Césarine'in yarım yamalak söylediğinden ne demek istediğini anlamıştı. Césarine merdivene kadar arkasından giderek hasta için ne yapmak gerektiğini sordu.

- «Sükûnet ve sessizlik,» dedi. «Bakalım başı hafifledikten sonra kuvvet verici bir şeyler düşünerüz.»

Bayan César iki gün zaman zaman sayıklayan kocasının yatağının başucundan ayrılmadı; onu karısının güzel mavi odasına yatırmışlardı. Anlaşılır anlaşılmaz bir şeyler söylüyor, sayıklamaları arasında mobilyalardan ağır örtülerden, bu odada ki pahalı lüksten söz ediyordu. Constance ne dediğini anlayamamıştı.

Bir keresinde César yatağının içinde oturup da, ticaret yaşamının maddelerini, tumturaklı bir sesle yarım yamalak ezbere okumaya başlayınca Constance kızına:

- «Çıldırılmış olmalı,» dedi.

Bir aralık:

- «Masraflar çok geliyorsa kumaşları sökün,» diye bağırmıştı.

Korkunç sarsıntılar içinde üç gün geçiren César, bir aralık aklını kaybedecek gibi olduktan sonra, o sağlam Touraine'li köylü yapısıyla hastalığı yendi, kafası yerine geldi: B. Haudry, kalbine kuvvet getirecek ilaçlar verdi; kuvvetli yemekler yedirtti; arada da bir fincan kahve içen tüccar yataktan kalktı. Onun ardından da, yorgunluktan bitkin bir hale gelen Constance yatağa düştü.

Uyurken karısını seyreden Birotteau:

- «Zavallı kadın!» diye mırıldanmıştı.

Césarine:

- «Kendinizi toplayın babacığım,» dedi. «Siz üstün yaratılışlı bir insansınız, bu sıkıntıları yenebilirsiniz. Bütün bunlar geçecek. Bay Anselme size yardım eder.»

Césarine bu belirsiz sözleri, öylesine yürekten, öylesine tatlı bir sesle söylemişti ki, büyük bir çöküntü halinde bulunan bir insan bile kendini toparlayabilirdi; tıpkı, diş çıkaran bir çocuğun acısını dindiren bir ana ninnisi gibi.

- «Evet, yavrum,» dedi César. «Mücadele edeceğim, ama kim olursa olsun tek kelime söylemeyeceksin. Bizi o kadar seven Popinot ile Pillerault amcana bile. Önce kardeşime bir mektup yazacağım. Sanırım bir kadetralde ya papaz ya da papaz yardımcısı olacak, hiç bir masrafı yok, parası olmalı. Yirmi yıldır, yılda bin ekü biriktirse şimdi yüz bin frankı olmuştur. Hem sonra taşrada, papazların kredisi de vardır.»

Césarine hemen koşup babasının önüne bir masa koydu, hokka kalem getirdi; çağrı basılan pembe kâğıtlardan verdi. César:

- «Yak şunların hepsini!» diye bağırdı. «Ne diye şeytana uyduğum da verdim bu baloyu! Geberirsem arkamdan düzenbaz diyecekler. Haydi lafı bırakalım!»

CESAR'IN FRANÇOİS BİROTTEAU'YA MEKTUBU:

"Sevgili kardeşim,

Ticaret hayatım bir kriz geçiriyor, elindeki bütün pa-

ra yı ve gerekirse ödünç de alarak bana göndermeni rica ederim.

Seni çok seven César.

Karım uyuyor; sana bu mektubu yazdığımı gören Césarine sana saygı ve sevgilerini sunuyor.

Césarine babasına rica ederek bu notu da koydurtuktan sonra, mektubu götürüp Raguet'ye verdi. Yeniden yukarı çıkınca:

- «Babacığım, Bay Lebas gelmiş, sizinle konuşmak istiyor,» dedi.

- «Bay Lebas ha! Şu yargıç diye,» korkuyla bağırdı. Felaketi sanki kendisini suçlu yapmıştı.

Şişko kumaş tüccarı içeri girince:

- «Azizim Bay Birotteau, dedi. Size ne kadar ilgi gösterdiğimi bilirsiniz. Uzun zamandır tanışırız; ilk kez birlikte yargıçlığa seçildik. Bunun için Gigonnet diye anılan Bay Bidault atlı bir tefecide bonolarınız varmış; Claparon müessesesi tarafından emrine verilen bu bonoların üstünde *garantisiz* olduğu yazılıymış. Bu sözcük size bir hakaret olmakla kalmaz, itibarınızı da mahveder.»

Bu sırada içeri giren Célestine:

- «Bay Claparon sizinle konuşmak istiyor, yukarı çıkarmıyım mı?» diye sordu.

Bay Lebas:

- «Bu hakaretin nedenini anlarız,» dedi.

Claparon'un içeri girdiğini görünce parfümcü:

- «Bakın,» dedi. «Ticaret mahkemesi yargıçlarından Bay Lebas.»

- «Ya; demek Bay Lebas, öyle mi?» dedi. «Çok memnun oldum. Yargıç Bay Lebas. O kadar çok Lebas var ki; *les hauts ve les bas*'yı (*) hesaba katmıyorum.»

(*) Claparon burada (*les hauts*) yüksekleri ve (*les bas*) alçakları derken "Alçak, aşağı" anlamına gelen "bas" üzerinde Lebas'nın adını andırdığı için bir sözcük oyunu yapmak istiyor. (Çev.)

Birotteau geveze hefirin sözünü keserek:

- «Bay Lebas size verdiğim senetleri görmüş, bunları piyasaya sürmeyeceğinizi söylemişsiniz; üzerinde garantisiz yazılı olarak görmüş bu senetleri...»

Claparon:

- «Gerçekten de piyasaya sürülecek değildi, kendisiyle çok iş yaptığım Bidault Baba adlı birinin elindedir. Bakın neden garantisizdir diye yazdım! Eğer senetler piyasaya sürülecek olsaydı bunları doğrudan doğruya onun emrine yazmış olurdunuz. Sayın yargıç benim durumumu anlar. Bu senetler neyi temsil etmektedir? Satın alınacak bir mülkün bedeli mi? Kimin tarafından ödenecek? Bay Birotteau tarafından. Peki, ne diye imzamı atıp Bay Birotteau için garanti vereyim? Bu bedelden her birimiz, payımıza düşeni ödeyeceğiz. Bize arsaları satanlara karşı birbirimize kefil olmamız yeterli değil mi? Benim bağlı olduğum ticaret kuralları kesindir: İleride alacağım bir para için makbuz vermediğim gibi, boşuna garanti de vermem. Her şeyi hesaba katarım. İmzayı basan parayı verir. Üç kez para ödemek durumunda bulunmak istemem.»

- «Üç kez ha!» dedi César.

- «Evet efendim,» diye Claparon yanıt verdi. «Bize arsaları satanlara Birotteau için garanti vermiştim, neden bir de bankere garanti vereyim? Çok güç bir durumdayız, Roguin yüz bin frankımı alıp götürdü. Böylece arsalardan alacağım yarı hissem şimdiden bana dört yüz bin frank yerine, beş yüz franka mal oluyor. Benim yerimde olsaydınız ne yapardınız Bay Lebas? Benim yerimde olduğunuzu düşünün. Tütün ki benim Bay Birotteau'yu tanımadığım gibi siz de beni tanıımıyorsunuz? Yarı yarıya ortak olarak bir işe giriştik. Siz hissenize düşen parayı verdiniz. Ben, hissemi bonolarla ödüyorum, size veriyorum bunları, büyük bir iyilik göstererek bunları paraya çevirmeyi üstünüze alıyorsunuz. Zengin itibarlı -dünyanın bütün erdemlerine sahip olduğumu kabul ediyorum- banker Claparon'un altı milyonluk bir borcu öde-

yememek yüzünden iflas etmek üzere olduğunu öğreniyorsunuz, şimdi kalkar da bana kefil olur musunuz? Deli olmalısınız böyle bir şey yapmak için. İşte Bay Lebas: Birotteau, Claparon'un içinde bulunduğunu varsaydığım bu durumdadır. Birbirimize kefil bulunmamız dolayısıyla mal sahiplerine para ödemek zorunda kalacak, bir de bu senetlerin vadesinin bitiminde bu bonolara kefil olarak, bunları ödemek zorunda kalacaktım, üstelik de...»

Parfümcü sözünü keserek:

- «Kime?» diye sordu.

Claparon onun bu sorusunu işitmezlikten gelerek:

- «Üstelik bu arsaların yarısına sahip olmadan, Birotteau'nun payına düşen borcu da ödemek zorunda kalacaktım. Çünkü benim bu işte hiçbir kazancım olmayacak, arsalaradaki hissemi bir kez daha satın almak zorunda kalacaktım ve böylece üç kez para ödemiş olacaktım.»

Birotteau yine sordu:

- «Kime ödeyecektiniz?»

- «Kime olacak, iflas ederseniz, eğer kefil olmuşsam bu senetleri elinde bulunduran üçüncü şahıslara...»

- «Ben borcumu ödemekten geri kalmazdım efendim,» dedi Birotteau.

- «Peki öyle olsun, dedi Claparon. Yargıçlık ettiniz; tecrübeli bir tüccarsınız, her şeyi önceden hesaba katmak gerektiğini bilirsiniz herhalde. Benim de mesleğimin gereğini yapmamda şaşılacak bir şey görmemelisiniz.»

Josehp Lebas:

- «Bay Claparon'un hakkı var,» dedi.

- «Haklıyım,» dedi Claparon. «Ticaret bakımından haklı. Ama bu bir arazi işi, öyleyse ne almalıyım ben? Para değil mi? Çünkü bize arsaları satanlara para vermek gerek. Claparon, Lebas'ya bakarak: Bırakalım Bay Birotteau'nun bulacağı iki yüz kırk bin frankı bir yana» dedi, sonra da Birotteau'ya bakarak:

- «Sizden yirmi beş bin frank gibi önemsiz bir para istemeye geldim,» diye ekledi.

- «Yirmi beş bin frank ha!» diye bağırdı. Bir anda damarlarındaki kanın donduğunu hisseder gibi olmuştu. «Peki ama ne karşılığı olarak?» diye sordu.

- «Ah sayın bayım! Satış işlemini noter önünde yapmak zorundayız, ödenecek bedel oranında biz aramızda anlaşırız. Gel gelelim, kölenize müsaade buyurursanız arz edeyim ki maliye söz dinlemez, onun pençesinden yakayı kurtarmak için keseye davranmak gerek. Bu hafta kırk bin frank vergi vermemiz gerekiyor. Hani doğrusu ya buraya gelirken ummuyordum böyle karşılanacağımı. Çünkü, bu yirmi beş frankın size ağır geleceğini düşünmüştüm de, büyük bir talih eseri olarak sizi kurtardığımı...»

Herkesin anlayabileceği bir ümitsizlik feryadıyla César:

- «Ne?» diye bağırdı.

- «Evet sizi bundan kurtardım. İsteyeceğim çok önemsiz bir şey. Roguin ciro edilmek üzere bana yirmi beş bin frank tutarında bir kaç bono vermişti. Bunları kırdırarak tapu masraflarını ve bazı harçları ödedim. Bunun hesabını gönderirim sonra size. Küçük bir ciro farkı kalıyor. Yani bana altı yedi bin frank kadar ödemeniz gerekiyor.»

Lebas:

- «Bütün bunların hepsi doğru görünüyor,» dedi. «İşten çok iyi anladığı belli olan Bay Claparon'un yerinde olsam ben de böyle yapardım.»

Claparon:

- «Bu öldürmez B. Birotteau'yu» dedi Claparon. «Bir kez ateş etmek yetmez ihtiyar kurdu öldürmeğe. Ben öyle kurtlar gördüm ki, kafalarında kurşunla koşuyorlardı. Allah bilir ya kurt gibi!»

- «Kim şu Roguin'in böyle bir alçaklık yapacağını sezin-

leyebilirdi,» diyen Lebas'yı hem César'ın susuşu hem de parfümcülüğe aykırı düşen böyle bir spekülasyon ürkütmüştü.

Claparon:

- «Az kalsın bu Bay'a dört yüz bin franklık çek verecektim, işte hapı yutmuştum o zaman. Bir gün önce Roguin'e yüz bin frank vermiştim. Karşılıklı güvenimiz kurtardı beni. Sermaye, sözleşmenin imzalanacağı güne kadar ya bende kalmalı ya ya noterlikte. Bunun hiçbirimiz için önemi yok.»

Lebas:

- «En iyisi ödeme zamanına kadar herkes parasını bankada tutsun.»

César:

- «Roguin benim için bankadır,» dedi. Sonra Claparon'a bakarak; «ama bu işte o da var,» diye kekeledi.

- «Evet sözüne güvenilerek dörtte birle. Paramı kaptırmak enayiliğini yaptıktan sonra yeniden ona para vermek daha sunturlu bir *enayilik* olurdu. Hele benim yüz bin frankla kendi payıma düşen iki yüz bin frankı göndersin bir! Bu işin meyvasını yiyebilmek için beş yıl hava alması gerekecek. Bunun için bu parayı göndermez bana. Denildiği gibi üç yüz bin frankla toz olmuşsa, başka bir ülkede keyfince yaşayabilmesi için ona on beş bin franklık bir gelir yeter.

- «Haydut herif!»

Claparon:

- «E, Allah bilir ya Roguin'i bu yola düşüren bir tutku oldu. Hangi ihtiyar ömrünün sonunda tutulduğu kadının boyunduruğuna girmeye karşı durabilir? Aklı başında insanlar olan bizlerden kimse sonunun nasıl geleceğini söyleyemez. Son aşk en ateşli aşktır. Bakın şu Cardot'ların, Camusot'ların, Matifat'ların haline... Hepsinin metresi var. *Tongaya basmışsak*, kabahat bizde değil mi? Dalavereli bir işe karışan bir notere karşı neden uyanık olmadık? Tüm noterlerden, tüm simsarlardan, tüm para işiyle uğraşanlardan kuşku-

lanmak gerek. Bunların iflası aslında hileli iflastır. Kendi ülkelerindeki ceza mahkemesinde yargılanmaktasna, yabancı bir ülkede yargılanmayı yeğler bunlar. Ben böyle kişilerle bir daha iş yapmam. Eh, zayıf insanlarız bizler. Sofralarına oturduğumuz, bize güzel balolar veren kişileri yani kibar insanları gıyap kararıyla mahkûm ettirmekten çekiniyoruz. Kimsenin yakındığı yok. Yanlış!»

- «Çok yanlış bir iş! İflas yasalarını yeniden ele almak gerek,» dedi Birotteau.

Lebas, Birotteau'ya:

- «Bana ihtiyacınız olursa, emrinizdeyim,» dedi.

Çenesi düşük Claparon:

- «Bay Birotteau'nun kimseye ihtiyacı yok,» diye yapıştırdı.

Du Tillet iyice kulağını doldurmuştu onun. Claparon, Du Tillet'nin ustaca ezberlettiği dersi tekrarlamaktan başka bir şey yapmıyordu. Durum açık diye sürdürdü sözünü. Küçük Crottat'nın bana dediğine göre, Roguin'in iflası yüzde elli garamede veriyor. Bu garameden başka Bay Birotteau ödünç verecek olanın vermediği kırk bin frankı da elde etmiş olacak, sonra da mülklerinin karşılığında borç para alabilir. Oysa, arsa sahiplerine iki yüz bin frankı dört aya kadar vermemiz gerek. Bu günden o vakte kadar Bay Birotteau senetlerini öder. Çünkü Roguin'in alıp götürdüklerine bel bağlayamazdı. Bay Birotteau, yine de biraz sıkıntıya düşecek. Bunu da birkaç bonoyu piyasaya sürerek atlatır...»

Parfümcü, Claparon'un durumunu açıklayışını, böylece bundan sonraki hareket planını özetleyişini dinlerken cesaretini toplamıştı. Metin ve kararlı bir tavır takındı; bu eski gezgin komisyoncu da gözünde çok büyümüşü. Du Tillet, Roguin'in kurbanı olduğuna Claparon'un inanmasını çıkarına uygun bulmuştu. Roguin'e Claparon'la yüz bin frank göndermişti, ama noter bunu kendisine geri verdi. Kaygıya dü-

şen Claparon rolünü pek doğal biçimde oynuyor, kiminle konuşsa Roguin'in kendsinden yüz bin frank vurduğunu söylüyordu. Du Tillet, Claparon'un yeteri kadar kuvvetli olmadığına hükmetmişti. Onun hâlâ birtakım onur ilkelerine ve nezaket kurallarına fazlaca bağlı olduğunu gördüğü için planlarını bütün genişliğiyle açmayı uygun görmemişti, bundan başka bunu keşfedemeyeceğini de biliyordu. Simsarın kendisine itiraz edecek olduğu bir gün:

- «İlk dost olduğumuz kimseye kazık atmazsak bir ikincisini bulamayız,» diyerek paçavraya çevirmişti onu.

Bay Lebas ile Claparon birlikte gittiler.

- «Bu işin içinden sıyrılabilirim,» diye düşündü Birotteau. Borcum iki yüz otuz beş bin frank. Bunun altmış bin frankı evim için, yüz yetmiş beş bin frankı da arsa borcum. Oysa bu borçları karşılamak için elime Roguin'in iflas parasından belki yüz bin frank geçecek. Arsalar üzerinden alacağım ödünç paradan vazgeçerim, hepsi yüz kırk bin eder. Huile Céphalique'den de yüz bin frank kazanırsam aradaki farkı da müşteri bonosuyla ya da bir banka kredisiyle kapatırım; böylece ziyanımı çıkarmış olurum, ya da o vakte kadar arsaların artan değerinden yararlanırım!» diye düşündü.

Felakete düşen bir insan, doğru ya da yanlış birtakım düşüncelerle kendine bir umut romanı yaratır da, kulaklarını bunlarla doldurarak kafasını dinç tutarsa çoğu kez kendini kurtarabilir. Bir çok kimse hayale kapılarak elde ettikleri güveni, enerji sanırlar. Belki de umut cesaretin yarısıdır. Bunun için de Katolik dini bunu bir erdem saymıştır. Umut birçok zayıf insana yaşamın rastlantılarını bekleyecek kadar zaman kazandırmış değil midir? Başkalarından yardım istemeden önce, karısının amcasına gidip durumunu olduğu gibi anlatmaya karar veren Birotteau, Saint-Honoré sokağından Bourdonnais sokağına gidinceye kadar içinde o zamana kadar duymadığı öyle bir sıkıntı duymuştu ki hasta olduğunu sandı. Karnının içi ateş dökülmüş gibi yanıyordu. Gerçekten

de diyaframları ile duyan insanların, acıları da burada toplanır, kafası işleyenlerse beyin ağrısına uğrarlar. Büyük kriz zamanlarında, bir insanın mizacına göre can evi neresiyse, vücudu o noktadan sarsılır, zayıf insanların karnı ağrır, Napoléon uyuklar gururun bütün setlerini aşarak güvene atılmadan önce bütün onur sahibi insanlar, zorunluluk denilen zalim binicinin mahmuzunun acısını duyarlar yüreklerinde! Bunun için de Birotteau ancak iki gün boyunca böyle mahmuzlandıktan sonra amcasının evine gidebilmişti, dahası bu kararını da ancak bir aile sorununun da söz konusu olduğunu düşünerek, verebilmişti. Ne olursa olsun durumunu, sert hırdavatçıya açıklamak zorundaydı. Bununla birlikte, kapıya gelince, her çocuğun bir dişçi muayenehanesinin önüne geldiği zaman duyduğu o içten korkuyu duymuştu, ama bu duygu yanılması, geçici bir acıyı değil, bütün bir yaşamı kucaklamaktadır. Birotteau ağır ağır yukarı çıktı. İhtiyar, ateşin yanına oturmuş Constitutionnel'i okuyordu. Önündeki küçük masanın üstüne de hafif kahvaltısı konulmuştu. Bir iki dilim ekmek, tereyağı, Brie peyniri ve bir fincan kahve.

Birotteau amcasının yaşayışına imrenerek:

- «İşte gerçek bilge,» dedi.

- «E, anlat bakalım,» dedi Pillerault gözlüklerini çıkarak, «dün David'in kahvesinde şu Roguin işini ve metresi güzel Hollandalı'yı öldürdüklerini duydum. Umarım ki, arsa-ların gerçek sahibi olabilmeyi istediğimize göre gidip Claparon'dan makbuz almışsındır.»

- «Yazık ki almadım amcacığım. İşin kötüsü de, yaraya parmak bastınız.»

Pillerault'nun gazetesi elinden düştü:

- «Hay salak hay! Mahvoldum...» dedi.

Bu gazete Cornstitutionnel'di ama, Birotteau yine de yerden kaldırdı.

Pillerault, bir anda kafasından geçen düşüncelerle öyle-

sine sarsılmıştı ki, o kabartma resimleri andıran yüzü kararı verdi; hiç kımıldamadan gözlerini camın arkasından evin karşısındaki duvara dikmiş, Birotteau'nun uzun söylevini dinliyor. Şüphesiz ki söylenenler üzerinde düşünüyor, ölçüyor biçiyordu. Şimdi, elini eteğini ticaretten çekmiş, ununu elemiş eleğini duvara asmış bir adımın hatır gönül tanımaz hali vardı üzerinde.

Sözlerini, Pillerault'nun altmış bin franklık tahvil satmasını rica ederek bitiren Birotteau, bir yanıt bekleyerek:

- «Ne diyorsunuz amcacığım,» diye sordu.

- «Ne yazık ki yapamayacağım bunu, zavallı yeğenim. Bu işe çok batmışsın. Ragon'larla ben elli biner frank kaybediyoruz. Bu namuslu insanlar benim sözümü tutarak Votschin Madenlerindeki hisse senetlerini sattılar; bunun için, ziyana girmeleri halinde ana parayı geri vermesem bile, onlara ve yeğenimle Césarine'e yardım etmek zorunda olduğuma inanıyorum. Belki de ekmeğe muhtaç duruma düşeceksin, bunu ben verebilirim size...»

- «Ekmek mi dediniz amcacığım?»

- «Evet, öyle, ekmek dedim. Her şeyi olduğu gibi gör. *Sen bu işin içinden çıkamayacaksın!* Beş bin altı yüz franklık gelirimden, dört bin frankı ayırıp Ragon'larla sizin aranızda pay edebilirim. Ben Constance'i bilirim. Senin başına bu felaket gelince, dişini tırnağına takıp çalışır, hiçbir şey istemez kendisi için. Sen de öylesindir César!»

- «Bütün umutlar kaybolmuş değil amcacığım.»

- «Senin gibi düşünmüyorum ben.»

- «Düşündüğünüzün aksini ispat edeceğim.»

- «Hiçbir şey beni bunun kadar sevindirmez.»

Birotteau yanıt vermeden Pillerault'nun yanından ayrıldı. Buraya avunmak ve cesaret bulmak için gelmişti ama ilkinden daha hafif olmakla birlikte ikinci bir sille daha yedi; yalnız kafasına değil de kalbine de inmişti bu sille. Çünkü

bu adamcağızın yaşamına, düşünceden çok duygu egemen-
di. Merdivenden bir kaç basamak indikten sonra geri döne-
rek, boğuk bir sesle:

- «Constance bir şey bilmiyor efednim; hiç olmazsa size
verdiğim sırrı kimseye açmayın. Sonra Ragon'lara da evi-
min huzurunu bozmamalarını rica edin benim tarafımdan.
Uğradığım felaketle savaşılabilmek için gereksinmem var bu-
na.»

Pillerault, dediğini yerine getireceğini belirten bir işa-
ret yaptı.

- «Cesaret, César, dedi. Görüyorum ki bana gücündün,
ama karını ve kızını düşününce hak vereceksin.»

Görüşlerinin ne kadar keskin olduğunu bildiği amcası-
nın düşüncesini öğrenince cesaretini kaybeden César, umut-
suzluk içinde bir kararsızlık bataklığına yuvarlandı. Ticaret
hayatında uğradığı korkunç krizler sırasında, Pillerault ka-
dar metin ruhlu olmayan bir insan, olayların oyuncağı olur,
başkalarının düşüncelerine uyar, kendi düşünceleri kararsız-
dır. Yatıp da kasırganın geçmesini bekleyecek, ya da kendi-
ni kurtarıp yönünü izleyecek yerde kendini ona kaptırır. Ke-
derinin arasında, Birotteau şu ödünç alma işiyle ilgili davayı
hatırladı. Vivienne sokağına gidip avukatı Derville'e uğraya-
rak eğer kontratı bozdurmak olasılığını görüyorsa bir an ön-
ce davayı açmasını söyledi. Derville, beyaz yünlü sabahlığı-
na sarınmış, şöminenin yanında oturuyordu. Görünüşünde
en korkunç sırları öğrenmeye alışık bir avukatın sakin ve ra-
hat hali vardı.

Birotteau, ilk kez bu gerekli soğukluğu farkettti. Böyle
bir hal tutkulu, çıkarının tehlideke olduğunu görerek yanıp
tutuşan, yaşamının onurunun sarsıldığını görerek, karısını
çocuklarını düşünerek ürperen bir insanı iliklerine kadar
dondurur. İşte Birotteau başına gelen felaketi anlatırken
böyleydi.

Derville kendisini dinledikten sonra:

- «Ödünç verecek olanın Roguin'de, Roguin'in size öde-teceği kadar parası olmadığını ve hiçbir para da alınmadığı ispat olunabilirse sözleşme bozulabilir, sizin yüz bin frankı-nız için yaptığınız gibi ödünç veren de kefalet akçasına baş vuracaktır. Bu koşullarla davada kazanmak için elinden ge-lenı yapacağını söyleyebilir. Yoksa bu davanın önceden ka-zanılacağını söylemek olanaksızdır.»

Bu bilgili hukukçunun görüşü parfümcüye biraz cesaret verdi. Derville'den on beş güne kadar mahkemeden bir ka-rar çıkartmasını rica etti. Avukat, belki üç ayda sözleşmenin feshi hakkında bir karar alınabileceğini söyledi.

Bir olanak bulduğunu sanmış olan parfümcü:

- «Üç ayda ha!» dedi.

Derville gülerek:

- «Biz işe hemen başlasak bile, davalıyı bizim tempomu-za uyduramayız. Prosedürün gerektirdiği sürelerden yararla-nabilirler, avukatlar her zaman duruşmada bulunmazlar, bel-ki de hasmımız, giyaben hüküm giyme yoluna gidecektir. Her şeyi istediğimiz gibi yürütemeyiz ki üstadım!» dedi.

- «Ama ticaret mahkemesinde böyle değil ki?»

- «Oh! Ticaret mahkemesi yargıçlarıyla, asliye mahke-mesi yargıçları arasında fark vardır. Sizler; işleri kesip atar-sınız! Ama adliye sarayında uymak zorunda olduğumuz şe-killer vardır. Şekil, hukukun koruyucusudur. Size kırk bin frankınızı kaybettirecek şıpın işi bir karar verilmesini ister misiniz? Bu paranın tehlikeye girdiğini gören davalı kendini savunacaktır. Bir davada süre, taraflarca kullanılan bir silah-tır.»

Birotteau:

- «Hakkınız var,» dedikten sonra Derville'in yanından; yüreği kan ağlayarak ayrıldı.

Parfümcü çağdaş bir şairin şarap fıçısı dediği bu uğultu-lu, gürültülü Paris'in sokaklarında bütün işi başından aşkın

adamlar gibi kendi kendine: Herkes haklı! Para! Para! diye bağıarak gidiyordu.

Para toplamaya çıkan tezgâhtar, onun içeri girdiğini görünce, müşterilerin, yılbaşının yakın olduğunu ileri sürerek sadece faturaları aldıklarını belirten bir alındı verdiklerini ve faturaları alıkoyduklarını söyledi.

Dükkânın ortasında duran parfümcü yüksek sesle:

- «Hiç bir yerde para yok!» dedi.

Dudaklarını ısırdı, tezgâhtarlarının hepsi başlarını kaldırıp ona baktılar.

Böylece beş gün geçti. Bu sürede, Braschon, Lourdois, Thorein, Grindot, Chaffaroux gibi, paralarının alamamış olan bütün alacaklılar her alacaklı gibi, değişik ağızlar yaparak uğradıktan sonra, kafaları kızıp da gözlerini kan bürüyünceye kadar parfümcünün eşiğini aşındırdılar. Paris'te güvensizlik, güvenden daha hızla yayılır. Ticaret ihtiyatlılık ve korkularının dar sistemi içine giren alacaklı, iğrenç aşağılık hareketlere başvurarak borçludan daha çok alabilir. Alacaklılar tatlımsı bir nezaket gösterdikten sonra, fena halde sabırsızlanmaya başlar, söylenir bağırap çağırır, soğuk davranmaktan başlayarak işi en azgınca bir terbiyesizliğe kadar vardırır. Saint-Antoine mahallesindeki zengin döşemeci Braschon, baloya davet edilmemişti. İlk hücum borusunu ötüren bu onuru kırılmış alacaklı oldu. Yirmidört saate kadar parasının verilmesini istiyordu. Eşyaların haczedilmesine razı olmayarak, daha sağlam garanti arıyor, kırkbin franka ipotekli olan fabrika arsalarına ikinci derecede ipotek konulmasını istiyordu. Şiddetle atıp tutmakla beraber, bu adamlar yine de Birotteau'ya soluk alacak kadar vakit bıraktılar. Birotteau güç bir durumun bu ilk gerginliklerini irade gücüyle yenecek yerde, bütün zekâsını, kendisine ümit verebilecek tek insan olan karısının bunları öğrenmesini önlemeye verdi. Kapısının önünde, dükkânın çevresinde nöbet tutmaya başlamıştı. Geçici sıkıntısını Célestin'e açtı, bunun

için tezgâhtar, patronuna hem merak hem de hayretle bakıyordu. César, gözünde küçülüvermişti onun. Başarıya alışık olan ve bütün gücünü zenginliğinden alan orta zekâlı insanların bir felaket anında küçülüşleri gibi. Aynı zamanda üstüne yığılan bütün tehlikelere karşı kendini savunmak için gerekli yetenekten yoksun olmakla birlikte, César, durumunu gözden geçirmek cesaretini gösterebilmişti. Aralık ayının sonu ile ocağın 15'inde vadesi gelen borçları, evinin masrafı, kiralari ve peşin ödemeli borç senetleri için altmış bin franka gereksinimi vardı. Bunun otuz bin frankı 31 Aralık da elinde olmalıydı. Bütün olanaklarını zorladıktan sonra ancak yirmi bin frank sağlayabiliyordu. Ama hiç de durum umutsuz görünmüyordu ona. Çünkü günü gününe yaşayan maceracılar gibi, yalnız içinde bulunduğu anı düşünüyordu. İçinde bulunduğu sıkıntı herkesce duyuluncaya dek, kendisince en büyük hamle saydığı ünlü banker François Keller'e baş vurmaya karar vermişti. Keller, hatipliği ve derin düşünürlüğüyle olduğu kadar yardımsever bir insan olarak iyilikleriyle de tanınmıştı; sonra da Paris milletvekili olarak meclise girebilmek için de Paris tüccarlarına yararlı olmayı isterdi. Banker liberaldi; Birotteau'ysa Kralcıydı. Ama parfümcü onu kalbinin iyiliğine göre değerlendiriyordu: Görüşleri arasındaki ayrılığın kendisine bankasında bir hesap açtırmasına engel olmak şöyle dursun, kolaylaştıracığına inanıyordu. Bono vermek gerekirse Popinot'nun bağlılığını kanıtlayacağından şüphe etmiyordu. Ondan otuz bin franklık kadar senet almayı tasarlıyordu. Bununla davasını kazanıncaya kadar idare eder, o zamana kadar en çok balta olan alacaklılarının ağzını kapatırdı. Her zaman duygularını açığa vurmaya alışık olan, yatağa girdikleri zaman sevgili Constance'sına yaşamının en küçük heyecanını aktaran, ondan cesaret alan, en çapraşık işlerde düşüncesinden yararlanan parfümcü ne karısıyla ne amcayla, ne de her hangi bir tezgâhtarıyla derteleşebiliyordu. Böyle olduğu için büsbütün tasa çöküyor-

du üstüne. Ama büyük ruhlu, özverili adam, bu ateşi karısının yüreğine de atmaktansa tek başına acı çekmek istiyordu; tehlike geçtikten sonra bütün bunları anlatacaktı ona.

Bu korkunç sırrı açmaktan korkuyordu belki de. Karısından korkusu ona cesaret vermişti. Her sabah Saint-Roch kilisesi'ne giderek ayinde bulunuyor ve Tanrı'yı sırdaş ediniyordu kendisine.

- «Eğer Saint-Roch'dan dönünce dükkânda bir jandarma bulmazsam dileğim yerine gelecek» diye düşünüyor, kendisine yardım etmesi için Tanrı'ya dua ediyordu.

Dükkânda jandarma filan da görmeyince pek mutlu hissediyordu kendini. Ama yüreği çok daralıyordu. Rahatça inleyebilmek için bir yüreği daha olmalıydı. Acı haberi aldığı zaman kendisine bir şeyler çıtlatmış olduğu Césarine artık bütün sırlarını biliyordu. Baba kız zaman zaman kaçamaktan bakışıyorlardı. Umutsuzlukla ve sönen umutlarla doluydu bu bakışları. Birbirlerinin gözlerinden ateşli duygularını, sevgi dolu soru ve yanıtlar okuyorlardı. Gönülden gönüle döken bir aydınlık vardı bu bakışlardı. Birotteau karısının yanında keyifli, sevinçli görünüyordu. Constance kendisine bir şey sorunca, «pöh! Her şey yolunda,» diyordu. César'ın aklından geçirmediği Popinot başarıdan başarıya koşuyordu! Yağ iyi gidiyordu! Claparon'un bonoları ödenecekti, korkulacak hiçbir şey yoktu. Korkunç bir şeydi bu yapmacıktan sevinç. Karısı şahane yatakta uyur uyumaz, Birotteau bağdaş, kurup oturuyor, acı acı, içine yuvarlandığı felaketi düşünüyordu. Bazen Césarine beyaz omuzlarına bir şal atarak, çıplak ayaklarıyla yanına gelir:

- «Baba, duyuyorum ağlıyorsun,» diye kendi de ağlama-ya başlardı.

Birotteau'ya, büyük François Keller'e mektup yazarak randevu istediği günden beri öyle bir uyuşukluk gelmişti ki, kızı kendisini Paris'de gezdirmeye gereğini duydu. İşte ancak o zaman duvarlarda, üzerinde HUILE CEPHALIQUE yazılı kocaman afişler gözüne çarptı.

La Reine des Roses felaket içinde yüzerken A. Popinot Tictaethanesi başarı yolunda yeni doğan güneş gibi ışıklar saçarak yükseliyordu. Caundissart'la Finot'un akıl hocalığı ettikleri Popinot, yağını cesaretle piyasaya sürmüştü. Üç gündür Paris'in en göze görünen yerlerine iki bin afiş asıldı. Huile Céphalique'le karşı karşıya gelmemek ve altındaki yazıyı okumamak olanaksızdı. Finot'nun kaleminden çıkan bu az ama öz yazıda saç çıkarmanın olanaksızlığı, saçları boyamanın tehlikeleri anlatılıyordu. Bunun yanı sıra Vauque-
lin'in "Bilimler Akedemi"ne sunduğu rapordan da bir parça alınmıştı; Huile Céphalique'i kullananlara da böylece ölü saçları için bir yaşam belgesi verilmiş oluyordu. Paris'in bütün berberleri, parukacıları dükkânlarının kapılarını yaldız çerçeveli güzel kâğıda basılmış bir ilanla süslemişlerdi. Bunun üst tarafında Héro ile Léandre'nin küçültülmüş bir resmi vardı, altında da şunlar yazılıydı: *İlk çağda yaşayan halklar HUÎLE CEPHALIQUE kullanarak saçlarını korurlardı.*

Birotteau, Cloche d'Argent mağazasının vitrinini ağız açık seyrederken:

- «Çerçevele afişi icat ederek sürekli ilan sağlamış oluyor!» diye söylendi.

Césarine:

- «Bay Anselme'in üç yüz şişe yağı ve Célestin'e verdiği afiş dükkanda görmemiş miydin?» diye sordu babasına.

- «Hayır,» diye César, yanıt verdi.

- «Célestine şimdiden, yoldan geçenlere elli, müşterilerimize de altmış şişe sattı.»

- «Ya!» dedi César.

Felaket ve yoksulluk çanlarının uğultusuyla serseme dönen parfümcü, baş döndürücü bir hareket içinde yaşıyordu; bir gün önce Popinot onu bir saat beklemiş, Constance ve Césarine'le konuştuktan sonra gitmişti; Kendisine César'ın o büyük işe kendini verdiğini söylemişlerdi.

- «Ya, evet arsa işleri,» demişti Anselme.

Bereket versin iki aydır gece gündüz çalışan, pazarları bile ling-Diamontus Sokağından çıkmayan Popinot ne Ragon'la ne Pillerault'yla, ne de Yargıç Amcasıyla konuşmuştu. Geceleyin iki saat bile uyumuyordu zavallı çocuk! İki tezgâhtarı vardı, işler böyle giderse dört kişi çalıştırmak gerekecekti. Ticarete fırsat her şeydir. Gözünü açıp da başarının üstüne yürümeyen kimse, zengin olamaz. Popinot altı ay sonra halasıyla eniştesine "Kurtardım kendimi, zengin oldum" diyebilirse, kendisini nasıl sevinçle karşılayacağını Birotteau'ya da altı ay sonra, otuz kırk bin franklık payını verdiği zaman onun da kendisini çok iyi karşılayacağını düşünüyordu. Roguin'in kaçtığını, César'ın içinde çırpındığı sıkıntıları bilmediği için, Bayan Birotteau'ya ihtiyatsızca bir şeyler söyleyemezdi. Popinot, Finot'ya büyük gazetelerde çıkacak her yazı için beş yüz frank, küçük gazetelerde ayda üç kere Huile Céphalique adı geçerse üç yüz frank vermeyi vad etmişti. Oysa on büyük, on küçük gazete vardı. Finot bu sekiz bin frankın üç bin frankının kendisinin olduğunu anlayınca, spekülasyonun yeşil çuhasına zarlarını attı. Arkadaşlarının bütün tanıdıklarının zağar gibi peşine düştü; gazete yazı kurullarından çıkmaz oldu; sabahları yazı işleri müdürlerinin yatak odalarına damlıyor, akşamleyin tiyatro salonlarını arşınlayarak rastladığı tanıdıklarına çektiği nutukların ilk ve son cümlesi şuydu: "Şu benim yağ için bir şeyler yap, benim bunda bir çıkarım yok, arkadaşlık hatırı için! Şu bizim Gaudissart'ı bilirsin; hovarda oğlandır." Gazetelerin son sütunlarına el atarak, buralara yazdığı yazıların parasını gazetenin sürekli yazarlarına bırakıyordu. Ak'ör olmak isteyen bir figüran kadar kurnaz, ayda altmış frank kazanan noter çırağı kadar ayağına çabuktu; şuna buna dalkavukluklarla dolu mektuplar yağdırıyor, herkesin nabzına göre şerbet veriyor, gazetelere bir yazı sokturabilmek için başyazarların en kirli işlerine aracılık ediyordu. Bu uğurdu para vermek, yemek

yedirmekten tutun da en aşağılık şeylere kadar yapmadığı yoktu. Gece yarısına doğru sayfa bağlayan işçilere tiyatro bileti verip ayartarak her gazetede el altında bulunan günlük olaylarla ilgili haberler arasına yazı sıkıştırıyordu. Bu sırada Finot yazısı varmış da gözden geçirmek istiyormuş gibi matbaada bulunmaktaydı. Herkesle dost olduğu için, *Pâté de Regnauld ve Mixture Berèsilienne* gibi ilk kez, gazetelerin etkisini ve tekrarlanan yazıların halkın zihnine bir şeyi nasıl yerleştirdiğini anlamak dehasını göstermiş olan icatları alt ederek, bunların yerine Huile Céphalique'i geçirtti. Daha o bilgisizlik döneminde gazetecilerin çoğu öküz gibiydi; Florine, Tullia, Mariette gibi aktrislerdeydi akılları fikirleri, herkese akıl hocalığı ediyor, ama bunun meyvasını devşirmiyorlardı. Andoche'un istediği ne bir aktrisi alkışlatmak ne tiyatrolara piyeslerini kabul ettirmek, ne de yazıları için para almaktı. Aksine yerine göre ya para veriyor, ya da yemek yediriyordu; böylece Huile Céphalique'den söz etmeyen gazete kalmamıştı. Bütün bu yazılarda bu yağın, Vauquelin'in raporuna uygunluğu belirtiliyor, dökülen saçların yerine saç çıkartılabileceğine inananlarla alay ediliyor ve saç boyamanın tehlikesi üzerinde duruluyordu.

Bu yazılar kendinden geçiriyordu Gaudissart'ı. Bunların çıktığı gazeteleri yerleşmiş düşünceleri yıkmak için silah gibi kullanarak, *var gücüyle taşraya saldırmıştı*. O zamanlar taşra şehirlerinde yalnız Paris gazeteleri okunurdu; hiçbir organları yoktu zavallıların! Buralarda, gazeteler ta başlığından, matbaacının adına kadar inceden inceye gözden geçirilir, hükümetin baskısı altındaki kamuoyunun, iktidara karşı bir alayının gizli olup olmadığı araştırılırdı. Basının da desteklediği Gaudissart, daha ilk konuştuğu şehirlerde büyük bir başarı elde etmişti. Bütün taşra dükkâncıları çerçevesi Héro ile Léandre resminden istiyorlardı. *Finot, Funambules*'de (*) seyircileri kahkahadan kırıp geçiren şu güzel alayı Macassar Yağı'na karşı kullandı: Pierrot elinde bir

(*) Paris'te bir kukla tiyatrosu (Çev.)

süpürge ile sahneye girer. Süpürgenin bütün telleri dökülmüştür. Yalnız dibindeki delikler görünür; sonra Macassar Yağı'nı sürünce birden çalı gibi teller fışkırıvermişti. Bu alaylı sahne herkesi çok güldürüyordu. Daha sonraları, Finot kazandığı parayı anarak, bu bin ekü olmasaydı, açlıktan geberirdim, demişti. Bin ekü büyük paraydı onun için. Bu reklam kampanyasında gazete ilanının büyük gücünü ilk anlayan Finot olmuştu; bunu da büyük bir bilgiyle kullandı. Üç ay sonra küçük bir gazetenin baş yazarı oldu, sonra da bu gazeteyi satın aldı. İşte zenginliğin temeli bu olmuştu. Nasıl, zengin komisyoncuların Murat'sı (*) Gaudissart, illere ve sınırlara karşı yıldırım savaşı yaparcasına hücumla geçerek, A. Popinot ve Ticaret evine ticaret alanında zafer sağlamışsa, Finot da gazetelere büyük bir açgözlülükle saldırarak, meydana getirdiği bu canlı reklamla halk oyununda önceleri *Mixture Brésillienne ile Pâte de Regnaud*'nın kazanmış olduğu zaferi kazandırdı HUILE CEPHALIQUE'e. Başlangıçta kamuoyuna yöneltilen bu saldırı üç başarı meydana getirdi, üç zenginliğin doğmasına yol açtı, bunun ardından da basın alanında, paralı ilan basma yolunun açılması pek çok kimsenin hırsını kamçılardı; bu ilanlar, gazetecilikte büyük bir devrim yaratmıştı böylece! Artık A. POPINOT ve ORTAGI Ticaretevi'nin adı bütün duvarları ve vitrinleri kaplamıştı. Böyle bir reklamın önemini anlamak yeteneğinden yoksun olan Birotteau, Césarine'e:

- «Benim izimde yürüyor şu küçük Popinot! » demekle yetinmişti. Ama zaman farkını hesaba katmıyor, çabukluğu, genişliğiyle eskisinden daha çok ticaret dünyasını kaplayan yeni araçların gücünü değerlendiremiyordu. Birotteau balodan beri fabrikasına adım atmamıştı. Popinot'nun burada nasıl canlı bir çalışma ortamı yarattığının farkında değildi. Anselme, Birotteau'nun bütün işçilerini yanına aldı, kendisi de orada yatıyordu. Nereye baksa gözünün önüne Césarine geliyor gibi oluyor ya da resmini bütün faturalara basılmış olarak görüyor, içinden de tezgâhtarları dışarda olduğu zaman kolları sıvayıp, sandıkları çivilerken içinden: "Karım olacak" diyordu.

(*) Napoléon'un kahramanlığıyla tanınmış generallerinden biri.

Bütün gece neyi söylemesi, neyi söylememesi gerekeceğini düşündükten sonra, César, ertesi sabah, haklı olarak Bourbonne'ların düşmesine başlıca neden olanlardan biri diye tanınan, yüksek bankacılık âleminin en büyük kişilerinden biri olan liberal bankerin Houssaye sokağındaki konağının önüne geldiği zaman yüreği şiddetle çarpıyordu. Parfümcü, Paris'teki bütün küçük tüccarlar gibi, yüksek bankacılık çevrelerinin âdetlerini bilmiyor, bu çevrenin insanlarını da tanımıyordu. Paris'de yüksek bankacılık çevresi ile, ticaret alanı arasında ikinci derecede iş evleri vardı; bunlar bankaya, fazladan bir garanti sağlayan faydalı araçlardı. Hiçbir zaman olanaklarının ötesine geçmemiş olan, kasaları hiçbir zaman boş kalmayan, aldıkları müşteri bonolarını da ellerinde tutan Constance'la Birotteau hiçbir zaman bu ikinci derecedeki iş evlerine baş vurmamışlardı, elbet yüksek banka çevrelerini de tanımazlardı. Belki de, önemsiz de olsa bir kredi açmakta yarar vardı. Bu noktada ayrı ayrı görüşler ileri sürülmektedir. Ne olursa olsun Birotteau, şimdi imzasını tanıtmamış olduğu için pişmandı. Ama Belediye Başkan Yardımcısı ve politikacı olarak bilindiği için adını söyler söylemez kendisini tanıyacaklarını sanmıştı, bu bankerin, kralmış gibi sayısız ziyaretçisi olduğunu bilmiyordu. Birotteau, bunca ünvanı olan ünlü adamın çalışma odasına bitişik salona alınınca, kendini büyük bir kalabalığın içinde buldu. Bekleyenler arasında milletvekilleri, yazarlar, gazeteciler, sarraflar, büyük tüccarlar, iş adamları, büyük mühendislerle bankerin yakın dostları vardı ki bunlar kapıya ayrı bir şekilde vurup ayrıcalıklı olarak giren kimselerdi.

César içinden:

- «Bütün bu insanlar arasında ben neyim ki?» diye düşündü.

Şimdi, muhalefet kazanının kaynatıldığı, meclisteki sol grup tarafından oynanan traji-komik oyunun provasının yapıldığı, fikirlerin kalıplara döküldüğü bu yerde serseme dönmüştü.

Sağında bayındırlık yönetiminin yapılmasını istediği kanall işi tartışılıyordu, milyonlar gerekir bu işe! Sol yanda bankeri pöh pöhleyip bir şeyler koparmayı tasarlayan bir kaç gazeteci de, patronun bir gün önce hazırlıksız olarak söylediği nutku göklere çıkarıyorlardı. İki saat boyunca beklediği sırada, Birotteau, politikacı bankeri üç kez görmüştü. Önemli üç kişiyi çalışma odasının kapısından üç adım öteye kadar ilerleyerek uğurlamıştı. François Keller, bunlardan sonuncusu olan General Foy'ü sokak kapısına kadar geçirdi.

Birotteau, yüreği daralarak:

- «Mahvoldum,» dedi.

Banker, odasına dönerken o dalkavuklar, dostlar, çıkarıcılar sürüsü, erkek köpekler güzel bir dişi köpeğe nasıl saldıırırsa öyle atıldılar üstüne. Kimi gözü pek finolar, adam engel olmak istediği halde, kutsal odaya dalıverdiler. Konuşmalar, beş dakika, on dakika, bir çeyrek saat kadar sürüyordu. Kimileri asık suratla çıkıyor, kimileri keyifli görünüyordu, ya da önemli kişilermiş gibi pozlar takınıyorlardı. Vakit ilerliyor, Birotteau kaygılı kaygılı duvardaki saate bakıyordu. Kimsenin, şu şöminenin yanındaki yaldızlı koltuğun içinde yüreği kan ağlayarak kıvranan zavallıya dikkat ettiği yoktu. O şimdi herkesin, önünde eğildiği, her derde deva kredinin kaynağı olan adamın kapısının dibinde bekleyip duruyordu. César, bu adamın her gün kral olduğu gibi kendisinin de bir zamanlar, kendi evinin kralı olduğunu düşünerek içine yuvarlandığı uçurumun derinliğini anlıyordu. Acıydı bunu düşünmek! Beklemekle geçen bu bir saat boyunca gözünün yaşını içine akıtmıştı. Kaç kez Tanrı'ya yalvarmıştı Keller'in kendisine güler yüz göstermesi için. Çünkü bankerin, babacanca bir halk adamı görünüşünün altında, öfkeli, karşısındakini ezen, kaba bir kişilik saklı olduğunu düşünüyordu, bu düşünce, bu kendi halindeki adamcağızı fena halde ürkütmekteydi. Sonunda, çalışma odasının dış kapısı gıcırdayınca, ayağa kalkıp büyük hatibin yanına giderek: "Ben Birotteau"yum demeye karar verdi. Moskova tabyalarına saldı-

ran ilk bombacı (*) parfümcünün bu manevraya atılmak için gösterdiği cesaret kadar cesaret göstermemiştir herhalde.

Adını söylemek üzere ayağa kalkarken içinden:

- «Sonunda onun oturduğu bölgenin Belediye Başkan Yardımcısıyım,» dedi.

François Keller'in yüzünde tatlı bir gülümseme belirdi, nazik davranmak istediği belliydi, parfümcünün yakasındaki kırmızı kurdeleyi görünce geri döndü, odasının kapısını açarak ona yol gösterdi; sanki şiddetli bir hortumla savrulup atılmış gibi, merdivenden fırlayan iki kişiyle bir süre konuştu.

Bu iki adamdan biri:

- «Decazes (**) görüşmek istiyor sizinle,» dedi.

Öteki de:

- «Kral işleri berrak olarak görmeye başladı, bize yaklaşıyor!» diye bağırdı.

Banker, öküze bakan kurbağanın tavrını takınarak:

- «Meclise beraber gideriz,» dedi.

Birotteau sarsılmıştı.

- «Bütün bunlar arasında kendi işlerini nasıl düşünebiliyor?» dedi içinden.

Yücelik güneşi parıldayarak parfümcünün gözlerini kamaştırıyordu şimdi. Hafif aydınlıktan ya da alaca karanlıktan hoşlanan böceklerin gözlerinin ışıktan kör olduğu gibi. Geniş bir masanın üstünde duran bütçe tasarısını, meclise ait bir sürü bülteni, açık duran Moniteur (***) ciltlerini gördü. Keller, zaman zaman bunlara bakıp not alıyordu. Bu notlar bir bakanı bundan önce söyledikleriyle şimdi söyledikleri

(*) Napoleon'un Rusya seferi sırasında (Çev.)

(**) Fransız devlet adamı. (Çev.)

(***) Fransız hükümetinin resmi gazetesi. (Çev.)

nin birbirine uymadığını yüzüne çarparak bozmak için kullanacak, böylece olayların durmadan değiştiğini anlamayan bir sürü budalanın alkışlarını toplayacaktı. Başka bir masanın üzerine yığılmış dosyalarda da muhtıralar, projeler vardı. Bunlarda yeni kurulan bütün sanayi işletmelerinin, kasa-sına el uzattıkları bu adama bir sürü bilgiler verilmekteydi. Tablolar, heykellerle dolu olan bu odada şahane bir lüks göze çarpıyordu. Şöminenin üstüne varıncaya kadar, yerli ve yabancı hisse senetleri paketleriyle tıklım tıklım dolu olan bu odanın görünümü karşısında Birotteau küçülmüş, korkusundan bütün vücudu buz kesilmişti. François Keller'in masasının üstünde demet demet bonolar, poliçeler, ticari sirkü-lerler sıralanmıştı. Keller yerine oturup gözden geçirmesi gerekmeyen mektupları imzalamaya başladı.

- «Hangi amaçla bana onur vermiş bulunuyorsunuz efendim?» diye sordu.

O hırslı eli kâğıdın üstünde sekerken, bütün Avrupa'ya ulaşan bu sesin yalnız kendisi için konuştuğunu duyunca zavallı parfümcü karnı kızgın demirle dağlanmış gibi oldu. Sevimli bir anlatım verdi yüzüne. Banker, yalnız kendileri için önemli bir iş kıvırmak isteyenlerin yüzünde on yıldır bunu görerek alışmıştı buna ve onlara karşı bir üstünlük kazanmıştı.

François Keller, beynini delen bir bakışla, Napolyonvari bir bakışla baktı César'a. İmparatorların bastırttığı bozuk paralar kadar bile değeri olmayan bazı sonradan görmeler, hafifçe gülünç olmayı bile göze alarak Napoléon'un bakışını taklide yeltenirler. Sağcı, iktidara körü körüne bağlı, seçimlerde krallık için çalışan Birotteau'nun yüzüne bu bakış gümrük memurunun bir mala vurduğu kurşun damga gibi inmişti.

- «Vaktinizi almak istemem efendim, kısa konuşacağım. Tamamıyla iş için bankanızdan bir kredi alıp alamayacağımı öğrenmek için geldim. Ticaret Mahkemesinde eski

bir yargıç olduğum ve Banka'ca da tanındığım için, portfö-
rümde alınmış bonolar olsaydı, İdare Meclisi Başkanı bulun-
duğunuz bankaya başvurmak yeterdi. İskonto komitesi şefi
Baron Thibon'la Ticaret Mahkemesi'nde beraber bulunmak
şerefine ermiştim. Herhalde vereceğim bonoları kırmamaz-
lık etmezdi. Ama hiçbir zaman ne kredi açtırttım, ne de im-
za verdim, imzam bâkirdir, hem sonra bu ciro işlerinin ne
kadar güçlüklerle de dolu olduğunu bilirsiniz.

Keller başını salladı, Birotteau bu hareketi bir sabırsız-
lık belirtisi sandı:

- «İşte, sorun şu efendim,» diye sürdürdü sözünü. «Ti-
icaretimin dışında bir arsa işine girdim...»

César'ı dinlemiyormuş gibi görünerek önündeki kâğıtlar-
ı okuyup imzalayan François Keller, başın çevirip dedikle-
rini onayladığını anlatan bir işaret yapınca cesareti yerine
gelen Birotteau, işinin iyi bir yola girdiğini sanarak derin bir
soluk aldı.

Keller babacanca:

- «E, anlatın bakalım, dinliyorum sizi,» dedi.

- «Ben Madeleine yakınlarındaki arsaların yarısını sa-
tın alıyorum.

- «Evet Nucingen ve Claparon Ticarethanesi tarafından
girişilen bu büyük işi öğrenmiştim.»

- «İşte bu işteki yarı hissem ya da ticaretteki mal varlı-
ğımın karşılığında açılacak yüz bin franlık bir kredi; tama-
mıyla parfümcülükle ilgili yeni bir buluşumun getireceği ka-
zanca kadar işimi görür. Gerekirse, garanti alarak size yeni
kurulan bir ticaret evinin, Popinot Ticaretevi'nin senetlerini
de verebilirim...»

Keller'in Popinot ticaretevi ile pek ilgilenmediğini gö-
rünce, bundan söz etmekte iyi yapmadığını anlayarak sustu,
sonra sessizlikten ürkererek:

- «Faize gelince biz...»

- «Evet, evet,» dedi banker. «Anlaşırsınız bunun üzerinde, size faydalı olmak istediğimden emin olabilirsiniz. O kadar çok işim var ki, bir yandan Avrupa maliyesinin işleri, bir yandan meclis, bütün vaktimi alıyor. Bir çok işlerin incelenmesini yardımcılara bırakıyorum, dersem şayırmayınız. Aşağıya inip kardeşim Adolphe'ü görün; garantilerinizin neler olduğunu anlatın ona; eğer bu işlemi uygun görürse, yarın ya da öbür gün onunla birlikte, işleri iyice incelediğim zaman, sabah saat beşte gelirsiniz buraya. Sizin güveninizi kazanmış olmakla mutlu olur ve öğünürüz; koyu bir kralcısınız; politikada hasmımız olsanız bile bize değer vermiş olmanız koltuklarımızı kabartır...»

Kürsü söylevini andıran bu sözlerle coşan parfümcü:

- «Sizin bana verdiğiniz bu onurla, Kral'ın göstermiş olduğu ilgi kadar... Buna ticaret mahkemesine yargıç seçildiğim ve de... Saint-Roche...»

- «Temiz ününüz, sizin önünüzde bütün kapıları açan bir pasaporttur, Bay Birotteau, yardımımıza güvenebilirsiniz.»

Fransa Ayan Meclisi üyelerinden Conte de Gondreville'in kızı olan Bayan Keller, bir kapıyı aralayarak:

- «Meclise gitmeden seni görürüm herhalde, değil mi dostum,» dedi.

Banker:

- «Saat ikiye gelmiş,» diye bağırdı. «Savaş başlıyor, özür dilerim bayım. Bir bakanı düşürmek söz konusu da... Kardeşimle konuşun.»

Parfümcüyü salonun kapısına kadar götürdü, sonra adamlarından birine:

- «Bu bayı, Bay Adolphe'a götürün,» dedi.

Kendisine yol gösteren üniformalı bir hademenin arkasında, dolambaçlı merdivenlerden inerek giden Birotteau; ünlü adamın pöh pöhlemelerini uğur sayarak tatlı bir umut-

la çenesini sıvazlıyordu. Bir Bourbonne düşmanının bu denli nazik, akıllı, çok güzel konuşan biri oluşuna üzülmüştü.

Bütün bu hayallere gömülmüş olarak çıplak bir çalışma odasına daldı. Üstü açılıp kapanır iki yazı masası, bir iki kü-lüstür koltuk vardı bu odada, pencerelerdeki kirli perdelerle, yerdeki ince halı tamamlıyordu bu odanın mobilyasını. Ötekinin yanında bu oda, yemek salonunun yanında mutfak, mağazanın yanında imalathane neyse, oydu. Bankada ticaret işlerinin iç yüzü burada değildir, İşletmelerin durumu incelenir, kârlı olduğu düşünülen bütün sanayi işletmelerinden bankanın alacağı kâr hissesi burada kararlaştırılır. Keller'lerin büyük ticaret alanında kendilerini gösterdiği atılımlar burada hazırlanır ve birkaç günde işletmeye konulan tekel burada kurulurdu. Burada yasaların boşlukları incelenir; borsada *yağlı lokma* denilen vurgunlar sağlama bağlanırdı; bir işletmeyi adlarıyla desteklemek ya da kredi açmak gibi en küçük hizmetlerin bile komisyonu burada alınırdı. Yasalık perdesi altında kuşkulu işletmelerle, hiçbir yükümlülük altına girmeden burada dalavereli ortaklıklar kurulur; sonra bunlar başarı kazanınca da kritik bir anda yatırılan sermaye çekilerek öldürülüp ele geçirebilirdi. Bu korkunç manevra ile birçok hissedarlar soyulup soğana çevrilmişti.

İki kardeş aralarında rollerini paylaşmışlardı. Yukarıda François, parlak ve politikacı bir adam olarak bir kral gibi hüküm sürüyor, lütuflar ve vaadler dağıtıyor, herkese şirin görünüyordu. Onunla anlaşmak pek kolaydı, işleri soyluca yönetiyor, karşısına ilk çıkanları ve çiçeği burnunda tüccarları dostluk şarabı ve pöh pöhleyici sözleriyle ve düşüncelerini benimseyerek büyülüyordu. Aşağıda Adolphe, kardeşinin politika işlerinin çokluğundan ötürü özür diler ve işi ustaca çevirirdi; adı kötüye çıkmış, güçlük çıkaran kardeşti. Bu hayırsız bankayla iş görebilmek için bir iki kişiden de söz almak gerekirdi. O süslü odadan koparılan nazik bir evet, Adolphe'un odasında kuru bir hayır olurdu. Bu işleri uzat-

ma manevrası, düşünmek için vakit kazandırdığı gibi, çoğu kez de beceriksiz rakipleri oyalamaya yarıyordu. Parfümcü içeri girdiği sırada, Adolphe Keller, Bankası'nın özel danışmanı Palma'yla konuşuyordu; bu adam Birotteau'yu görünce çekildi. César, niçin geldiğini açıkladıktan sonra kardeşinden daha kurnaz, keskin bakışlı, ince dudaklı, soluk benizli bir kurt olan Adolphe, başını eğip gözlüklerinn üstünden, tam banker bakışı denilebilecek bir bakışla süzdü onu; ancak akbabalarla avukatlarda görülebilir böyle, hem hırslı, hem ilgisiz, hem berrak hem karanlık, parlak ve aynı zamanda donuk bakışlar.

- «Lütfen bana Madeleine işinin dayandığı anlaşmaları gönderiniz; açılacak hesabın garantisi bundadır; size hesap açmadan ve faiz üzerinde anlaşmadan önce bu anlaşmayı gözden geçirmemiz gerek. Eğer iş iyiye, sizi fazla yük altına sokmamak için iskontadan vazgeçerek sadece kârdan bir pay alırız.»

Birotteau evine dönerken:

- «Eh, haydi bakalım,» diyordu içinden, «avcının kovaladığı kunduz gibi, benim de postumdan bir parça bırakmam gerekiyor. Ölmektense kırılmak yeğdir.»

O gün gülerек yukarı çıktı, keyfine diyecek yoktu; Cézarine'e:

- «Kurtuldum,» dedi. «Keller'ler kredi açıyor.»

Birotteau ancak 29 Aralık'ta Adolphe'un yazıhanesinde bulunabildi. Bir kez geldiği zaman Adolphe, kardeşinin satın almak istediği Paris'ten altı fersah ötedeki arsayı görmeye gitmişti. İkinci kez gelişindeyse Keller kardeşler bir iş için bir yere gitmişlerdi, Meclis'e önerilen bir ödünç verme işinin sonuca bağlanması söz konusuydu; B. Birotteau'dan gelecek cumaya gelmesini rica ettiler. Bu aralıklar parfümcüyü mahvediyordu. Sonunda cuma günü geldi çattı. Birotteau, çalışma odasındaki şöminenin bir kenarında pencereye karşı oturuyordu, öteki köşeye de Adolphe Keller yerleşmişti.

Banker ona anlaşmaları göstererek:

- «Pekâlâ, bayım» dedi. «Yalnız arsa bedeline mahsuben ne ödediniz?»

- «Yüz kırk bin frank!»

- «Nakit mi?»

- «Senet.»

- «Ödendi mi bunlar?»

- «Vadeleri gelmek üzere.»

- «Fakat siz arsalara şimdiki değerinden daha fazla bir para verdinizse biz nasıl garanti elde edeceğiz? Bu garanti sadece hakkınızda edineceğimiz iyi düşünceye ve kişiliğinize karşı gösterilen saygıya dayanacak. Para işi duyguya dayanmaz. Eğer iki yüz bin frank ödemişseniz, arsaları elde etmek için daha yüz bin frank ödenmesini varsayarsak, iskonto edilen yüz bin franka karşılık, yüz bin franklık bir garantimiz olacaktır. Bunun sonucu da, bunu sizin yerinize ödeyerek arsa hissenizdeki bu kısmın sahibi olmamızdır; böyle olunca da bunun iyi bir iş olup olmadığını bilmeliyiz. Yatırılan paranın iki katını elde etmek için beş yıl beklemektense, bunu bankada işletmek daha iyidir. Öyle şeyler oluyor ki! Vadesi gelen bonoları ödeyebilmek için borçlanmak istiyorsunuz. Tehlikeli bir manevra! Daha iyi sıçramak için geri çekilmek gerek; bize gelmez bu iş.»

Bu tümce, sanki cellat kızgın demirle omuzunu dağlamış gibi aklını başından almıştı Birotteau'nun:

- «Ama durun bakalım,» dedi Adolphe. «Kardeşim size büyük bir ilgi gösteriyor; öteki işlerinizi de gözden geçirelim. Bunu, kirasını bir an önce ödemek isteyen bir kötü kadın bakışıyla bakarak söylemişti.»

Birotteau, şimdi o kadar yüksekte bakarak alay ettiği Molineux olmuştu. Banker kendisini oyalayarak, düşüncelerinin örgüsünü çözmekle eğleniyor, tıpkı yargıç Popinot'nun bir suçluyu, sorguya çektiği gibi, bir tüccarı sorguya çekme-

ye kalkıyordu. César giriştiği işleri anlattı: Sultan Merhemî'yle Tuvalet Suyu, Roguin işi, ipotek karşılığı ödünç para almak isterken bir şey anlamayınca açtığı dava filan hep ortaya döküldü. Keller'in gülümseyerek düşünceye daldığını görünce içinden: "Beni dinliyor, ilgileniyor benimle, krediyi verecek" diyordu. Adolphe Keller, Birotteau'ya, parfümcünün Molineux'ye güldüğü gibi gülüyordu. Felaketle başı dönerek, çenesi düşen adamlar gibi César, gerçek Birotteau'yu olduğu gibi göstererek kendini ortaya koymuş, son kozu olan Huile Céphalique'le Popinot Ticaretevi'ni ileriye sürmüştü. Adamcağız aldatici bir umuda kapılarak, Adolphe Keller'in şuradan buradan kurcalayarak, içini dışını öğereimsine ve kendisinin iflas halinde bulunan salak bir kralcı olduğunu anlamasına yol açmıştı. İlçelerinin bir Belediye Başkan Yardımcısı'nın, kraldan nişan almış, hükümeti tutan bir adamın iflası karşısında pek keyif duyan Adolphe, César'a hesap açamayacağı gibi kendisi için kardeşine, büyük hatibe bir şey söylemeyeceğini açıkça bildirdi. François kendi görüşüne karşıt görüşleri savunanlara ve siyasi düşmanlarına yardım ederek enayice iyilikseverlik gösterse bile Adolphe, kendisi, Napoléon'nun eski bir düşmanına, Saint-Roche'da yaralanmış birine yardım etmesine engel olarak, bu budalalığın sürdürülmesine bütün gücüyle karşı koyacaktı. Tepesi atan Birotteau, ağzını açıp yüksek banka çevrelerinin açgözlülüğü, taş yürekliliği, yalancı iyilikseverliği üzerine bir şeyler söyleyecekti ama, öylesine derin bir kedere kapılmıştı ki ancak Keller'lerin para çektikleri Merkez Bankası'nın tüzüğü üzerine kekeleyerek bir kaç kelime söyleyebildi.

Adolphe Keller:

- «Fakat, dedi. Herhangi bir bankerin yapmak istemediği bir iskonto işlemini bu banka asla kabul etmez.»

- «Banka her zaman kâr hesabını verirken, destek olduğu Paris ticaret çevresinde yalnız yüz ya da iki yüz bin frank

kaybettiğini açıklarken övünmekle amacından uzaklaşmış gibi görünür bana,» diye Birotteau yanıt verdi.

Adolphe canı sıkılmış bir adam haliyle ayağa kalktı, gülümseyerek:

- «Eğer Banka, para piyasasının en düzenbaz ve en kaypak alanında sıkışık duruma düşmüş olanlara para vermeye kalkmış olsaydı, bir yıl sonunda iflas borusunu çalardı. Sah-te senetlere karşı kendini korumakta güçlük çekerken bir de kendisinden yardım isteyenlerin, iş durumlarını incelemeye kalkarsa hali nice olur!»

César avludan geçerken:

- «Yarın ayın otuzu, cumartesi; eksik olan on bin frankı nereden bulacağım?» diyordu kendi kendine.

Âdet gereğince ayın otuz biri bir tatil gününe raslarsa ödemeler otuzunda yapıldı. Gözleri yaş içinde, araba kapısının önüne gelince; kapının önünde o sırada Paris sokaklarında dolaşan en güzel arabalardan birinin durduğunu gördü; güzel bir İngiliz atı koşuluydu bu arabaya; hayvan kanter içindeydi. Bu arabanın altında kalıp can vermeyi ne kadar isterdi! Kazaya uğrayarak ölmüş olur ve işlerinin bozulması da bu olaya bağlanırdı. Çok şık giyinmiş, tığ gibi, arabadan atlayıp dizginleri uşağına verdikten sonra saf kan atının sırtına bir örtü atan Du Tillet'yi tanımamıştı.

Du Tillet eski patronuna:

- «Hangi rüzgâr attı sizi buralara?» diye sordu.

Du Tillet biliyordu bunu: Keller'ler, Claparon'dan Birotteau hakkında bilgi istemişlerdi. O da Du Tillet'nin isteğine uyarak parfümcünün itibarını sıfıra indirmişti. Zavallı tüccar gözyaşlarını içine akıtmıştı, ama ne halde olduğu anlaşılıyordu. Du Tillet:

- «Yoksa bu imansızlardan bir yardım filan istemeye mi geldiniz?» dedi. «Ticaretin cellatlarıdır bunlar. Çevirmedikleri alçakça manevra yoktur. Çivit toplayıp istif ettikten son-

ra fiyatını yükseltir, piyasaya hâkim olmak için pirinci düşürerek en aşağı fiyata toptancının elinden satın alırlar; ne yasa, ne vicdan tanır bu haydutlar! Bunların ne mal olduklarını bilmiyor musunuz ki? İşiniz iyi gidiyorsa kredi açarlar size; sonra da, sizi tam işin içine soktuktan sonra krediyi keserek, ölü fiyatına kendilerine devretmeye zorlarlar. Havre'a, Bordeaux'ya, Marsilya'ya gidin de sorun bunları. Ne mal olduklarını söyleyeceklerdir size. Politika, pisliklerini örtüyor bunların, haydi oradan! Bunun için ben de gözlerinin yaşına bakmadan vuruyorum bunları! Haydi biraz dolaşalım dostum Birotteau. Josephe atı dolaştırın çok terledi... E, kolay değil bin eküye mal oldu bana.»

Böyle diyerek bulvara doğru yürüdü.

- «Söyleyin bakalım sevgili patronum; evet vaktiyle patronumdunuz benim; paraya gereksinmeniz var mı? Sizden garanti istediler değil mi alçaklar! Sizi tanıyorum ben, adi senetle para verebilirim size. Çok sıkıntı çekerek namusumla zengin oldum. Bunun için Almanyalara kadar gittim. Şimdi size bunu söyleyebilirim: Devlet bonolarını yüzde altmış indirimle aldım; o vakit sizin kefil oluştunuz çok işime yaradı. Yapılan iyiliği unutmam ben! On bin frank gerekiyorsa avucunuzda bilin!»

César:

- «Ne diyorsun Du Tillet; doğru mu bu? Evet, biraz sıkıntıdayım; ama geçici bir şey...»

- «Biliyorum, şu Roguin işi, diye Du Tillet yanıtladı. Evet ben de bu dalaverici ihtiyara on bin frank kaptırdım; ödünç alıp sıvıştı; ama Bayan Roguin topladığı paralardan ödeyecek bana bunu. Bu kadıncağıza, kocasının bir orospuya yedirmek için yaptığı borçları ödemeye kalkarak elindeki avucundakini tüketmek budalalığını göstermemesini sağladım. Borçların hepsini karşılayabilse iyi bir şey olurdu, ama alacaklıların bazıları ötekilerden daha çok nasıl kayırabilir ki? Siz Roguin gibi bir adam değilsiniz; bana bir

metelik ziyan vermektense beyninizi parçalamayı yeğlersiniz. İşte Chaussée-d'Antin sokağına geldik; haydi bize çıkıp oturalım biraz.»

Sonradan görme herif eski patronunun doğrudan doğruya yazıhanesine götürecektik yerde, apartmanından ağır ağır geçirip güzel, pırıl pırıl, duvarları Almanya'dan aldığı tablolarla süslenmiş yemek salonuyla Birotteau'nun eşine ancak Düc de Lenoncourt'un evinde rastladığı kadar lüks içinde iki salonu göstermekten büyük bir zevk duymuştu. Yıldızlı süsler, sanat eserleri, birçok tuhaf biblolar, değerli vazolar, binbir ıvır zıvırla gözleri kamaşmıştı bizim burjuvanın. Bu salonların göz alıcılığı yanında Constance'ın evi pek sönük kalırdı. Kendi çılgınlığının neye mal olduğunu bildiği için:

- «Nereden bulmuş bu milyonları?» diye içinden geçirdi.

Bu sırada bir yatak odasına girmişti. Bir opera baş sanatçısının konağının yanında, bir figüranın üçüncü kattaki odası nasıl kalırsa, bu odanın yanında da karısının odası öyle kalırdı. Tavana kaplanan mor saten, ayrıca beyaz satenden kıvrımlarla büsbütün belirgin hale gelmişti. Karyolanın önüne mor renkli bir Anadolu halısının üstüne serilen bir hermin postu göz alıyordu. Bütün mobilyalarda, takımlarda özentili bir yenilik merakı göze çarpıyordu. Parfümcü şöminenin üstünü süsleyen bir Aşk Tanrısı Psykhe Heykeliyle süslü saat uzun uzun seyretmekten kendini alamadı. Bu saat ünlü bir banker için, yalnız iki tane yapılmıştı. Du Tillet bunlardan birini meslektaşından isteyip almıştı. Sonunda eski patronla tezgâhtar çok şık, cicili bicili, paradan çok aşk kokan güzel bir çalışma odasına girdiler. Hiç şüphe yok ki, Bayan Roguin'in çıkarlarını korumak için gösterdiği çaba Du Tillet'e minnet borcunu ödemiş olmak için, altın kakmalı bir kâğıt keseceği, oymalarla süslü bakır taşından kâğıt tutacakları ve daha bunun gibi çılgınca bir lüks merakının belirtisi

olan bir sürü pahalı ıvır zıvırla doldurmuştu bu odayı. Çok zengin bir Belçika halısı, renkleriyle göz kamaştırırken kalın tüylerinin yumuşaklığıyla da ayakları okşuyordu. Du Tillet, gözleri kamaşan, gördüğü lüks karşısında, ezilen zavallı parfümcüyü şöminenin yanına oturttu.

- «Benimle yemek yer misiniz?» dedi. Çıngırağı çaldı. Birotteau'dan daha iyi giyinmiş bir uşak içeri girdi.

- «Bay Legras'ya söyleyin, yukarı çıksın, sonra gidip Joseph'e de buraya dönmesini söyleyin. Keller bankasının kapısının önünde bulursunuz onu; sonra içeri girip Adolphe Keller'e oraya gidemeyeceğimi, Borsa saatine kadar kendisini burada bekleyeceğimi söyleyin. Çabuk sofrayı kurun. Ama çabuk.»

Bu sözleri dinleyen parfümcü şaşkına dönmüştü, içinden:

- «Bu korkunç Adolphe Keller'i ayağına getirtiyor; bir köpek çağırır gibi çağırıyor adamı bu Du Tillet olacak!»

İçeri giren cüce bir garson, daha önce Birotteau'nun gözüne çarpmamış olan açılır kapanır küçük bir masayı kurdu; kaz ciğeriyle bir şişe Bordeaux şarabı getirdi. Böyle şeyler ancak üç ayda bir, bayram günlerinde görülürdü Birotteau'nun evinde. Du Tillet pek keyifliydi. Kendisini hor görebilecek tek insana karşı duyduğu kin öylesine kabarıyordu ki içinde, Birotteau'ya bakarken bir kaplanın pençesinden kurtulmaya çalışan bir koyunun karşısındaymış gibi hissediyordu kendini. Bir an, içinde, iyi bir duygu uyandı: «Bu adamdan öcümü almış değil miyim,» diye sordu kendi kendine. Şimdi, içinde canlanan yardım duygusuyla yatışan kininin etkisi altında bocalıyordu.

- «Ticaret alanında bu adamı yok edebilirim,» dedi içinde. «Kendisinin de, beni pataklayan karısının da, bir zamanlar kendisiyle evlenmeyi en büyük mutluluk saydığım kızı-

nın da yaşamı ve ölümü benim elimde. Parasını aldık; öyleyse, bu zavallı budalanın yularını elimizde tutmakla yetinelim.»

Namuslu insanlar duygularını gizlemezler, çünkü iyilik bir hesaba dayanmaz onlar için; çünkü onlar için dolambaçlı yollar, ard düşünceler yoktur. Birotteau, felaketini kendi hazırladı; kaplanı kızdırdı, bilmeden yüreğini deldi; bir tek kelimeyle, bir tev ögü ile, bir tek erdemlilik ifadesiyle, hatta namusluluğundan gelen saflığıyla onu çileden çıkardı. Veznedar geldiği zaman, Du Tillet César'ı göstererek:

- «Bay Legras, bana on bin frank getirin; B. Birotteau tarafından ödenmek üzere benim emir ve havaleme on bin franklık doksan gün vadeli bir bono hazırlayın. Bay Birotteau'yu tanırırsınız değil mi?»

Du Tillet, parfümcünün tabağına kaz ciğeri koydu; bardağına Bordeaux şarabından doldurdu, César şimdi kurtulduğunu görerek, kesik kesik kahkahalarla gülüyor, saatinin kösteğiyle oynuyordu. Eski tezgâhtarı: Bir şey yemiyorsunuz demedikçe ağzına lokma koymuyordu. Böylece Birotteau Du Tillet'nin kendisini daldırdığı, sonra çıkardığı, daha sonra da yeniden daldırabileceği uçurumun derinliğini ortaya koymuş oluyordu. Veznedar César'a getirdiği senedi imza ederek on tane binlik banknotu cebinde hissedince yerinde duramaz oldu artık. Bir saniye önce oturduğu mahallede, bankada borcunu ödeyemeyeceği öğrenilecekti; bunun için de karısına iflas ettiğini anlatması gerekecekti; ama şimdi her şey düzelmişti! Kurtuluş mutluluğu da, bozgunun işkenceleri ölçüsünde kuvvetli olmuştu. Adamcağızın gözleri, elinde olmadan yaşardı.

Du Tillet:

- «Ne oluyorsunuz sevgili patronum, dedi. «Yarın gerekirse, benim size yaptığımı, siz de bana yapmaz mıydınız? Bu çok basit bir şey değil mi?»

Adamcağız ayağa kalkıp eski tezgâhtarının elini tutarak, tumturaklı bir sesle:

- «Seni beğenmeye başladım yine...» dedi. Pek keyiflenmişken Du Tillet, bu sözle birden can evinde vurulmuşa döndü; yüzü kıpkırmızı kesilerek:

- «Nasıl? Beğenmekten vaz mı geçmiştiniz?» diye sordu.

Yaptığı budalalığın farkına vararak, yıldırımla vurulmuşa dönen parfümcü:

- «Yani... Öyle değil... Bayan Roguin'le ilişkilerinizle ilgili olarak bir şeyler anlattılar da. Evli bir kadınla düşüp kalkmak, doğrusu ya!»

Du Tillet:

- «Abuk sabuk konuşmaya başladın, dostum, dedi içinden.

Bunu düşünürken yine bu doğru adamı yıkmak, ayaklarımın altına almak, kendini suç üstü yakalamış olan bu erdemli ve namuslu adamı Paris piyasasında rezil etmek yolundaki tasarısı tekrar canlanmıştı kafasında. Siyaset alanında olsun, özel yaşamda olsun, kadın kadına ya da erkekler arasında doğan kinlerin nedeni, geçici birtakım olaylardır. Bozulan çıkarlar için ya da bir kırgınlık, dahası atılan bir tokat yüzünden insanlar sürekli olarak kin tutmazlar birbirlerine. Zamanla her şey unutulur. Ama bir alçaklık yaparken suç üstü yakalanan adamın kini asla sönmez... Suçluyla, bu suça tanık olan arasındaki düello, birinin ya da ötekini ölümüyle sona erer ancak.

Du Tillet alaylı bir sesle:

- «Bayan Roguin ha!» dedi, «ama tam tersine böyle bir kadın, bir gencin başına dert değil mi? Anlıyorum ne demek istediğinizi aziz patronum: Bu kadının bana ödünç para verdiğini söylediler herhalde size. Eh, şunu söyleyeyim ki bunun tam tersi oldu: Kocasının işleri yüzünden son derecede sarsılan durumunu düzelttim; paralarını, malını mülkünü kurtardım. Zenginliği dediğim gibi tamamıyla namusluca

elde ettim. Biliyorsunuz, meteliğim yoktu benim! Gençler ki-mi zaman korkunç sıkıntılar içinde çırpınırlar. Yoksulluğun etkisiyle insan bir şeyler yapmak zorunda kalır. Ama Cum-huriyet Hükümeti'nin yaptığı gibi, ödünç para almak zorun-da kalır ama, bir gün aldığını geri verir ve böylece Fransa'-dan daha dürüst olduğunu göstermiş olur.»

Birotteau:

- «Doğru söyledin yavrum,» dedi. Kimindi acaba... Vol-taire'indi değil mi? *Tanrı'nın ölümlülere verdiği en büyük erdem pişmanlıktır...*

Bu söz üzerine büsbütün kahrolan Du Tillet:

- «Ne var ki alçakça, aşağılıkça, kendisine yardım ede-nin parasını alıp götürmesin ödünç alan. Örneğin siz üç aya kadar iflas eder de, benim onbin frankım yanarsa...»

Üç bardak şarap yuvarlayıp keyfe gelen César:

- «Ben mi iflas edeceğim ha!» dedi. «Benim iflas konu-sunda ne düşündüğümü herkes bilir! İflas ölümdür bir tüc-carın. Ölüyorum iflas edecek olsam...»

- «Sağlığınıza!» dedi Du Tillet.

- «Mutluluğuna!» diye parfümcü bardağını kaldırdı. «Neden benden alış veriş etmiyorsunuz?»

- «Biliyor musunuz?» dedi Du Tillet. «Bayan César'ın öyle bir etkisi var ki her zaman üstümde! Hani, patronum olmasaydınız, Allah bilir ya ben...»

- «Ah! Onu güzel bulan sen değilsin yalnız; kaç kişi ele geçirmek istedi onu. Ama beni sever! Eh, dostum Du Tillet, bir işi yarım bırakmayın,» dedi parfümcü.

- «Ne gibi?»

César, arsa işini anlattı. Du Tillet gözlerini kocaman ko-caman açarak dinliyordu, César'ın ileri ve derin görüşlülüğü-nü övdü; işin çok iyi bir iş olduğunu söyledi.

- «Senin de bu işi beğenmen beni çok sevindirdi,» dedi Birotteau, «siz bankacılık alanında çok güçlü görüşleri olan

bir adam olarak tanınıyorsunuz Du Tillet! Sevgili yavrum, Huile Céphalique'in gelirini elde edinceye kadar bana Banque de France'den bir kredi sağlayabilirsiniz.»

Kurbanına iflas dansının bütün figürlerini yaptırmaya karar vermiş olan Du Tillet:

- «Sizi Nucingen Bankası'na gönderebilirim,» dedi.

Ferdinand, masasının başına geçip şu mektubu yazdı:

SAYIN BARON DE NUCİNGEN PARİS

Azizim baron,

"Size bu mektubu getiren B. César Birotteau, İkinci Daire Belediye Başkan Yardımcısı'dır ve Paris'in tanınmış parfüm sanayicilerindendir. Sizinle ilişki kurmak istiyor: Her bakımdan kendisine güvenebilirsiniz; ona yapacağımız yardım, bana yapılmış olacaktır."

Dostunuz

"F. Du Tillet"

Du Tillet, adının üstündeki i'ye nokta koymamıştı. İş yaptığı kimselerle, bu isteyerek yapılan yanlış üzerinde anlaşmıştı. Böyle imzaladığı bir mektupla birini ne kadar hararetle salık vermiş olursa olsun, bunun analmı, "karşındakine aldırma" demektir. İçinde bol bol ünlemlerle yalvarışlar bulunsa bile, Du Tillet'nin adeta karşısındakinin önünde diz çökmüş gibi görünerek yazdığı böyle bir mektup, çok kuvvetli bir takım nedenlerle elinden koparılmış ve Du Tillet yazmamazlık edememiş demektir; hiç yazılmamış gözüyle bakmak gerekirdi bu mektuba. Bunu alan dostu, i'nin üzerinde noktayı görmeyince, kendisine baş vuranın ağzına bir parmak bal çalıp başından savardı. Bir çok sosyete adamını, bi-

ri ölü biri canlı çift imza kullanan iş adamları, bankerler, avukatlar böylece çocuk gibi atlatırlardı. En kurnaz kimse-ler bile düşerdi bu tuzağa. Bu hilenin içyüzünü anlayabil-mek için, böylece sıcak bir mektupla, soğuk bir mektubun et-kisini duymuş olmak gerekir.

César bu mektubu okuduktan sonra:

- «Beni kurtardınız Du Tillet!» dedi.

- «Haydi gidin, alın paranızı. Bu mektubu okuyunca, is-tediğiniz kadar para verir Nucingen. Ne yazık ki, paramı bir-kaç gün için bir işe bağlamış bulunuyorum, yoksa sizi banka-cılık âleminin prensi sayılan Nucingen'e göndermezdim; evet, Keller'ler, baron Nucingen'in yanında cüce kalırlar. Onun kişiliğinde Law yeniden dünyaya gelmiş. Bu mektupla paranızı 15 ocakta alır, işinizi yoluna koyacak hale gelmiş olursunuz; sonra yine görüşürüz. Nucingen'le can ciğer dos-tuzdur; bir milyon istesem bile hatırımı kırmaz benim.»

Birotteau Du Tillet'ye içinden derin bir minnet duya-rak giderken kendi kendine:

- «Teminat mektubu gibi bir şey bu...» diyordu. «E, ya-pılan iyilik hiçbir zaman karşılıksız kalmaz elbet!..»

Böylece felsefe yapıp duruyordu. Bununla birlikte, bir düşünce, mutluluğuna gölge düşürmüştü. Birkaç gündür, ka-rısının defterleri gözden geçirmesine engel olmuş, kasayı Célestin'e bırakmıştı; kendisi de ona yardım ediyordu. Karı-sıyla kızının, onlar için hazırlattığı, dayayıp döşettiği güzel evin iyice keyfini çıkarmalarını istiyordu, ama bu küçük mut-luluklar da sonu erince, Bayan Birotteau, ölse mağazanın iş-lerini bütün ayrıntılarıyla görmekten kendi deyimiyle dizgin-leri ele almaktan vazgeçmezdi. Birotteau şimdi ne yapacağı-nı bilemiyordu; bütün numaralarını tüketmişti artık, içine düştüğü sıkıntının belirtilerini karısının görmemesi için her türlü uydurmaya başvurmuştu. Consatnce, müşterilerden he-sap istenmesine şiddete karşı çıkmıştı; tezgâhtarları haşla-mış, bu işin onun kafasından çıktığını sanarak Célestin'e çat-

mişti. Célestin, Birotteau'nun buyruğuna uyarak hiç ses çıkarmamıştı. Tezgâhtarların gözünde parfümcüyü yöneten Bayan César'dı; başkalarını aldatmak kolaydı ama, karı koca arasında gerçek üstünlüğün kimde olduğunu evin içindekilerin gözünden saklamak olanaksızdı. Birotteau durumu karısına açıkça anlatmak zorundaydı. Çünkü, Du Tillet ile arasındaki hesap, bunu belli edecekti. César dükkâna gelip de karısının, senetlerin vadelerini incelediğini görünce ödü koptu; hiç kuşku yok kasayı sayıyordu.

César yanına oturduğu zaman:

- «Yarın borcunu nasıl ödeyeceksin?» diye sordu.

Birotteau, cebinden banknotları çıkartıp Célestin'e uzatırken:

- «Parayla...» dedi.

- «Nereden geliyor bu para?»

- «Akşam anlatırım sana. Célestin, Du Tillet emrine mart sonu hesabıyla on bin franklık bir bono doldurun.»

Constance yıldırımla vurulmuş gibi:

- «Du Tillet ha!» diye bağırды.

César:

- «Gidip Popinot'yu göreyim,» dedi. «Gidip çocuğu yerinde görmemekle iyi yapmadın. Yağı satılıyor mu?»

- «Bıraktığı üç yüz şişe bitti.»

Constance kocasının kolundan tutup öyle bir hızla kendi odasına sürükledi ki, başka bir durumda gülmekten kendilerini alamazlardı bunu görenler.

- «Birotteau, gitme, sana söyleyeceklerim var,» dedi. Kocasıyla yalnız kalıp da yanlarında Césarine'den başka kimsenin olmadığını anladıktan sonra: «Şu bin liramızı aşırıran Du Tillet ha!» diye ekledi. «Bu Du Tillet canavarıyla iş yapıyorsun öyle mi?..» Sonra kulağına eğilerek:

- «Bana göz koyan şu adamlar...» dedi.

Birotteau birden ince fikirlilik taslayarak:

- «Gençlik çılgınlığı...» dedi.

- «Dinle beni Birotteau, iyice pusulayı şaşırdın sen. Fabrikaya gittiğin yok. Bir şeyler var, hissediyorum bunu. Söylemelisin bana; her şeyi bilmeliyim.»

- «Peki öyleyse söyleyeceğim,» dedi Birotteau. «İflas etmek üzereydik; bu sabah bile hâlâ bu tehlike vardı; ama atlattık.»

Constance'a bu son on beş günün korkunç öyküsünü anlattı.

Constance:

- «Şimdi anlaşıldı hastalığının nedeni!» diye haykırdı.

- «Evet anne» dedi Césarine. «Ama ne dersen de babam çok cesur, bütün dileğim, senin de onu, seni sevdiği kadar sevmen. Hep senin üzülmeden korkuyordu.»

Kadıncağızın yüzü sapsarı kesilmişti, büyük bir korkuya kapılarak kendini şöminenin yanındaki koltuğa bıraktı:

- «Rüyam çıktı!» dedi. «Bunun böyle olacağını önceden görmüştüm ben. Sana bunu, yıktırdığın eski odamızda, o uğursuz gece söylemiştim; elimizde, avucumuzda bir şey kalmayacak diye... Zavallı Césarine! Ben...»

Birotteau:

- «İşte yine başladın!» diye bağırdı. «Böyle yapmakla cesaretimi kıracaksın benim! Oysa ne kadar gereksinimim var buna...»

Constance, César'ın elini tutup, adamcağızın ta yüreğine kadar giden bir şefkatle sıkarak:

- «Affedersin sevgilim,» dedi. «Doğru yapmadım. Fela-ket gelince, katlanıp ses çıkarmadan kuvvetli olmaya çalışmalıyım; ağzımı açıp yakındığımı duymayacaksın bir daha.»

Kendini César'ın kolları arasına bıraktı, ağlayarak:

- «Cesaret sevgilim, cesaret! Bütün varlığımla sana destek olacağım.»

- «Benim yağ, karıcığım şu benim yağ kurtaracak bizi!»

- «Allah yardımcımız olsun.»

- «Peki, Anselme yardım etmez mi babacığım» diye sordu Césarine.

On dokuz yıl sonra bile, tamamıyla anlayamamış olduğu karısının sesindeki o yürek parçalayıcı titreyişle heyecan içindeki César:

- «Şimdi gidip göreceğim onu,» diye bağırdı. «Al oku Du Tillet'nin H. de Nucingen'e yazdığı şu mektubu. Yüzde yüz bir kredi alacağız. O zamana kadar da davamı kazanırım.» Sonra gerekli bir yalana başvurarak:

- «Amcamız da var arkamızda,» diye ekledi. «Şimdi sadece cesaret gerek.»

Constance gülümseyerek:

- «Ah, sadece bu yetseydi!» dedi.

Büyük bir yükten kurtulmuşcasına rahatlayan Birotteau şimdi özgürlüğüne kavuşmuş bir insan gibi yürüyordu sokakta. Ama aslında anlatılmaz bir bitkinlik duyuyordu. Her gün gerekenden fazla sinir enerjisi ve irade gücü harcayarak, içinde çalkandığı aşırı manevi mücadeleler tüketmişti onu. Birotteau birden ihtiyarlayıvermişti.

Cinq-Diamants sokağındaki A. Popinot Ticaretevi iki aydır çok değişmişti. Dükkân yeniden badanalanmış, onarılmış, yenileştirilmiş, tıklım tıklım şişelerle dolu sandıkların manzarası, bir işin iyi gittiğini anlayan tüccarların gözünü okşuyordu. Dükkânda yerlere ambalaj kâğıtları serilmişti. Depoda fıçı fıçı çeşitli yağlar vardı, bunların satış hakkını Popinot, sadık adamı Gaudissart'ın yardımıyla elde etmişti. Muhasebe ve kasa dükkânın üstündeki odayla dükkânın arkasındaki odada bulunuyordu. İhtiyar bir aşçı kadın, üç tezgâhtarla Popinot'nun işlerini görmekteydi. Popinot, dükkânın bir köşesinde, önü camekânlı bir tezgâhın arkasında oturuyordu. Önüne şayak bir önlük bağlamış, kollarını sıvamış, kulağının arkasında bir kalemle dükkânın içinde dolaşıyor

ya da yazıhanesinde oturuyor, postadan çıkan yığın yığın ha-
valeleri, yığın yığın mektupları gözden geçiriyordu. İşte Cé-
sar, dükkâna girdiği zaman, onu böyle bulmuştu.

- «Eh, nasılsın bakalım evlat?» diyen eski patronunu gö-
rünce ayağa kalkıp, kulübesini kilitleyerek dışarı çıktı sevinç-
le ona doğru yürüdü. Burnunun ucu kıpkırmızıydı. Dükkân-
da ateş yanmadığı için kapı açık duruyordu.

Popinot saygılı bir tavırla:

- «Hiç gelmeyeceksiniz diye korkuyordum,» dedi.

Tezgâhtarlar, patronlarının ortağı, Kral'ın nişan verdiği
büyük parfümcüyü görmek için koşuştular. Kendisine sessiz-
ce gösterilen bu büyük saygı pek hoşuna gitmişti parfümcü-
nün. Birkaç gün önce Keller'lerin karşısında o kadar süklüm
püklüm duran Birotteau, şimdi onlar gibi davranmak
hevesine kapılmıştı: Çenesini okşamaya başladı, kendini be-
ğenmişcesine topuklarını yerden kaldırarak şu beylik lafları
ortaya attı:

- «Eh, söyle bakayım dostum, erken kalkıyor musun?»

Popinot:

- «Her vakit yattığımız yok ki... Ne yaparsınız, başarıya
ulaşmak için, her şeye katlanmak gerek,» diye yanıt verdi.

- «Eh, söylememiş, miydim ben? Yağın bir hazinedir di-
ye...»

- «Elbet efendim, yalnız bunu sürme yollarının da etkisi
var, sizin elmasınızı iyi değerlendirdim.»

Parfümcü:

- «İş ne durumda? Kâra geçti mi?» diye sordu.

- «Bir ayda mı?» diye Popinot bağırdı. «Nasıl düşünebi-
liyorsunuz böyle! Arkadaşım Gaudissart, bana haber verme-
den posta arabalarında bir yer tutup gideli daha yirmi beş
gün oldu; ah! Bilseniz ne kadar bağlı bana. Amcama da çok
şey borçluyuz!» Sonra Birotteau'nun kulağına:

- «Gazetelerdeki yazılar on iki bin franka mal olacak bi-
ze,» dedi.

- «Gazeteler mi?» diye Başkan Yardımcısı bağırdı.
- «Okumadınız mı?»
- «Hayır.»

Popinot:

- «Öyleyse bir şey bilmiyorsunuz,» dedi. «Afişlere, çerçeveler ve baskı işlerine yirmi bin frank gitti!.. Yirmi bin şişe satın alındı!.. Şimdilik hep cepten gidiyor. Büyük ölçüde imalata giriştim. Çoğu zaman, geceleri de kaldığım fabrikaya adım atsaydınız icadettiğim küçük bir fındık kıracağına görürdünüz. Sattığım başka yağların komisyonundan, kendi hesabıma, üç ayda on beş bin frank kazandım.»

Birotteau, elini Popinot'nun başına koyup, küçük bir çocukmuş gibi saçlarını karıştırarak:

- «Ne kafalı oğlan!.. Ama böyle olacağını sezmiştim ben!» dedi.

Bu sırada içeriye birkaç kişi girdi.

Birotteau:

- «Pazar akşamı Ragon Hala'nda yemekteyiz,» dedi. Buradan kendisine ekmek çıkmayacağını anlayan Birotteau, Popinot'yu işinin başında bırakıp giderken:

- «Olur şey değil!» diye düşünüyordu. «Bir tezgâhtar yirmi dört saatte tüccar olsun ha!» Du Tillet'nin lüksüne olduğu kadar Popinot'nun mutluluğuna, kendine güvenine şaşmıştı. Sanki şimdiden François Keller'miş gibi, elini başına koyduğu zaman Anselme'in biraz canı sıkılmıştı.

Birotteau tezgâhtarların, kendisine baktıklarını farketmemişti; sonra da bir patronun iş yerinin efendisi olduğunu da düşünmemişti. Du Tillet'nin yanında olduğu gibi, adamcağız içten gelen bir duygusunu tutamayıp açığa vurarak, iyi yüreklilikle yaptığı bir budalalıkla Anselme'in yerinde olan başka herkesi kırabilirdi.

Pazar günü Ragon'lardaki bu akşam yemeği Birotteau'ların, mutlulukla geçen on dokuz yıllık evliliklerinin son se-

vinçli olayı olmuştu. Gerçekten de tam anlamıyla neşeli bir gece geçirmişlerdi. Ragon, Petit-Bourbon-Saint-Sulpice sokaklarında kibarca görünüşlü, eskiden kalma bir evin ikinci katında oturuyordu. Bu evin duvarlarında XVIII. yüzyıldan kalma tablolarla, koyunlarını otlatırken, kollarındaki sepetleriyle dans eden çoban kızları görölüyordu. İşte bu Ragon'lar, bu dekor içinde krala, soylular sınıfına, Kilise'ye saygılı bir burjuvaziyi çok iyi temsil etmekteydiler. Mobilyalarda, duvar saatlerinde, örtülerde, tabak takımlarında, her şeyde, yeni gibi görünen eski bir hava vardı. Salondaki koltuklara eski şam ipeklisi kaplanmış, pencereler sırmalı, ipek perdeler asılmış, düşesler (*), bonhördüjurlar (**) dekoru tamamlamaktaydı.

Duvarla Bayan Ragon'un babası Popinot'nun yağlıboya bir resmi vardı. Latour'un fırçasından çıkan bu güzel yağlıboya tabloda, Sancerre Belediye Başkanlığı etmiş olan ihtiyar Popinot, bir sonradan görmenin böbürlenişiyile gülümsüyordu. Bayan Ragon'un, evin içinde, bir de Charles II.nin köpeklerinin ırkından küçük bir köpeği vardı. Rokoko biçimi bir sedirin üstünde otururdu bu köpek. Ama bu sedirin Crébillon'un öykülerindeki sedirin (***) rolüne benzer bir rolü yoktu. Ragon'ların en büyük meziyetlerinden biri de iyice dinlenmiş eski şarapları saklamaları ve vaktiyle (denildiğine göre hiç yüz bulmadan) güzel bayan Ragon'un peşine düşmüş olan aşıklarının, adalardan getirdikleri içkilere sahip olmasıydı. İşte bunun için de çağrılılar can atarlardı onların küçük şölenlerine! Jeannette adındaki yaşlı aşçı kadın, candan bir bağlılıkla hizmet ediyordu bu iki ihtiyara; onlara reçel yapmak için meyva bile çalabilirdi bir yerlerden! Parasını, tasarruf sandığına yatıracak yerde büyük ikramiyeyi ka

(*) Kenarlıklı kenepe.

(**) XVIII. yüzyılda kullanılan çekmeceli küçük masa.

(***) XVIII. yüzyıl yazarlarından Crébillon (1707-1777) bir öyküsünde Hind'de, üstüne oturan insanların maceralarını seyreden bir sediri söz konusu eder.

zanıp, efendilerine vermek düşüncesiyle piyango bileti alırdı. Pazarları, misafir varken, mutfakta yemek pişirir, sonra yaşına bakmadan sofraya da hizmet ederdi. İşini öyle bir çeviklikle yapardı ki Matmazel Contat'ya Figaro'nun Düğünü'ndeki Suzanne rolü için örnek olabilirdi.

Misafirler yargıç Popinot, Pillerault amca, Anselme, Birotteau'lar, Matifat'lar ve abbé Loraux'ydu. Eskiden dans etmek için başına türban saran Bayan Matifat, o gün mavi kadife bir giysi, kalın pamuklu çoraplar giymişti, ayaklarında da keçi derisinden ayakkabılar vardı; eldivenleri üstleri kadife işleme şamuadandı, güllü şapkası da çuha çiçeği işlemeliydi. Saat onda bu on kişi bir araya toplanmışlardı. İhtiyar Ragon'lar, misafirlerine tam saatinde gelmelerini rica etmişlerdi. Bu kibar karı kocayı davet edenler de, bu saatte sofraya oturulmasına dikkat ederlerdi. Çünkü bu yetmişlik insanların mideleri, son zamanlarda kibarlık satanların benimsedikleri yeni yemek saatlerini bekleyecek durumda değildi.

Césarine, Bayan Ragon'un, kendisini, Anselme'in yanına oturtacağını biliyordu. En sofu ve budala kadınlar bile, sevgi konusunda anlaşırılar. Parfümcünün kızı da, Popinot'nun başını döndürecek gibi giyinmişti. Kızını, bir prens kadar değer verdiği noterle evlendirmek umuduna üzülmek veda eden Constance, kederli düşüncelere kapılmakla birlikte, Césarine'in süslenmesine yardım etmişti. Bu ince düşünceli anne, genç kızın omuzlarıyla güzel boynunun azıcık görülebilmesi için, tül eşarpı biraz aşağıya çekmişti. Soldan sağa doğru ilikli beş kıvrımlı korsaj, arada bir hafifçe açılıp genç kızın göğüslerinin nefis yuvarlaklıklarının görülmesine olanak veriyordu. Yeşil süsler işlenmiş farbalalı yünlü robu, endamının bütün güzelliğini meydana çıkarıyordu. Kulaklarına da işlemeli altın küpeler takmıştı. Saçlarını başının üstüne, Çinli kadınlarıinki gibi toplamıştı, en mat yerlerden bile hayat fışkıran teninin o nefis tazeliği, gözü okşuyordu. Césarine

rine o kadar baş döndürücü bir güzellikteydi ki o gün, Bayan Matifat bunu açığa vurmaktan kendini alamadı. Ama, ana kızın küçük Popinot'yu büyülemek istediklerini farketmiş değildi.

Ne Birotteau ne karısı ne de Matifat, bir kapı aralığında, içeri sızan soğuğa aldırış etmeden, sevgi ateşiyle yanıp tutuşarak yavaş sesle tatlı tatlı konuşan bu iki çocuğu rahatsız etmişti. Kaldı ki yargıç Popinot, Roguin'in kaçısıyla ilgili bir sözcük söyler söylemez büyüklerin konuşmaları hareketlenmişti. Yargıç, ikinci defadır bir noterin yabancı bir ülkeye kaçtığını eskiden böyle bir suçun görülmediğini söylüyordu. Bayan Ragon, Roguin'in adı geçince, ayağıyla kardeşinin ayağını dürttü. Pillerault da sesini yükselterek, yargıcın söylediklerinin duyulmasına engel oldu. İki de Bayan Birotteau'yu işaret ettiler.

Constance ahabplarına tatlı ve kederli bir sesle:

- «Her şeyi biliyorum,» dedi.

Bayan Matifat, ezilip büzülerek başını önüne eğen Birotteau'ya:

- «Sizden ne kadar götürdü?» diye sordu. «Dedikodulara inanmak gerekirse iflas halindeymişsiniz.»

- «İki yüz bin frankım vardı onda. Sözde bir müşterisi bana kırk bin frank ödünç verecekti, onun da parasını aşır-mış, iş mahkemede.»

Popinot:

- «Bu hafta karara bağlanacak bu dava,» dedi. «Bana gücenmeyeceğinizi düşünerek Başkan'a durumunuzu anlattım; size ödünç verecek adamın paralarını ne zamandan beri zimmetine geçirdiğini ve sizi masraftan kurtarmak için kendi gelip doğrudan doğruya olayla ilgili delilleri ileri süren Derville'in söylediklerinin ne derece doğru olduklarını anlamak için Başkan, Roguin'in evrakının incelenmek üzere mahkemeye getirilmesini emretti.»

Bayan Birotteau:

- «Davayı kazanabilecek miyiz?» diye sordu.

Yargıç Popinot:

- «Bilmem,» diye yanıt verdi. «Her ne kadar bu işe bakan mahkemede bulunuyorsam da, duruşmalara katılmaya-
cağım. Bununla birlikte beni çağıracaklardır herhalde.»

Pillerault:

- «Ama bu kadar basit bir davanın sonucundan şüphe edilebilir mi?» dedi. «Anlaşmada ödenen paraların yazılması ve noterlerin, ödünç verenin ödünç alana bu paranın ödendiğini gördüğünü beyan etmesi gerekmez mi? Roguin adaletin eline geçse, küreğe mahkûm edilirdi.»

Yargıç:

- «Bence,» dedi, «ödünç veren Roguin'den masrafları ve kefalet akçasını istemek üzere dava açabilirdi, ama kral-
lık mahkemesinde, bazen çok açık davalarda bile yargıçların oyları altıya altı çıkmaktadır.»

Anselme, nihayet söylenilenleri duyarak, Césarine'e:

- «Nasıl? Roguin kaçmış mı?» diye sordu Bay Birot-
teau, kendisi için canımı bile verebileceğimi bildiği halde, bana söylemedi bunu.»

Césarine, aile hayatının bu kendisi için'e bağlı olduğunu anlamıştı. Şu saf kız, Popinot'nun sesinden anlayamamış olsa da alev saçan gözlerinden kalbini okumuştı delikanlı-
nın.

- «Bunu biliyordum; size anlatmasını da söylemiştim ona. Ama benden başka, herkesten, annemden bile sakladı bunu.

- «Bu meselede ona benim sözümü etmişsiniz. Kalbim-
den geçenleri okuyorsunuz demek?»

- «Belki...»

Popinot:

- «Çok mutluyum,» dedi. «Eğer umutlarımı kırmazsa-

nız, bir yıla kalmaz o kadar zengin olurum ki, sizinle evlenmek istediğim zaman babanız bunu, o kadar fena karşılamaz. Artık gecede beş saatten fazla uyuduğum yok...»

Césarine Popinot'ya, bütün düşüncesini açığa vuran bir bakışla bakarak çok anlamlı bir sesle:

- «Kendinizi yormayın bu kadar,» dedi.

César sofradan kalkarken:

- «Bu çocuklar birbirlerini seviyorlar gibi geliyor bana» diye fısıldadı.

Constance ciddi sesiyle:

- «Ne kadar iyi,» dedi. Kızım; akıllı, çok çalışkan bir adamın karısı olacak demektir. Bir kızı almak isteyen insanda aranacak en büyük zenginlik, böyle meziyetlerdir.»

Bunları söyleyerek, telaşla salondan çıkıp Bayan Ragon'un odasına gitti. Sofrada César'ın bazı sözlerine Pillerault ile yargıç bıyık altından gülmüşlerdi. Bu sözler, onun bilgisizliğini açığa vuruyordu. Zavallı kadın, kocasının felaketi karşısında ne kadar güçsüz olduğunu anlamıştı. Constance'ın yüreği kan ağlıyordu. İçgüdüleriyle büyük bir güvensizlik duyuyordu Du Tillet'ye karşı.

Üzüntüsünün nedenini anlatmadan, kendini kızının ve Bayan Ragon'un kolları arasına atarak ağladı.

- «Sinirim bozuk,» dedi.

Yemekten sonra ihtiyarlar iskanbil oynarken, gençler de burjuvaların masum aşk cilvelerini maskeleyiği için, masumca denilen oyunlara vermişlerdi kendilerini. Matifat'lar da onlara katıldılar.

Eve dönerlerken Constance César'a:

- «Ayın daha sekizindeyken baron de Nucingen'e git de, şu on beşinde vadesi gelen bononun parasını önceden sağlama bağla. Bir aksilik olursa bir günde nereden para bulursun?»

Karısıyla kızının ellerini elleri içine alıp sıkkan César:

- «Gideceğim karıcığım,» dedi. Sonra da: «Size çok acı bir hediye verdim nonoşlarım!..» dedi.

Ana kız, arabanın karanlık köşesinde, César'ın yüzünü görmüyorlardı ama birkaç damla gözyaşının sıcaklığını ellerinin üstünde hissetmişlerdi.

Constance:

- «Umudunu kırma canım,» dedi.

Kızı da:

- «Her şey yoluna girer babacığım; Bay Anselme Popinot, senin uğrunda canını bile vereceğini söyledi bana,» dedi.

César keyiflenerek:

- «Benim uğruma ve bütün aile uğruna,» dedi.

Césarine, Anselme'in nişanlısı olduğunu anlatmak ister gibi babasının elini sıktı.

Yeni yılın ilk üç gününde Birotteau'lara iki yüz kart geldi. Bu yalancı dostluk gösterisi, bu yakınlık belirtileri, felakete sürüklenen bu insanlar üzerinde korkunç bir etki yapmıştı. Birotteau, üç kez, bu ünlü bankerin baron Nucingen'in konağına boşuna gitti. Yılbaşı oluşu ve bu nedenle bir çok eğlenceler tertiplemiş olması, bulunmayışını açıklıyordu. Son kez, bankerin çalışma odasına kadar girdiği zaman, birinci sekreteri olan alman, Baron Nucingen'in Keller'lerin balosundan, sabahın beşinde geldiğini ve kendisinin dokuz buçuktan önce görülemeyeceğini söylemişti. Birotteau, yarım saat kadar orada oturmuş, bu sırada birinci sekreteri kendi işleriyle ilgilendirebilmişti. O gün Nucingen Bankası'nın bu yüksek memuru, Baron Nucingen'in ertesi günü öğleden sonra kendisini kabul edeceğini bildirdi. Her geçen saat içine zehir akıttığı halde, vakit korkunç bir hızla ilerlemişti. Parfümcü, arabayla gelip konaktan biraz ötede indi; avlu arabalarla doluydu. Adamcağızın yüreği burkulmuştu, bu ünlü evin gözalıcı manzarası karşısında.

Çiçeklerle süslü gözalıcı merdivenden çıkarken:

- «Ama, iki kez işlerini tasfiye etmek zorunda kalmıştı da bu sırada karısı Delphine de Nucingen'in adı karışmıştı bu işlere,» diye düşündü.

Nucingen'in karısı kendi evinin Saint-Germain mahallesindeki bütün evlerden, daha güzel olmasını istemişti. O zamanlar henüz bu zengin evlere davet edilmiyordu. O sırada Baron karısıyla yemek yiyordu. Bürolarda, kendisini görmek için bekleyen birçok kişi olduğu halde, Du Tillet'nin ah-baplarının her zaman içeri girebileceğini söyledi. Önce, kendisine karşı kabaca davranmış olan uşağın yüzünde, Baron'un bu sözü üzerine meydana gelen değişikliği görünce Birotteau'nun yüreği umutla titremişti. Baron, ayağa kalkıp Birotteau'ya başıyla selam verirken, karısına Almanca'yla Fransızca karışım acaip bir dille:

- «*Pardon sevgilim,*» dedi. *«İyi bir kralcı olan bu Bay Du Tillet'nin de yakın dostudur. Bundan başka İkinci Daire Belediye Başkan Yardımcısı'dır. Eşine ancak Asya'da rastlanabilecek parlak balolar da veriyormuş. Tanışmak istersin herhalde kendisiyle...»*

- «Elbette. Hem Bayan Birotteau'dan ders almak çok sevindirecek beni; çünkü Ferdinand... (hele bak şuna, kısaca Ferdinand diyor diye düşündü parfümcü) bu baloyu pek övmüştü bize. Öyle her şeyi kolay kolay beğenmediği için bu da, balonuzun ne kadar güzel olduğunu gösteriyor. Ferdinand, çok sert bir eleştiricidir, bir şeyi beğenmesi için mükemmel olması gerekir. Bu yakınlarda bir balo daha verecek misiniz?» diye çok tatlı bir sesle sordu kadın.

Bunun alay mı yoksa laf olsun diye yapılmış bir kompliman mı olduğunu ayırt edemeyen parfümcü:

- «Bizim gibi fakir insanlar, her zaman böyle eğlenceler düzenleyemezler,» diye yanıt verdi.

Baron:

- «*Bay Grindot sizin apartmanınızı restore ederken biraz dalavere yapmış öyle mi?*» dedi.

Déldphine de Nucingen de:

- «Ah! Grindot mu? Roma'dan gelen şu sevimli genç mimar! Bayılıyorrum ona! Albümüme öyle güzel resimler çiyor ki...»

Venedik'te işkenceye uğrılan bir suikastçı, o sırada Birotteau'nun duyduğu azabı duymamıştır. Her kelimenin altında bir alay gizli gibi geliyordu ona.

Baron, kafasından geçenleri öğrenmek istiyormuş gibi César'ın yüzüne bir göz atarak:

- «Biz de balo filan veriyoruz ama *ara sıra. Herkes kendine göre bir şeyler yapıyor,*» dedi.

Déldphine çok zengin sofrasını göstererek:

- «Bay Birotteau, bizimle yemek isterler mi?» diye sordu.

- «Buraya bir iş için geldim. Hem ben...»

Baron da:

- «Evet,» dedi, «*müsade ederseniz bir iş konuşacağız.*»

Karısı olur der gibi bir işaret yaparak:

- «Parfüm mü satın alacaksınız?» diye sordu.

Baron omuz silkip umutsuzluk içinde kıvranan César'a döndü:

- «*Du Tillet sizinle çok ilgileniyor,*» dedi.

Zavallı adam:

- «*Eh, sonunda soruna gelebildik,*» diye içinden geçir-di.

- «*Onun mektuplarından sonra size bankamda, ser-vetim ölçüsünde kredi açabilirim.*»

Çölde İsmail'in anasına, melâikenin sunduğu, içeni güldüren suyun verdiği ferahlığa benzer bir ferahlık yaratmıştı. İnce fikirli baronun, Alman Yahudilerinin korkunç aksanıy-

la söylenen ve benzersiz konuşmakla övündüğü bir şiveyle söylenen bu sözle

Bu büyük, bu iyi yürekli, saygıdeğer Alzaslılar'da görülen bir babacanlıkla:

- «Bizde bir cari hesabınız olacak. Bakın nasıl hareket edeceğiz,» dedi.

Birotteau'nun artık bir şeyden kuşkusu kalmamıştı. Tüccar adamdı; yardımında bulunmak istemeyenler, bir işin uygulanmasıyla ilgili ayrıntılara girmezlerdi hiç.

- «Büyük olsun, küçük olsun, bankaların üç imza istediklerini bilirsiniz,» dedi. «Bunun için bütün senetleri dostunuz Du Tillet adına yapacaksınız. Ben de imzalayıp hemen o gün bankaya göndereceğim. Buna göre aynı gün o satte, sabableyin imzaladığınız senetlerde gösterilen parayı alırsınız. Sadece bankanın faizini ödersiniz. Ben ne komisyon ne de başka bir şey isteyeceğim sizden. Amacım, sadece size yardım etmektir. Yalnız bir koşulla!» Sol elinin işaret parmağıyla burnunu kaşıyarak, son derece kurnazlıkla söylemişti bunları.

Birotteau, kârından bir miktar hisse istediğini sanarak:

- «Sayın Baron,» dedi. «Bunu önceden kabul etmiş bulunuyorum.»

- «Bu koşula çok önem veriyorum ben. Bayan Nucingen'in, Bayan Birotteau'dan ders almasını istiyorum, kendisi de söylemişti bunu.»

- «Sayın Baron! Rica ederim alay etmeyin benimle.»

Banker ciddi bir tavır takınarak:

- «Bay Birotteau,» dedi. «Gelecek balonuza bizi de davet edeceğinize söz verin bana. Evinizi herkes o kadar övüyor ki karım kıskandı, görmek istiyor.»

- «Sayın Baron!»

- «*Reddederseniz besap da açılmaz! Çok gözde bir insan olduğunuzu biliyorum. Seine Valisi de balonuza gelmiş...*»

«*Sayın Baron!*»

- «Bundan başka yine davetlileriniz arasında La Billardièr'e'in de bulunduğun da biliyorum. Kralın yakınlarından Fontaine de varmış. O da sizin gibi yaralanmış. Sainte...»

- «13 Vendémiaire'de sayın baron...»

- «*Sonra akademi üyelerinden de Lacépède ile Bay Vauquelin de varmış... »*

- «Sayın Baron!»

- «Yo, bu kadar alçakgönüllü olmayın, Sayın Başkan Yardımcısı; duyduğuma göre kral da balonuza...»

Ne diyeceğini şaşırان Birotteau:

- «Kral mı?» diyebildi.

Bu sırada ahbapça bir tavırla içeri genç bir adam girmişti. Güzel Delphine de Nuncigen uzaktan tanıyınca kıpkırımızı kesilmişti.

Baron de Nucingen:

- «*Günaydın dostum Marsay,» dedi. «Gelin oturun benim yerime. Dediklerine göre bürolarımda büyük bir kalabalık varmış. Neden olduğunu biliyorum bunun! Wortschbine madenleri iki misli gelir veriyor! Evet, besapları aldım! Bayan Nucingen, geliriniz yüz bin lira daha arttı. Eğer daha da güzelleşmeye gereksiniminiz varsa, istediğiniz kadar mücevher filan alabilirsiniz.»*

- «Aman yarabbi! Ragon'lar hisse senetlerini satmışlardı!» diye Birotteau bağırdı.

- «Kimmiş bu baylar?» diye şık genç gülümseyerek sordu.

Kapıya kadar gitmiş olan M. de Nucingen geriye dönerrek:

- «*Bana öyle geliyor ki bunlar... de Marsay, Bay Birotteau'yu tanıyayım size... Parfüm ticareti yapar. Asya'da görülebilecek kadar güzel balolar verir evinde Bay Birotteau, hem Kral'dan da nişan almıştır.*»

De Marsay gözlüğünü takarak:

- «Ha, evet, yüzü yabancı gelmiyor bana da. İşlerinize bazı etkili kozmetikler kullanarak güzel bir koku vermek, yağlamak istiyorsunuz herhalde...»

Baron bir şeyden memnun kalmamış bir adam gibi yüzünü buruşturarak:

- «*Evet, bu Ragon'ların bir hesabı vardı bende. Bir gün daha bekleselerdi zengin olacaktı, ama beklemediler, dedi.*» :

Birotteau:

- «Sayın baron!» diye bağırdı.

Adamcağız işini son derecede çıkmazda görüyordu; baronun karısına da, Marsey'e de allahaısmarladık demeden, Baronun peşinden koştu. M. de Nucingen merdivenin ilk basamağındayken, bürosuna gireceği sırada yetişti. M. de Nucingen kapıyı açarken, bir uçuruma düşmüş gibi çırpınan bu zavallının umutsuzca yaptığı bir hareketi görerek:

- «*Eh, anlaştık değil mi?*» dedi. Du Tillet'yi görerek, işi onunla bitirin.

Birotteau, Marsay'ın, Bankere'e sözünün geçtiğini sandığı için, bir kırlangıç hızıyla merdivenden yukarı çıkarak, baronu karısıyla Marsay'ın bulundukları sandığı yemek odasına daldı. Ayrılırken Delphine, sütlü kahve istemişti. Birotteau sütlü kahvenin getirilmiş olduğunu gördü, ama Delphine'le şık genç ortalarda yoktu. Uşak merdivenden ağır ağır inen parfümcünün hayret edişine gülmüştü. César doğru Du Tillet'nin evine koştu. Bayan Roguin'in kır evine gittiğini söylediler. Parfümcü bir arabaya atlayarak, bir posta arabası hızıyla Nogent, Sur-Marne yolunu tuttu. Kapıcı kadın,

parfümcüye, Bay ile Bayanın Paris'e gittiklerini söyledi. Birotteau perişan bir halde geriye döndü. Başından geçenleri karısıyla kızına anlatırken, ticaret hayatında en küçük bir engel rastlayınca bir felaket kuşu halini alan Constance'ın, tatlı bir sesle kendisini avutmaya çalışarak üzülmemesini, her şeyin yoluna gireceğini söylemesi karşısında büyük bir hayrete düşmüştü.

Ertesi gün Birotteau, sabahın yedisinde Du Tillet'nin oturduğu sokakta nöbet tutmaya başladı. Du Tillet'nin kapısının avucuna on frank sıkıştırarak, kendisini Du Tillet'nin uşağıyla konuşturmasını rica etti. Uşağı görünce, eline iki altın sıkıştırarak kalkar kalkmaz kendisini Du Tillet'nin yanına sokmasını istedi. Dalkavuklarla, bir iş peşinde koşanlarda görülen bu küçük fedakârlıklar ve bu büyük alçaklıklarla amacına vardı. Saat sekiz buçukta, Du Tillet yataktan kalkıp sırtına robdöşambrını geçirerek esneyip gerinirken içeri daldı. Du Tillet eski patronundan özür diledi. Birotteau şimdi, o öç almaya 'susamış canavarın karşısındaydı; oysa onu biricik dostu sanıyordu.

- «Rahatınızı bozmayın, işinize bakın,» dedi.

Du Tillet:

- «Ne istiyorsunuz *César'cığım?*» diye sordu.

César, şiddetli çarpıntılar içinde, Nucingen'in yanıtını ve istediklerini anlattı. Du Tillet, körüğü aradı, sonra ocağı iyi yakmadığı için uşağını haşladı; bir yandan da parfümcüye kulak kabartıyordu.

César önce uşağın orada olduğunu farketmemişti. Anlattıklarını dinlediğini anlayınca utanarak sustu; ancak Du Tillet:

- «Haydi anlatın, sizi dinliyorum,» diye kendisine cesaret verdikten sonra yeniden anlatmaya koyuldu.

Adamcağızın gömleği terden sırsıklam olmuştu. Du Tillet gözlerini üstüne dikip de yaldızlı gibi parlayan göz bebek-

lerini kendisine çevirinci, vücudundaki terin buz kesildiğini hissetti; adamın şeytanca parlayan bakışları kalbine ok gibi saplanmıştı. Du Tillet:

- «Sevgili patronum,» dedi. «Banka Claparon'un, üzerine "garantisiz" yazarak Gigonnet'ye ciro ettiği senetleri kabul etmiyor. Benim ne suçum var bunda? Siz ki eski bir ticaret mahkemesi yargıcısısınız, nasıl çürük tahtaya bastınız anlamıyorum. Ben her şeyden önce bankerim. Size paramı verebilirim. Ama bankanın reddedeceğini bile bile imzamı tehlikeye sokamam. Ben varlığımı krediye borçluyum. Ben de sizin durumunuzdayım. Para ister misiniz?»

- «Peki ama gereksinmem olan parayı verebilir misiniz?»

- «Bu, paranın miktarına bakar. Ne kadar gerekiyor size?»

- «Otuz bin frank.»

Du Tillet bir kahkaha atarak:

- «Eyvah! Dünya başıma yıkıldı sandım!» dedi.

Du Tillet'nin içinde yaşadığı lüks karşısında gözleri kamaşan parfümcü, istediği paranın kendisi için çok önemsiz sayan bir adamın gülüşü gibi kabul ederek ferahladı. Du Tillet çingırağı çalarak uşağını çağırdı:

- «Veznedar yukarı gelsin!» dedi.

- «Gelmedi efendim!» diye yanıt verdi uşak.

- «Alay mı ediyor bu herifler benimle! Saat sekiz buçuk. Bu saatte bir milyonluk iş çevrilir» dedi.

Beş dakika sonra Bay Legras yukarı çıktı:

- «Kasada ne kadar paramız var?»

- «Sadece yirmi bin frank. Parası ayın on beşinde ödenmek üzere otuz bin franklık bir tahvil almamı emretmişsiniz efendim.»

- «Doğru ya, unuttum bunu...»

Veznedar, Birotteau'ya yan yan bakarak dışarı çıktı.

- «Dünyanın en doğru sözlü adamıdır bu Legras,» dedi Du Tillet. «Ticarete yeni atılan bu küçük Popinot'nun işinde bir hisseniz yok mu? Bunu, parfümcüyü perişan eden uzun bir sessizlikten sonra sormuştu, adamcağızın yüzünden ter fışkırıyordu.»

- «Evet,» diye safça yanıt verdi Birotteau. Büyükce bir para için bana vereceği senedi kırdırabilir misiniz?»

- «Elli bin franklık bir senet imzalayıp kendisinin ödemeyi kabul ettiğini üstüne yazarak bana göndersin. Bunları Gosbeck adında birine elverişli bir iskonto ile kırdırırım. Okkalı bir yatırım yapacağı zaman pek uysal olur bu adam. Parası da çoktur.»

Birotteau, bankerlerin kendisine açacakları krediyi top gibi birbirlerine attıklarını görerek, üzgün bir halde evine döndü: Constance, hiçbir yerden kredi alamadığını sezmişti. Şimdiye kadar üç banker de kredi açmadığına göre, böyle Başkan Yardımcısı olan önemli bir kişi hakkında, kendilerinden bilgi isteneceğinden, Banque de France'dan da umudu kesmek gerekiyordu.

Constance:

- «Verdiğin bonoların vadesini uzatmaya çalış; arsa işinde ortak olduğun şu Claparon'a git, dedi. Vadesi ayın onbeşinde gelen bonoları verdiğin kimselere başvur, vadeyi uzatmalarını iste. Popinot'nun senedini tefecilere kırdırmak için vakit var daha.»

Birotteau bitkin bir halde:

- «Yarın 13!» dedi.

İcadettiği tuvalet suyunun el ilanında yazılı olduğu gibi César, kanlı canlı bir adamdı; heyecanlara ya da düşüncelere kapılarak tüketirdi kendini. Kuvvetini yerine getirmek için mutlaka uyumalıydı. Césarine babasını salona götürerek oyalamak, dinlendirmek için piyanodo *Rousseau'nun Rüyası* adlı parçayı çaldı. Hérold'undu bu güzel parça.

Constance da gelip kocasının yanında oturarak nakış işleme-ye başladı; adamcağız kendini bir sedire bıraktı, gözlerini ne zaman karısına çevirse, Constance'ın gülümseyerek kendisine baktığını görüyordu; böylece uykuya daldı.

- «Zavallı adam!» dedi Constance. «Neler geldi başına!.. Dayansa bari...»

Césarine onun ağladığını görerek:

- «Nen var kuzum anne?» diye sordu.

- «İflas etmek üzere olduğumuzu görüyorum yavrum. Baban bilançolarını kapayıp iflaslarını ilan ederse, kimse-den yardım isteyemeyiz. Bir mağazada tezgâhtar olmaya hazırlan kızım. Senin cesaretle ortaya atıldığını görürsem ben de hayata yeniden başlayacak kuvveti bulurum kendimde. Babanı bilirim ben; alacaklılardan hiçbir şey kaçıramaz; ben haklarımdan vazgeçmek zorunda kalacağım, neyimiz var neyimiz yoksa hepsini satacaklar. Yarın mücevherlerini ve elbiselerini Pillerault'nun evine götür, çünkü sen kimseye borçlu değilsin.»

Annesinin derin bir sadelikle söylediği bu sözler Césarine'i büyük bir korku içine atmıştı. Gidip Anselme'le konuşmayı aklından geçirdi, ama kibarlığına yediremedi bunu.

Ertesi gün Birotteau, saat dokuzda Provence sokağına geldiği zaman yeniden birtakım güçlüklerle karşılaştı. Ticarette kredi istemek çok doğal bir şeydir. Her gün bir işe girenlerin sermayeye gereksinimleri vardır, ama nasıl ceza hukukunda kabahat, suça giden bir adımsa, ticaret hukukunda da bir senedin vadesinin uzatılmasını istemek iflasa doğru atılmış bir adımdır. Şimdi başkaları da César'ın güçsüzlüğünü ve sıkıntısını öğrenmiş buluyordu. Böyle bir tüccar, kendini, başka bir tüccara eli kolu bağlı teslim etmiş olur. Piyasadaysa acıma diye bir erdem bilinmez.

Eskiden Paris sokaklarında etrafına cesaretle bakarak yürüyen parfümcü, şimdi kuşkuvar içinde çırpınıyordu, banker Claparon'un yanına gitmeye çekiniyordu. Bankerlerde

yürek denilen şeyin sadece bir iç organ, bir et parçası olduğunu anlamıştı artık. Neşesini pek kaba saba açığa vuran Claparon'un birçok biçimsiz davranışlarını gördüğü için ona gitmekten korkuyordu.

- «Ötekilerinden daha çok bir halk adamı; belki onlardan daha duyguludur,» diye düşündü.

İçinde bulunduğu durumun verdiği öfkeyle, ağzından çıkan ilk suçlayıcı söz bu olmuştu.

César, son cesâret kırıntılarını da toparlayıp bir hamle yaparak küçük, berbat bir asmakat merdiveninden çıkmaya başladı. Güneşten solmuş perdeler asılıydı bu katın pencerelerinde. Kapının üstünde yumurta biçimi, bakır bir levha üzerine, siyah boyayla yazılmış BÜROLAR kelimesini okudu. Kapıyı vurdu, yanıt veren olmadı, içeri girdi. Yoksulluk, cimrilik ve pasaklılık kokusu vardı bu yerde. Boyasız, beyaz tahta bölmenin, nikel parmaklıklarının arkasından görünen tahtaları kararmış masaların ve sıraların arkasında tek bir memur görünüyordu. Bu bomboş yazıhanelerde, içindeki mürekkebi kurumuş bir sürü hokka, tüyden sapları bükülüp kıvrılmış yazı kalemleri, işe yaramaz olduğu belli olan dosyalar, kâğıtlar, broşürler oraya buraya yayılmış olarak görünüyordu. Aradaki holün yer döşemesi, bir yatılı okulun konuşma odasının döşemesi gibi aşınmıştı ve rutubetliydi. Kapısında KASA kelimesi yazılı olan ikinci oda, birinci yazıhanenin o kasvetli manzarasına pek uygundu. Bir köşede bakır telli, meşe ağacından, alt tarafında açılır kapanır bir kapak bulunan büyük bir kafesin içinde demirden, büyük bir kasa görünüyordu. Fareler cirit atıyordu bunun içinde herhalde. Kapısı açık duran bu koca kafesin içinde de, çok acaip bir yazı masasıyla, kirli, iğrenç, delik deşik, dibinden otları fırlamış bir koltuk vardı. Hiç şüphe yok ki, banker bürosu yapılmadan önce burası, bu evin salonuydu. Büronun tek süsü, üzeri yeşil çuha örtülü yuvarlak bir masaydı. Bu masanın etrafına eski maroken sandalyeler sıralanmıştı. Oldukça güzel olan şöminede hiçbir is karartısı görülüyordu; üstü tert-

mizdi ama, aynasına sinekler pislemişti. Eski bir noter yazıhanesinin satışından geldiği belli olan akajudan bir duvar saati, bu külüstür aynaya pek uygun düşmüştü. Mumu takılmamış iki şamdanla bu saatin manzarası kasvet veriyordu insanın içine. Güllerle süslü, kurşuni duvar kâğıdı yer yer sararmıştı, bundan da burada bir takım tütün tiryakilerinin oturduğu anlaşılmaktaydı. Burası tıpatıp gazetelerde *Yazı İşleri* denilen salonları andırıyordu. Birotteau saygısızlık etmiş olmaktan çekinerek girdiği kapının tam karşısında bulunan kapıya üç kez vurdu.

Claparon:

- «Giriniz!» diye bağırdı. Adamın sesinin tonundan, bulunduğu yerin uzaklığından, odanın boş olduğu anlaşılıyordu. İçerden gelen çatırtılardan ocağın gürül gürül yandığını anlamıştı parfümcü; ama Banker içerde yoktu. Keller'in şatafatlı kabul salonuyla, bu sözde fabrikatörün perişan odası arasında Versailles sarayıyla bir kızıl derili kabile başkanının kulübesi arasındaki kadar fark vardı.

Parfümcü, bir banka nasıl olur görmüştü; bir banka kariyatürüydü burası. Yazıhanenin arkasındaki dar ve uzun yüklük gibi bir yerin içinde yatan Claparon, Birotteau'yu görünce, hemen yağ lekeleri içindeki robdöşambrına sarındı, çubuğunu elinden bıraktı. Alındığı zaman güzel oldukları anlaşılan eşyalar, avarece ömür süren bir adamın savrukluğu yüzünden eskimiş, bozulmuş, kir pas içinde kalmış, kırılmış, yırtılmış, harabolmuştu. Claparon karyolasının perdesini de hemencecik kapatmıştı. Bu da saf parfümcüyü, herifin bir haltlar karıştırdığından kuşkuya düşürdü.

Sahte Banker:

- «Buyurun, oturun efendim,» dedi.

Claparon, şimdi perukasız, başına çapraz bağladığı bir boyun atkısıyla olduğu kadar, robdöşambırının açılan önünden görünen, sırtından uzun zamandır çıkarmadığı için kirden esmerleşmiş beyaz yün örme bir çeşit mayo ile pek iğrenç görünmüştü César'a.

- «Benimle yemek yemek ister misiniz?» diye sordu. Böylece hem altta kalmamak hem de buyur ederek, onun gözünü boyamak istiyordu. Yuvarlak bir masanın üstünü örtten kâğıtları kaldırıncı, güzel bir sofrı çıktı ortaya: Ciğer ezmesi, ıstırıdye, beyaz şarap ve şampanyada kızartılmış salçalı sovan yahnisi. İçinde odun kömürü yanan ocakta da mantarlı omlet kızarıyordu. İki sofrı takımına ve bir akşam önceki yemekte kirlenmiş peçeteleri gören en saf bir insan bile, Claparon'un güzel bir misafiri olduğunu farketmekte gecikmezdi. Birotteau kabul etmemekte direndiğı halde Claparon, onun aklına gelenin doğru olmadığına inandırmak istiyormuşcasına durmadan sofraya oturması için üstüne düşüyordu.

Bıçkın komisyoncu, yatağın içine sinmiş birine duyurmak istiyormuş gibi sesini yükselterek:

- «Beklediğim biri vardı ama, sözünde durmadı,» dedi.

Birotteau:

- «Bayım, ben yalnız iş için geldim buraya; sizi uzun zaman bağlayacak değilim,» dedi.

- «Çok perişan bir haldeyim,» dedi Claparon; üstü kâğıtlarla dolu yazı masasını göstererek bir dakikacık olsun rahat bırakmıyorlar beni. Cumartesi günleri misafir kabul ederim, ama size kapım daima açıktır Sayın Bay! Ne sevişmeye ne gezip tozmaya vaktim var. İşten de zevk almaz oldum. Kendini cnala başla işe verebilmesi için insanın boş zamanları da olmalı. Artık beni aylak aylak bulvarlarda dolaşırken gören yok. Yani biliyor musunuz? Bu iş hayatı sıkımaya başladı beni. Yeteri kadar param var, ama neyleyim ki mutlu değilim. Allah bilir ya canım seyahata çıkmak, İtalya'ya gitmek istiyor. Oh! Sevgili İtalya! Uğradığı bunca felaketler içinde hâlâ o kadar güzel ki. Oraya bir gitsem, hiç şüphe yok şöyle tatlı, şahane bir italyan kadını elde ederim! Her zaman sevmişimdir italyan kadınlarını! Hiçbir italyan kadınıyla düşüp kalktınız mı siz? Hayır mı? Peki öyleyse, gelin benimle Venedik'i görürüz, Doçlar ülkesini. Ne yazık ki gü-

zel sanatlardan anlamayan şu kaba Avusturyalıların eline düşmüştü. Adam sende! Boş verelim ticarete filan. Nemize gerek kanal işi! Kamu borçları meselesi! Hükümeti de bırakalım kendi haline! Kesem dolu olunca bey gibi yaşarım ben! Hepsinin canı cehenneme! Hemen yola çıkalım.»

Birotteau:

- «Bir sözcük söylememe izin verin, sonra gideceğim. Senetlerimi Bay Bideault'ya vermiştiniz.»

- «Gigonnet demek istiyorsunuz... şu ufak tefek Gigonnet değil mi? Her şeye yatkın yumuşak başlı adamdır.»

- «Evet, diye sözünü sürdürdü César. İstiyordum ki... Bunun için de sizin şerefinize ve kibarlığınıza güveniyordum...»

Claparon teşekkür ettiğini göstermek üzere eğildi.

- «Senetlerimin vadesini uzatmak istiyordum.»

Banker:

- «Olanaksız!» diye kestirip attı. Bu işte yalnız değilim heyet halinde toplandık. Tıpkı meclisteki gibi birbirimizi yeriz konuşurken. Ah konuşulanları bir duysanız: Madeleine'deki arsalar beş para etmezmiş! Biz başka yerde iş yapıyoruz. Champs-Élysées'de bitmek üzere olan borsa yakınlarında, Saint-Lazzare mahallesinde ve de Tivoli de yatırım yapmamış olsaymışız şişko Nucingen'in de dediği gibi iş yapmış sayılmazmışız. Madelenie'de ne varmış sanki? Küçük, pis bir işmiş bu...»

Sonra Birotteau'nun karnına vurarak: «Biz öyle küçük işlere girmeyiz adamım!» dedi, Birotteau'nun isteğini yerine getirmeyişinin etkisini azaltmak için: «Hele, yiyin yemeğinizi; bir yandan da konuşuruz,» diye sözüne ekledi.

Birotteau, gelecek misafir hava alsın, şunu bir sarhoş edeyim de, şu şüpheli işteki ortakları kimdir anlayayım diye düşünerek:

- «Peki yiyelim,» dedi.

Bunun üzerine banker:

- «Güzel...» dedi. Sonra:

- «Victoire!» diye bağırdı.

İçeri balıkçı kadınlar gibi kaba saba süslenmiş iri yarı bir kadın girdi.

- «Memurlarıma söyleyin kimseyi kabul etmiyorum. Nucingen, Keller'ler Gigonnet gelseler bile!»

- «Memurlardan yalnız Bay Lempereur var.»

- «Öyleyse o gelenlerle konuşsun. Kimse adım atmaya-
cak buraya. Çok önemli bir işim olduğunu söylesinler. Hay-
di şampanya getir bize.»

Eski bir gezgin komisyoncuyu sarhoş etmek olanaksız bir şeydi. César onun böyle abuk sabuk konuşmasını sarhoş-
luk belirtisi sanarak, ortağının ağzını aramaya kalktı.

- «Şu Roguin alçağı hep size bağlı değil mi? Başını bela-
ya soktuğu bir ahababına, her pazar sofrasına oturduğu bir
adama yardım etmesini yazmaz mısınız kendisine?»

- «Roguin ha!.. Budala herif... Onun payı da bizim. Üzülmeyin dostum, her şey yolunda gidecek. Ayın on beşin-
de vadesi gelen senetleri ödeyin. Ondan sonra birşeyler ya-
parız. Bir şeyler yaparız diyorsam benim bu işe yatırılan pa-
rayla hiçbir ilğim yok. Ama ödemezseniz bile size afur tafur
yapacak değilim. Yalnız satış bedelleri üzerinden bir komis-
yonum var benim, bir de arsalarda ufak bir payım. Asıl mal
sahipleriyle benim işim... Anladınız ya ortağınız sağlam
adamdır; bunun için hiç korkum yok Sayın Bayım. Bu gün iş-
ler bölünmüştür. Bir işin ucundan tutabilmek için birçok ye-
teneklerin bir araya gelmesi gerek! Bizimle işe mi girdiniz?
Merhem hokkaları ve taraklarla filan uğraşmayı bırakmalısı-
nız. İş yok bunda! Spekülasyona girişin, millete atın kazığı!»

- «Spekülasyon mu? Ne biçim bir ticaret bu?» diye par-
fümcü sordu.

- «Soyut ticarettir bu,» diye Claparon yanıt verdi. «Pa-
ra işlerinin Napoléon'u sayılan yüce Nucingen'in dediğine
göre, on sene kadar gizli kalacak bir ticaret. Bu yola giren
bir adam büyük rakamlarla oynar, henüz gerçekleşmemiş ge-
lirlerin kaymağını toplar. Yani bu iş büyük bir umutla kazan

cı önceden planlama işidir. Sizin anlayacağınız dolap çevirmenin yeni bir şeklidir. Bu dolap çevirmenin sırrını bilen on on iki kadar kafası kuvvetli adam varız şunun şurasında.»

Bu abuk sabuk laflardan bir anlam çıkarabilmek için César kulak kesilmişti.

Claparon biraz durduktan sonra:

- «Böyle büyük işler adam ister. Öyle yüksek fikirli adamlar vardır ki meteliği yoktur cebinde. Bütün yüksek fikirli adamlarda olduğu gibi. Bu gibiler durmadan kafa işlettir, boşuna tüketirler kendilerini. Bir mantar tarlasında dolaşan domuz gibi! Ama bakarsınız parası olan herifin birinin iştahı kabarır onun buluşuyla. İşte fikir sahibi adam iyi bir işin üstüne bastı mı parası olan omuzuna vurup: "Sorun nedir?" diye sorar ona; "kendinizi ateşe atıyorsunuz dostum, nerede sizde buna dayanacak güç, alın şu bin frankı da bırakın bu işi ben kıvırayım" der. Bunun üzerine bizim banker, fabrikatörleri toplar: "Haydi, ahabblar! Sıvayın kolları bakalım" der. "Reklama başlayın!" Artık palavranın bini bir para! Her yerde yalnız şu duyulur: "Beş metelikle yüz bin frank kazanın!" Ya da yüz bin frank kazanmak için beş metelik; altın madenleri, kömür madenleri... Artık ticaret dolabı dönme-ye başlamıştır bütün hızıyla... Bilim ya da sanat adamlarının fikri satın alınır; geçit töreni başlamıştır. Halk parayı verip katılır buna; biz de kârı indiririz cebe! Kimi insanlar bir kemik parçasını kemirmekle ömür tüketirken, kimileri de banknotları istif edip bakarlar keyiflerine! İşte Sayın Bayım benden size öğüt, atılın bu işlere. Ne olmak istersiniz? Köpek mi, hindi mi, soytarı mı, yoksa milyoner mi? Şunu iyi düşünün: Modern ödünç verme kuramını öğrettim size. Her zaman beklerim sizi. Daima neşeli bir delikanlı bulacaksınız karşınızda. Yerine göre ciddi, yerine göre şen insanlar olan Fransızlar'ın neşesi zarar vermez ticarete. Tam tersi. Kadeh tokuşturan insanlar iyi anlaşır birbirleriyle. Ne dersiniz, birer şampanya daha yuvarlayalım mı? Çok iyidir bu şampanya, çekin bakalım. Epernay'den biri gönderdi bana, iyi fiyat-

la malını satmıştım. O vakit şarap üzerine çalışıyordum! Minnet duymuştu bana. İyi gününde hatırlar beni. Seyrek rastlanır böylesine.»

Herkesin çok kafalı, çok yetenekli saydığı bu adamın abuk sabuk sözleri, vurdum duymazlığı karşısında şaşa kalan Birotteau ona artık bir şey sormaya cesaret edememişti. Şampanyanın verdiği zihin bulanıklığı arasında Du Tillet'nin, Bay Gosbeck adında bir bankerden söz ettiğini hatırlayarak bu adamın kim olduğu ve nerede oturduğunu sordu.

- «Demek bu hale düştünüz öyle mi Sayın Bayım?» dedi Claparon. Paris hasiphanesinin celladı ne kadar bir hekim sayılırsa, bu Gosbeck de o kadar bankerdir. Yüzde ellidir ağzından çıkan ilk söz. Harpagon okulundandır kendisi; size kanaryalar, saman doldurulmuş boa yılanı gösterir, yazın kürk kışın da, bez gömlek giydirmeye kalkar. Peki ona hangi senetleri vereceksiniz? Senedinizi ödenmiş olarak geri alabilmeniz için karınızı, kızınızı, şemsiyenizi, şapka kutunuza ayakkabınızın kalıbına, bel, kürek, kerpeten gibi alet edevatınıza, bodrumunuzdaki oduna varıncaya kadar varınızı yoğunuzu vermelisiniz ona! Gobseck ha, Gobseck! Ne felaket baykuşudur o! Kim sağlık verdi size bu para celladını?»

- «B. Du Tillet.»

- «Ah, hergele! İyi tanırım onu ben. Dosttuk bir zamanlar. Selamı sabahı kestim artık ama inanın ki haksız değilim, bu heriften öğrendim. Ciğerini bilirim bu çamur herifin. Şu sizin güzel baloda az mı sıkıntıya sokmuştu beni. Bir noterin karısını kafeslediği için böbürlenmesine katlanamıyordum doğrusu. İstesem ben de markizleri elde ederdim. Bir daha dostluğumu kazanamaz benim. Dostluğum öyle bir güzel prenestir ki hiçbir zaman koynuna girerek rahatsız etmeyecek onu! Hani siz de az matrak değilsiniz babalık! Bizi şaşkına çeviren bir balo verdikten iki ay sonra senetlerinizin

vadesini uzattırmayı isteyecek duruma düşmüşsünüz! Daha da ileri gidebilirsiniz. Beraber iş yapalım. İyi tanınmış adam-sınız, işime yarar bu benim. Oh! Du Tillet, Gosbeck'le çok iyi anlaşacak yaradılıştadır. Du Tillet'nin sonu iyi gelmeyecek. Şu ihtiyar Gosbeck'e *boyun eğerse* er geç hapı yutar. Gosbeck yaşlı bir örümcek gibi ağıyla sarar bütün dünyayı. Er geç hop! Şu bardağı nasıl ben fırlatıp kırarsam o da avucuna geçirdiği adamı böylece fırlatıp atar. İyi de eder! Öyle bir oyun oynadı ki bana Du Tillet! Hem de nasıl kötü bir oyun...»

Claparon'un saçma sapan laflarını dinleyerek bir buçuk saat geçirdikten sonra, eski gezgin komisyoncunun Güzel Arsene rolünü oynayan bir aktrise abayı yakmış olan Marsilyalı bir milletvekilinin serüvenini anlatmaya başladığını görerek gitmeye kalktı. Dediğine göre seyirciler arasındaki kralcılar kadını ıslıklamışlardı.» Claparon:

- «Bunun üzerine locasında ayağa kalktı,» dedi ve sonra Marsilya şivesiyle adamın ağzından konuşmaya başladı:

- «*Hey, kim ıslık çaldı... Eğer bir kadınsa işini görürüm onun! Erkekse hesaplaşırız onunla... Ne erkek ne kadınsa canı cebenneme... Biliyor musunuz nasıl geldi bu serüvenin sonu?»*

- «Allahaismarladık efendim,» dedi Birotteau.

Bunun üzerine Claparon:

- «Arada bir beni görmeye gelerseniz iyi edersiniz,» dedi. Cayron'un ilk senedi protestolu olarak bize geldi, ben ciro ettiğim için ödedim. Size göndereceğim bunları. Dostluk başka alışveriş başka.»

Bu soğuk ve sırtıkan nezakette Birotteau'yu Keller'lerin katılığı ve Nucingen'in almanvari alayları kadar sarsmıştı. Bu adamın bayalığı, şampanyayla coşarak anlattığı şeyler zavallı parfümcünün yüreğini büsbütün karartmıştı. Buradan ayrılırken dalavereli para işlerinin çevrildiği bir yerden

çıktığını hissetmişti. Merdivenden inip sokağa çıktı. Ama nereye gideceğini bilmiyordu. Bulvarlardan geçip Saint-Denise sokağına varınca Molineux aklına geldi, bunun üzerine Batave Meydanı'na doğruldu. Vaktiyle kendine güvenerek gurur içinde çıktığı o kirli ve biçimsiz merdiveni tırmanmaya başladı. Ama Molineux'nün ne kadar kuru bir pinti olduğunu hatırlayarak şimdi bu adama el açmaya gittiğini düşününce içi sızladı. Tıpkı parfümcünün ilk gelişinde olduğu gibi ev sahibi yine ocağın yanında oturuyordu; ama yemeğini yemişti; Birotteau ne için geldiğini anlattı.

Molineux kulağına inanamıyormuş gibi alaylı bir sesle:

- «Bin iki yüz franklık bir bononun vadesini mi uzatmak istiyor musunuz?» diye sordu. «Siz bu halde değilsiniz bayım. Eğer ayın on beşinde vadesi gelen bu senedi bana ödeyemezseniz, öyleyse kirayı da vermeyeceksiniz demektir?.. A bakın çok kızarım buna ben. Para işinde hiç şakaya gelmem. Benim gelirim bu kiralar, bunlar olmazsa nasıl geçinirim. Bir tüccar şu kurtarıcı ilkeyi kabul etmemezlik edemez: Paranın dini imanı yoktur, kulağı yoktur, yüreği yoktur paranın! Kış sert bu yıl, odun da pahalı. On beşinde ödemediniz mi onaltısında protesto hazırdır. Sizin de benim de icra memurumuz olan babacan Mitral, kapalı bir zarf içinde yüksek konumumuza uygun bir biçimde gönderecektir bu protestoyu.»

- «Şimdiye kadar hiç protesto olmuş değilim.»

Molineux:

- «E, her şeyin bir başlangıcı var,» dedi.

Bu ufak tefek ihtiyarın bu kadar insafsızlığı karşısında donup kalan parfümcü çöküvermişti birden. Çünkü kulaklarında çınladığını duymaya başlamıştı iflas çanlarının sesini. Her çınlayış da ona bir zamanlar iflas edenlerin cezalandırılmalarını nasıl acımasızca savunduğunu anımsatıyordu kendisine. Şimdi bu görüşü ateşten çizgilerle yazılıyordu beynine.

Molineux:

- «Aklıma gelmişken söyleyeyim senetleriniz üstüne: *"Kira karşılığı alınmıştır"* diye yazmayı unutmuşsunuz, bu bana öteki alacaklılar arasında öncelik hakkı kazandırmıştır,» dedi.

İflas uçurumunun önünde bu kadar çabuk açılması karşısında serseme dönen parfümcü:

- «Konumum, alacaklılarımın zararına bir şey yapmamı önler,» diye yanıt verdi.

- «İyi, pekâlâ bayım. Doğrusu ya sayın kiracılarımdan kira konusunda çok şey öğrenmiştim. Şimdi de sizden kira karşılığı senet almamak için ders almış bulunuyorum. Yok! Dava açacağım, yanıtınız bana açıkça imzanızı yadsıyacağınıza gösteriyor. Paris'teki bütün mülk sahiplerini de ilgilendirir bu dava.»

Birotteau canından bezmiş haldeydi, sokağa çıktığı zaman. Böyle zayıf ve gevşek ruhlu insanlar nasıl ilk başarıyla cesaretlenirlerse, ilk engelle karşılaştıkları zaman da yılgınlık gösterirler. César'ın artık Popinot'nun bağıllığından başka hiçbir şeyden umudu kalmamıştı. İnnocents'lar çarşısından geçerken o aklına geldi.

- «Zavallı çocuk, kendisini altı hafta önce Tuilleries'de ticarete ittiğim zaman kim derdi ki başıma bunlar gelecek!»

Saat dörde geliyordu. Tam yargıçların Adliye Sarayı'ndan çıkma vaktiydi. Sorgu Yargıcının yeğenine uğramak aklına esti. Ahlak konusunda çok titiz bir insan olan bu yargıcın bir özelliği de, insanların en önemsiz gibi görünen hareketlerinin anlamını kavramak, en gizli niyetleri sezmek, bir suçun tohumunu bir kabahatin köklerini bulmaktır; kendisine fark ettirmeden Birotteau'yu inceden inceye gözden geçirmişti. Popinot'nun yanında amcasıyla karşılaşınca canı sıkılan parfümcünün sıkıntılı, dalgın, düşünceli hali yargıcın gözünden kaçmamıştı. Kulağının arkasında kalem, oradan

oraya koşup duran, işi başından aşkın küçük Popinot, her zamanki gibi, Césarine'in babasının önünde iki büklümdü. César'ın ortağına söylediği beylik sözlerin altından Yargıç, önemli bir isteği olduğunu anlamıştı. Kurnaz Yargıç, kalkıp gidecek yerde, kendisinin gitmesini sağlamak için, parfümcünün çekilip gideceğini düşünmüştü. Birotteau gittikten sonra, yargıç da çıktı. Ama Birotteau'nun Cinq-Diamants sokağının, Aubry-le-Boucher sokağıyla birleştiği yerde dolaştığını gördü. Bu önemsiz olay César'ın niyetinden kuşkuya düşürdü ihtiyar yargıç Popinot'yu, bunun üzerine Lombards sokağından yukarı doğru yürüdü ve parfümcünün, Anselme'in dükkânına girdiğini görünce hemen geri döndü.

- «Popinot'cuğum,» dedi César ortağına, «senden bir yardım istemeye geldim.»

Popinot soyluca bir coşkunlukla:

- «Ne yapmam gerek?» diye atıldı.

Yirmi beş gündür buzlar arasında dolaştıktan sonra yürekten fışkıran bu ateşli yakınlık karşısında adamcağız derin bir mutlulukla:

- «Ah! Hayatımı kurtardın benim,» diye bağırdı. «Kâr hisseme mahsuben bana elli bin frank ver; ödeme üzerinde anlaşırız.»

Popinot gözlerini César'dan ayırmıyordu. César, önüne baktı. Bu sırada Yargıç içeri girdi.

- «Evladım... Ah! Affedersiniz Bay Birotteau! Evladım sana bir şey söyleyecektim...»

Böyle diyerek, Yargıç emir verircesine bir hareketle yeğenini dışarı çağırırdı. Sırtında bir yelekle, başı açık dışarı çıkan yeğenini Lombards sokağına doğru götürerek kendisini dinlemeye zorladı.

- «Yeğenim» dedi. «Eski patronunun işleri çok kötü gidebilir; bu yüzden de iflasını ilan edebilir. Bu noktaya gelmeden, kırk yıl namuslarıyla yaşamış olan insanlar, şerefleri-

ni kurtarmak kaygısıyla, en azgın kumarbazların yolundan giderler; yapmayacakları şey yoktur bunların: Karılarını satarlar, kızlarını kiralarlar, en yakın dostlarının başını derde sokarlar, kendi malları olmayan şeyleri rehine korlar; işi oyuna döker, aktörlük yapar, yalan söyler, ağlar sızlarlar... Böyle, nice akla hayale sığmaz şeyler görmüşümdür ben. Sen de Roguin'ın kendisini ne kadar saf bir adam gibi sattığını gördün. İnsan canını bile emniyet ederdi böyle adama. Bu sert hükümeri Bay Birotteau hakkında ileri sürecek değilim; namuslu bir adam olduğuna inanırım. Ama kalkar da senden ticaretin yasalarına aykırı bir şeyler, örneğin hatır sendi vermeni ve bir ciro sistemi içine girmeni isterse ki ben de bu, dolandırıcılığın başlangıcıdır, çünkü bu kalp bir paradan başka bir şey değildir, bana danışmadan hiçbir şeyi imzalamayacağına söz ver. Düşün ki, kızını seviyorsan bile, sevginin çıkarı hesabına geleceğini mahvetme. Eğer Bay Birotteau düşecekse, ne diye iki kişi birden düşsün? Bu, ikiniz için de ticarethanenizi elden çıkarmak olmaz mı? Sonunda onun için de bir sığınak değil mi burası?»

- «Sağolun amcacığım, öğüdünüzü aklımdan çıkarmayacağım,» diyen Popinot, patronunun ağlayıp sızlamalarının anlamını kavramıştı şimdi. Anselme, düşünceli düşünceli kararlık dükkânına döndü. Birotteau ondaki değişikliği farketmişti.

- «Odama kadar gelmek şerefini vermenizi rica ederim bana. Daha iyi konuşuruz. Tezgâhtarlar işlerinde güçlerinde ama yine de duyabilirler konuştuklarımızı.»

Birotteau, hakkındaki hükmü yargıtay tasdik etmiş ya da itirazı reddolunmuş bir mahkûm gibi perişan bir halde Popinot'un ardından yürüyerek yukarı çıktı.

- «Sevgili velinimetim,» dedi Anselme. «Benim size körü körüne bağlı olduğumdan kuşkunuz olmasın. Yalnız izin verirseniz bu paranın, sizi tamamıyla kurtarıp kurtaramayacağını soracağım, bu, sadece herhangi bir felaketi geciktir-

mek içinse, beni de sürüklemenin ne yararı var? Size doksan gün vadeli senetler gerek. Üç ay sonra bunları ödemek benim için olanaksız...»

Birotteau sapsarı kesilmişti. Popinot'yu yukardan aşağıya süzdü.

Popinot korkuya kapılarak:

- «Ama mutlaka istiyorsanız, veririm,» diye bağırdı.

Parfümcü, son gücünü de harcayarak:

- «Nankör!» dedi. Bu sözcüğü bir şerefsizlik damgası gibi Popinot'nun alnına çalmıştı.

Kapıya doğru yürüyerek dışarı çıktı. Bu korkunç sözcüğün, üzerinde yarattığı etkiden sıyrılarak kendine gelen Popinot, sokağa fırladı, ama parfümcüyü bulamadı.

Césarine'in sevgilisi, kulaklarında hep bu suçlamayı duyuyor, gözünün önüne hep zavallı César'ın perişan yüzü geliyordu: Şimdi Hamlet gibi, yanı başında korkunç bir hayaletle yaşamaktaydı.

Birotteau bir sarhoş gibi bu mahallenin bütün sokaklarında dolaşmış durmuştu. Sonunda rıhtımda buldu kendini, oradan Sèvres'e giderek geceyi bir otelde geçirdi. Kederden uyuşmuş gibiydi artık. Karısı César'ın gelmeyişi karşısında büyük bir korkuya kapılmıştı ama, aratmaya kalkmadı. Böyle hallerde ortalığı gürültüye vermenin sonu felaketli olabilirdi. İnce düşünceli Constance, kocasının tüccarlık şerefini düşünerek, kaygılarını boğdu, bütün gece merak içinde çırpınarak dua etti durdu. César ölmüş müydü acaba? Yoksa son bir umutla Paris'in dışında bir yere mi gitmişti? Ertesi sabah, kocasının neden gelmediğini biliyormuş gibi davranmıştı, ama saat beş olduğu halde César görünmeyince, amcasından gidip morga bakmasını rica etti. Bu sırada bu cesur yaradılışlı kadın, kasasının başına geçmişti. Kızı da yanında oturup iş işliyordu. İkisi de, yüzlerinden kederlerini belli etmeden, ama gülmeden de müşterileriyle konuşuyorlardı. So-

nunda Pillerault, César'la birlikte çıkageldi. Borsa'dan gelirken ona Palais-Royal'de rastlamıştı. O gün ayın on dördüydü. César, sofrada, ağzına lokma koymadı. Birden, büzülen midesi, hiçbir şey almıyordu. Yemekten sonrası daha korkunç oldu. Parfümcü umutla umutsuzluk arasında bocalayıp durmuş, belki yüzüncü kez, en tatlı umuttan, en acı umutsuzluğa yuvarlanmıştı. Bu hal, en sevinçli duygulardan en acı duygulara yuvarlayarak böyle zayıf yaradılışlı insanları yıkar. O sırada, Birotteau'nun avukatı Derville salona daldı. Karısı César'ı bu güzelliğiyle gözalan salonda zorla oturtmuştu. Kocasını "Çılgınlığımın anıtlarını görmek istemem!" diye beşinci kata çıkıp yatmak istiyordu.

Derville:

- «Davayı kazandık!» dedi, bu sözcükleri duyunca César'ın asık yüzü birden gevşedi. Ama onun bu sevinci Pillerault'yu da, Derville'i de ürkütmüştü. Ana kız korku içinde ağlaşarak Césarine'in odasına çıktılar.

Parfümcü:

- «Artık ödünç para alabilirim!» diye bağırdı.

Derville:

- «Bu, ihtiyatsızca bir şey olur. Karşı taraf temyiz etti, yargıtay, kararı bozabilir, ama bir aya kadar ilamı alırız,» dedi.

- «Bir ay ha!»

César, yeniden derin bir uyuşukluğa gömüldü, kimse onu bu halinden ayırmaya kalkmamıştı. Bu, bir çeşit tersine çevrilmiş katalepsi haliydi ki, buna uğrayan insanın vücudu, canlı olduğu ve acı duyduğu halde zekâ işlemleri işlemez duruma gelir: Constance, Césarine, Pillerault, bunu Tanrı'nın bir lütfu olan bir dinlenme saydıkları için iyi karşıladılar. Birotteau böylece, gece sarsıcı heyecanlara katlanabilecekti. Şöminenin yanındaki bir koltuğa gömülmüştü; karısı da öteki tarafta oturmuş onu seyrediyordu, dudaklarında tatlı bir

gölümseyiş vardı. Kadınların erkeklerden çok melek yaradılıştta olduklarını gösteren bir gülümseyişti bu. O kadınlar ki en derin sevgiyle acıma duygusunu kaynaştırmalarını bilirler bu da insanların, ömürleri süresince ancak birkaç kez rüyalarında görünen meleklerde bulunan bir sırdır. Césarine, annesinin ayağının dibinde görünen meleklerde bulunan bir sırdır. Césarine, annesinin ayağının dibinde bir tabureye oturmuş, zaman zaman başını eğerek babasının elini okşarken, hafifçe saçlarını da değdirerek, onu kendine getireceğini umuyordu. Böyle kriz zamanlarında gürültü etmenin zararlı olacağını düşünmüştü.

Koltuğunda, bir büyük adam heykelinin sükun ve vakarıyla oturan Pillerault, bu herkese el uzatmaya hazır filozof, alnında Mısır sfenkslerinin zekâ pırıltısıyla, sessizce, Derville'le konuşuyordu. Constance, sır tutacağından şüphe edilemeyecek olan avukat Derville'e danışmanın yerinde olacağını düşündü. Bilançoıu ezbere bildiği için Derville'in kulağına fısıldayarak durumu anlattı. Parfümcünün şaşkın bakışları önünde bir saat kadar süren bu konuşmadan sonra Avukat, Pillerault'nun yüzüne bakarak başını salladı.

İş adamlarının o korkunç soğukkanlılığıyla:

- «İflası kabul etmek gerek efendim!» dedi. «Diyelim ki şu veya bu şekilde zorlamayla yarın vadesi gelen borcunuzu ödediniz. Bütün arsalarınız ipotek ederek, ödünç almadan önce, üç yüz bin frank ödemelisiniz. Beş yüz elli bin franklık bir pasife karşılık, çok güzel verimli bir aktif gösteriyorsunuz, ama paraya çeviremeyeceksiniz bunu, bir süre sonra yıkılacaksınız. Bence merdivenden yuvarlanmadan önce, pencereden atlamak yeğdir.

Pillerault:

- «Ben de böyle düşünüyorum yavrum,» dedi.

Bayan Birotteau'yla Pillerault, Derville'i kapıya kadar geçirdiler.

C sarine kalkıp Birotteau'nun alnından öperek:

- «Zavallı babacığım,» dedi.

Annesiyle amcası döndükleri zaman:

- «Anselme bir Şey yapamamıŐ mı?» diye sordu.

Sanki bir piyanonun tuŐuna dokunmuŐ da, tokmak bir tele vurmuş gibi, belleğinin tek uyanık noktasına çarpan bu ad  zerine C sar:

- «... Nankör!» diye bağırdı.

Bu sözcük bir lanetleme gibi, suratına fırlatıldığından beri küçük Popinot'nun gözüne bir an uyku girmemiş, bir an rahat etmemiŐti. Talihsiz  ocuk amcasına lanet okuyarak, gidip kenŐisiyle konuştu. Bu yıllanmıŐ yargıcı kandırabilmek için sevgisinin Şahlandırdığı tüm konuşma yeteneğini kullanarak, duygusal sözlere kulak asmayan bu adama düşüncesini kabul ettirebileceğini umuyordu.

Popinot:

- «Sorunu ticaret bakımından ele alırsak,» dedi, «uygulamada, ortaklardan işin başında bulunan, sermayeye katılan ortağa, k r hissesine mahsup edilmek üzere bir avans verilebilir. Ortaklığımız da bu kadar bir k r sağlayabilecek durumdadır. Durumumu iyice gözden geçirdikten sonra, kendimi üç ayda kırk bin frank ödeyebilecek g  te görüyorum. Bay C sar'ın doğruluğuna da güvenim olduğu için bu parayı senetlerini ödemek için kullanacağına Ő phem yoktur. Böylece, iflas ederse alacaklıların, bize hiçbir diyecekleri kalmaz! Hem sonra amcacığım, C sarine'i yitirmektense, kırk bin frankı yitirmek daha iyi benim için. Ő  anda, herhalde babasına, istediği parayı vermediğimi duymuŐtur da, gözünden d Őm Ő md r. Velinimetimin  Ğruna canımı bile vereceğimi söylemiştim! Ben, kaptanıyla birlikte sulara gömülmek zorunda olan bir gemici, generaliyle yan yana can vermesi gereken bir asker durumundayım.»

Yargıç, yeğeninin elini sıkarak:

- «Kötü bir tüccarsın ama, iyi yürekli bir insansın,» dedi. «Ben de bunu uzun uzun düşündüm; Césarine'e çılgınca tutkun olduğunu biliyorum; hem gönül hem de ticaret yasalarının gereklerini yerine getireceğine inanırım.»

- «Ah! Amcacığım, bana bir yolunu gösteriniz, şerefimi kurtarmış olursunuz.»

- «Birotteau'ya avans olarak elli bin frank ver. Yalnız artık bir mülk hükmünde olan yağınız üzerinden, Birotteau'nun kâr payını, senin geri alma hakkını saklı tutan bir sözleşme yaparsın. Sözleşmeyi ben hazırlarım.»

Anselme, amcasının boynuna sarılarak öptü, dükkâna dönerek elli bin franklık senetler hazırladı ve Cinq-Diamants sokağından Vend me meydanına koştu. Césarine'le, annesinin ve amcasının, adeta mezardan gelen bir ses tonuyla "Nankör!" demesi üzerine baktıkları sırada kapı açıldı ve Popinot içeri girdi.

Alnından sızan terleri silerek:

- «Sevgili, aziz patronum,» dedi. «İşte benden istediğini zi getirdim.»

Böyle diyerek parayı uzattı.

- «Evet, durumumu iyice inceledim, hiç korkunuz olmasın; ben ödeyeceğim, şerefınızı kurtarın!»

Césarine, Popinot'nun elini tutup bütün gücüyle sıkarak:

- «Ona çok güveniyordum zaten...» dedi.

Bayan César, Popinot'yu kucakladı. César, kıyamet günü İsrail'in borusunu duyup mezardan fırlayan biri gibi yerinde doğruldu, sonra elli bin franklık senetleri almak için elini uzattı.

Korkunç Pillerault Amca:

- «Bir saniye!» diyerek Popinot'nun elinden pullu beş kâğıdı kaptı, odadakiler şaşkına dönmüşlerdi; ama senetleri yırtıp parça parça ettikten sonra ateşe attığını görünce dehşet içinde hepsi bir ağızdan:

- «Amca!»
- «Amca!»
- «Amca!»
- «Bayım!»

diye bağıştılar. Bu sesler tek bir yürekten fırlayan tek bir feryat halinde yükselmişti. Pillerault amca bundan sonra Popinot'nun boynundan, yakalarak kendine çekti, kollarının arasında sıkarak alnından öptü:

- «Göğsünde yürek taşıyan herkesin sevgisine layık bir insansın,» dedi. Kızımın milyonu olsaydı da onu sevseydin, senin de (ateşte yanan kâğıtların küllerini göstererek) bundan başka bir şeyin olmasaydı da seni sevseydi, sizi on beş güne kadar evlendirirdim. César'ı göstererek: Senin patronun kaçırmış, dedi, sonra parfümcüye dönerek: Yeğenim, dedi, artık hiç hayale kapılma! Ticaret duyguyla değil, parayla yapılır. Bu, çok yüce bir hareket ama yararsız. İki saat Borsa'da dolaştım ,iki paralık kredin kalmamış, herkes senin içinde yuvarlandığın felaketten, senetlerinin vadesini uzatmak için sağa sola başvurmandan, bir çok bankerin kapısını aşındırmandan, onların sana kredi açmak istemediklerinden, çılgınlıklarından, geveze bir mal sahibinin gönlünü edip bin iki yüz franklık bir senedin vadesini uzattırmak için altı kat merdiveni tırmandığından, sıkıntını saklamak için balo verdiğiinden söz ediyor... Roguin'de hiç paran olmadığı-nı söyleyecek kadar ileri gidenler bile var. Düşmanlarınıza göre, Roguin'in kaçıışı bir bahane. Ahabplarımdan birini, bütün bunların doğru olup olmadığını anlamak için göndermiş-tim, o da bütün bunların söylendiğini duymuş. Şimdi herkes, Popinot'nun senetlerinin piyasaya sürülmesini bekliyor, dediklerine göre, onu sen böyle bir senet makinası yapmak için, isteyerek ticarete sokmuşsun. Yani şu anda, sosyal merdivende bir basamak daha yükselmek isteyen bir adama yöneltilen iftira ve dedikodular piyasayı baştan başa kaplamış. Bir hafta Popinot'nun, bu elli bin franklık senetlerini kapı

kapı dolaştıracaksın, her yerden red cevabı alarak küçüleceksin, kimse almayacak bunları: Senin böyle kaç senedi piyasaya sürdüğünü bilmediklerinden, kendini kurtarmak için bu çocuğu yakacağını umuyorlar. Boşu boşuna Popinot Ticaretevi'nin kredisini de mahvedeceksin. En gözü pek tefecilerin bile sana bu elli bin franklık senet karşılığı ne vereceklerini sanıyorsun? Yirmi bin. Anlıyor musun sadece yirmi bin! Ticarete öyle zamanlar olur ki insanın sanki bir hazımsızlığa uğramış gibi, ağzına lokma koymadan üç gün aç durması gerekir. Ondan sonra seni, kredi mutfağına buyur ederler. Sen üç gün böyle yaşayamıyorsun. Bütün sorun burada. Zavallı yeğenim, cesur ol, bilançonu vererek, iflasını istemekten başka çare yok. Popinot burada, ben de varım; tezgâhtarların yatar yatmaz, biz beraberce çalışıp seni azaptan kurtarıyoruz.»

Parfümcü ellerini kavuşturarak:

- «Amcacığım!» dedi.

- «César, hiç aktifi olmayan yüz kızartıcı bir bilanço ile ortaya çıkmayı ister misin? Popinot'nun işine ortak oluşun, şerefini kurtarıyor.»

César, bu son sözlerin alın yazısı gibi zalim ışığında, korkunç gerçeği bütün enginliğiyle görüyordu şimdi, önce koltuğuna yığıldı, oradan da dizlerinin üstüne yere çöküverdi, birden kafası işlemez oldu, çocuklaşırverdi, karısı can çektiğini sanarak kaldırmak için yanında diz çöktü, ama sonra ellerini kavuşturduğunu görerek o da kocası gibi yaptı, gözlerini gökyüzüne doğru kaldırarak, derin bir hüznün ve boyun büküklükle amcasının, kızının ve Popinot'nun önünde, katoliklerin en büyük dualarını okudu:

- «Ey göklerdeki Babamız, kutsal adını anarak yalvarırım sana, iraden bütün evrene yayılsın; rabmetin yeri ve göğü kaplasın; BİZE GÜNLÜK EKMEĞİMİZİ VER. Nasıl biz, kendimize karşı yapılmış olan kusurları bağışlıyorsak, sen de sana karşı işlediğimiz kusurları bağışla, bizi şeytana uymaktan koru, felaketten kurtar.»

Filozof Pillerault'un gözleri yaşarmıştı, perişan olan Césarine başını bir heykel gibi kımıldamadan dimdik tutan Poinoult'un omuzuna dayanmış ağlıyordu.

Eski tüccar, genç adamın koluna girerek:

- «Aşağıya inelim,» dedi.

Saat on bir buçukta César'ı karısıyla kızının eline bırakarak, oradan ayrıldılar. Bütün bu gizli fırtına sırasında mağazayı yönetmiş olan Célestin yukarı çıkarak salona girdi. Ayak sesini duyan Césarine, babasının halini görmesin diye koşup kapıyı açtı.

Baştezgâhtar:

- «Akşam postasından, adresi yanlış yazdıkları için, geç kalan bir mektup çıktı. Tours'dan geliyor. Patronun kardeşinden geldiğini sanıyorum. Bunun için açmadım,» dedi.

César:

- «Ah! Kurtuldum! Kardeşciğim! Kardeşciğim!» diyerek mektubu öptü.

FRANÇOİS'NİN CESAR BİROTTEAU'YA YANITI:

Tours, ayın 17'si.

"Sevgili kardeşim;

Mektubun beni çok kederlendirdi; bunun için de okur okumaz, hemen senin adına ayin yaparak, bizim için kanımı akıtmış olan İsa adına, Tanrı'dan sana yardım etmesi için dua ettim. Pro meo fratre Caesare diye duama başlarken, seni düşünerek gözlerim yaşla doldu, ne büyük bir talihsizliktir ki benim için kardeşim olarak, en çok yardıma muhtaç olduğun bir anda yanı başında değilim. Ama o soylu, saygıdeğer Bay Pillerault'

nun benim yerimi tutacağını düşünüyorum. César'cığım, bütün dertlerin arasında unutmama ki, bu içinde bulunduğumuz yaşam, geçici bir çile yaşamıdır, elbet bir gün, Tanrı adına onun Kutsal Kilisesi uğruna acı çekmiş olmamızın, İncil'in buyruklarına uymamızın ve erdemli bir ömür sürmemizin mükâfatını göreceğiz. Yoksa bu dünyayla ilgili şeylerin hiçbir anlamı olmazdı. Bu buyrukları söz konusu ederken dine ne kadar bağlı olduğunu düşünüyorum. Çünkü senin durumunda olup da şu ölümlü dünyanın kasırgalarına tutulup insanlık baltının, çıkarlarının korkunç denizinde bocalayanlar, uğradıkları düşmanlıklar arasında, acılarının etkisiyle günah işleyebilirler. Sana kötülük edenleri lanetleme ve de yaşamına acı katmak istemiş olan Tanrı'ya karşı gelme. Gözlerini topraktan ayırıp göklere çevir; zayıflara teselli oradan gelir, fakirlerin zenginliği orada olduğu gibi, zenginleri bekleyen korkunç son ve akibet de oradadır..."

Karısı:

- «Aman Birotteau geç bunları; bak bakalım ne göndermiş bize?» dedi.

César gözyaşlarını silerek sık sık okuyacağı bu mektubun ortasını açtı. İçinden bir havale kâğıdı düştü. Birotteau, havaleyi elinde tutarak: kardeşçiğime güvenmekte haksız değilmişim,» dedi. Sesi zaman zaman hıçkıraklarla kesilerek mektubu okumaya devam etti.

"... Yine de, Listomère'e başvurdum, isteğimin nedenini açıklamadan, biriktirdiğim parayı tamamlayabilmek için, bana ne kadar para verebilirlerse ödünç vermesini rica ettim. Onun cömertliği sayesinde, elimdeki parayı bin franka tamamlayarak, hazine üzerine çekilen bu havaleyle gönderiyorum."

Constance, Césarine'e bakarak:

- «Doğrusu ya büyük yardım!..» dedi.

"Çok gerekli olmayan bazı masraflarımı kısarak,

Mme. de Listomère'in bana ödünç verdiği dört yüz frankı, üç yılda öderim kenisine. Bunun için tasalanma César'cığım. Böylece elimde avucumda ne varsa göndermiş oluyorum sana. Bu paranın, senin ticaret işlerindeki sıkıntıları ki, geçici olduğunu şüphe yok, gidermesini dilerim. Bunun için itirazlarını önlemek istiyorum. Bu para için bana faiz vermeyi filan sakın düşünme. Bundan başka Tanrı, dualarımı kabul eder de yine işlerin düzelse bile bana geri gönderme. İki yıl önce aldığım son mektubuna bakarak zengin olduğunu sanıyordum. Bunun için de biriktirdiğim parayla fakirlere yardım etmeyi tasarlıyordum, ama şimdi nem varsa senindir. İçinde bulunduğun bu sıkıntıyı da atlattıktan sonra bu parayı yeğenim Césarine için sakla. Bu parayla evlenirken, canının istediği ufak tefek bir şeyleri alsın ve kendisi için, sevdikleri için daima dua eden ibtiyar amcasını anımsasın. Sonra düşün ki César'cığım, ben kendini Tanrı'ya adanmış, onun yolunda onun buyruklarını yerine getirmeye çalışarak yaşayan fakir bir rahibim; bunun için de bana çok az bir şeyler yetmektedir. İçinde bulunduğum sıkıntılar arasında hiçbir tasan olmasın ve beni, seni her zaman candan seven bir insan olarak anımsa. Sayın dostumuz abbé Chapeloud, kendisine senin sıkıntılarından söz etmemiş olduğum halde, sana yazdığını anlayarak, bütün ailene en iyi dileklerini iletmemi söyledi. Allahaismarladık sevgili kardeşim; içinde bulunduğu şu durumda senin, karının ve kızının sağlığını koruması için Tanrı'ya yalvararak bu sıkıntılı günlerinizde size sabır ve cesaret vermesini diliyorum.

"François Birotteau

Saint-Gatien de Tours

Katedrali Rabip Yardımcısı"

Bayan Birotteau öfkeyle:

- «Bin frank!» dedi.

César düşünceli bir tavırla:

- «İyi sakla bunu,» dedi. «Bu kadar parası varmış. Kaldı ki kızımıza göndermiş bunu da; alacaklılarımızdan bir şey istemeden bizi yaşatır.»

- «Senin, kendilerinden büyük bir para kaçırdığını sanırlar.»

- «Mektubu gösteririm onlara.»

- «Uydurma derler.»

Birotteau dehşet içinde:

- «Aman Tanrım! Aman Tanrım!» diye bağırdı. «Ben de bir zaman hiç şüphesiz, bugün benim bulunduğum durumdaki zavallı insanlar için böyle düşünmüştüm.»

César'ın halinden büyük bir kaygıya düşen Constance'la Césarine, yanında oturarak sessizce iş işliyorlardı. Sabahın ikisine doğru Popinot yavaşçacık kapıyı açarak Bayan César'a aşağıya inmesini işaret etti. Pillerault, yeğeni gelince gözlüğünü çıkardı.

- «Yavrum,» dedi, «daha umut var. Her şey kaybolmuş değil, ama kocan bu işle ilgili işlemlere dayanamaz, Anselme'le biz üstümüze alırız bunu. Yarın mağazandan ayrılma, kendilerine bono verilmiş olanların hepsinin adreslerini çıkart, saat dörde kadar vaktimiz var. Bak ben şöyle düşünüyorum. Bay Ragon'dan da benden de korkunuz olmasın. Tutun ki Roguin'e bıraktığınız yüz bin frank bugün elinize geçti de, bunun arsa sahiplerine verdiniz, bu para şimdi nasıl elinizde değilse o vakit de olmayacaktır. Claparon adına yazılmış yüz kırk bin franklık senediniz var; ne olursa olsun bunu ödemek zorundasınız; görülüyor ki sizi yıkan Roguin'in dolandırıcılığı değil. Borçlarınız karşılayabilmeniz için er geç fabrikalarınızı karşılık göstererek kırk bin frank, Popinot'dan da altmış bin franklık senet almanız gerekecek. Böy-

le olursa zorlukları yenebilirsiniz. Eğer en büyük alacaklarınız size yardıma razı olursa, ben varımı yoğumu feda etmekten çekinmem, ekmeksiz kalma pahasına da olsa tahvillerimi satarım. Popinot, ölmekle yaşamak arasında sallanır durur; siz de ticaret hayatındaki en küçük bir sarsıntıyla yıkılırsınız. Ama şu sizin yağı büyük bir kazanç sağlar herhalde. Popinot ile baş başa verip danıştık birbirimize, bu mücadelenizde size destek olacağız. Ah, şöyle bir başarı umudu belirse, kuru ekmeğe gönül hoşluğuyla razı olurum ben. Ama her şey Gigonnet ile Claparon'un ortaklarına bağlı. Popinot'yla saat yediyle sekiz arasında Gigonnet'ye gidip niyetlerinin ne olduğunu anlamaya çalışacağız.

Constance tek kelime söylemeden, gözyaşları ve hıçkırıklar arasında amcasının boynuna sarıldı. Popinot da, Pillerault da, Claparon'la Gigonnet arasında Du Tillet'nin bulunduğunu ve Du Tillet'nin "Küçük İlanlar" gazetesinde şu koruncu yazıyı okumak istediğini bilmiyorlardı:

"Ticaret mahkemesi, Paris'te Saint-Honoré sokağında No.397 de oturan parfüm tüccarı B. César Biroteau'nun iflasına karar vermiş olup alacaklıların 16 ocak 1819 dan başlayarak adlarını yazdırmaları": İflas memuru Bay Gobenheim Keller, acentaları Bay Molineux."

Anselme'le Pillerault gün doğuncaya kadar César'ın defterlerini incelediler. Biri ihtiyar bir asker, öteki de daha dünkü asteğmen dost, Gigonnet denilen Bidault'nun merdivenini tırmananların azabını, başkasının adına hareket ederek duyacak olan bu iki kahraman dost, hiç konuşmadan Grenétat sokağında yürüyorlardı. İkisi de üzgündü. Pillerault birkaç kez eliyle alnını sıktı.

Grenétat sokağı, her binasında birkaç iş yeri bulunan çirkin görünüşlü bir yerdi. Burada en çok göze çarpan fabrikaların pislikleriydi. İhtiyar Gigonnet, her tarafı dökülen, küçücük kirli pencerele bir evin üçüncü katında oturuyordu. Merdiven sokağa kadar inmekteydi. Kapıcı kadın, asmakatta, yalnız merdivenden ışık alan bir kafesin içinde oturuyor-

du. Gigonnet'den başka, bütün kiracıların bir işi vardı. Bina-ya durmadan işçiler girip çıkıyordu: Merdivenin basamakla-rı, havanın durumuna göre, cıvık ya da katı bir çamurla kap-lydı, çöp içindeydi. Bu köhne merdivenden çıkarken, her katın sahanlığında bir fabrikatörün, siyah saç üzerine yaldız-la yazılmış adı ve yarattığı şaheserlerden örnekler göze çar-pıyordu. Çoğu açık duran kapılardan hem ev hem fabrika olan bu acayip yerlerin içi görülüyor, insana hayvanat bahçe-sindeki hayvanların saat dörtteki halini andıran işitilmemiş sesler, ısıklar, türküler duyuluyordu. Birinci kattaki pis bir izbede en güzel Paris işi askılar yapılmaktaydı. İkinci katta da, çöplerin, pisliklerin ortasında, yılbaşı günü mağaza vit-rinlerini süsleyen karton işleri görülürdü. Gigonnet, bir mil-yon sekiz yüz bin frank parası olduğu halde, işte bu binanın üçüncü katında oturdu ölünceye kadar. Oradan çıkması için, söylenilenlere kulak asmadı. Yeğeni Bayan Saillard, kendisine, Royal Meydanı'ndaki konağının bir katını ver-mek istediği halde yerinden kımıldamamıştı.

Pillerault, Gigonnet'nin kurşuniye boyalı temiz kapısı-nın ipini çekerken:

- «Cesaret!» dedi. Kapıyı Gigonnet açtı. İflasın eşiğin-de bulunan César'ın iki elçisi, pencereleri perdesiz, temiz ve soğuk bir odadan geçtikten sonra tefecinin yarı yanmış odunlarla dolu bir ocağın karşısına yerleştiği odaya geldiler. Popinot, tefecinin yeşil dosyaları ve bir manastır hücre-sini andıran oda'nın manzarası karşısında yüreğinin donduğunu hissetti. Yirmi beş yıldır duvarları süsleyen çiçekli kâğıtlara şaşkın şaşkın baktıktan sonra kederli bakışları şöminenin üs-tüne konulmuş rebap şeklindeki saatle bunun yanındaki Sèv-res işi üzeri yaldızlı bakır kakmalı yumurta biçimi, çok zen-gin, iki mavi vazoya takıldı. Gigonnet bunları ayak takımı-nın her şeyi kırıp geçirdiği Versailles yağmasından arta ka-lan döküntüler arasından kapatmıştı. Ama kraliçenin tuva-let odasından gelen bu nefis şeylerin yanı başında da dövme demirden çok aşağılık iki şamdan duruyordu. Bu kaba kar-şıtlık, o güzel şeylerin buraya kadar düşmesine yol açmış olan olayı anımsatıyordu insana.

Gigonnet:

- «Sizin kendiniz için değil de koca Birotteau için buraya geldiğinizi biliyorum... E, ne var söyleyin bakalım, dostlarım,» dedi.

- «Sizin her şeyi bildiğinizi biliyorum. Bunun için kısa keseceğim,» dedi Pillerault. «Claparon emrine yazılmış senetler var sizde değil mi?»

- «Evet.»

- «Bunlardan vadesi gelen elli bin franklık senet yerine Bay Popinot'nun bonolarını kabul eder misiniz? İskontasıyla elbet.»

Gigonnet, dünyaya gelirken başında getirdiği sanılacak kadar eski o korkunç kasketini çıkararak, taze tereyağı rengeindeki dazlak kafasını gösterip, Voltaire'vari bir sırıtışla:

- «Bana bunu saç için yaptığınız yağla mı ödeyeceksiniz, ne işime yarar bu benim!» dedi.

Pillerault:

- «İşi alaya döktüğünüze göre bizim için arabayı çekip gitmekten başka yapacak şey yok,» dedi.

Gigonnet, dalkavukça bir gülümsemeye:

- «Tam kendinize yakışır şekilde filozofça konuşuyorsunuz» dedi.

Pillerault son bir çaba göstererek:

- «Ya peki ben Bay Popinot'nun senetlerini ciro edersem?» diye sordu.

- «Siz saf altınsınız, Bay Pillerault, ama benim altına gereksinmem yok, paramı isterim,» diye tefeci yanıtladı.

Pillerault'yla Popinot allahaismarladık deyip çıktılar. Merdivenin aşağısına geldikleri zaman Popinot'nun dizleri bükülecek gibi oluyordu.

Pillerault'ya:

- «Bu da insan mı?» diye sordu.

İhtiyar:

- «Öyle diyorlar,» diye karşılık verdi. «Bu kısa sahneyi hiç aklından çıkartma Anselme! İşte para babalarının iç yüzünü, o güzel dış görünüşlerinin altından gördük. Umulmayan olaylar ezme makinasının burgusudur, biz üzüm, bankerler de fıçıdır. Arsa işinin iyi bir iş olduğuna şüphe yok, Gigonnet ya da onun arkasına saklanan başka biri, César'ın postunu yüzüp kendi sırtına geçirmek istiyor. Artık her şey söylendi. İşte bankerlerin iç yüzü: Hiçbir zaman bunlara başvurma!»

O sabah Bayan Birotteau, ilk kez paralarını istemeye gelmiş olanların adreslerini aldı ve Banka'dan gönderilen memuru hiç bir şey vermeden tersyüz geri çevirdi... Saat on bire doğru, kocasını azaptan kurtardığını düşünerek mutlu olan bu cesur kadın, büyük bir kaygı içinde beklediği Pillerault ile Popinot'nun geldiklerini gördü: Kocasının akıbetini yüzlerinden okumuştı; bilançoyu vermekten başka çare yoktu.

Kadıncağız:

- «Kahrından ölür,» dedi.

- «Ben de onun için bunu dilerdim,» dedi Pillerault. «Ama dini bütün bir insandır. İçinde bulunduğu bu durumda onu yalnız, günah çıkartan papazı abbé Loraux kurtarabilir.»

Pillerault, Popinot ve Constance tezgâhtarlardan birini göndererek Loraux'yu çağırttılar. Célestin'in hazırladığı bilançoyu Papaz geldikten sonra César'a imza ettireceklerdi. Tezgâhtarlar çok üzgündüler, patronlarını severlerdi. Saat dörtte iyi yürekli Papaz geldi; Constance, üstlerine çöken felaketi anlattı; Papaz hücumla kalkan bir asker gibi yukarı çıktı.

Birotteau:

- «Niçin geldiğinizi biliyorum,» diye bağırdı.

- «Evladım,» dedi papaz, «sizin Tanrı'nın buyruğuna boyun eğen bir insan olduğunuzu nice zamandır bilirim, her zaman böyle olduğunuzu göstermelisiniz, gözlerinizi hiçbir zaman Haç'tan ayırmamalı, kurtarıcımız Efendimiz'in ne kadar acı işkencelere katlandığını düşünerek, Tanrı'nın alnınıza yazdığı felaketlere katlanmalısınız...»

César mektubu uzatarak:

- «Papaz olan kardeşim beni buna hazırlamış bulunuyor,» dedi.

B. Loraux:

- «Ne kadar iyi bir kardeşiniz, ne erdemli ve iyi huylu bir karınız, şefkatli bir kızınız var. Sonra da Bay Pillerault'yla bu sevgili Anselme gibi iki gerçek dostunuz var. Ragon'lar gibi hoşgörülü alacaklılarınız var, bütün bu iyi yürekli insanlar, yaranıza merhem uracaklar, uğradığınız felakete katlanmanıza yardım edecekler. Bana söz verin bütün başınıza gelenlere, hiç bozguna uğramadan bir din şehidi gibi göğüs gereceğinize.»

Abbé, salonda bulunan Pillerault'ya haber vermek için öksürdü.

César sükunetle:

- «Sonuna kadar boyun eğeceğim. Bu şerefsizce olay bir kez başıma geldikten sonra, bunu onarmaya çalışacağım,» dedi.

Zavallı parfümcünün sesinin tonu karşısında, papaz da Césarine de hayret içinde kalmışlardı. Ama bu da çok doğal bir şeydi. Bütün insanlar, artık kesinleşmiş, belli olmuş bir felakete, insanı coşkun bir sevinçten en derin bir kedere yuvarlayan kararsız bir durumdan daha iyi katlanırlardı.

Şimdi yine o eski Tours'lu köylü olan César:

- «Yirmi iki yıl rüya gördükten sonra, şimdi sopam elimde uyandım,» dedi.

Bu sözleri duyan Pillerault, yeğenini kollarının arasına

alıp göğsüne bastırdı. César'ın gözüne karısı, Anselme ve Célestin ilişmişti. Baş tezgâhtarın elindeki kâğıtlar çok şey anlatıyordu. César, kendisine dostça, kederli gözlerle bakan bu insanları süzdü.

- «Bir dakika!» diyerek, haçını boynundan çıkardı, abbé Loraux'ya uzatarak:

- «Utanç duymadan boynumda taşıyacağım zaman verirsin bana onu,» dedi. Sonra baş tezgâhtarına döndü: «Başkan yardımcılığından çekildiğimi bildiren bir yazı yazın. Abbé Loraux söyler nasıl yazacağınızı. Üzerine 14 tarihini koyarak Raguet'yle M. de la Billardiére'e gönderin.»

Célestin'le abbé Loraux aşağıya indiler. Bir çeyrek saat kadar César'ın odasına derin bir sessizlik çöktü. Onun bu metaneti bütün aileyi hayrete düşürmüştü. Célestin'le papaz geri döndüler; César istifa mektubunu imzaladı. Pillerault Amca bilançoyu uzattığı zaman, adamcağız son derecede sinirlice bir hareket yapmaktan alamadı kendini.

- «Acı bana Tanrım!» diyerek o korkunç kâğıdı imzalayıp Célestin'e uzattı.

O sırada kederli gözleri birden parlayan Anselme Popinot:

- «Sayın Bay ve Bayan, kızınız Bayan Césarine'le evlenmemize izin vermenizi rica ediyorum,» dedi.

Bu sözü duyanların hepsinin gözlerinden yaş gelmişti; Yalnız César'ın gözleri kuruydu; Anselme'in elini tutarak kuru bir sesle:

- «İflas etmiş bir adamın kızıyla hiçbir zaman evlenmeyeceksin, yavrum,» dedi.

Anselme, gözlerini Birotteau'ya dikerek:

- «İflastan kurtulduğunuz gün, eğer Bayan Césarine beni kocalığa layık görürse, onunla evlenmemize razı olacağınıza bütün ailenizin önünde söz verir misiniz?» diye sordu.

Ortalığa derin bir sessizlik çöktü, herkes bitkin haldeki

César'ın yüzünde beliren izlenim karşısında heyecanlanmıştı. Sonunda:

- «Evet,» dedi.

Anselme çok güzel bir jestle Césarine'in kendisine uzanan elini öptü.

Césarine'e de:

- «Siz de razı oluyor musunuz?» diye sordu. Genç kız da:

- «Evet,» diye yanıt verdi. Bunun üzerine Anselme, yüzünde beliren acaip bir anlatımla:

- «Artık aileden sayılırım, bunun için de işlerinizle uğraşabilirim,» dedi.

Anselme, patronun kederi karşısında hiç de yakışık almayacak sevincini göstermemek için çabucak dışarı çıktı. Şüphesiz ki Anselme bu iflastan memnun değildi, ama sevgi o kadar bencil, o kadar merhametsizdir ki! Césarine de, büyük kederiyle bağdaşmayan bir heyecan duyuyordu içinde.

Pillerault, Césarine'in kulağına:

- «Madem ki bu noktaya geldik, bütün kozları oynayalım,» dedi.

Bayan Birotteau derin bir acıyla içini çekerek, razı olmadığını anlatan bir işaret yaptı.

Pillerault César'a:

- «Ne yapmayı düşünüyorsun yeğenim?» diye sordu.

- «Ticarete devam etmeyi.»

- «Ben böyle düşünmüyorum. İşini tasfiyet et; aktifini alacaklılarına dağıt, bir daha da Paris piyasasında görünme. Çoğu kez şu seninkine benzer bir durumda olabileceğimi düşünmüşümdür... (Ah! Ticaret hayatında her şeyi beklemek gerekir! İflası düşünmeyen bir tüccar, yenileceğini aklından hiç geçirmeyen bir generale benzer, yarım tüccardır.) senin yerinde olsam asla devam etmezdim ticarete. Nasıl yapabildim bunu! Kendilerini zarara soktuğun adamların karşı-

sında hep yüzün kızarak, onların sitemli, güvensiz bakışlarının önünde ezilerek nasıl yaşanır? Bence giyotine gitmek daha iyidir bundan. Bir anda her şey sona erer. Ama insanın kafasının yeniden yerine gelerek her gün kesildiğini görmek bence dayanılmaz bir işkencedir. Birçok kimseler, sanki bir şey olmamış gibi yeniden işe başlarlar! Varsın olsun!.. Demek ki bunlar 'Claude-Josephe Pillerault'dan daha güçlü insanlarmış. Eğer paranızı peşin öderseniz ve bunu yapmak zorunda kalırsanız, iflastan önce paranızı sakladığınızı söylerler; meteliğiniz yoksa, bir daha belinizi doğrultamazsınız. İyi akşamlar! Aktifinden vazgeç, ticarethaneni satsınlar, sen de başka bir iş tut.»

- «Ne gibi?» diye César sordu.

- «Ne olacak?» dedi, «kendine bir iş ara. Bu kadar sözü geçer tanıdıkların var. Duc ve Duehesse Lenenocurt, M. de Mortsauf, M. de Vandenesse... Mektup yaz, git gör onları, sana sarayda birkaç bin ekülük bir iş bulabilirler. Karın da o kadar kazanabilir; belki kızın da. Durumun umutsuz değil. Üçünüz de yılda en az on bin frank biriktirebilirsiniz. On yılda yüz bin frank ödeyebilirsiniz: Ben karınla kızının masraflarını karşılamak üzere bin beş yüz frank verebilirim; sana gelince, senin için de bir şeyler düşünüyoruz.»

Bu akla yakın sözler César'ı değil ama Constance'ı düşündürdü. Pillerault Borsa'ya yollandı. O vakit burası, etrafı tahta perdeyle çevrili, geniş yuvarlak bir salondur. Buraya Feydau sokağından girilirdi. Borsa'da parfümcünün iflası çoktan duyulmuştu, o vakitler kralcı olan büyük ticaret çevrelerinde dedikodu almış yürümüştü. Liberal tüccarlar, Birotteau'nun balosunu, duygularını hiçe sayan bir hakaret saymışlardı. Muhalefettekiler vatan sevgisini tekelleri altına almak istiyorlardı. Kralcılar, kralı sevebeliridi ama vatani sevmek solun ayrıcağıydı. Halk onların. İktidarın kendi organları aracılığıyla, liberallerin tek başına sömürmek istedikleri bir olayın bayramını yapmaya hakkı yoktu. Sarayın

koruduğu bir kimsenin, bir devlet memurunun, yola gelmez bir kralcının 13 vendémiaire'de şanlı Fransız İhtilaline karşı savaşıarak özgürlüğe hakaret etmiş bir adamın yıkılışı Borsa'da büyük bir dedikodunun yayılmasına neden olmuş, büyük bir sevinç yaratmıştı. Pillerault herkesin ne düşündüğünü incelemek, öğrenmek istiyordu. Hararetle konuşan birkaç kişi arasında Du Tillet'yi, Gobenheim Keller'i, Nucingen'i, ihtiyar Guillaume'la damadı Lebas'yı, Claparon'u, Gigonnet'yi, Mongenod'yu, Camusot'yu, Gobseck'i, Adolphe Keller'i, Palama'yı, Chiffreville'i, Matifat'yı, Grindot ve Lourdois'yı gördü.

Gobenheim Du Tillet'ye:

- «Bakın görüyorsunuz ya,» diyordu. «Az kalsın kayınlarım, Birotteau'ya kredi açıyorlardı.»

- «Ben on beş gün önce istediği on bin frankı vermiştim, dedi Du Tillet; sadece bir imzasıyla verdim bu parayı. Ama vaktiyle iyiliğini gördüm. Kaybetsem de acımam...»

Lourdois, Pillerault'ya:

- «Yeğeniniz de bütün iflas edenler gibi yaptı, balo verdi! Bir dolandırıcının, güven kazanmak için göz boyamasını anlıyorum ama belli başlı namuslu insanlardan sayılan bizim çok rastladığımız bu eski şarlatanca hilelere başvurması inanılır şey değil!»

- «Sülük gibi,» dedi Gobseck. Gigonnat de:

- «Claparon gibi izbelerde oturanlara güvenin,» dedi.

Şişko Baron Nucingen de, yine o bozuk Alman şivesiyle Du Tillet'ye:

- «Siz de Birotteau'yu bana göndererek, bir oyun oynamak istediniz,» dedi. Sonra Fabrikatör Gobenheim'e dönerek:

- «Anlayamadım neden?» diye ekledi, «birini göndermemişti; bana gönderseydi, elli bin frank verirdim.»

Joseph Lebas:

- «Yo, hayır, Sayın Baron!» dedi. «Bankanın, onun senedini kabul etmediğini biliyordunuz herhalde. Onu iskonto komisyonunda reddeden sizdiniz sanırım hâlâ büyük bir değer verdiğim bu adamcağızın işi acaip bir hal almaya başladı.»

Mongenod da:

- «Olup bitenleri anlamak olanaksız,» dedi. «Meğer ki Gigonnet'nin arkasında Madaleine işini batırmak isteyen bankerlerin bulunduğuna inanılsın.»

Claparon, Mongenod'nun sözünü keserek:

- «Kendi uzmanlığının dışına çıkanların sonu her zaman budur,» dedi. «Paris'te arsa alıp bize yüksek fiyatla sürmeye kalkacak yerde, oturup şu Huile Céphalique'i çıkarmakla uğraşsaydı, Roguin de yüz bin frankını yine batırırdı belki ama, iflas etmezdi. Şimdi bu işi Popinot'nun adı altında yapacak,» dedi.

Gigonnet de:

- «Popinot'ya dikkat!» dedi.

Bu tüccar takımı için Roguin talihsiz Roguin'di; parfümücü de şu zavallı Birotteau'ydu. Bunlardan biri büyük bir sevdaya tutulduğu için hoş görülüyor, ötekiyse kendini büyük göstermek istediği için daha kabahatli sayılıyordu. Gigonnet, Borsa'dan çıktıktan sonra Grenétat sokağına gelmeden önce, Perrin-Gasselin sokağından geçerek, kuru yemişçi Bayan Madou'ya uğradı. O, sinsi babacanlığıyla:

- «E, işler nasıl gidiyor koca nine?» diye sordu.

Bayan Madou, yalnız ölen sevgili kocasına gösterdiği şefkatli bir yumuşakbaşlılıkla tek koltuğunu tefeciye göstererek:

- «Fena değil...» dedi.

Madou Ana, çok aksi ya da sulu bir arabacıyı tuttuğu gibi yere çalabilen, 10 Ekim'de Tuileries'ye saldırırken gözünü kırpmayan, Hal'deki kadınlar adına hiç çekinmeden gi-

dip Kral'la konuşabilecek olan, en iyi müşterilerini bile maytaba alan Madou Ana Gigonnet'yi derin bir saygıyla karşılamıştı. Bu adamın karşısında, eli ayağı kesiliyor, o çiğ bakışının önünde ezilip büzülüyordu. Bu halktan insanlar, daha uzun zaman bu piyasa celladının önünde tir tir titreyeceklerdi. Hal'de, para piyasasını çeviren bu adamlardan daha çok saygı gösterilen başka biri yoktu. Bunun yanında insanların meydana getirdikleri başka kurumların hiç önemi yoktu. Hal'dekilerin gözünde adaleti temsil eden, senli benli oldukları polis komiseriydi. Ama o yeşil dosyalarının arkasına gömülen tefeci, kendisine avuç açılan, yüreklere korku salan, şakaya gelmeyen, insanın gırtlığını kurutup, alçakgönüllülikle önüne baktıran tefeci halka saydırıyordu kendini.

Kadın:

- «Benden bir şey mi istiyorsunuz?» dedi.

- «Çok önemsiz, ufacak bir şey: Birotteau'nun bonolarını ödeyebilir misiniz? Adamcağız iflas etti, bunun için bonoların ödenmesini isteyebilirim. Yarın sabah size hesabını gönderirim.»

Bayan Madou'nun gözleri bir an, bir dişi kedi gözü gibi bir noktaya dikildi, sonra alev saçarak:

- «Ah! Rezil herif! Ah hergele! Ah, buraya kadar kendi gelip başkan yardımcısı olduğunu söyleyerek tavladı beni! Hay köpek işesin böyle ticaretin içine! Belediye Başkanları'na da güven kalmadı artık! Hükümet aldatıyor bizi. Hele durun ben paramı almasını bilirim, Madou kadın demişler bana...»

Gigonnet:

- «Eh, herkes bu işten kendi payını kurtarmaya çalışıyor, yavrucuğum!» dedi. Bunları söylerken de, yeri ıslattıktan sonra bacağını kaldıran bir kedi gibi, o kuru bacağını kaldırır gibi bir hareket yaparak:

- «Bu işten sıyrılmaya bakan kalantorlar da var,» dedi.

- «Peki, peki; ben de gidip fındıklarımı kurtarayım. Hey Marie-Jeanne; benim şu tavşan postu atkımla, pabuçlarımı getir. Çabuk tut elini yoksa beş parmağımın yeri kalır suratında!»

Gigonnet içinden:

- «Yukarı sokakta işler kızışacak. Du Tillet pek keyiflenecek, mahallede rezalet çıktı diye. Bilmem ki ne yaptı ona şu parfümcü olacak zavallı, hani ben ayağının biri kırılmış bir köpeğe acır gibi acıyorum ona. Adam değilmiş. Güçsüz.»

Bayan Madou, akşamın saat yedisinde, Saint-Antoine Mahallesi'nden boşanan bir isyan dalgası halinde görülmemiş bir öfkeyle, zavallı Birotteau'nun kapısına dayanıp, bir vuruşta açtı; yolda gelirken kafası büsbütün kızmıştı.

- «Hergeleler! Paramı verin! Paramı isterim ben! Paramı verin; iki bin frankıma karşılık buradaki o bütün kesele-ri, o ipekli ıvır zıvırları, yelpazeleri filan alır götürürüm yoksa! Belediye Başkanları'nın halkı dolandırdığı görülmüş şey mi? Paramı vermezseniz zindana attırırım onu. Kralın savcısına başvururum; Adliye'yi ayağa kaldırıyorum! Şuradan şuraya gitmem paramı almadan!»

İçinde değerli şeyler bulunan bir dolabın camlı kapısını açacak gibi yaptı. Célestin yanındaki arkadaşına yavaşça:

- «Madou karı gemi azıya aldı!» dedi.

Satıcı kadın, bunu duydu; çünkü şiddetli bir öfkenin etkisiyle duyular insanın yapısına göre ya körleşir, ya da büsbütün keskinleşir; Madou kadın, Célestin'in kulak tozuna öyle bir tokat aşketti ki, bir parfümcü dükkânında görülmemiştir böyle bir şey.

- «Kadınlara saygı göstermeyi öğren, meleğim, bir daha parasını çarptıklarının adlarını ezip bozma ağzının içinde,» dedi.

Dükkânın arkasından çıkan Bayan Birotteau:

- «Bayan,» dedi. «Allah aşkına ahaliyi toplamayın dükkânın önüne.»

Bu sırada César'la Pillerault da dükkânın arkasında bulunuyorlardı. Pillerault, yasaya uymuş olmak için hapishaneye girmeyi isteyecek kadar çöküntü halinde bulunan César'ı oradan uzaklaştırmaya çalışıyordu.

Satıcı kadın:

- «Oh! Daha iyi ya! Dolsunlar da içeriye anlatayım onlara olan bitenleri; gülsünler halinize! Benim malımı alır, benim paramla balolar verirsiniz ha! Fransa Kraliçesi gibi yünlü kumaşlardan urbalar giyersiniz sırtınıza, sonra da benim gibi kuzucuğu çarparsınız değil mi? Aman Tanrım, paramı kaptırdığımı düşündükçe hafakanlar basıyor! Şu tavşan postundan başka bir şeyciğim yok ama anamın ak sütü gibi helal malım! Gidi eşkiyalar, hırsızlar sizi, ya param, ya da...»

Bunları söyleyerek oymalı güzel bir tuvalet kutusunun üstüne atıldı.

Bu sırada César ortaya çıkarak:

- «Bırakın bunu Bayan,» dedi. «Burada hiç bir şey benim değil. Hepsi alacaklılarımdan kendimden başka bir şeyin sahibi değilim artık. Eğer, istiyorsanız hapse attırın beni. Namusum üstüne söz veriyorum size, (Burada adamcağızın gözleri yaşardı) burada oturup icra memurunu, ticaret mahkemesinin jandarmalarını bekleyeceğim.»

Birotteau'nun, sesinin inandırıcı tonu, Bayan Madou'nun öfkesini yatıştırdı.

- «Paramı bir notere kaptırdım; başkalarına verdiğim zarar da hiç bir suçmu yok benim, diye ekledi César. Ama, sizin paranızı zamanla ödeyeceğim, sıkıntıdan ölsem bile, bir çırak gibi çalışarak, Hal'de hamallık ederek öderim size olan borcumu.»

- «Bırakın canım bunları; namuslu bir adamsınız. Sözlerimi bağışlayın bayan, ama telaşlanmakta da haksız değilim;

Gigonnet dava açacak, elimde de on ay vadeli senetler var. Bunlarla sizin şu musibet senetlerinizi karşılayamam ki.»

Pillerault da görünerek:

- «Yarın sabah beni görün,» dedi. «Sizin bonolarınızı tanıdığım birine yüzde beşle kırdırırım.»

- «O! Bizim aslan Pillerault Baba'ymış! Peki!» Sonra Constance'a:

- «Amcanız oluyor demek sizin. Namuslu insanlarsınız sizler. Bir şey kaybetmeyeceğim öyle değil mi? Sonra eski hırdavatçıya:»

- «Yarın gelirim, koca Brutus!» dedi.

César, yıkıntılarının arasında durmak, bir yere kımıldamamak alacaklarına durumunu anlatmak istiyordu. Constance'ın yalvarmalarına aldırmayan Pillerault da, onun bu düşüncesini yerinde bularak adamı evine çıkarttı. Kurnaz ihtiyar hemen Dr. Haudry'ye koştu, Birotteau'nun durumunu açıkladı, bir uyku ilacı reçetesi alıp birini eczaneye gönderdi, sonra yeğeninin evine dönerek, akşamı orada geçirdi. Césarine'le anlaşarak César'ı kendileri gibi içmeye sorladı. İlaç, parfüncüyü uyutmuştu. On dört saat sonra gözlerini Pillerault Amca'nın Bourdonnais sokağındaki evinde açtı, onu buraya hapseden ihtiyar da, salondaki bir sedirin üstünde yatmıştı. Constance, Pillerault'nun César'ı bindirerek götürdüğü araba yola koyulunca, birden çözülürdü. Çoğu kez, kendimizden daha zayıf birine destek olmak gerekince, gücümüzü toplarız. Kadıncağız, evinde kızıyla baş başa kalıverince, César ölmüş gibi ağlamaya başlamıştı.

Césarine annesinin dizlerine oturdu; kadınların yalnız kendi aralarında gösterdikleri o dişi kedi tatlılığıyla yanaklarını okşayarak:

- «Anne,» dedi, «eğer ben cesaretle hareket edersem, senin de sıkıntılara göğüs gereceğini söylemiştim. Öyleyse ağlama sevgili anneciğim. Ben bir mağazaya girip çalışmaya

hazırım. Ne olduğumuzu da aklımdan bile geçirecek değilim. Tıpkı gençken senin olduğun gibi, baş tezgâhtar olurum, en ufak bir yakınma, bir pişmanlık duymayacaksın ağzımdan. Bir umudum da var. Bay Popinot'nun söylediklerini duymadın mı?»

- «Canım evladım, damadım değil o benim...»

- «Ah! Ne dedin anne?»

- «Öz evladım olacak...»

Césarine annesini öperek:

- «Bu felaketin hiç olmazsa kimin bize gerçekten dost olduğunu göstermesi gibi bir yararı oldu,» dedi.

Césarine adeta bir ana gibi davranarak kadıncağızın kederini hafifletmişti. Ertesi gün, Constance, Kral'ın en yakın adamlarından Duc de Lenoncourt'un evine gitti, bir mektup bırakarak o gün kendisini kabul etmesini rica etti. Bu arada M. de la Billardiére'e uğrayarak, Roguín'in kaçması yüzünden César'ın bu hale düştüğünü anlatarak, iyi konuşamaktan korktuğu için, dükün yanında kendisini desteklemesi için ricada bulundu. Birotteau'ya bir iş bulmak istiyordu. Eğer doğrulukta bir derecelendirme yapmak mümkün olabilirse Birotteau, dünyanın en doğru veznedarı olurdu.

- «Kral Conte de Fontaine'yi saray nazırlığına getirdi, vakit kaybetmeye gelmez.»

Saat ikide De la Billardiére'le Bayan César, Saint-Dominique sokağındaki Lenoncourt Konağı'nın geniş merdivenlerini çıkıyorlardı. Kralın en gözde adamlarından birinin yanına alındılar. Böyle diyoruz ya Kral XVIII. Louis saray adamlarından birini ötekine tercih etmezdi. Geçen yüzyılın armağanı olan bir avuç gerçek soyludan biri olan bu büyük senyörün, nazıkçe karşılayışı Bayan César'a umut verdi. Parfümcünün karısı kederi içinde sade ve büyük görünüyordu. Keder en bayağı insanları bile soylulaştırır, çünkü onda bir büyüklük vardır, onun güzelliğine bürünmek için, içtenlikli

olmak yeter. Constance doğuştan bir içtenlikli kadındı. İşi bir an önce Kral'a açmak gerekiyordu.

Bu konuşma sırasında M. de Vandenesse'in geldiğini haber verdiler. Dük:

- «İşte kurtarıcınız!» diye bağırdı.

Bayan Birotteau bu genç adama yabancı değildi. Bir iki kez, kimi zaman büyük şeyler kadar önemli olan ufak tefek bir şeyler almak için mağazaya gelmişti. Dük, Billardiére'in niçin geldiğini anlattı. Marquise Uxelles'in evlatlığının uğradığı felaketi öğrenince Vandenesse, hemen Billardiére'le birlikte Compte de Fontaine'in yanına gitti; Bayan Constance'a da beklemesini rica etti.

Conte de Fontaine de, Billardiére gibi, Vandée de çarışmış, az tanınan kahramanlardan, cesur taşra soylularındandı. Birotteau'yu da tanıyordu; vaktiyle La Reine des Roses'da görmüştü. Krallık davası uğruna kan dökmüş olanları bu dönemde Kral kayıyordu ama liberalleri ürkütmemek için bunu gizli tutuyordu. XVIII. Louis'in nedimlerinden olan M. de Fontaine, onun en yakın sırdaşlarındandı. Kont, Birotteau'ya bir iş bulunacağını vadetmekle kalmadı, o sırada nöbetçi olan Duc de Lenoncourt'un yanına giderek, Kral tarafından kabul edilmesi için aracı olmasını, ayrıca bu eski Vendée'li diplomatı seven Kral'ın kardeşinin De la Billardiére'i kabul etmesini sağlamasını rica etti.

Hemen o akşam Conte de Fontaine, Tuileries'den Bayan Birotteau'nun evine giderek kocasının konkordatosundan sonra, amortisman sandığında iki bin beş yüz franklık bir işe atanacağını haber verdi. O sırada Kral'ın sarayında bir sürü soylu memur adayı çalıştırılıyordu.

Bu başarı Bayan Birotteau'nun becerdiği işlerden yalnız biriydi. Kadıncağz, Saint-Denis sokağındaki Chat Qui Pelote mağazasına giderek Joseph Lebas'yı buldu. Yolda, çok gösterişli bir arabaya kurulmuş giden Bayan Roguin'e rastladı, alışveriş yapmaya çıkmış olmalıydı. Bayan Birot-

teau ile Noter'in karısı göz göze geldiler. Mutlu kadın, felakete uğrayan kadını görünce, utancını gizleyememişti. Bunu farkedenden Constance'ın cesareti arttı. Kendi kendine:

- «Başkasının parasıyla, arabalarda gezemem,» dedi.

Kendisini iyi karşılayan Joseph Lebas'dan, temiz bir ticaretevinde kızına bir iş bulmasını rica etti. Lebas söz vermedi, ama Césarine bir hafta sonra İtalyan Mahallesi'nde yeni bir şube açan Paris'in en büyük moda mağazalarından birinde iş buldu. Orada yiyip yatacak ve bin ekü alacaktı. Kasayla mağazayı gözaltında bulundurma görevi parfümcünün kızına verilmişti. mağaza sahibiyle karısının yerini almış bulunuyordu böylece.

Bayan César'a gelince hemen o gün Popinot'ya gidip kendisini yanına almasını, kasaya bakacağını, hesapları tutacağını ve ev işi göreceğini söyledi. Popinot, ancak kendi yanında, Parfümcünün karısının layık olduğu saygıyı göreceğini ve küçülmeyeceğini anlamıştı. Soylu ruhlu çocuk ona yıldı üç bin frank verecekti; orada yiyip içecekti, odasını da hazırlatarak Bayan Birotteau'ya verdi, kendi de tavan arasında yatan bir tezgâhtarın yerine çıktı. Böylece Parfümcü'nün güzel karısı, bir ay o gözalıcı apartmanında yaşadıktan sonra, karanlık, rutubetli avludan başka bir yer görmeyen bu kasvetli odaya kapanmıştı. Gaudissart'la, Anselme ve Finot'nun, Huile Céphalique'in piyasaya sürülüşünü kutladıkları yerdi burası.

Ticaret Mahkemesi'nce İflas Memuru Yardımcısı yapılan Molineux, César Birotteau'nun aktifine el koyduğu zaman Constance, Célestin'in de yardımıyla, onunla birlikte sayım yaptı. Sonra ana kız sade bir kıyafetle, başlarını çevirip, bir kere bile ömürlerinin üçte birini geçirdikleri bu eve bakmadan, yaya olarak Pillerault Amca'nın evine gittiler. Bourdonnais sokağına kadar hiç konuşmadan yürüdüler. Ayrıldıkları günden beri ilk kez César'la bir arada yemek yediler. Bu yemek çok hazin geçti. Her biri ayrı ayrı düşünceye

dalarak yükümlülüklerinin derecesini ölçüyor, cesaretini yokluyordu. Üçü de, tehlikeyi saklamadan, fırtınayla savaşa hazırlanan gemicilere benziyordu. Birotteau, yüksek yerlerde bulunan kişilerin kendisine ne büyük bir yakınlık gösterecek bir iş bulmasına yardım ettiklerini öğrenince cesareti arttı, ama kızının ne olacağını öğrenince göz yaşlarını tutamadı. Sonra ne büyük bir cesaretle çalışma hayatına atıldığını görerek karısına elini uzattı.

Pillerault Amca'nın ömründe son kez gözleri yaşardı. Şimdi bu birbirine sarılarak oturan üç insanın manzarası yüreğine dokunmuştu. Bunların arasında en zayıfı, en bitkini olan Birotteau elini kaldırarak:

- «Umutla bekleyelim!» dedi.

- «Para harcamamak için sen benimle oturursun,» dedi Pillerault Amca, «odamda yatarsın, ekmeğimizi de bölüşürüz. Çoktandır yalnızlıktan sıkılıyordum; kaybettığım yavru-cuğumun yerine geçersin. Çalıştığın sandığın bulunduğu Oratoire sokağı buraya birkaç adımlık yerde.»

César:

- «Çok şükür sana Tanrım,» diye bağırdı. «Bütün bu karsırgılar arasında bir yıldız yol gösteriyor bana.»

Zavallı kadaerine boyun eğerek uğradığı felaketin ağırlığını daha az duyuyordu. Birotteau'nun düşüşü tamamlanmıştı artık bunu kendi de kabul ediyordu, böylece yeniden güç kazanmıştı.

Bilançosunu teslim eden bir tüccarın yapacağı şey Fransa'da ya da yabancı bir ülkede, huzur içinde bir köşe bulup artık bir çocuktan farksız olduğu için, hiçbir şeye karışmadan orada yaşamaktı: Yasa onu küçük olarak ilan etmiş, bütün medeni ve siyasal haklarını elinden almıştı. Ama gerçekte böyle bir şey olduğu yoktu. Ortalarda görünmeden, bir izin kâğıdı almayı bekler, ne iflas memuru ne de alacaklı böyle bir belgeyi reddederler. Çünkü bu izin kâğıdı alınmaz-

sa hapisaneyi boylar, oysa bu can kurtaran simidini ele geçirdi mi düşman karargâhında meraklı bir gezgin gibi değil, ama bir müzakereci gibi dolaşarak, iflas edenlerle ilgili yasalara kötü niyetle konulmuş olan hükümleri boşa çıkartmaya çalışır. Özel servetle ilgili bütün yasalar her zaman birtakım hilelerin geliştirilmesine açık kapı bırakır. İflas edenlerin aklı fikri, yasaları çıkarlarına engel gören bütün insanlar gibi, bunları hükümsüz bırakmaktır... Yasa bakımından ölmüş sayılan, yani iflas eden adamın durumu, kozanın içindeki ipekböceğine benzer. Bu hal üç ay kadar sürer. Bu süre içinde formaliteler tamamlanır. Borçlu ile alacaklı bir araya gelecek, konkordato adı verilen bir barış antlaşması imzalarlar. Bu konkordato (*) kelimesi de, karşıt çıkanlar arasında kopan fırtınadan sonra bir anlaşma havasının egemen olduğunu göstermektedir.

Ticaret Mahkemesi bilançoyu imzalar imzalamaz hem bilinmeyen alacaklıların çıkarlarını gözetmek, hem de kimi gözü dönmüş alacaklıların rahatsız edici davranışlarına karşı iflas edeni korumak üzere bir iflas masası memuru atar: İflas memurunun, vakit bulabilirse, oynayabileceği çifte bir roldür bu. Bu memur da bir yardımcı seçer, bu yardımcı bilançodaki aktifi gözden geçirerek iflas edenin parasına, senetlerine, mallarına el koyar, daha sonra mahkeme kalemi tarafından, bütün alacaklıları toplantıya çağırılır, bu çağrı gazetelerde yayınlanır. Uydurma ya da gerçek alacaklılar böylece koşup toplanarak iflas memuru yardımcısının yerini tutan sendikleri seçerler, bunlar iflas edenin kişiliğine bürünür. Yasanın bir varsayımına göre iflas edenin kendisi gibi hareket ederek, her şeyi tasfiye edebilir, her türlü anlaşmaya varabilir yani iflas eden itiraz etmediği takdirde alacaklıların ekmeğine yağ sürer. Paris'teki bir çok iflaslar bu geçici sendikler safhasında kalır, şunun için:

(*) Zorunlu, şaşmaz. (Çev.)

Bir ya da birkaç kesin sendik atama işi öçalmaya susamış, atlatılmış, dolandırılmış, hiçe sayılmış, maytaba alınmış alacaklıların kendilerini büyük bir hırsla verdikleri bir iştir. Alacaklılar atlatılmış, hiçe sayılmış, dolandırılmış, maytaba alınmış olsa da, Paris'te hiçbir ticari hırs, yirmi dört saatten fazla sürmez. Ticarete yalnız ticari senetler, üç ayda paraya susarlar. Doksan gün sonunda, iflas işi için oraya buraya gide gele, yorgunluktan bitkin düşen alacaklılar, tatlı karıcıklarının koynunda uykuya dalarlar. Bunun için yabancılar Paris'te, geçici sendikliğin sürekli olduğunu anlarlar: Bin geçici sendikten beş tanesi bile kesin sendik olmaz. İflasın şahlandırdığı kinlerin böylece yatışması anlaşılabilir. Yalnız tüccar olmak mutluluğuna ermemiş olan kimselere, iflas faciasının ne olduğunu anlatmak gerekir. Bu, Paris'te, iflasın yasa-ya uygun olarak yapılan en çirkin bir şaka olduğunu ve yalnız César'ın iflasının böyle olmadığını anlamak için gereklidir.

Bu ticaret dramının birbirinden ayrı üç perdesi vardır: İflas memur yardımcısının perdesi, sendikler perdesi, konkordato perdesi. Sonra, salondan seyredilen oyun vardır. Bütün tiyatro piyesleri gibi iflas da çifte görünüşlü bir oyundur: Seyirciler için yapılmış bir sahneye koyuş, bir de gizli tarafları vardır. Kulistekiler, iflas edenle vekili, ticaret işlerine bakan avukat, senikler ve iflas memurunun yardımcısı, en sonunda iflas masası memuru. Bir ticaret mahkemesi yargıcını, bir toplumun yaratabileceği en acaip yaratık olduğunu nasıl Paris dışındakiler bilmezlerse, Paris'te de bilmeyen yoktur. Bu yargıç her an, kendi mahkemesinden korkabilir. Paris, kendi ticaret mahkemesine, başkanının, bilançosunu teslim ettiğini görmüştür. İş hayatından çekilmiş bir tüccar olarak yargıçlık kendisi için tertemiz bir ömrün ödülü olabilecekken, büyük bir Ticarethanenin başında bulunan birçok büyük işlere girişmiş bir tüccardır bu başkan. Böyle bir yar-

gıçlığa seçilmenin sine qua non koşulu çığ gibi yığılan ticaret davaları hakkında hüküm verecek adamın kendi işlerini güçlükle yürütebilmekte olmasıdır. Bu mahkeme, tüccarın gülünçlüğe düşmeden, soylular sınıfına yükseleceği bir geçit olacağı yerde, bir tüccarın rakipleriyle yüz yüze geleceği bir yer olmaktadır. Birotteau'nun, Du Tillet'yle karşı karşıya gelmesi gibi.

Bunun için iflas memuru olan yargıç, zorunlu olarak, önünde her şey söylenilen bir kişidir ve bütün bu söylenilenleri dinlerken de kendi işlerini düşünür ve kamu görevini sendiklerle, iflas eden vekiline bırakır; böyle yapmadığı zamanlar, bir takım ilgi çekici acaiplikler yapar, örneğin böyle hallerde hırsızlık, ona merak verici bir şey olarak görünür; borçlunun ya da alacaklının becerikli adamlar olduklarını bile söyler. Bir oyundaki bekleme salonuna konulmuş kral büstünü andıran bu kişi, eğer odun tüccarıysa, sabahın beşiy-le yedisi arasında ardiyesindedir, yok vaktiyle Birotteau'nun olduğu gibi parfümcüyse dükkânında, akşam da bir şölende yanına düşen kimseyle işle ilgili şeyler konuşmaktadır. Ama her zaman işi başından aşkındır. İşte bunun için de bu kişi genel olarak konuşmaz. Yasaya hak verelim: Bu konuyla ilgili yasalar aceleyle yapılmış olduğundan, iflas masasına memur edilen yargıcın elini kolunu bağlamakta ve birçok durumlarda da kaçakçılığı önlemek şöyle dursun ilerde göreceğimiz gibi buna olanak vermektedir.

Memur yardımcısı, alacaklının adamı olacak yerde borçlunun adamı olur. Alacakılardan her biri iflas edenin gizli hazineleri olduğunu düşünerek her zaman arslan payını koparmaya çalışır. İki tarafta da para oynar, bu da ya iflas edeni büsbütün batırmamak ya da öteki taraftan nüfuzlu kişilere bir şeyler koparmak için kullanılır: Yani ne şiş yansın ne kebab diye, herkesi memnun etmeye çalışır. Çoğu kez becerikli bir memur yardımcısı kararı erteleyip, alacaklı-

ları kendi üstüne geçirterek mahkemenin kararını bozdurur. Böylece bir tüccarı lastik top gibi sıçratarak kalkındırır. Para, en büyük yemliğe akar, kimi zaman da en güçlü alacaklının alacağını kapatıp, borçluyu borcundan kurtarır, kimi zaman da iflas edenin yararına, alacaklıları feda eder. Böylece iflas memurunun hükmü kesin sonuçludur. Bu adam, tıpkı iflas edenin vekili gibi, bu piyeste en yararlı rolü oynar, ama bunların ikisi de ücretlerini alacaklarına emin olmadan rollerini kabul etmezler. Ortalama olarak bin iflas olayında, iflas memuru binde dokuz yüz elli, iflas edenin adamıdır. Bu olayın geçtiği dönemde, iflas edenin vekili gidip iflas masasındaki yetkili yargıcı bulur, ona iflas memuru ataması için birinin adını verir; bu kendi adamıdır; iflas edenin işlerini bilir ve alacaklılarla, felakete uğramış namuslu adamın çıkarlarını uzlaştırır. Birkaç yıldır, kurnaz yargıçlar, karşı tarafın istediği iflas memurunun adını söyler; sonra bunu almayarak, yerine kendisinin daha doğru saydığı birini görevlendirir.

Bu perdede, uydurma ya da gerçek alacaklılar boy gösterirler, bunlar geçici sendikleri seçmek için bir araya gelirler. Ama bunlar aslında, yukarda da söylendiği gibi kesin olarak bu görevlerinde kalırlar. Bu seçmen topluluğunda, elli bin frank alacağı olan kadar, elli metelik alacağı olanın da seçme hakkı vardır: Burada oylar tartılmayıp sayılmaktadır. İflas edenin soktuğu ve seçimde asla bulunmamazlık etmeyen uydurma alacaklıların da bulunduğu bu topluluk, alacaklılar arasından, yetkili yargıcın, yani yetkisi olmayan başkasının seçeceği sendik adaylarını gösterir. Böylece hemen her zaman yetkili yargıç, iflas edenin işine gelen sendiki seçer: Bu felaketi, adaletin koruduğu gülünç bir oyun haline getiren başka bir yolsuzluk daha vardır. Felakete yuvarlanmış ama duruma egemen olan adam, tasarladığı hırsızlığı bu yolla kitaba uydurur. Genel olarak Paris'teki esnaflara söylenecek tek bir şey yoktur. Bir dükkâncı iflasla karşılaşıncı, karı-

sının şalını satar, gümüş takımını rehine kor, elindekini avucundakini ortaya döker ve sonunda elleri boş kalır, yıkılır, kendisiyle pek az ilgilenmiş olan avukatının parasını bile veremeyecek kadar meteliksiz hale gelir. Yasa iflas eden tüccarın borçlarının bir bölümünü silerek, yeniden işine dönmesine yol açan konkordatoya kişi ya da alacak miktarı bakımından çoğunlukla karar verilmesini emreder. Bu büyük iş, karşıt ve birbiriyle çatışan çıkarlar arasında, iflas edenle, avukatının ve sendiklerinin ustaca bir diploması uygulamalarını gerektirir. Çoğu kez uygulanan manevra, borçlu tarafından, yasanın öngördüğü çoğunluğu meydana getiren alacak grubuna, konkordato antlaşmasında kabul edilen garame dışında çıkar sağlamaktadır. Bu büyük hilenin önüne geçmenin çaresi bulunamaz: Birbiri ardınca gelmiş olan otuz ticaret mahkemesinden herbiri bu manevrayı zaten uygulamış olduğundan, çok iyi bilmekteydi. Uzun bir uygulamayla bu işin içyüzünü iyice anlamış bulunan mahkemeler, sonunda hileli senetlerin iptaline karar verdiler; iflas edenin bu zorlamadan yakınma hakkı oluşunu düşünerek iflası bu suretle ahlaka uygun bir hale getirmeyi ummuşlarsa da, ona böyle uymakla daha da ahlaksızca bir hale getirmiş oluyorlardı, alacaklılar daha namussuzca bir takım anlaşmalar icad edecekler, yargıçlar da bunları yargıç sıfatıyla ahlaksızca bulurlarsa da, tüccar olarak yararlanmaktan geri kalmayacaklardır.

Pek çok başvurulmuş bir manevra da ciddi ve meşru alacaklı teriminin ortaya çıkmasına yol açan yöntemdi. Bu da, Du Tillet'nin bir banka kuruluşu gibi, bir takım alacaklılar yaratmak, böylece iflas edenin arkalarına saklanacağı Claparon'ları işe karıştırarak gerçek alacaklıların garemelerini azaltmaktır. Böylece iflas eden, konkordatosunun yapılabilmesi için gerekli olan kişi ve alacak çoğunluğunu kollamakla birlikte gelecek için kendisine olanaklar yaratmış olur. Uydurma ve meşru olmayan alacaklılar ise, seçim kuruluna

sokulan sahte seçmenlerdir. Ciddi ve meşru alacaklı, uydurma ve meşru olmayan alacaklıya karşı ne yapabilir? Hücumu geçerek onlardan kurtulmak mı? Tamam. Haksız yere oraya gireni kovmak için ciddi ve meşru alacaklı, işini gücünü bırakarak hakkını savunmak üzere bir avukat tutar, ama bu avukat bu işten hemen hiçbir şey kazanamayacağından, durumu idare etmeyi yeğleyerek, işi olurlarına bırakır. Sahte alacaklıyı ortaya çıkarmak için bütün işlemlerin dolambaçlı yollarına dalmak, çok eski tarihlere kadar gitmek, defterleri karıştırmak, mahkeme aracılığıyla sahte alacaklıların diğer iştirak hisselerini öğrenmek gidip gelmek, birçok katı yürekliğin gönlünü etmek, bütün bunlardan sonra da yapılan iş bir Don Kişotluktan ileri gitmeyeyip de, foyası meydana çıkarsa sahte ve meşru olmayan alacaklı: "Özür dilerim, aldanyorsunuz; ben çok ciddi bir adamım" diyerek yargıçları selamlayıp gidecektir. Bütün bunlar Don Kişot'u krallık mahkemesine verilecek olan iflas edene hiçbir zarar vermeden olup biter; bu süre içinde Don Kişot'un, işleri bozulur, belki de iflas durumuna düşer. Kıssadan hisse: Borçlu sendiklerini atar, alacaklarının durumunu denetler ve konkordatosunu kendisi düzenler. Elde bu bilgiler oldukça, kim bu iki sistemin yol açtığı Sganarelle (*) oyunlarını, Frontin (**) icatlarını, Mascarille (***) yalanlarını ve de Scapin (****) boş keselerinin ne olduğunu anlamaz. Her iflas olayında, bunları anlatmak isteyen bir yazar, Clarisse Harlowe gibi, on dört ciltlik bir kitap yazma olanağı verecek kadar bol ve çeşit çeşit düzenbazlık bulabilir. Palma'ların, Gigonnet'lerin, Werbrust'ların, Keller'lerin, Nucingen'lerin hocası olan ünlü Gobseck, kendisini aldatmış olan bir tüccarı hırpalamaya karar vererek bir iflas işine karışmıştı. Vadesi konkordatodan sonra gelen senetlerle garemeler toplamı, alacağının bütününü meydana getirmekteydi. Borçluya, yüzde altmış beş indirim

(*.**.***.****) XVII. ve XVIII. yüzyıl komedilerindeki düzenbaz tipleri. (Çev.)

sağlayan bir konkordatoyu kabul ettirdi. İşte böylece alacaklılar, Gobseck'in yararına, oyuna gelmiş oluyorlardı. Fakat tüccar iflas halindeki firmasının adına sahte senetler verip bu senetler yüzde altmış beş indirimi uygular. Gobseck'in, büyük Gobseck'in eline ancak yüzde elli geçmişti; borçlusunu yine de alaylı bir saygıyla selamlamaktan geri kalmadı.

İflas eden bir kimse tarafından, iflastan on gün önce yapılan bütün ticari işlemler şüpheli sayılacağından, bazı ihtiyatlı kimseler, iflas eden gibi çabucak bir konkordatoya varmakta çıkarı olan birkaç alacaklıyla, bazı işlere girmeye çalışırlar. Açıkgöz alacaklılar, gidip enayi ya da işi başından aşkın alacaklıları kandırıp tasfiyesi söz konusu olan alacaklılarını yarı değerine ele geçirirler ve böylece paralarını alacaklılarının garamesinden sağladıkları gibi, satın aldıkları alacaklıların da yarısını, üçte birini, ya da dörtte birini ele geçirirler.

İflas, yağmadan sonra içinde birkaç kese para kalmış olan bir iş yerinin az çok sıkı bir şekilde kapısının kapatılması demektir. Buraya pencereden çatıdan, mahzenden ya da herhangi bir delikten girip bir keseyi ele geçirerek, payını kabartabilen tüccara ne mutlu! Gemisini kurtaran kaptan feryatlarının duyulduğu bu bozgun sırasında her şey hem meşru hem gayrı meşru, hem doğru, hem sahte, hem namusluca hem de namussuzcadır. İşte kendisini emniyete alan adam beğenilir; kendisini emniyete almak demek de, başka alacaklıların zararına bir şeyler ele geçirebilmektir.

Fransa, bir krallık mahkemesinin bulunduğu bir şehirdeki, bir iflas olayı etrafındaki dedikodularla çalkanmıştı. Buradaki iflas edenlerle cari hesabı olan yargıçlar, sırtlarına öyle ağır kauçuk cüppeler geçirmişlerdi ki, bunun altında yargıçlık cübbesi parça parça oldu. Bu durum haklı olarak şüphe uyandırdığı için, iflas davası, başka bir mahkemeye gönderildi. Çünkü ne yetkili yargıç ne iflas memuru ne de yetkili bir mahkeme vardı.

Ticaret alanındaki bu karışık iş Paris'te o kadar beğenildi ki, iflasta büyük bir para ziyanına uğraması söz konusu olmayan her tüccar ve işi az çok yolunda olan her tüccar, bir başkasının iflası yüzünden uğradığı zararı, sigortasız bir kaza sayar; kâr ve zarar hesabına işleyerek, vakit kaybetmek budalalığına düşmez, işini yürütmeye devam eder. Esnafa gelince, ay sonunu zor ettiği, arabasını zor yürüttüğü, uzun süren bir davanın masraflarından ürktüğü için, büyük tüccarı taklit ederek bu işi çok kurcalamaz ve boynunu bükerek ziyanı sineye çeker.

Büyük tüccarlar artık bilançolarını teslim etmemekte, işi tatlıya bağlayarak tasfiye yoluna gitmektedirler; alacaklılar, kendilerine sunulan şey karşılığında makbuz verirler, böylece şerefsiz bir duruma düşmekten, yasal sürelerden, avukat ücretlerinden, malların değerden düşmesi tehlikesinden kendilerini korumuş olurlar. Herkes iflastan, tasfiyeden daha az bir şey ele geçeceğine inanır. Bunun için Paris'te iflastan daha çok tasfiye görülür.

Oyundaki sendiklerle ilgili perdenin amacı, sendiklerin satın alınamayacağını, bunların iflas edenle hiçbir anlaşması olmadığını ispat etmektir. Az çok sendik olan salondaki se-yirciler, her sendikin çıkarını emniyete almış bir alacaklı olduğunu bilir. Pasif alacaklarla, aktif alacaklıları incelemekle üç ay geçirdikten sonra dinler, istediğine inanır ve böylece konkordato gününü bulur. Bundan sonra geçici sendikler toplantıya bir rapor sunarlar, sunulan rapor şu genel formüle göre yazılmıştır:

"Baylar, topyekûn alacağımız bir milyondur; borçlumuza batık bir gemi gibi parçalarına ayırdık. Çiviler, demirler, tahtalar, bakırlar, üç yüz bin frank tuttu. Böylece alacağımızın yüzde otuzunu elde etmiş oluyoruz. Borçlumuz bize yüz bin franktan bir metelik fazla bırakmayabilirdi; bunun için halimize şükrederek, kendisini

büyük ruhlu bir filozof olarak ilan edelim, cesaretlendirmek için prim verilmeini, çelenkler sunulmasını oylayalım, bize vadetmek lütfunda bulunacağı yüzde elliyi ödemesi için de, on iki yıllık bir vade verelim. Haydi baylar konkordato tamamdır, geçin büroya, basın imzayı!"

Bu söylev üzerine mutlu tüccarlar sevinç içinde kucaklaşarak birbirlerini kutlarlar. Bu konkordatonun onaylamasından sonra, iflas eden yine eskisi gibi tüccar olur; kendisine aktifi geri verilir; işlerini yeniden ele alır. Ama ödemeye söz verdiği garemeleri de iflas ettirmek hakkından yoksun değildir. Bu da adeta iflasın torunu gibi bir şeydir. Tıpkı bir annenin, kızının evlenişinden dokuz ay sonra dünyaya bir çocuk getirmesi gibi.

Şayet konkordato kabul edilmezse, o vakit alacaklılar kesin sendikleri atarlar, borçlularının mallarını işletmek ve ticaretini yürütmek için işbirliği ederler; anasının, babasının, teyzesinin mirasına el koyarlar. Bu sert önlem, aralarında yapılan bir sözleşme gereğince uygulanır.

Bundan da anlaşılır ki iki çeşit iflas vardır: Yeniden işine başlamayı tasarlayan tüccarın iflası ve suya yavarlandıktan sonra dibe çökmeye razı olan tüccarın iflası. Pillerault bu farkı çok iyi bilirdi. Ona göre, Ragon işinde olduğu gibi, birincisinden temiz olarak çıkmak ne kadar güçse ikincisinden paralı olarak çıkmak o kadar zordur. César'a, nesi var nesi yok bırakmasını salık verdikten sonra, iflasla ilgili tasfiye işlerini yönetmek ve senetleri alacaklıların emrine vermek üzere piyasanın en namuslu avukatına başvurdu. Yasa bu dramın oynandığı süre, alacaklıların iflas edenle ailesinin yiyeceğini vermesini emreder. Pillerault, yetkili yargıca, yetenlerinin gereksinmesini kendisinin karşılayacağını bildirdi.

Du Tillet, iflasın, eski patronu için sürekli bir can çekişme olması için bütün dolapları hazırlamıştı. Paris'te zaman o kadar değerlidir ki, iki sendikten yalnız biri işle uğraşır.

Öteki göstermeliktir: O sadece tıpkı noterlik işlerinde, ikinci noterin yaptığı gibi, oynamakla yetinir. İşle doğrudan doğruya uğraşan sendik çoğu kez, avukata dayanır. Bu yolla Paris'te yukarda sözü geçen birinci çeşit iflaslar o kadar ustaca sonuca bağlanır ki, yasanın öngördüğü süre içinde her şey pişirilir kotarılır! Öyle ki, yüz gün sonra yetkili yargıç, bir bakanın vaktiyle acımasızca: "Varşova'da asayiş berke-mal!" dediği gibi, sonucu ilan edebilir. Du Tillet parfömcü-nün ticaret yaşamına son vermek istiyordu. Bunun için onun etkisiyle seçilen sendiklerin adları anlamlı görünmüş-tü Pillerault'ya. Gigonnet diye anılan ve başlıca alacaklı olan Bay Bidault'nun hiçbir şeye karışmaması gerekirdi. Can sıkıcı bir adam olan ve hiçbir kaybı olmayan şu bodur ihtiyar Molineux de bütün işleri üstüne alacaktı. Du Tillet, işkence ede ede, kemirip bitirmesi için bu çakalın önüne o soylu kadavrayı fırlatıp atıyordu. Alacaklıların sendikleri seçtikleri toplantıdan sonra, kendi deyimiyle *yurttaşlarının oylarını almak şerefine* ermiş olarak ve de bir çocuğun bir böceğe eziyet ettiği gibi Birotteau'ya hükmedeceğinden memnun, evine döndü. Yasaya pek bağlı olan bu adam, Du Tillet'nin kendisine bu konularda bilgi vermesini rica ettiği gibi, bir tane de ticaret yasası satın aldı. Bereket versin Pille-rault'dan haber alan Josehp Lebas, Ticaret Mahkemesi Baş-kanı'nı aklı eren ve iyiliksever bir yargıç atamasını sağladı. Du Tillet'nin buray seçtirtmeyi umduğu Gobenheim Kel-ler'in yerine yargıç yardımcısı ve Pillerault'nunu oturduğu evin sahibi Bay Camusot getirildi. Zengin ve liberal bir ipek-li kumaş tüccarı olan Bay Camusot, namuslu bir adam ola-rak tanınmıştı.

César'ın hayatının en korkunç sahnelerinden biri bodur Molineux ile yapmak zorunda kaldığı konuşma oldu. Bu ka-dar hiçe saydığı bu adam yasanın verdiği olanaktan yararla-narak César Birotteau olmuştu. Birotteau, yanında amcası olduğu halde Batave Meydanı'na gidip altıncı kata kadar

çıkmaq, vasisi sayılan, bu yarı yargıç ve iflas masasının temsilcisi olan ihtiyarın o tüylər ürpertici evine girmek zorunda kalmıştı.

César'ın âdeta derin bir üzüntüyle içini çektiğini duyan Pillerault:

- «Ne oluyorsun?» diye sordu.

- «Ah, amcacığım, ne adam olduğunu bilmiyorsunuz bu Molineux'nün!» dedi.

- «On beş yıldır, zaman zaman David'in kahvesinde görürüm onu: Akşamları domino oynar, bunun için seninle birlikte geldim.»

Bay Molineux Pillerault'ya aşırı bir nezaket gösterirken, iflas edene karşı da küçümsercesine bir şefkatle davranmıştı. Bodur ihtiyar, nasıl davranması gerektiği üzerinde uzun uzadıya düşünmüş, duruma göre nasıl farklı hareket edeceğini tasarlamış ve ileri süreceği görüşleri hazırlamıştı.

Pillerault:

- «Ne gibi bir bilgi istiyorsunuz?» diye sordu. «Alacaklar konusunda herhangi bir itiraz yok.»

Bodur Molineux:

- «Ha, evet, alacaklar düzenlidir, her şey kontrol edilmiş bulunuyor. Alacaklılar da ciddi ve meşrudur! Ama, yasa, bayım, yasa! İflas edenin harcamaları, servetiyle nisbetsiz... Öyle görünüyor ki şu balo...»

Pillerault sözünü keserek:

- «Ki siz de bulunmuştunuz,» dedi. Molineux, buna aldırmış etmeden sözünü sürdürdü:

- «... Aşağı yukarı altmış bin franka mal olmuş, ya da buna yakın bir para harcanmış, o sırada iflas edenin aktifi yüz küsur bin frankı bulmuyordu... Buna göre iflas edenin, hileli iflas suçuyla ağır ceza mahkemesine verilmesini gerektiren bir durum vardır.»

Bu kelimenin, Birotteau'yu nasıl bir çöküntü haline getirdiğini görene Pillerault:

- «Sizin görüşünüz bu mu?» diye sordu.

- «Bayım, ben şunu ayrıca belirtiyim ki: Bay Birotteau'nun belediye memuru olması...»

Pillerault:

- «Bizi buraya ceza mahkemesinde yargılanacağımızı söylemek için çağırmadınız herhalde?» dedi. «Bu hareketinize bütün David kahvesindekiler gülerler bu akşam...»

Pillerault'ya ürkmüş gibi bakan ihtiyar, David kahvesindekilerin, kendisi hakkında düşünceleri korkutmuş gibiydi. Sendik, Birotteau'yu yalnız bekliyordu. Böyle olsaydı, tek yetkili hakem pozu takınarak Jüpiter gibi davranacaktı ona karşı. Hazırladığı öldürücü sorguya çekerek Birotteau'yu yıldırma, başının üstünde ceza mahkemesinin baltasını sallayarak onu korkutmanın, dehşete düşürmenin zevkine varduktan sonra, yumuşayarak bir şeyler koparmayı ve kurbanını kendisine ölünceye kadar minnettar etmeyi kurmuştu. Ama, şimdi karşısında böcek yerine, o ihtiyar ticaret arslanı dikilmişti.

- «Gülecek bir şey yok bunda bayım,» dedi.

Pillerault:

- «Özür dilerim,» diye yanıt verdi. «B. Claparon'la çok geniş işleriniz var; kendi alacağınızda ayrıcalıklı bir durum sağlamak için masanın çıkarlarını feda ediyorsunuz. Oysa ben de, bir alacaklı olarak bu işe karışacağım. Yetkili yargıç bu işe el koysun.»

Molineux:

- «Bayım, ben satın alınacak adam değilim,» dedi.

- «Biliyorum,» dedi Bay Pillerault. «Yalnız, tereyağından kıl çeker gibi işin içinden sıyrılıp, çıkarınızı sağlamak istiyorsunuz. Çok kurnazsınız, bu işte de, hani şu kiracınıza karşı...»

Kadın kılığına girip farenin ardından koşa'n dişi kedi gibi birden ev sahibi oluveren sendik:

- «Ah bayım,» dedi. «Montergueil sokağındaki evimde ki kiracıyla olan davam henüz karara bağlanmadı. Bu işte, denildiği gibi bir kaza oldu. Asıl kiracı ilk kiracımdır. Bu dalavereci, şimdi bir yıllık peşin verdiğini ve yalnız bir yıl...»

Burada Pillerault, çok dikkatli olmasını söylemek ister gibi César'ın gözünün içine baktı.

- «... Ve de bir yıllık kirayı ödemiş olduğunu söyleyerek, evi boşaltabileceğini ileri sürüyor. Böylece bir dava daha açmak gerekti. Gerçekten de teminatı, kiranın tamamının ödenmesine kadar elimde tutmak isterim, bana onarım borcu filan olabilir.»

Pillerault:

- «Ama yasa size yalnız, kiraya karşı mobilyaları garanti olarak alma hakkını veriyor.»

- «Ve demir başa karşı!» diye Molineux can evinden vurulmuş gibi yanıt verdi. «Bu konuda içtihatlar vardır, bununla birlikte mevzuatta bazı düzeltmeler yapmak gerekiyor. Burada, yasadaki boşluklar üzerine adalet bakanının yüksek huzurlarına sunmak üzere bir muhtıra kaleme almaktayım. Hükümet için mülkiyetin çıkarlarını koruyucu önlemler almak şerefli bir ödevdir. Devlet için çok önemli bir şeydir bu, bizler vergi kaynağıyız.»

Pillerault:

- «Hükümeti aydınlayabilecek yetenektesiniz,» dedi, «ama, biz, kendimizle ilgili olan şu işte hangi noktada aydınlatabiliriz sizi?»

Molineux üstünlük taslarcasına:

- «Bay Birotteau'nun, Bay Popinot'dan para alıp almadığını öğrenmek isterim,» dedi.

Birotteau:

- «Hayır efendim,» diye yanıt verdi.

Bundan sonra, Popinot'nun işiyle, Birotteau'nun ilgisi üzerinde bir tartışma açıldı. Buna göre Birotteau'nun ticare-

tevinin kuruluş masraflarının yarı hissesinden dolayı Popinot'un ödünç verdiği paraları almaya hakkı olduğuna karar verildi.

Pillerault sendik Molineux'yü ustalıkla bu noktaya getirdi; onun bu şekilde yumuşaması da David kahvesine gidenlerin verecekleri hükümlere önem verdiğini gösteriyordu. Öyle ki sonunda Birotteau'nun gönlünü alarak ikisini de fakir sofrasına buyur etti. Eski parfümcü yalnız gelseydi belki de Molineux'yü kızdırırdı. Hem bu işte hem de başka durumlarda ihtiyar Pillerault, koruyucu melek rolünü oynamıştı.

Ticaret yasalarının iflas edenlere yüklediği korkunç bir işkence vardır: Alacaklıların kendi akıbeti hakkında karar vermek üzere yaptıkları toplantıya, sendikle yetkili yargıcın arasına oturarak katılır. Kendini herkesin üstünde gören bir insan, öç almak isteyen bir tüccar için, bu acıklı tören önemli bir şey olmayabilir ama César Birotteau gibi biri için bu, bir ölüm mahkûmunun son günü çektiği işkence gibi bir şeydir; Pillerault yeğeninin bu kokunç günün azabına katlanabilmesi için elinden geleni yaptı. Molineux'nün iflas edenle anlaşarak yaptığı işler işte bunlardı. Faubourg-du-Temple'deki dava, krallık mahkemesinde kazanılmıştı. Sendikler, buradaki mülklerin satılmasına karar verdiler: César itiraz etmedi. Hükümetin, Saint-Denis'yi yukarı Seine'e bağlamak üzere açtırmayı tasarladığı kanalın Faubourg du Temple'den geçeceğini öğrenen Du Tillet buradaki arsaları yetmiş bin franka satın aldı. César'ın Madeleine arsalarındaki hisseleri Bay Claparon'a bırakıldı. Yalnız Claparon, tapu ve sözleşme masraflarından Birotteau'nun payına düşeni istemekten vazgeçti, bundan başka iflastan, satıcılara ait olan garameyi alarak, bedelini ödeyecekti. Birotteau'nun Popinot ve ortağı Ticaretevi'ndeki hissesi, adı geçen Popinot'ya kırk sekiz bin franka satıldı. La Reine des Roses mağazası Célestin Grevel tarafından elli yedi bin franka satın alındı. Bu alıcı kira hakkına sahip oldu, malları, mobilyaları, Sultan

Merhemi ile Tuvalet Suyu'nun mülkiyetini elde ettiği gibi fabrikayı on iki yıl süresince işletmek, aletlerine sahip olmak hakkını da ele geçirmişti. Aktifteki para yüz doksan beş bin frankı bulmuştu, sendikler buna, talihsiz Roguin'in işinin tasfiyesinden, Birotteau'nun alacağı olan yetmiş bin frankı da eklediler. Böylece toplam iki yüz altmış beş bin frank olmuştu. Pasif ise dört yüz kırk bin kadar tutuyordu. Arada, yüzde elliden fazla bir fark vardı. İflas, kimyasal bir işleme benzer, becerikli tüccar bundan dolgun çıkmaya çalışır. Bu cam balonun içinde tamamıyla damıtılan Birotteau'dan alınan ürün, Du Tillet'yi öfkeliendirdi. Du Tillet, hileli bir iflas olduğuna inanmışken, namusluca bir iflas karışında bulunduğunu anlamıştı. Bu işte onun kazancını düşündüğü yoktu. Çünkü kesenin ağzını açmadan Madeleine'deki arsaların üstüne yatacağı. Onun asıl istediği şey zavallı Birotteau'nun onurunun kırıldığını, yıkıldığını, hakarete uğradığını görmektir. Hiç şüphe yok ki, genel toplantıda alacaklılar Birotteau'yu zafere ulaştıracaklardı. Birotteau'nun cesareti yerine geldikçe, amcası ince düşünüşlü bir hekim gibi, onu azar azar dozunu artırarak bir ilaç içirir gibi iflas işlemlerine alıştıırıyordu. Bu şiddetli önlemler, ağır birer darbeydi. Bir tüccar, kendisine bunca paraya, emeğe mal olan şeylerin değerinden aza gittiğini görmeye derin bir acı duymadan katlanamaz. Amcasının verdiği haberler karşısında kederinden taş kesilmiş gibi oluyordu.

- «La Reine des Roses elli yedi bin franka gitti ha!» diye bağırdı zavallı; ama yalnız dükkan on bin franka mal olmuştu; apartmanlar ise kırk bin franka; sonra fabrikanın kurulması, aletler, kalıplar, kazanlar da otuz bin franka çıkmıştı, yani yüzde elli değerinden kaybediyor bunların hepsi, dükkanda on bin franklık mal vardı, hem merhemle tuvalet suyu bir çiftliğe bedel bir mülkiyetti.

Yıkılmış olan zavallı César'ın yakınmaları, Pillerault'yu hiç sarsmadı. Eski tüccar, tıpkı bir kapının önüne bağlanan

bir atın yağmura katlanması gibi, aldırış etmeden dinliyordu bunları. Ama genel toplantı söz konusu olunca Birotteau'nun derin bir sessizliğe gömülüğü onu çok ürkütüyordu. Her sosyal çevredeki insanların, nasıl bazı zaafları ve böbürlenmeleri olduğu düşünülürse, zavallı adamcağıza, yargıçlık ettiği ticaret mahkemesi'ne, iflas etmiş olarak gelmenin ne büyük bir işkence olacağını kestirmek çok güç değildir. Kaç ke-reler kendisine yaptığı hizmetleri dolayısıyla teşekkür edilen yere gidip, ağır sözler işitmesi, Birotteau gibi iflas edenler hakkında ne düşündüğünü bütün Paris'çe bilinen bir adam için ölüm demekti. Kaç kez: "İflas eden, bilançosunu teslim ederken henüz namuslu bir adam olarak bilinir ama alacaklılar toplantısında nasıl bir dolandırıcı olduğu anlaşılır" dememiş miydi? Amcası onu, yasanın buyruğu gereğince, alacaklıların karşısına çıkmak düşüncesine alıştırmak için, elverişli anlarını kolluyordu. Bu zorunluluk öldürüyordu Birotteau'yu. O uysallıkla boyun eğişi, Pillerault'nun çok içine dokunmuştu. Geceleri bölmenin öte yanından onun:

- «Asla! Asla gitmeyeceğim... Ölürüm de gitmem...» diye bağırdığını duyuyordu. Birotteau'yu, önüne geçilmez bir sahne olan o alacaklılar karşısında boy gösterme sahnesinin korkunç azabından kurtarmaya karar verdi. Bu noktada yasa açık seçik ve kesindi. Genel kurulun karşısına çıkmayan tüccar hakkında hileli iflas suçlamasıyla ceza kovuşturması yapılırdı. Fakat yasa, her ne kadar iflas edeni bulunmaya zorluyor ise de, alacaklıyı gelmeye zorlamıyordu. Bir alacaklılar genel kurulu, belirli hallerde önemliydi: Örneğin bir dolandırıcının, varını yoğunlu elinden almak bir anlaşma yapmak gibi hallerde ve kayırılacak alacaklılarla zarar görenler arasında anlaşmazlık varsa, eğer konkordato çok hırsızca yapılmış da iflas edenin şüpheli bir çoğunluğa gereksinmesi olmuşsa, önemliydi. Yoksa herşeyin gerçekleştiği ya da dolandırıcının, önceden işini yoluna koyduğu iflas halinde, genel kurul toplantısı, basit bir toplantıdan ibaretti. Pillerault bü-

tün alacaklılara birer birer gidip, avukata yetki vermelerini rica etmeye karar verdi. Du Tillet'den başka bütün alacaklılar, yıktıktan sonra César'a içtenlikle acıyorlardı. Hepsi Parfümcü'nün nasıl hareket ettiğini, defterlerinin ne kadar düzenli, işlerinin ne kadar açık olduğunu biliyorlardı. Bütün alacaklılar, aralarında tek bir uydurma alacaklı bulunmamasından memnundu.

Önce iflas memuru, sonra da sendik olan Molineux, César'ın evinde, her şeyinin olduğu gibi durduğunu gördü. Bunlar arasında Popinot'nun verdiği Héro ve Léandre tablosuyla Birotteau'nun iğneleri, altın yüzükleri, mücevherleri, iki saati vardı. Herhangi namuslu bir adam, doğruluğa aykırı saymayarak bunları alıp götürmüş olabilirdi. Constance, pek de zengin olmayan mücevher kutusunu bırakmıştı. Yasa bu kadar boyun eğiş, ticaret âleminde derin bir etki yaptı. Birotteau'nun düşmanları bu hali, bir enayilik belirtisi saydılar, ama akli başında kimseler, bunu gerçek yüzüyle çok güzel, aşırı bir doğruluk örneği olarak gösteriyorlardı. İki ay sonra, Borsa'nın görüşü değişti. En kayıtsız insanlar bile, bu iflasın o zamana kadar piyasada çok seyrek görülmüş bir ticaret garibesi olduğunu ileri sürüyorlardı. Bunun için alacaklarının yüzde altmışını kurtaracaklarını anlamış olduklarından Pillerault'nun dileğini yerine getirdiler. Pek çok avukat da yoktu. Hatta tüccarlardan birkaçı, aynı avukata yetki vermişti. Pillerault bu korkunç kurulu, üç acukat, kendisi, Ragon, iki sendikle yetkili yargıç olmak üzere sekiz kişiye indirmişti.

Bu önemli günün sabahı yeğenine:

- «César, bugün toplantına hiç korkmadan gidebilirsin; alacaklılardan hiçbiri gelmeyecek,» dedi.

Bay Ragon, borçlusuyla beraber gitmek istedi.

La Reine des Roses'un eski sahibinin ince kuru sesi duyulduğu zaman onun yerine, mağazaya gelenin benzi sarardı; ama iyi yürekli ihtiyar ona kollarını açmıştı, Birotteau

da, babasını kucaklayan bir oğul gibi, onun boynuna atıldı, iki parfümcü ağlaştılar. Bu kadar hoşgörölük karşısında cesareti yerine gelen iflas kurbanı, amcasıyla birlikte arabaya bindi. Saat tam on buçukta Saint-Merri Manastırı'na geldiler. O vakitler, Ticaret Mahkemesi burada bulunuyordu. Bu saatte İflas Dairesi'nde kimsecikler yoktu. Gün ve saate sendikler ve yetkili yargıçla birlikte karar verilmişti. Avukatlar, müvekkillerinin hesabına orada bulunuyorlardı, César'ın çekineceği bir şey yoktu. Bununla birlikte adamcağız, odasında bulunan B. Camusot'nun yanına, derin bir heyecan duymadan giremedi ve İflas Dairesi'ne girerken de tir tir titremeye başladı.

B. Camusot Birotteau'ya:

- «Hava soğuk, bu baylar, salonda bizi donduracak yerde burada kalmaktan yakınmazlar herhalde, oturunuz baylar,» dedi. İflas sözünü ağzına almamıştı.

Birer iskemle alıp oturdular, yargıç koltuğunu, utancından ezilip büzülen Birotteau'ya verdi.

Camusot Birotteau'ya:

- «Sahibi bulunduğunuz mal, mülk ve parayı bırakmanıza karşılık, alacaklılar da, kalan alacaklarından vazgeçtiler; konkordatonuz, kederinizi hafifletecek bir tarzda hazırlanmış bulunmaktadır. Avukatınız bunu derhal tescil ettirecek: Artık serbestsiniz.» Camusot, Birotteau'nun ellerini tutarak:

- «Mahkemenin bütün yargıçları azizim Bay Birotteau,» dedi, «gösterdiğiniz metanet karşısında hiç hayrete düşmeden, içinde bulunduğunuz durumdan dolayı büyük bir üzüntü duymuşlardır, ama kimse doğruluğunuz hakkında en küçük bir kuşkuyla düşmüş değildir. Felakete uğradığınız zaman da, burada bulunduğunuz günlerdeki kadar şereflisiniz. Yirmi yıldır ticaret hayatındayım, düşmüş bir tüccarın böyle-sine herkesin hayranlığını kazanmış olmasına ikinci kez tanık oluyorum.»

Birotteau gözleri yaşararak yargıcın elini sıktı. Camusot, şimdi ne yapmayı düşündüğünü sordu, Birotteau, çalışarak alacaklılarına olan bütün borçlarını ödeyeceğini söyledi.

Camusot:

- «Eğer bu soylu ödevi yerine getirmek için birkaç bin franka ihtiyacınız olursa, daima emrinize amadedir. Paris'te böyel eşine az rastlanır bir olaya tanık olabilmek için bu parayı vermekten zevk duyacağım.»

Pillerault, Ragon ve Birotteau beraberce oradan ayrıldılar.

Mahkemenin kapısında Pillerault:

- «Görüyorsun ya korkulacak bir şey yokmuş!»

Çok duygulanan adamcağız:

- «İyiliğinizi hiçbir zaman unutamam amcacığım,» diye minnetini açıkladı.

Ragon da:

- «İşte kurtuldunuz,» dedi. «Cing-Diamants sokağı şuracıkta, gelin de yeğenime uğrayalım.»

Constance'ı, dükkânın üstündeki basık tavanlı, karanlık, asmakattaki küçük bir yazıhanede görmek çok acı geldi Birotteau'ya, pencerenin üçte birini kaplayarak, ışığın girmesine engel olan tabelada: "A.POPINOT" yazısı okunuyordu.

Tabelayı göstererek Birotteau üzgün bir neşyle:

- «İşte İskender'in komutanlarından biri,» dedi.

Birotteau'nun, bir türlü içinden söküp atamadığı üstünlük duygusunun safça belirtisi olan bu zoraki neşe, yetmişindeki Ragon'u hafifçe ürpertmişti. César karısının birtakım mektupları imza ettirmek üzere Popinot'ya götürdüğünü görünce, renginin sararmasına, gözlerinin dolu dolu olmasına engel olamadı.

Constance güler yüzle:

- «Günaydan dostum,» dedi.

César Popinot'ya bakarak:

- «Burada rahat olup olmadığını soracak değilim,» dedi.

Kadın eski tüccarın içine dokunan şefkatli bir sesle:

- «Oğlumun yanında gibiyim,» dedi.

Popinot:

- «Bu işte umut var. Yağımız, gazetelere yazdığımız yazılar ve Gaudissart'ın bütün Fransa'daki çalışmaları etkisiyle iyi gidiyor. Gaudissart her tarafı afişe, prospektüse boğdu. Şimdi Strasbourg'da Almanca prospektüsler bastırıyor; oradan Almanya'ya yayılacak; bir istila hareketi yapar gibi. Üç bin sandık mal dağıttık.»

César:

- «Üç bin sandık ha!» dedi.

- «Sonra Saint-Marceau Mahallesi'nde, ucuza bir arsa aldım; şimdi bir fabrika yaptırıyorum oraya. Temple Mahallesi'ndekini de elimde tutacağım.»

Birotteau karısının kulağına:

- «Biraz yardımla, işin içinden sıyrılacağız,» dedi.

O uğursuz günden beri César, karısı ve kızı anlaşılmıyordu, Memur olan zavallı César şimdi, olanaksız değilse bile çok güç olan bir sonuca ulaşmak istiyordu: Borçlarının tümünü ödemek. Coşkun bir doğruluk duygusuyla birbirine bağlanan bu üç insan âdeta hasisleşmiş, yemez içmez olmuştu. İnce bir hesapla Césarine tam bir genç kız heyecanıyla kendini işine vermişti. Geceleri uykusuz geçirerek, çalıştığı mağazanın ilerlemesi için bir şeyler bulmaya çalışıyor, kumaş desenleri araştırıyor, doğuştan gelme bir ticaret yeteneği gösteriyordu. Patronları bu çabasını hafifletmek zorunda kalmışlardı; bahşiş vererek ödüllendiriyorlardı. Patronlarının kendisine birtakım tuvalet eşyası ya da mücevherlerle ödüllendirmelerini istemiyor, parra! diye haykırıyordu. Her ay başında aylığını, ufak tefek kazancını Pillerault amcasına

getirirdi: César'la Constançe da onun gibi yapıyordu. Üçü de kendilerini beceriksiz bildikleri için hiçbir, biriken parayı işletmeye kalkmıyordu. Biriktirdikleri parayı işletmeyi Pillerault amcalarına bırakmışlardı. Ticarete başlayan amca, Borsa'da report (*) işlemlerine girilerek bu parayı arttırıyor, kazanç sağlıyordu. Sonraları ona bu yolda Jules Desmrets'yle Joseph Lebas'nın da tehlikesiz işleri göstererek yardımcı oldukları öğrenildi.

Amcasının yanında kalan eski parfümcü, kendisiyle karısı ve kızının biriktirip verdikleri parayı nasıl işlettiğini sormaya cesaret edemiyordu. Sokakta başı önünde yürüyor, o bozulmuş aptallaşmış yüzünü, herkesten saklamaya çalışıyordu. Güzel kumaştan bir giysi giydiği için kızıyordu kendi kendine.

Amcasına, melek gibi saf bir bakışla:

- «Hiç olmazsa» demişti, «alacaklılarımın ekmeğini yemiyorum. Sizin ekmeğiniz tatlı geliyor bana. Bana acıdığınız için karnımı doyurduğnuzu biliyorum ama, bu kutsal acıma nedeniyle aylığımın meteliğine el sürmediğinizi biliyorum.»

Şimdi bu memura rastlayan tüccarlar, o eski parfümcüyü anımsatan hiçbir şey görmüyorlardı onda. Böylece ömürlerinde hiçbir şeye aldırış etmemiş olan kaygısızlar, o zamana kadar yanlarına uğramamış olan şeyin, yani *düşünme'nin* etkisiyle derin bir yasa bürünen yüzüne bakınca, bir insanın düşmesinin ne demek olduğunu çok iyi anlıyorlardı. Yapmacıktan bu halde görünemezdi bir insan. Havai, vicdansız, her şeye kayıtsız insanlar, hiçbir zaman felakete uğramış bir insan gibi gösteremezler kendilerini. Yalnız din, düşmüşlerin ayrı bir damga vurur alınlarına: Onlar, bir yarına, bir kurtarıcıya inanırlar; yüzlerinde öyle bir parıltı vardır ki, onları ayırır öteki insanlardan; umutla karışık öyle dindarca bir boyun eğişleri vardır ki acıma uyandırır

(*) Vadeli bir işlemin vadesinin uzatılması (Çev.)

görenlerde; cen netin kapısında ağlayan sürgün edilmiş bir melek gibi neyi kaybettiklerini bilirler. İflas edenler Borsa'ya giremezler. Doğruluk alanından kovulan César, affa uğradıktan sonra içini çekip ah eden bir meleği andırıyordu.

Düşüsünden esinlendiği düşüncelerle Birotteau, on dört ay boyunca her türlü zevke, eğlenceye sırt çevirmişti. Dostluklarına güvendiği halde, bir kerecik bile Ragon'lara yemeğe gitmeye razı edemediler onu. Lebas'lara, Matifat'lara, Protez'lere, dahası Bay Vauquelin'in evine bile adım atmamıştı. Oysa bunların hepsi onun doğruluğuna derin bir saygı göstererek yüceltmek için yarış ediyorlardı birbirleriyle. César, bir alacaklısıyla göz göze gelmektense, odasında tek başına oturmaktan daha çok hoşlanıyordu. Dostlarının en candan ilgileri, ona durumunu acı acı hatırlatmaktaydı. Constance ile Césarine de hiçbir yere gitmiyorlardı. Pazarları ve bayram günleri, işte yalnız serbest oldukları o günlerde, ayın zamanı uğrayıp César'ı alıyor, kilisede din ödevlerini yerine getirdikten sonra, Pillerault'nun evinde beraberce oturuyorlardı. Pillerault, abbé Loraux'yu davet ediyordu; onun sözleri, bu sıkıntılı günlerde César'a kuvvet veriyordu. O gittiktene sonra ailece baş başa kalıyorlardı. Eski hırdatıcı, doğruluğa çok değer veren bir insan olduğu için César'ın titizliğini çok iyi anlıyordu. Bunun için de, onun alınının akıyla karşılarına çıkabileceği insanların sayısını çoğaltmayı kararlaştırmıştı. Kaderin karışsına çıkardığı bin bir güçlkle boğuşan bu aile, 1821 yılının Mayıs ayında kaderlerine hükmedenin sayesinde, didinmelerinin ödülü olarak ilk kez bir eğlence yüzü gördü. O ayın son pazarı, Constance,'in César'la evlenmeyi kabul ettiği günün yıldönümüydü. Pillerault, Ragon'la birlikte Sceau'da küçük bir yazlık ev kiralamıştı. Pillerault bu eve yerleşmeleri şerefine neşeli bir ziyafet vermek istiyordu.

Pillerault cumartesi günü yeğenine:

- «César,» dedi, «yarın yazlığa gidiyoruz; sen de geleceksin.»

Yazısı çok güzel olan César, Derville'in hesabına, bazı yazıları temize çekiyordu. Oysa pazar günleri resmi tatil olduğu için, başını kaldırmadan çalışıyordu.

- «Olmaz,» dedi, «B. Derville'in verdiği bir vasilik zaptını yazacağım.»

- «Karın ve kızın bir ödülü hak etmiş bulunuyorlar. Dostlarımızdan başka kimseyle karşılaşacak değilsin orada: Abbé Loraux, Ragon'lar, bir de Popinot'yla amcası gelecek.»

César'la karısı işe boğuldukları için, Sceaux'ya hiç gide-memişlerdi. Oysa zaman zaman *La Reine des Roses*'un baş tezgâhtarının bir zamanlar altında bayılacak gibi olduğu ağacı görmek için oraya gitmeyi ne kadar isterlerdi. Popinot'nun sürdüğü arabada giderlerken, Constance, kocasının yüzüne anlamlı anlamlı bakmıştı; ama onun yüzünde en ufak bir gülümseme belirmedi. Eğilip kulağına bir şeyler söylediği zaman da hiç yanıt vermeyerek, sadece başını sallamıştı. Bu biraz zoraki, tatlı sevgi ifadesi, César'ın yüzünü güldürecek yerde, onu büsbütün kederlendirdi; gözlerinden bir iki damla yaş aktı. Zavallı adamcağız yirmi yıl önce de geçmişti bu yoldan. Ama o zaman gençti, zengindi, umut doluydu. Césarine kadar güzel bir kıza tutkunduydu; mutluluk rüyaları görüyordu o günlerde. Şimdi arabanın bir köşesinde oturan, uykusuz geçen gecelerden sonra benzi sararmış o ince yavrusuyla, üzerinde yalnız volkan lavları altında kalmış güzel şehirlerin güzelliği kalmış karısına bakıyordu. Yalnız, sevgilerinden hiçbir şey eksilmiş değildi! César'ın bu hali şimdi onun eskiden yaşadığı güzel sahneyi canlandıran Césarine'le Anselme'in neşelerini karartıyordu.

Zavallı baba, yürek parçalayıcı bir sesle:

- «Mutlu olun yavrularım,» dedi. «Hakettiniz bunu. Hiçbir art düşünceye kapılmadan sevebilirsiniz birbirinizi.»

Birotteau bunları söyleyerek karısının ellerini tuttu; taparcasına bir sevgiyle öptü, öptü. Bu Constance'ın gönlünü

en coşkun bir neşeden de çok sarmıştı. Pillerault, Ragon, abbeé Loraux ve yargıç Popinot'nun, kendilerini bekledikleri eve geldikleri zaman, César'ı felaketinin ertesi günü gördükleri için üzgün olan bu seçkin insanlar öyle cana yakın bir davranış, öyle tatlı sözler ve bakışlarla karşılamışlardı ki kendisini, adamcağızın içi birden rahatlayıverdi.

Pillerault amca, César'la Constance'ı el ele vererek:

- «Haydi, Césarine'le Anselme'i de yanınıza alarak Aulny korularında dolaşın biraz; saat dörtte dönersiniz,» dedi.

Borçlusunun o derin kederli hali karşısında üzülen Bayan Ragon:

- «Zavallılar sıkılıyorlar bizden; ama az sonra neşeleri yerine gelir,» dedi.

Abbé Loraux da:

- «Kabahatleri olmadığı halde vicdan azabı duyuyorlar» diye ekledi.

Yargıç da César için:

- «Onu ancak felaket yükseltebilirdi,» dedi.

Unutmak yalnız kuvvetli ve yaratıcı insanlara vergi bir sırdır, unutmak, geçmiş nedir bilmeden, her saat yeniden yaratmanın sırrına eren doğa gibi. César gibi zayıf yaradılışlı insanlar, tecrübeden ders alacak yerde kedere boğulup kalırlar, her gün felaketlerinin içinde çırpınıp zehirini yüreklerine doldurarak tüketidler kendilerini.

Bu iki çift Paris dolaylarındaki en güzel tepelerden birinin üstünü bir çelenk gibi süsleyen Aulnay korularının yoluna düzülüp de bütün tatlılığıyla Kurtlar Vadisi'ni, çevrenin pırıl pırıl güzelliğini, nefis manzarayı ve baharın ilk yeşilliklerini gördükleri zaman, gençliğin en güzel günlerinden birinin anısı canlandı César'ın içinde, ruhundaki kederin gergin telleri gevşedi: Göğsünü karısının omuzuna yasladı; artık gözlerindeki o donuk bakış kalmamış, derin bir neşe pırıltısı almıştı yerini.

Constance kocasına:

- «Sonunda seni eski halinde görebildim, zavallı Cé-

sar'cığım!» dedi. Bana öyle geliyor ki, zaman zaman biraz gülüp eğlenmeyi hak edecek şekilde yaşamaktayız.»

Adamcağız:

- «Ama yapabilecek miyim bunu?» dedi. «Ah! Constance, senin sevginden başka hiçbir şeyim kalmadı artık. Evet, kendime olan güvenime varıncaya kadar yitirdim. Biricik dileğim arkamda hiçbir borç bırakmadan ölmektir. Sen, sevgili karıcığım, sen ki bana akıl yolunu gösteren, temkinli olmayı salık veren, herşeyi açık seçik görebilen, sen ki üstüne toz kondurulamayacak insansın, neşe senin hakkındır. Onsekiz ay önce, şu uğursuz balodaki sevgili Constance'ım gözümün önüne geliyor şimdi; o sevdiğim biricik kadın bana belki de yirmi yıl önce, tıpkı şimdi çocuklarımızın yaptığı gibi, şu kırlarda konuştuğumuz genç kızdan daha güzel görünmüştün o gün... Oh! Canım! Bu kelimeyi öyle bir sevgiyle söylemişti ki, karısının yüreğine işledi. Sonra sözünü sürdürdü: Kederimi dindirmeye çalışacak yerde beni azarlamayı isterdim, dedi.

Constance:

- «Ben bir kadının yirmi yıl evlilikten sonra da kocasına karşı beslediği sevginin artacağını ummazdım,» diye yanıt verdi.

Bu söz bir an için César'a bütün dertlerini unutturdu. Çünkü kimi insanlar dünyayı bağışlamışlar gibi mutlu ederdii böyle bir söz. Bunun etkisiyle adeta sevinçle, o kendi ağaçlarına doğru yürüdü; güzel bir rastlantıyla kesmemişlerdi bu ağacı. Karı koca ağacın dibine oturdular. Şimdi dünyanın farkında olmadan, çimenler arasında dönüp dolaşan Anselme'le Césarine'i seyrediyorlardı; Anselme, Césarine'e:

- Babamızın Huile Céphalique'de olan hissesini satın aldığım için beni çok bayağı ve aç gözlü buluyor musunuz bilmem? Onun yarı hissesinin üstüne titriyorum, bunu artırmaya çalışıyorum. Onun parasıyla senet kırıyorum, eğer şüpheli senetler olursa, kendi üstüme alıyorum. Ancak, babamın yeniden itibarını kazandıktan sonra birbirimizin olabileceğimiz için, bugünü yaklaştırmaya var kuvvetimle çalışıyorum, dedi.

Césarine'in sevgilisi bu sırrını kaynanasına açmamıştı. En masum aşıklar bile kendilerini göstermek isterler sevgililerine.

Césarine:

- «Bu dediğiniz gün yakın mı?» diye sordu.

- «Yakın,» diye yanıt verdi Popinot.

Bu sözcük o kadar yüreğe işleyen bir heyecanla söylenmişti ki, o saf ve temiz Césarine sevgili Anselme'e alnını uzattı, çocuğun hareketinde öylesine büyük bir kibarlık vardı ki, genç adam susamışçasına, saygılı bir öpücük kondurdu.

Césarine Birotteau'ya:

- «Baba her şey yolunda... Yüzün gülsün biraz, bırak şu kederli halini,» dedi.

Birbirleriyle bu kadar kaynaşmış olan aile, Pillerault'nun evine döndükleri zaman, pek de keskin görüşlü olmayan César, Ragon'larda bir değişikliğin farkına vararak bir şeylerin geçmiş olacağını düşündü.

Bayan Ragon tatlı bir bakışla karşılamıştı onları; "alacağımızı aldık" der gibi bir hali vardı.

Sofraya soğukluk geldiği sırada Pillerault Amca, umulmadık bir şeyle karşılaşacağından şüphe etmeye başlayan, ama bunun önemi hakkında bir şey düşünmeyen Birotteau'nun yüzüne bakarak:

- «Yeğenim dinle beni,» dedi. «Karının, kızının ve senin on sekiz aydır biriktirdiğiniz paralar yirmi bin frankı buldu. Ben de alacağımın garamesi olarak otuz bin frank elde ettim; böylece alacaklılarına elli bin frank ödeyecek duruma geldik. Bay Ragon garame olarak otuz bin frank aldı; Sceaux noteri, dostlarına faiziyle birlikte bütün borcunu ödemiş bulunduğunu gösteren bir makbuz verecek. Geri kalan para Crottat'da. Bundan da Lourdois'ya, Madou anaya, dülgere, doğramacıya ve sıkışık durumdaki alacaklılara ödeme yapı-

lacak. Böylece gelecek yıl bu iş bitmiş olur, zaman ve sabırla çok yol alınır.»

Birotteau coşkun bir sevinçle ağlayarak amcasının boyuna atıldı.

Ragon, abbé Loraux'ya:

- «Artık nişanını da taksın bari,» dedi.

Papaz, César'ın göğsündeki ilige kırmızı kurdeleyi geçirdi, adamcağız o gün belki yirmi kez, aynaya bakarak kendini seyretmişti. Kendini yüksek gören kimseler, gülerlerdi bunu görseler, ama bu iyi yürekli dostlar doğal bulmuşlardı onun bu halini. Ertesi gün Birotteau, Bayan Madou'nun dükkânına gitti.

- «O! Siz misiniz babalık... Az kalsın tanımayacaktım sizi; öyle ak pak olmuşsunuz ki! Ama tuzunuz kuru sizin, bir iş bulur kurtarırsınız paçanızı. Ama ben dolap beygiri gibi döner dururum bütün gün, çalışmaktan canım çıkar...»

- «Ama bayan Madou...»

- «A, yo hani sitem diye söylemiyorum bunu, makbuzunuz var.»

- «Bugün noter B. Crottat'nın yazıhanesinde paranızı vereceğimi haber vermeye geldim; geri kalan borcumla faizlerimi...»

- «Ne diyorsunuz?»

- «Saat on bir buçukta orada bulunun...»

- «İşte namuslu adam dediğin böyle olur... Hem de sapına kadar... Yüzde dörtleri de verecekmiş...» diye Birotteau'ya safça pöh pöhledi. «Bakın, Sayın Bayım şu sizin kırmızı saçlı delikanlınızla iyi iş yapıyoruz doğrusu, efendi çocuk, ziyanımı çıkartmam için hiç pazarlık etmeden çok kâr bırakıyor bana; bunun için de alacağımı aldım diye makbuz vereceğim size. Paranız elinizde dursun adamım!»

Sonra elini Hal'de görülebilen canlı etten en iyi yastıklara vurarak:

- «Çabuk parlar Madou karı, çenesi düşüktür ama nah yürek var burasında!» dedi.

- «Olmaz! Yasa çok açık seçiktir. Borcumu tamamıyla ödeyeceğim size.»

- «E, öyleyse uzun boylu yalvartacak değilim kendime sizi! Yarından tezi yok ne namuslu adam olduğunuzu ilan edeceğim herkese. Ah, şaka değil... Az bulunur böylesi...»

Adamcağız Crottat'nın kaynatası dülgerle de aynı sahneyi biraz daha değişik olarak yaşadı. Yağmur yağıyordu. César şemsiyesini kapının bir köşesine bırakmıştı, sonradan görme boyacı şemsiyesinden sızan suyun güzel salonundan içeriye doğru yol aldığını görünce insanın rahatını kaçıran bir dilenciyle konuşur gibi sert bir sesle:

- «E, ne istiyorsunuz bakalım, zavallı Birotteau baba?» dedi.

- «Damadınız bir şey söylemedi mi bayım size?» diye César sordu.

Bir şey isteyeceğini sanarak sabırsızlanan Lourdois:

- «Ne söyleyecekti ki?» dedi.

- «Bu sabah saat on bir buçukta bütün alacağınızı aldığınız için bana makbuz vermek üzere yazıhanesinde bulunmanızı?»

- «Ha! Bakın o zaman iş değişir... Şöyle buyurun bay Birotteau bir şeyler yemez misiniz bizimle?»

Bayan Lourdois da:

- «Soframıza oturmak zevkini bağışlayın bize,» dedi.

Şişko Lourdois da:

- «Demek işler iyi gidiyor?» diye sordu.

- «Hayır, bayım, bütün gün çalışıyor, kuru ekmek yiyecek biraz para biriktirdim, dostlarıma verdiğim zararı böylece onarabileceğimi umuyorum.»

Boyacı, üzerine bol kaz ciğeri sürülmüş koca bir lokmayı yutarak:

- «Gerçekten namuslu bir adamsınız siz!» diye bağırdı.

Bayan Lourdouis da:

- «Bayan Birotteau ne yapıyor?» diye sordu.

- «Bay Anselme Popinot'nun kasasına bakıyor, hesaplarını tutuyor.»

Bayan Lourdois yavaşça kocasına:

- «Zavallı!» dedi.

Lourdois:

- «Azizim Bay Birotteau, eğer bana gereksinmeniz varsa yardım edebilirim size...» dedi.

César da:

- «Size saat on birde gereksinmem var bayım,» diyerek çıkıp gitti.

Büsbütün rahata kavuşmamakla birlikte bu ilk deneme Birotteau'nun cesaretini arttırmıştı; yeniden itibarını kazanmak düşüncesi bütün yaşamına egemen olmuştu. Yüzündeki eski pembelik tamamıyla kayboldu, gözleri çukura kaçtı, yanakları çöktü. Onu sabahları sekizde, akşamları da saat dörtte Oratoire sokağına giderken ya da buradan dönerken, o sırtında iflas ettiği zamanki redingotuyla, ki bu redingotun üstüne titriyordu, tıpkı bir asteğmenin üniformasına baktığı gibi eski redingotuyla gören eski ahbabları, tamamıyla ağaran saçları, soluk yüzü çekingen haliyle, bir hırsız gibi duvar diplerinden giderken, o hiç istemediği halde yolunu kesip:

- «Sizin nasıl namusluca davrandığınızı herkes biliyor dostum,» diyorlardı. «Herkes nefsinize karşı bu kadar sert davranmanıza üzülüyor; kızınız ve karınız için de böyle.»

Bazıları da:

- «Biraz kendinize bakın, para sıkıntısı öldürmez insanı,» diyorlardı.

Bir gün zavallı Birotteau Matifat'ya:

- «Yok öyle değil; ruh sıkıntısı,» demişti.

1823 yılının başında Saint-Martin kanalının açılmasına

karar verilmişti. Temple mahallesindeki arsaların değeri korkunç derecede yükseldi. Eskiden César'ın olan Du Tillet'nin arsası projeye göre ikiye bölünüyordu. Kanalı yapacak olan şirket, eğer banker arsasını istenilen zamanda verirse inanılmaz bir fiyat vermeye hazırdı. César'ın Du Tillet ile yaptığı kira kontratı buna engeldi. Banker, Cinq-Diamants sokağına gelip Popinot'yla konuştu. Her ne kadar César Du Tillet'ye karşı ilgisiz idiyse de Césarine'in nişanlısı içgüdüleriyle kin besliyordu bu adama karşı. Ne hırsızlığından ne de çevirdiği alçakça dolaplardan haberi vardı ama, içinden bir ses: "Bu adam hapishane kaçkınının biri" diye haykırıyordu. Du Tillet kendisiyle hiçbir iş yapmamıştı ama, Popinot, yüzünü görünce tiksiniyordu. Hele şimdi, onun kaynatasının yıkıntılarından zenginleştğini görerek büsbütün çileden çıkıyordu. Çünkü Madeleine'deki arsaların değeri 1827'de vardığı korkunç fiyatı hissettirecek kadar yükselmişti. Bunun için banker, gelişinin nedenini açıkladığı zaman Popinot gözünü büzüp nefretle onu süzdü.

- «Kirayı size ciro etmeyi reddedecek değilim ama altmış bin frank isterim, bundan bir metelik inecek değilim.»

Du Tillet, geri geri gider gibi yaparak:

- «Altmış bin frank,» diye bağırdı.

- «Bu arsanın kirası daha on beş yıl benim üstümde yeni bir fabrika kurmak için yılda üç bin lira fazla harcayacağım. İşte böyle, altmış bin frankı kabul etmiyorsanız hiç konuşmayalım,» diyerek Popinot yazıhanesine girdi. Du Tillet de peşinden gelmişti.

Tartışma hareketlenmişti. Bir aralık Bay Birotteau adı geçince bayan César aşağıya indi. O ünlü balodan beri Du Tillet'yi ilk kez görüyordu.

Eski patronunun karısında gördüğü değişiklik karşısında Du Tillet hayretini açığa vuran bir hareketi önleyemedi; yaptıklarının sonucu karşısında dehşete kapılarak önüne baktı.

Popinot bayan César'a:

- «Bu bay sizin arsalara üç yüz bin franka müşteri bulmuş, ama bizim zararımızı karşılamak için altmış bin frank vermek istemiyor...»

Du Tillet yüksek perdeden:

- «Üç bin frank gelir!» dedi.

Bayan César da doğal ve içe işleyen bir sesle:

- «Üç bin frank gelir...» dedi.

Du Tillet sapsarı kesilmişti. Popinot bayan Birotteau'ya baktı. Ortalıkta derin bir sessizlik çöktü; bu da durumu Anselme için büsbütün anlaşılmaz hale sokmuştu. Du Tillet:

- «Kıradan vazgeçtiğinizi bildiren şu kâğıdı imza edin; Crottat'ya hazırlatmıştım, diyerek yan cebinden pullu bir kâğıt çıkarttı. Ben de size altmış bin franklık bir çek vereceğim.»

Popinot, bayan César'a baktı, rüya görüyorum sanıyordu. Du Tillet bir masanın kenarında çekini imza ederken Constance çekilip asmakata çıktı.

Popinot'yla banker kâğıtları birbirlerine verdiler. Du Tillet, Lombards sokağında bıraktığı arabasına doğru giderken Popinot arkasından bakarak kendi kendine:

- «Eh, birkaç aya kadar bu acaip iş sayesinde Césarine'ime kavuşacağım. Artık o zaman sevgili karıcığım çalışıp dinmekten kurtulacak. Olur şey değil! Bayan César'ın bir bakışı yetti! Bu haydutla arasında ne var ki? Pek acaip şey doğrusu...»

Popinot çeki verip parayı almak üzere bankaya birini gönderdikten sonra, Bayan Birotteau'yla konuşmak için yukarı çıktı, ama onu kasasının başında bulamadı. Odasına çıkmış olmalıydı. Anselme'le Constance birbiriyle anlaşılan kaynana damat gibi yaşıyorlardı, bunun için mutluluğa yaklaşan bir aşığın telaşıyla onun dairesine gitti. Kedi gibi bir sıçrayışta yanına geldiği kaynanasını elinde Du Tillet'nin bir mektubunu görünce son derecede hayret içinde kalmıştı. Du Til-

let'nin yazısını tanımıştı. Odayı bir şamdan aydınlatıyordu; yerdeki taşın üstünde yanan mektubun alevlerinin duvarda oynattığı gölgeler kara hayaletler gibi görünüyordu. Bu manzara karşısında Popinot'nun bütün vücudu ürpermişti. Çok keskin gözlü olduğu için kaynanasının elinde tuttuğu mektubun şu ilk satırlarını okuyabilmişti: *"Taparcasına seviyor-
rum sizi! Bunu biliyorsunuz siz de meleğim, peki neden..."*

Popinot belli edilmemeye çalışılan kötü bir şüpheden gelen zoraki bir gülümseyişle:

- «Nasıl bir etkiniz var da Du Tillet'nin üstünde, böyle bir işi ona kabul ettirdiniz?» diye sordu.

Büyük bir heyecana kapılan kadın:

- «Konuşmayalım bunu,» dedi.

Şaşkına dönen Popinot:

- «Peki, öyle ise sıkıntılarınızın sonunun geldiğini söyleyeyim size.»

Anselme topuklarının üstünde dönerek pencerenin önüne gitti, parmaklarıyla camı tıkırdatıp avluya bakarken:

- «Peki ama o Du Tillet'yi seviyor diye neden ben namusluca davranmayayım?» diye düşündü.

- «Neniz var yavrum?» diye Constance sordu.

- «Huile Céphalique'in net kârı iki yüz kırk iki bin frankı buluyor; yarısı yüz yirmi bin eder, dedi birden bire Popinot. Bu toplamdan bay Birotteau'ya verdiğim kırk sekiz bin frankı düşürsem geriye yetmiş iki bin frank kalır; bu da kiranca vazgeçmek yoluyla elimize geçen altmış bin frank eklenince yüz otuz iki bin frank eder.»

Bayan César bu sözleri dinlerken öylesine derin bir mutluluk duymuştu ki, içinde, Popinot, kaynanasının yüreğinin atışını duydu.

- «İşte dediğim gibi bay Birotteau'yu daima ortağım saymıştım. Bu parayı borçlarını ödemek için kullanabiliriz. Buna Pillerault amcanın işlettiği yirmi sekiz bin frankı ekler-

sek yüz altmış bin frankınız olur. Amcanız bunun yirmi beş bin frank için bize makbuz vermemezlik etmez. Dünyada hiçbir kuvvet gelecek senenin kârına mahsuben kaynatama ödünç vermeme engel olamaz. Böylece alacaklılarının bütün hesabını kapatmak için gerekli para sağlanmış olur. Ve... O da... İtibarını yeniden kazanır.

Bayan César iskemlesinin altında dizlerini büzerek:

- «İtibarını yeniden kazanır...» dedi. Mektubu bıraktıktan sonra ellerini kavuşturarak bir dua okudu. İstavroz çıkardıktan sonra:

- «Anselme'ciğim, sevgili evladım,» dedi.

Genç adamın başını ellerinin arasına alarak, alnından öptü, göğsünün üstüne bastırarak uzun uzun okşadı onu:

- «Césarine senin artık! Kızım çok mutlu olacak. Kendisini harab eden işten ayrılacak.»

Popinot:

- «Onu sevgi kurtaracak,» dedi.

- «Evet,» diye ona gülümseyerek yanıt verdi.

Popinot, uğursuz mektuba göz ucuyla bakarak:

- «Size bir şey söyleyeceğim,» dedi. Célestin'e sizin mağazayı satın alabilmesi için yardım ettim. Ama bu yardımı yaparken bir koşul ileri sürdüm. Oturduğunuz daire bıraktığınız gibi duruyor. Bir şey düşünüyordum ama talihin bize bu kadar yardım edeceğini ummuyordum Célestin eski apartmanınızı size ciro etmeye söz verdi, buraya adım atmadı, bunun için bütün mobilyaları da sizin. Césarine'le oturmak için kendime ikinci katı ayırdım. Césarine sizden hiç ayrılmayacak. Evlendikten sonra, gündüz sabahın sekizinden akşamın altısına kadar burada bulunacağım. Sizi yeniden zenginliğe kavuşturmak için Bay César'ın hissesini yüz bin franka satın alacağım, böylece on bin franklık bir geliriniz olur; memnun olmaz mısınız?»

Constance:

- «Söylemeyin Allah aşkına Anselme, deli olacağım,» dedi.

Bayan César'ın o melek hali gözlerindeki o saf bakışlar, o tertemiz güzel alnı, aşkın kafasında dönüp duran bin bir düşünceyi öylesine yalanlıyordu ki sonunda beyninin çok kötü işlediğine hükmetti. Pillerault'nun yeğeninin yaşamı ve düşünceleriyle herhangi bir kötülük bağdaşamazdı:

Anselme:

- «Çok sevgili anneciğim,» dedi; «istemeden içime korkunç bir şüphe düştü. Eğer benim mutlu olmamı isterseniz hemen yok edersiniz bunu,» diyerek Popinot elini uzatıp mektubu yakaladı.

Constance'ın yüzünde beliren korkuyu görerek ürken Popinot:

- «İstemeden, Du Tillet'nin yazdığı bu mektubun ilk satırlarını okumuş bulundum. Bu sözler, bu adamın benim akıl almayacak önerimi hemen kabul etmesine yol açan etkinize o kadar uygun düşüyor ki, kim olsa bunun karşısında şeytanın beni düşündürdüğü gibi düşünür. Bir bakışınız ve üç kelime onun...»

Bayan César mektubu Anselme'in elinden alıp gözünün önünde yırtarak:

- «Devam etmeyin,» dedi. «Ufacık bir suçun cezasını çok acı çektim. Her şeyi öğrenmelisiniz artık. Benim hakkımda içinizde doğan kuşkusu kızıma zarar vermesini istemem. Kaldı ki hiç yüzüm kızarmadan konuşabilirim sizinle bunu: Size söylediğimi açıkça kocama da söyleyeceğim. Du Tillet beni elde etmek istemişti. Kocama bunu derhal haber verdim; Du Tillet'nin derhal kapı dışarı edilmesi gerekiyordu. Kocamın kendisine yol verdiği gün bizden üç bin frank çaldı!»

- «Ben de böyle bir şeyden kuşkulanıyordum, bunu söylerken sesinden bu adama karşı duyduğu kin belli oluyordu.»

- «Anselme geleceğiniz, mutluluğunuz bu sırrı öğrenme-

nizi gerektirirdi; ama bunu tıpkı benim de César'ın yaptığı gibi kalbinize gömmelisiniz. Bir kasa hatası yüzünden kocamın sizi nasıl *azarladığını* hatırlarsınız. Bay Birotteau bir davaya yol açmamak ve bu adamı mahvetmemek için hiç şüphe yok kasaya üç bin frank koydu. İşte şu gördüğünüz şalın parasıydı bu. Bu yüzden bu şala ancak üç yıl sonra kavuşabilmiştim. Ne yazık ki bir çocukluk ettim, size bunu anlatacağım yavrum. Du Tillet bana üç aşk mektubu yazdı. O kadar iyi yazıyordu ki mektupları sakladım.»

Bunları söylerken Constance içini çekip önüne bakmıştı. «Merak ettiğim için. Ama yalnız bir kez okumuştum bunları... Ne de olsa ihtiyatsızca bir şeydi bunları saklamak. Du Tillet'yi tekrar görünce aklıma geldi, yatmak için odama çıkmıştım; siz içeri girdiğiniz sırada son mektubu okuyordum... İşte hepsi bu kadar dostum.»

Anselme yere diz çökerek Bayan César'ın elini öyle derin bir saygı ve sevgiyle öptü ki ikisinin de gözlerinden yaş geldi. Kaynanası damadını yerden kaldırdı, kollarının arasına alarak göğsüne bastırdı.

O gün, César için sevinçli bir gün olmalıydı. Kralın özel sekreteri Bay Vandenesse bürosuna gelip onunla konuştu. Birlikte Amortisman Sandığı'nın küçük avlusuna çıktılar. Vieomte de Vandenesse César'a:

- «Kral bir rastlantıyla sizin borçlarınızı ödemek için göstermiş olduğunuz çabaları öğrenmiş. Altesleri, eşine az rastlanır böylesine bir hareket karşısında duygulandılar. Sizin çekindiğiniz için Légion d'Honneur nişanını takmadığınız öğrenerek bu nişanı takmanız için verdikleri emri size bildirmek üzere beni gönderdiler. Bundan başka, borçlarınızı ödemenizde size yardım olmak üzere özel kasalarından aldıkları bu parayı verdiler, daha fazlasını yapamadıkları için de üzüldüklerini söylediler. Kendileri bu hayır işlerinin resmi olarak duyurulmasını krallığın şanına yakıştırmamaktadır. Kralın özel sekreteri, bunları söyleyerek, anlatılmaz duygular içinde çırpınan memura on bin frank verdi.

Birotteau'nun dudaklarından birbiriyle ilgisi olmayan sözcükler dökülmüştü. Vandenesse gülerek onu eliyle selamladı. Zavallı César'ın hareketlerine egemen olan duygu, Paris'te o kadar seyrek görülen bir şeydi ki, yaşamı çevresinde kendisine kadar hayranlık uyandırmıştı. Joseph Lebas yargıç Popinot, Camusot, abbé Loraux, Ragon, Césarine'in çalıştığı büyük mağazanın şefi Lourdois, M. de la Billardiére bunu her yerde söylüyordu. Ondan yana dönen kamuoyu şimdi César'ı göklere çıkarıyordu. Birçok kereler sokaktan geçerken kulaklarına şu sözler çalınmıştı: "İşte namuslu adam dediğin böyle olur." Bu söz César'a bir yazarın "İşte o!" dediklerini işittiği zaman duyduğu heyecanı duyuyordu. Onun bu temiz ünü yayıldıkça Du Tillet kahrından ölüyordu. César Kral'ın gönderdiği on bin frankı alırken, aklına ilk gelen şey eski tezgâhtarına götürüp vermek oldu. Adamcağız, Chaussée-d'Antin sokağına gelmiş de Du Tillet'nin evine giderken bankerle merdivende karşılaştılar. Du Tillet acıyormuş gibi:

- «Ne var ne yok *zavallı* bay Birotteau,» dedi.

Borçlu gururla:

- «Zavallı mı?» diye bağırdı. «Oldukça zenginim. Bu akşam başımı yastığa koyarken size borcumu ödemiş olmanın huzurunu duyacağım.»

Büyük bir doğruluğun ifadesi olan bu sözler, yüreğine hançer gibi saplandı Du Tillet'nin. Herkesin César'a değer vermesine karşılık o değer vermiyordu, eski patronunun karşısında içinden, şu önüne durulmaz ses yükseldi: Yüce bir varlık bu adam!»

- «Bana borcunuzu mu ödeyeceksiniz? Ne iş yaptınız bakalım?»

Du Tillet'nin sırrını kimseye anlatmayacağımdan emin olduğu eski parfümcü:

- «Bir daha ticaret yapacak değilim. Başıma gelenleri kimse düşünemezdi. Kimbilir belki bir başka Roguin'in de kurbanı olmuştum? Ama davranışımı krala anlatmışlar, kendileri merhametlerine layık görmüşler beni; bunun üzerine

bu yolda cesaretlendirmek için hemen önemli bir para göndermişler, bu para...»

Du Tillet sözünü keserek:

- «Bir makbuz ister misiniz? Para vermiyor musunuz?» diye sordu.

- «Tamamıyla ve faizleriyle birlikte, bunun için şuradan iki adım ötedeki Bay Crottat'ın yazıhanesine kadar gelmenizi rica edeceğim.»

- «Demek noter önünde!»

- «Evet, ama bayım, bana itibarımı yeniden kazanmam yasaklanmamıştır; böyle olunca bu reddeilemeyecek belgelere dayanmalıdır...»

Du Tillet:

- «Haydi gidelim, şuracıkta... Peki ama bu kadar parayı nereden aldınız siz?» diye sordu.

- «Almadım, alnımın teriyle kazandım,» diye Birotteau yanıtladı.

- «Claparon'a büyük bir borcunuz var.»

- «Neyazık ki evet! En büyük borcum ona. Bunun üzüntüsü öldürecek beni.»

Du Tillet sert bir sesle:

- «Hiçbir zaman ödemeyeceksiniz bunu!» dedi.

Birotteau:

- «Doğru söylüyor,» diye düşündü.

Adamcağız dönerken, yanlışlıkla Saint-Honoré sokağından geçti, çünkü her zaman dükkânının ve apartmanının penceresini görmemek için başka yerden dolaşırdı. On sekiz yıllık mutluluğun, üç aylık azap içinde sönüp gittiği evini, iflasından beri ilk kez görüyordu.

Kendi kendine:

- «Gözlerimi kapayınca kadar burada yaşayacağıma inanıyordum,» dedi.

Adımlarını sıklaştırdı. Çünkü gözüne şu tabela ilişmişti:

César Birotteau'nun yerine gelen

CELESTİN CREVEL

- «Yanlış mı görüyorum ne?» diye bağırdı. «Césarine değil mi şu?»

Gerçekten de pencerede sarışın bir baş görür gibi olmuştu.

Sahiden, kızını, karısını ve Popinot'yu görmüştü. Sevgililer, Birotteau'nun eski evinin önünden hiç geçmediğini düşünmüşlerdi. Onun böyle yolunu şaşıracak buradan geçtiğini de kestirmedikleri için, César için düzenlemeyi tasarladıkları eğlencenin hazırlığını yapmaya gelmişlerdi. Bu acıip karşılaşma Birotteau'yu o kadar şaşırtmıştı ki sokak ortasında olduğu yerde mihlanıp kaldı.

Bay Molineux, La Reine des Roses'un karşısındaki mağazanın sahibine:

- «Bakın, Bay Birotteau eski evini seyrediyor,» dedi.

Parfümcünün eski komşusu:

- «Zavallı adam,» dedi. «Çok güzel bir balo vermişti; burada iki yüz kadar araba vardı.»

- «Ben de bulunmuştum o baloda,» dedi Molineux; «üç ay sonra iflas etti; sendik olduk bu işte.»

Birotteau, bacakları titreyerek oradan kaçıp Pillerault amcanın evine yollandı.

Pillerault, Cinq-Diamants sokağındaki mağazada olup bitenleri öğrenmişti. Yeğeninin itibarını yeniden kazanmış olmanın vereceği o büyük sevince güçlkle dayanabileceğini düşünüyordu. Çünkü her gün adamcağızın ruhundaki sarsıntıları yakından görüyordu; bunun başlıca sebebi, iflas eden-

ler hakkındaki görüşleriydi; bu yüzden kendini yiyip bitiriyordu. César için şeref, evliyalştırılmış, saygıyla anılacak bir ölü olmaktı. Bu düşünce kederini büsbütün yakıcı bir hale getirmişti. Pillerault yeğenini iyi habere alıştırma işini üstüne almıştı. Birotteau, amcasının yanına girdiği zaman onu, bu işi nasıl yapacağını düşünürken buldu. Bunun için César'ın, Kral'ın kendisine gösterdiği ilgiyi büyük bir sevinçle anlatışı, ona iyi bir belirti olarak göründü. Bundan başka Césarine'i *La Reine des Roses*'da görmüş olması da konuya girmek için çok güzel bir bahane olmuştu.

- «Neden bu böyle oldu biliyor musun César? » dedi «Popinot'nun Césarine'le evlenmek için duyduğu sabırsızlıktan. Dayanamıyor artık. Hem sonra senin aşırı doğruluğun uğruna da, gençliğini kuru ekmeği yemek kokusuna banarak geçirecek değil. Popinot sana, borçlarının tamamını ödemek için gerekli parayı vermek istiyor.»

- «Karısını satın alacak demek,» dedi Birotteau.

- «Kaynatasının itibarını yeniden kazanmasına yardım etmek şerefli bir iş değil mi?»

- «Ama itiraz edilebilir buna... Kaldı ki...»

Amca öfkelenmiş gibi yaparak:

- «Kaldı ki...» dedi. «Kendini mahvetmeye hakkın olabilir, ama kızını mahvetmeye hakkın yok.»

Aralarında gittikçe hararetlenen bir tartışma çıktı, Pillerault isteyerek kızıştırıyordu bu tartışmayı.

- «Peki!» diye bağırdı Pillerault. «Eğer Popinot sana ödünç değil de, seni ortağı sayarak, alacaklılarına ödenecek olan parayı Huile'den kâr hissene mahsup edilmek üzere avans olarak veriyorsa...»

- «Onunla elbirliği ederek alacaklılarımı aldatmış olurum,» diye Birotteau yanıtladı.

Pillerault bu kanıt karşısında yenilmiş gibi göründü. İnsan ruhunu iyi bildiği için, bu namuslu adamın bütün gece

bunu düşünerek nefsiyle mücadele edeceğini düşünmüştü, kendi kafasının içinde yapacağı bu tartışma onu, itibarını yeniden kazanmak fikrine alıştırıracaktı.

Sofrada:

- «Peki ama karımla kızım neden eski apartmanımıza gitmişler?» diye sordu.

- «Anselme Césarine’le oturmak için burayı kiralamak istiyor. Karın da ondan yana. Sana bir şey söylemeden, seni razı olmaya zorlamak için nikâh memurluğuna gidip evlenme kâğıtlarını astırttılar. Popinot, kaynatam itibarını sağladıktan sonra, Césarine’le evlensem, pek yakışıklı bir iş yapmız olmazdım,» diyor. Kral’ın verdiği on bin frankı alıyor-sun da neden yakınlarından bir şey almak istemiyorsun? Ben de alacağıma karşılık makbuz vereceğim sana; bunu da mı istemeyeceksin yoksa?»

- «Hayır ama bu makbuz, vermiş olduğunuz halde, para biriktirip size olan borcumu ödememe engel olmayacak.»

- «Bu kadarı da artık çok ince inceleyip sık dokumak oluyor, doğruluk konusunda sözü geçer bir adam olduğuma inanıyorum, ne budalaca şey senin az önce söylediğin! Alacaklılarına bütün borcunu ödersen, onları aldatmış mı oluyorsun yani?

O sırada César gözlerini ayırmadan Pillerault’nun yüzüne bakıyordu. Pillerault, üç yıldan beri ilk kez yeğeninin kederli yüzünde bir gülümseme görünce heyecanlandı.

César:

- «Doğru, borçlarımı ödemek... Ama kızımı satmam demek olacak bu!»

Popinot’yla birlikte içeri giren Césarine:

- «Ben de satılmak istiyorum,» diye bağırdı.

İki sevgili, amcalarının küçük antresinden, ayaklarının ucuna basarak içeri girerken, Birotteau’nun söylediğini duymuşlardı. Bn. Birotteau da arkalarından geliyordu. Üçü bir-

den arabayla alacağı kalmış olan alacaklılara gidip makbuzların hazırlanması için akşamüstü Alexandre Crottat'nın yazıhanesinde bulunmalarını söylemişlerdi. Sevdalı Popinot'nun kuvvetli mantığı, kendisinin borçlu olduğunu, böyle bir yola başvurarak yasayı atlattığını söylemekte ayak direyen César'ın kaygılarını yenmişti.

Popinot'nun:

- «Kızınızı öldürmek mi istiyorsunuz?» diye bağırması üzerine vicdan azabından kurtuldu.

- «Kızımı öldürmek mi!» diye şaşkın şaşkın söylendi.

- «Peki öyleyse,» dedi Popinot, sizin olduğuna vicdanımla inandığım ve elimde bulundurduğum bir parayı size hibe edersem, reddeder misiniz?»

- «Hayır,» diye yanıt verdi César.

Popinot:

- «Peki öyleyse, bu akşam Alexandre Crottat'ya gideyim, ama caymayın bu kararınızdan; gitmişken evlenme sözleşmemizi de hazırlatırsınız,» dedi.

Derville'in yardımıyla, bütün belgeleriyle birlikte itibarını yeniden kazanabilmesi için Paris krallık mahkemesi savcılığına başvuruldu.

Evlenme kâğıtlarının askıda kaldığı ve formalitelerin yerine getirildiği bir ayı Birotteau, pek heyecanlı olarak geçirdi; mahkemece o, büyük hükmün verileceği güne kadar yaşayamamaktan korkuyordu. Dediğine göre, yüreğinde sebpsiz bir çarpıntı vardı.

Derin kederiyle olduğu kadar, şimdi duyduğu coşkun sevincin heyecanı da yorulan kalbinin için için ağrıdığından yakınıyordu. Paris krallık mahkemesine, yeniden itibar kazanma davaları o kadar seyrek gelirdi ki, bu konuda ancak on yılda bir karar verildiği oluyordu. Toplumun ciddiye alan insanlar için adalet cihazının bir büyüklüğü, bir ağırlığı vardır. Sosyal kurumlar, tamamıyla insanların bunlar hak-

kında besledikleri duygulara ve onların zihinlerinde yaşattıkları büyüklüğe bağlıdır. Bunun için, dinsiz değil ama, inançsız kalan ilk eğitim, bütün tutucu bağları gevşeterek çocuklarında da her şeyi didik didik etme alışkanlığı yaratan bir millet yıkılır, çünkü böyle bir milletin, bağı yalnız iğrenç, maddi çıkarlarla, bencilliği yaratacağı besbelli olan mezhep buyruklarıdır. Din fikirleriyle beslenmiş olan Birotteau, adaleti toplumun simgesi, gönül hoşluğula boyun eğilen yaşamın yüce bir ifadesi olarak benimsiyordu. Bu varlık, bize görüldüğü şekilden tamamıyla bağımsızdı: Bir yargıç ne kadar yaşlı, vücutça düşkün, saçı ağarmış olursa kutsal görevi o kadar yücelik kazanır; çünkü bu meslek, insanları ve olayları çok derinden bilmeyi gerektirir, böyle bir yargıç duygularından sıyrılarak, karşıt çıkarları gözetme kaygısıyla kalbini katılaştırır. Paris'teki adalet sarayında bulunan krallık mahkemesinin merdivenlerini, yüreği çarpmadan çıkamayan insanlar gittikçe azalmıştı, işte eski tüccar, bu adamlardanandı. Büyük bir etki uyandıracak şekilde yapılmış olan bu merdivendeki yüceliği, pek az kimse farketmektedir. Mahkeme Sarayın avlusunu süsleyen sütunlu yerin üst tarafındadır. Kapısı, bir ucu büyük salonda sona eren, öteki Sainte-Chapelle'e varan bir galerinin ortasına açılmaktadır. bu iki anıtın yanında, göze çarpan her şey pek cılız kalır. Saint-Louis kilisesi Paris'in en heybetli binalarından biridir, bu galeriden bakılınca, karanlık ve romantik bir görünüşü vardır. Oysa galerinin öteki ucundaki büyük salon ışık içindedir; insan Fransa tarihinin, bu salona bağlı olduğunu unutamaz. Bu merdivende bir büyüklük olmalıdır, çünkü bu iki başyapıt arasında ezilmemiştir. Belki de sarayın parmaklıkları arasından, idam hükümlerinin yerine getirildiği meydanın görülmesi, insanların yüreğine çarpıntı vermektedir. Burası, Asliye Mahkemesi'nin duruşma salonunun giriş yeridir ki, Mahkeme'nin büyük salonunu meydana getirir. Zaten bütün bunlar karşısında büyük bir etki altında kalan iflas etmiş adamın, o sırada Ticaret

Mahkemesi Başkanı bulunan Lebas, patronu Bay Ragon, abbé Loraux gibi dostlarının arasında bu merdivenden çıkarken nasıl bir heyecana kapıldığını düşünün. Rahip, César'ın gözünde insan yapısı olan bu eserlerin büyüklüğünü büsbütün belirten düşünceler ileri sürdü. Pratik bir filozof olan Pillerault, bu mutlu olayın umulmadık tehlikelerine karşı korumak için, yeğeninin sevincini önceden aşırı derecede arttırmayı tasarlamıştı. Eski tüccar giyinip de gitmeye hazırlandığı sırada, mahkemenin karşısına çıkarken César'ın yanında bulunmak isteyen gerçek dostlarının geldiğini gördü. Bu şeref kıtası, adamcağızı o kadar sevindirmişti ki, o heybetli mahkemenin karşısına, sarsılmadan çıkabilecek kuvveti buldu kendisinde. Birotteau Adliye Sarayı'na geldiği zaman on iki yargıcın toplandığı duruşma salonunda, başka dostlarının da kendisini beklediğini gördü. Dava kanıtlar açıklandıktan sonra, Birotteau'nun avukatı birkaç sözcük ile isteğini ileri sürdü. Başkanın bir işareti üzerine, başsavcı, ayağa kalkarak iddianamesini okudu. Kamu adına başsavcı, tüccara itibarının geri verilmesi istemini ileri sürdü; bu bir törenden ibaretti; mahkûmun beraati söz konusuydu; başsavcı bunları, kamuoyunun temsilcisi olmak sıfatıyla yapacaktı. Duygulu insanlar, başsavcı M. de Granville'in, özetini verdiğimiz şu konuşmasını dinlerken, nasıl heyecanlandığını çok iyi anlayacaklardır:

- «Baylar,» dedi, «ünlü adalet adamı Seine Ticaret Mahkemesi'nce 16 ocak 1820 tarihinde Birotteau'nun iflasına karar verilmişti. Bilançosunu teslim edişi, ne bu tüccarın tedbirsizliğinden ne bileli işlerden ne de şerefini lekeyebilecek herhangi bir nedenden ileri gelmişti. Burada yüksek sesle şunu söylemek isteriz ki bu talihsizlik, udaleti olduğu kadar Paris şehrini de son derecede üzen bir felaketten ileri gelmiştir. Devrimci fikirlerin ve törelerin, kötü tohumların mayalandığı yüzyılımızda, Paris noterlerinin bundan önceki yüzyılların şanlı gelenekle

rinden ayrıldıklarını görmekteyiz. Bunun sonucu olarak da, birkaç yıl içinde, eski monarşi rejiminden iki yüz yıldır görülen kadar iflas olayı meydana gelmiş bulunmaktadır. Kısa yoldan zengin olma hırsı, bu kamu görevlilerini, kamu zenginliğinin bekçilerini, bu yargıç yardımcılarını da sarmış bulunmaktadır!»

Bu metin üzerinde söylediği uzun nutukta, Cont de Granville, rolünün gereğini yerine getirmiş olmak için, liberalleri bonapartçıları ve öteki krallık düşmanlarını suçlamak fırsatını kaçırmadı. Olay, bu adalet adamının kuşkusunda haklı olduğunu kanıtlamaktaydı.

Sözünü sürdürerek:

- «Paris noterlerinden birinin, Bay Birotteau tarafından kendisine bırakılan parayı da götürerek kaçması, adı geçen mahvolmasına neden olmuştur. Mahkeme bu işte, Roguin'e inanan müşterilerinin nasıl hayasızca aldatıldıklarını kanıtlayan bir karar vermiş bulunmaktadır. Sonra bir konkordato yapıldı. Davacının şerefini korumak üzere şunu da belirteceğiz ki, bütün işlerinde, Paris ticaretinin günlük derdi olan hileli iflasların hiçbirinde görülmeyen dikkate değer bir temizliğe rastlanmıştır. Birotteau'nun alacaklıları, nesi var nesi yok, çöpüne varıncaya kadar yerli yerinde buldular. Evet baylar, giysilerini, mücevherlerini, hatta bir insanın özel işlerinde kullandığı şeylere varıncaya kadar her şeyini olduğu gibi bulmuşlardı. Yalnız kendisinin değil, aktifi kabartmak için haklarını terkeden karısının da herşeyini. Birotteau bu şartlar içinde, Belediye'deki görevinin kendisine kazandırmış olduğu şerefe layık olduğunu göstermişti; çünkü o zaman İkinci Daire Belediye Başkan Yardımcısı bulunmaktaydı ve Légion d'honneur nişanını kazanmıştı. Bu şeref kendisine Vendémiaire'de kana bulanmış olan Saint-Roche merdivenlerinde savaştığı için olduğu gibi, bilgisiyle kendini saydırmış, uzlaştırmacı karakterinden dolayı sevilmiş bir insan olduğu kadar, belediye başkanlığı şerefini kendisin-

den daha layık görmek alçakgönüllüğünü gösterdiği saygıdeğer Baron de la Billardi re'e bırakmış olmasından dolayı verilmiş bulunmaktaydır. Birotteau, sayın Baron'u, bu asil kralcının değerini o kara günlerde yakından görüp anlamıştı.»

Birotteau amcasının kulağına:

- «Bu söz benim buluşumdan daha güzel,» diye fısıldadı.

- «Bundan dolaydır ki alacaklılar bu namuslu tüccarın, karısının ve kendisinin varını yoğunu bırakmalarıyla, alacaklıların yüzde altmışını elde etmiş bulunduklarından, kendileriyle borçluları arasında yaptıkları konkordatoda duydukları hayranlıklarının bir belirtisi olarak, kalan alacaklılarından vazgeçtiklerini ifade ve beyan etmişlerdir. Birotteau hakkında gösterilen bu iyi niyet üzerine mahkemenin dikkatini çekmek isterim.»

Burada baş savcı konkordatonun bununla ilgili bölümünü okuduktan sonra:

- «*Bu koruyucu hükümlerden sonra baylar, bir çok tüccar kendilerini borçlarından tamamıyla kurtulmuş sayarak, meydanlarda başı dik dolaşabilirlerdi. Böyle yapmak şöyle dursun Birotteau, kendini   kiintiye kaptırmadan bu gün önünde açılan bu şerefli güne ulaşmanın yollarını vicdanında tasarlamaya başladı. Hiçbir şey onu yıldırmamıştı. Sevgili hükümdarımız Saint-Rocbe savaşçısının ekmeğini kazanabilmesi için kendisini bir i e ald rtti. Ama iflas etmi olan C sar, gereksinmesini karşılamak için bile aylıklarına el sürmeden alacaklılarına sakladı; çünkü ailesinden olanların bağılılıklarından yoksun kalmamıştı.*»

Birotteau, ağılayarak amcasının elini sıktı:

- «Karısı ve kızı da emeklerinin ürününü, onun parasına ekliyorlardı. Çünkü onlar da Birotteau'nun soylu d   n-

celerini benimsemiş bulunmaktaydılar. Ana, kız evvelce bulundukları yüksek durumdan daha aşağı bir duruma katlandılar. Bu fedakarlıklar en yüksek saygıya layıktır baylar; çünkü bunlar en güç yapılabilen fedakârlıklardandır. İşte Birotteau kendisine bu ödevi yüklemiş bulunuyordu.

Burada baş savcı bilançonun özetini okuyarak kalan borç toplamını ve alacaklıların adını söyledi.

- «Her alacaklıya, alacağı faiziyle birlikte ödenmiş olup karşılığında sert bir soruşturma konusu olan, yalnız parayı alanın imzasını taşıyan makbuz değil, gerçek ibranameler alınmıştır. Böyle olmakla birlikte, mahkeme bu belgeler karşısında bile görevini savsaklamayarak kanunun emrettiği soruşturmayı yapmış bulunmaktadır. Bunun için Birotteau'ya tekrar şeref ve itibarını kazandırmakla kalmayacak, yoksun kaldığı haklarını da vererek adaleti yerine getirmiş olacaksınız. Duruşmalarımızda böyle sahnelere o kadar seyrek rastlanmaktadır ki daha önce de Hükümdar'ın teşvikini kazanmış bulunan hareketini alkışladığımızı belirtmekten kendimizi alamayacağız.

Sözlerini Adalet Sarayı üslubundaki tümcelerle sona erdirdi.

Mahkeme heyeti olduğu yerde müzakereye girişti; Başkan ayağa kalkarak kararı açıkladı; kararın sonunda şunları söyledi:

- «Mahkeme, beni Birotteau'ya böyle bir karar vermiş olmaktan duyduğu memnunluğu belirtmekle görevlendirdi. Mübaşir; bundan sonraki dava ilgililerini çağırınız.»

Ünlü baş savcının sözleriyle şeref kaftanına bürünmüş olan Birotteau Fransa'daki Birinci Krallık Mahkemesi Başkanı'nın soğukkanlı adaletin yürek çarpıntılarını hissettiren sözlerinin etkisi altında sevinçten yıldırımla vurulmuş dönmüştü. Davacı yerinden ayrılamıyordu bir türlü; olduğu yer

de mihlanmış kalmış, kendisine toplum hayatının kapılarını açan meleklermiş gibi şaşkın şaşkın yargıçlara bakıyordu. Amcası kolundan tutup salona çıkardı. XVIII. Louis'nin bu konudaki emrine boyun eğmemiş olan César, Légion d'Honneur nişanının kurdelesini hemen redingotunun iliğine geçirdi. Dostları etrafını sarıp onu bir zafer havası içinde arabasına götürdüler.

Joséphe Lebas'ya, Pillerault ve Ragon'a:

- «Nereye götürüyorsunuz beni dostlarım?» diye sordu.

- «Evinize.»

- «Hayır, daha saat üç; Borsa'ya gidip hakkımı kullanmak istiyorum.»

Pillerault, Lebas'ye anlamlı bir işaret yaparak arabacıya:

- «Borsa'ya,» dedi. Çünkü itibarını kazanmış olan yeğeninde kaygı verici belirtiler görmeye başlamıştı, delirmesinden korkuyordu.

Eski parfümcü, amcasıyla Lebas'nın herkesin saydığı bu iki eski tüccarın kollarına girerek Borsa'ya gitti. İtibarını elde ettiği duyulmuştu. Arkalarından gelen Ragon'la birlikte üç tüccarın ilk rastladıkları Du Tillet oldu.

- «Ah sevgili patronum bu işi atlattığınızı duyunca o kadar sevindim ki. Öyle sanıyorum ki küçük Popinot'nun ben-den yararlanmasına olanak vererek sıkıntılarınızın sona ermesine yardım etmiş oldum. Sanki ben ermişim gibi sizin mutluluğunuzdan sevinç duydum,» dedi.

Pillerault:

- «Başka türlü duyamazdınız bu sevinci. Böyle bir mutluluğa hiçbir zaman ermeyeceksiniz,» dedi.

Du Tillet:

- «Ne kasttediniz bununla bayım,» diye sordu.

Lebas, bu adamdan, hakkında bir şey bilmediği halde, ahlaksızın biri gözüyle bakan Pillerault'nun böyle şeytanca öç alışına gülerek:

- «Tabii iyi bir şey,» dedi.

Matifat, César'ı tanıyarak yanına geldi. Az sonra en iyi tanınmış olan tüccarlar eski parfömcünün etrafını sararak Borsa adına alkışladılar; herkes onu göklere çıkarıyor, gelip elini sıkıyordu. Bu hali görerek kıskananlar olduğu gibi, vicdan azabı duyanlar da vardı. Çünkü orada bulunanların yüzde ellisi işlerini tasfiye etmiş kimselerdi. Bir köşeye çekilip konuşan Gigonnet ile Gobeck, Birotteau'ya fizikçilerin ömürlerinde ilk kez gördükleri ilk elektrikli yılan balığına baktıkları gibi bakıyorlardı. Bir Leyde şişesi gibi bir güce sahip olan balık çok acaip bir balıktı. Zaferinin buhurdanından tüten sarhoş edici kokuları içtikten sonra César arabaya atlayıp evinin yolunu tuttu.

Şimdi eski evlerinde, sadık Popinot'yla sevgili Césarine'nin evlenme sözleşmeleri imza edilecekti. Yanındaki dostları César'ın sinirli sinirli güldüğünü farkettiler.

Gençliğin kusurlarından biri de herkesi kendisi gibi kuvvetli sanmasıdır: Kaldı ki bu kusur, gençliğin meziyetleri ile ilgili bir kusurdur: İnsanları ve şeyleri, bir gözlüğün camları arkasından seyredecek yerde gençler, bunu içlerindeki ateşin alev rengine bürür, içlerinden taşan hayat dalgalarıyla yaşlı insanları da sararlar. César'la Constance gibi Popinot da Birotteau'nun verdiği o parlak baloyu hiç unutmamıştı. Bu sıkıntılarla geçen üç yıl içinde, birbirlerine söylemeden, César da Constance de birçok kereler, o çiçekler içindeki topluluğu görür gibi olmuş, Collinet'nin orkestrasını içlerinde duyarak o kadar zalimce cezalandırılan bu sevinci tatmışlardı. Herhalde Adem ile Havva da, kendilerinden sonra gelenlere ölüm ve hayat getirmiş olan yasak meyveyi da zaman zaman böyle düşünmüş olmalıydılar; çünkü öyle görünüyor ki meleklerin üremesi Tanrı'ya vergi bir sırdır. Fakat Popinot bu baloyu hiçbir pişmanlık duymadan, derin bir hazla düşünebilirdi. Kendisi henüz fakirken, Césarine hayatının o en parlak günlerinde evlenmeyi kabul etmişti. O gece kendisi için sevildiğine inanmıştı.

Bunun için de Grindot'nun restore ettiği apartmanı, Célestin'den, içindeki her şeyi olduğu gibi kalacağı şart koşularak, satın aldığı, César'la Constance'ın en küçük şeylerini bile dindarca bir duyguyla saklarken kendi balosunu, düğün balosunu vermeyi düşünmüştü. Bu baloyu bütün benliğini vererek hazırlamış, ama bunu yaparken çılgınlıkları bir yana bırakıp, gerekli harcamaları yaparak patronun yaptıklarını yapmıştı. Yemeği yine Chevet verecekti; davetliler de aşağı yukarı aynı kimselerdi. Yalnız Légion d'Honneur dairesinin başkanının yerini abbé Loraux almıştı. Ticaret Mahkemesi Başkanı Bay Lebas unutulmamıştı. Popinot Birotteau'ya gösterdiği yakınlığa teşekkür etmiş olmak için B. Camusot'yu da çağırmıştı. Roguin'le karısının yerine Bay de Vandenesse'le Bay de Fontaine gelmişlerdi. Césarine'le Popinot davetlilerini dikkatle seçmişlerdi. İkisi de düğünün etrafta duyulmasından, nikâh günü bir balo vermeyi tasarlar-ken ince duygulu insanları üzmekten çekinmişlerdi. Constance, o bir zaman yalnız bir gün giyerek geçici bir parıltıyla göz kamaştırdığı vişne çürüğü giysisini bularak giymişti yine. Césarine de Popinot'nun kaç kez sözünü ettiği o baloda giymiş olduğu tuvaletini giyerek sürpriz yapmıştı. Böylece César evinde o bir gecelik tattığı sihirli manzarayı yine göre-cekti. Ne Constance, ne Césarine, ne Popinot bu büyük sürprizin César üzerinde yapacağı tehlikeli etkiyi kestire-memişlerdi. Bunun için de saat dörtte çocukça şeyler yapacak kadar sabırsızlıkla beklemişlerdi onu.

Borsa'ya girişinin verdiği anlatılmaz heyecandan sonra bu ticaret namusu kahramanı Saint-Honoré sokağında kendisini bekleyen büyük sevinci tatmak üzereydi. Eski evine girerken yepyeni kalmış merdivenin başında o vişne çürüğü kadife giysisiyle karısını, Césarine'i, Conte de Fontaine'i, Vicont de Vandenesse'i, Baron de la Billardiére'i, ünlü Vaquelin'i görünce birden gözleri buğulandı. Koluna girmiş olduğu Pillerault amca Birotteau'nun içinden ürperdiğini duymuştu.

Filozof adam, aşık Anselme'e:

- «Bu kadarı da fazla,» dedi... «İçirdiğin şaraba dayanamayacak...»

Herkes o kadar büyük bir sevinç içindeydi ki, César'ın böyle heyecanlanıp sallanmasını çok doğal bir sevinç sarhoşluğu diye karşılamışlardı. Ama çoğu kez öldürücü olurdu bu sarhoşluk. Evine kavuşunca, içlerinde balo giysili kadınlar da bulunan davetlileri görünce birden kafasının ve kalbinin içinde Beethoven'ın büyük senfonisinin finalindeki coşkun ezgiler yükseliverdi. Bu yüce müzik bütün sesleri gölgede bırakarak bir anda parladı, bu yorgun beynin dokularında borazanlarını çınlattı. Bu aslında Büyük Final'di bu beyin için. İç dünyasında, derinden derine duyduğu müzikle bitkin hale gelen César, karısının koluna girdi, kan hücumuyla boğuklaşan sesiyle:

- «İyi değilim,» dedi.

Constance çok korkmuştu. Kocasını odasına götürdü, César oraya kadar güçlkle gelebilmişti. Kendini bir koltuğa atarak:

- «Bay Haudry! Bay Loreaux!» dedi.

Abbé Loreaux odaya girdi. Tüm çağrılılar, balo giysili kadınlar da ardından geldiler, hepsi şaşkına dönmüşlerdi. César, bu şık, renkli kümenin önünde günahını çıkarttığı papazın elini sıktı ve başını, diz çöken karısının göğsüne yasladı. Göğsünün içinde bir damar kopmuştu. Bir atar damarın tıkanıklığı yüzünden güçlkle soluk alabiliyordu.

Abbé Loreaux, Tanrısal bir el işaretiyle César'ı gösterirken, derinden gelen bir sesle:

- «İşte, namuslu adamın ölümü!» dedi.

Rembrandt'ın "*İsa, Lazar'ı diriltiyor*" tablosundaki tanrısal jestle söylemişti bunu.

İsa, toprağa tutsağını geri vermesini buyurmuştu, kutsal rahip ticaret yolundaki bu doğruluk kurbanının başını, sonsuzluk çelengiyle bezemesi için yakarmıştı Tanrı'ya.

ENGİN YAYINCILIK

DÜNYA ÇOCUK KLASİKLERİ DİZİSİ

1- ANDERSEN MASALLARI

Andersen Türkçesi: Mina Akçen

2- ÇOCUK KALBI

Edmondo de Amicis Türkçesi: İlhan Eti

3- DEFİNE ADASI

R.L.Stevenson Türkçesi: İlhan Eti

4- HEİDİ

Johanna Spyri Türkçesi: Eren Yücesan

5- HUCKLEBERRY FINN

Mark Twain Türkçesi: Cenk Özbel

6- İSTİRİDYE KORSANLARI

Jack London Türkçesi: Mete Ergin

7- MUTLU PRENS

Oscar Wilde Türkçesi: Nihal Yeğınobalı

8- POLLYANNA

Eleanor H.Porter Türkçesi: Eren Yücesan

9- PRENS VE DİLENCİ

Mark Twain Türkçesi: İlhan Eti

10- ROBIN HOOD

R.L.Green Türkçesi: Berna Göçbay

11- SEFİLLER

Victor Hugo Türkçesi: Yücel Aydın

12- SEKSEN GÜNDE DÜNYA TURU

Jules Verne Türkçesi: İlhan Eti

13- TOM SAWYER

Mark Twain Türkçesi: Nihal Yeğınobalı

14- ZÜMRÜTKENT

L.F.Baum Türkçesi: Nihal Yeğınobalı

15- BİNBİR GECE MASALLARI

Antonie Galland Türkçesi: İlhan Eti

16- DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Hazırlayan: Osman Nuri Ekiz

17- SEÇME ÖYKÜLER

Ömer Seyfettin Hazırlayan: Öner Yağcı

18- NASREDDİN HOCA FIKRALARI

Hazırlayan: Ayhan Ergün

19- SARA'NIN ÖYKÜSÜ

F.H.Burnett Türkçesi: İlhan Eti

20- 2001 VE ÖTESİ

Asimov-A.Clarke-R.Bradbury Türkçesi: Şükran Yurdagül

21- Hz. SÜLEYMAN'IN HAZİNELERİ

H.R.Haggard Türkçesi: Samih Tiryakioğlu

22- GRİMM MASALLARI

Grimm Türkçesi: Nihal Yeğınobalı

23- ROBINSON CRUSOE

Daniel De Foe Türkçesi: İbrahim Doğan

24- KAŞTANKA

Anton Çehov Türkçesi: Ahmet Ekeş

25- SEÇME PİYESLER

Hazırlayan: Alpay Kabacalı

26- KELİLE ve DİMNE

Beydeba Hazırlayan: Yılmaz Elmas

ENGİN YAYINCILIK

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ

1- TARAS BULBA	/Nikolay GOGOL/ Türkçesi: Mehmet Özgül
2- YERALTINDAN NOTLAR	/Fyodor DOSTOYEVSKİ/ Türkçesi: Mehmet Özgül
3- MUJİK	/Maksim GORKİ/ Türkçesi: Mehmet Özgül
4- EKMEKÇİ KADIN	/Xavier De MONTEPİN/ Türkçesi: İlhan Eti
5- BABALAR VE OĞULLAR	/İvan TURGENYEV/ Türkçesi: Nihal Yeğinobalı
6- İVAN İLYİÇİN ÖLÜMÜ	/Lev TOLSTOY/ Türkçesi: Mehmet Özgül
7- OLIVER TWIST	/Charles DICKENS/ Türkçesi: Nihal Yeğinobalı
8- GERMİNAL	/Emile ZOLA/ Türkçesi: Adnan Cemgil
9- JEAN CHRISTOPHE (1.Cilt)	/Romain ROLLAND/ Türkçesi: Adnan Cemgil
10- JEAN CHRISTOPHE (2.Cilt)	/Romain ROLLAND/ Türkçesi: Adnan Cemgil
11- JEAN CHRISTOPHE (3.Cilt)	/Romain ROLLAND/ Türkçesi: Adnan Cemgil
12- JEAN CHRISTOPHE (4.Cilt)	/Romain ROLLAND/ Türkçesi: Adnan Cemgil
13- YANAN GÜN	/Jack LONDON/ Türkçesi: Mete Ergin
14- TEHLİKELİ İLİŞKİLER	/Choderlos De LACLOS/ Türkçesi: Samih Tiryakioğlu
15- AŞK VE GURUR	/Jane AUSTEN/ Türkçesi: Nihal Yeğinobalı
16- ÇARIN ÇİZMELERİ	/Mihail ZOŞÇENKO/ Türkçesi: Hasan Ali Ediz
17- ÇOCUKLUĞUM	/Maksim GORKİ/ Türkçesi: Mete ERGİN
18- BENİM ÜNİVERSİTELERİM	/Maksim GORKİ/ Türkçesi: Hasan Ali Ediz
19- EKMEĞİMİ KAZANIRKEN	/Maksim GORKİ/ Türkçesi: Hasan Ali Ediz
20- MADAM BOVARY	/Gustave FLAUBERT/ Türkçesi: Nesrin Altınova
21- GAZAP ÜZÜMLERİ	/John STAINBECK/ Türkçesi: Vahdet Gültekin
22- CENNETİN DOĞUSU	/John STAINBECK/ Türkçesi: Vahdet Gültekin
23- DUBROVSKİ	/PUŞKİN/ Türkçesi: Hasan Âli Ediz
24- BUDALA	/Fyodor DOSTOYEVSKİ/ Türkçesi: Ahmet Ekeş
25- ANA	/Maksim GORKİ/ Türkçesi: Ayda Düz
26- UÇURUM İNSANLARI	/Jack LONDON/ Türkçesi: Zeyat Özalpaslan